C. HOGAŞ

PE DRUMURI DE MUNTE

II

RĂZLEŢE ŞI DIVERSE

CU O PREFAŢĂ DE
VLADIMIR STREINU

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTA
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1947

PE DRUMURI DE MUNTE

II

RĂZLEȚE ȘI DIVERSE

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, DOUĂ-ZECI ŞI ŞASE DE EXEMPLARE, NEPUSE IN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 26.

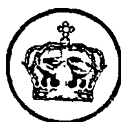
C. HOGAŞ

PE DRUMURI DE MUNTE

II

RĂZLEŢE ŞI DIVERSE

CU O PREFAŢĂ DE
VLADIMIR STREINU

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1947

PREFAȚĂ

Cu volumul de față se încheie retipărirea operei lui Calistrat Hogaș.

Volumul I cuprinde Amintiri dintr'o călătorie *și* In Munții Neamțului, *adică însemnările lui Hogaș de călătorie, cele mai cunoscute, urmate de* Prefața *rămasă postumă și precedate de o* Introducere *critică, privindu-i opera întreagă. Titlul comun al acestor scrieri dintâi, dat de însuș autor, este* Pe Drumuri de Munte, *cum a și apărut pe coperta primei ediții (1912). Din cauza unei împrejurări întâmplătoare, a trebuit să primim acelaș titlu ca titlu al ediției întregi, păstrându-l așa dar și pentru volumul acesta, cu toate că paginile de literatură propriu zis rupestră sunt mult mai puține față de primul volum și chiar față de materialul divers din al doilea. Păstrarea aceluiaș titlu a fost impusă de o eroare a editurii. Fosta conducere, în timpul căreia s'a tipărit volumul I, în loc de* Opere, I, Pe Drumuri de Munte (Amintiri dintr'o Călătorie *și* In Munții Neamțului), *cum era firesc să se cheme primul volum al nouei ediții, a dispus să i se zică* Pe Drumuri de Munte, I. *Această hotărîre nu putea să însemne decât că volumul următor, al doilea și ultimul, se va numi* Pe Drumuri de Munte, II. *(O eroare de mai mică importanță este de asemeni așezarea dedicației autorului înaintea* Introducerii *critice, ca și cum dedicația « ...tuturor foștilor mei elevi... » ar fi fost a editorului și nu a scriitorului editat).*

Mai interesant este însă că, în parte, apariția primului volum a stârnit reexaminarea operei lui Hogaș și modificarea sensibilă

a punctului de vedere inițial. Scriitorul nu se mai înfățișează aproape nimănui ca «sălbatec», ca «primitiv» sau «păgân», în mod exclusiv; firea lui de citadin, de cărturar și mai bine zis de intelectual și literat, a sărit să-i complice talentul și imaginea, sub care e văzut, până la a-l prezenta într'o nouă lumină, poate mai veridică. In adevăr, spre deosebire de critica veche (G. Ibrăileanu, E. Lovinescu etc.), care făcuse din el un fel de ciclop trăitor în vremile moderne, criticii contemporani au mai observat în comportarea lui literară o natură de intelectual identificabilă cu deosebire în mișcarea stilizării primitive, ceea ce mai mult depărtează decât apropie de primitivism, o natură cu alte cuvinte cam sterilă, mai mult beletristică și în fond amatoristă.

Respectând cronologia noului punct de vedere, Introducerea *la primul volum (apărută în* Revista Fundațiilor Regale, *nr. 3, Martie 1941), îi rezuma chipul de scriitor în felul acesta: « ...profesorul creează aspectul particular al scriitorului. Calistrat Hogaș face literatură din contemplația naturii ca un intelectual; niciodată, în descrierile lui, nu-l putem pierde din vedere: spectacolul, care ne reține atenția, nu este numai al locurilor și al oamenilor acelor locuri ce ne sunt prezentate, ci și spectacolul persoanei, pe care o întovărășim cu lectura noastră în excursiile sale, spectacolul autorului. El este totdeauna prezent în mijlocul celei mai impresionante furtuni, liniști, splendori, între oamenii primitivi ai muntelui, e prezent prin grandilocvență, prin aluzii literare, antice și moderne, istorice și geografice, prin asociații cărturărești, citate și reminiscențe de lectură, atât de prezent, încât scriitorul ne apare în primul rând ca profesor «de partea literară», așa cum suna unul dintre întâile sale ordine de numire. Iubitor al frumosului literaturizat, neurmărind să creeze, ci scriind după anumite canoane ale frazei ca și ale compunerii, Hogaș e un beletrist și în felul lui un plăcut amator, un Odobescu fără erudiția felurită a acestuia, dar cu aceeași concepție și practică amatoristă a literaturii».*

Impresii asemănătoare obține d. Tudor Vianu (Arta Prozatorilor Români, *1941): «Mare iubitor de drumuri îndelungi prin natura cea mai sălbatecă, Hogaș aduce în peregrinările lui*

sufletul unui civilizat. Hogaş nu aparţine naturii»; cât priveşte umorul său «această veselie organică, temperamentală, nu este totuşi deopotrivă cu a lui Creangă. La distanţa care îi separă, s'a introdus cultura... Hogaş este un Creangă trecut prin cultură», «este un clasicist, un academizant», care foloseşte de nenumărate ori «reminiscenţa clasică», iar procedeele lui literare «fac parte din recuzita aceluiaş clasicism academizant», fiind «împrumutate în întregime poeticei clasice»; însfârşit, e un «autor savant».

Obrazul cam supt, de bibliotecar, deşi scriitorul era fiziceşte foarte robust, se luminează totodată intuiţiei critice a d-lui G. Călinescu (Istoria Literaturii Române, *1941): Hogaş «e un diletant superior»* şi *«întâi de toate e un profesor, deci un cărturar. Literatura lui e livrescă, fără a fi seacă, pedantă în chip surprinzător de proaspătă»; «paralizat de respect pentru clasici», «toate figurile din Poetică sunt puse la contribuţie, dar mai ales se merge la elementul livresc»; opera i se hrăneşte din «cărturărism», din «erudiţie», din «prea multă insistenţă în referinţă», iar «gluma miroase a catedră». De reţinut din d. G. Călinescu, sunt de asemeni rândurile: «Comparaţiile lui se răsucesc ca un sul baroc, dela roata cea mai lată până la inima minusculă din centru. Aşa cum sunt acum, aceste isprăvi profesorale rămân cu farmecul lor, dar cine poate şti câţi nori de marmoră berniniană se aflau în atelierul scriitorului?».*

Combinată cu aspectul profesoral şi umanistic, intuiţia barocului a fructificat: d-l Şerban Cioculescu (Un clasicist baroc: C. Hogaş, Revista Fundaţiilor Regale, *nr. 11, Noemvrie 1944), deşi pornit mai mult să răstoarne decât să confirme noul punct de vedere, admite totuşi că în Hogaş e un «retor», care «abuzează evident de reminiscenţe cărturăreşti şi de procedee ale vechilor canoane clasiciste», «literatura sa, într'o bună măsură, cum remarcă d. Vladimir Streinu (cum au remarcat şi dd. Vianu şi Călinescu* n. n.*), e o literatură de profesor», dar «tot atât de limpede apare... vitalismul lui Hogaş, citadin neadaptabil, cu nostalgia potecilor neumblate şi a măreţelor spectacole naturale, care-l îmbie cu o baie de primitivism, răcori-*

toare». *Insfârșit, referindu-se la concepția despre baroc a lui Eugenio d'Ors (clasic = intelectualist, baroc = vitalist), ajunge la concluzia:* «*Prin alianța unui temperament barochist cu o cultură clasicistă, Hogaș poate fi considerat un clasicist baroc*». *In fond, imaginea scriitorului propusă de ceilalți critici, subzistă și în desvoltările d-lui Șerban Cioculescu. Opera lui a fost așadar profitabil reexaminată.*

Dar unele afirmații istorico-literare din Introducerea *la primul volum și felul reeditării au fost în schimb mai puțin norocoase. Astfel d. Mihail Sadoveanu* (Anii de Ucenicie, *1945*), *încrezându-se mai cu temei în bogata sa memorie decât în datele bibliotecii, a putut scrie:* «*Când s'a hotărît tipărirea în volum, la* «*Viața Românească*», *a cărții* «*Amintiri dintr'o călătorie în munții Neamțului*» *(titlul exact:* Pe Drumuri de Munte, n. n.), *tinerii din redacție, între care se afla și Mihai Sevastos, l-au sfătuit pe* «*cuconu-Calistrat*» *să lase în sama lor corectura, care e în general dificilă și totdeauna plictisitoare.*

— Ași! ce-mi vorbiți voi, măi băieți? Cum ași putea face eu una ca asta? Cum să las în sama altora asemenea lucrare? Am să fac eu cu mâna mea corecturile și, dacă-ți găsi vreo greșeală, vă îngădui să mi-o bateți în frunte.

— Bine, cucoane Calistrat, au răspuns tinerii; fă dumneata cum crezi că e mai bine.

— Așa am să fac și rămășagul îl țiu.

Cât a făcut Hogaș corecturile, asudând și cerând perii după perii, am fost încredințat că-și câștigă rămășagul. Dar când au fost coalele gata și le-am cercetat cu toții din curiozitate, înainte de a le trece la broșat, dezastru! Las' că rămăseseră toate erorile plate: «*bolovan*» *în loc de* «*bolnav*» *și* «*bolnavii*» *pentru* «*bolovanii*»; «*Marița*» *pentru* «*Marțea*»; «*pacul dopului*» *pentru* «*capul podului*»; *dar apăruseră, nu se știe în ce chip, niște fantastice vocabule, întru câtva necuviincioase. Toate într'un număr așa de mare, încât nu era cu putință să se adauge o* «*erată*»; *a trebuit distrusă ediția. Nu se poate descrie disperarea lui cuconu-Calistrat. Era așa de prăpădit, încât numai Ibrăileanu l-a putut mângâia, hotărînd retipărirea în condiții demne. S'au luat*

toate măsurile ca să nu mai rămâie, într'adevăr, nicio eroare în text. Au puricat paginile și ciocănitoarele tinere și cloncanii cei bătrâni. După ce iese ediția cea bună, se întâmplă incendiul dela « Viața Românească » și întreg stocul, încă nedifuzat, e mistuit de flăcări ».

E vorba, după cum se vede, de cele două ediții, din 1912 și 1914, care, din motive deosebite, n'au putut ajunge, cu numele autorului, până la marele public. Este adevărat. Nenorocul lui Hogaș se află expus pe larg, cu toate datele necesare, în Introducerea *volumului I al ediției noastre. Rezultă însă din amintirile d-lui Mihail Sadoveanu, că ediția din 1912 fiind corectată de autor, « a trebuit distrusă » din cauza numeroaselor și inadmisibilelor greșeli de tipar, iar « ediția bună » din 1914, dacă a ieșit în condiții demne, s'ar datora îngrijirii redactorilor* Vieții Romînești. *Adevărul este că Hogaș nu s'a amestecat în corectura primei ediții, cerând să îngrijească însă personal și exclusiv de ediția a doua. D. Sadoveanu scapă din vedere în amintirile sale că, odată cu ediția din 1912, s'a tipărit în aceeași imprimerie și teza de doctorat a lui Ibrăileanu,* Opera literară a d-lui A. Vlahuță, *care de asemeni, a trebuit să fie distrusă din cauza numeroaselor greșeli de tipar. Fiind adevărat că neatenția la corectură pentru opera lui Hogaș a fost a însuși autorului, cui i-ar reveni răspunderea pentru studiul lui Ibrăileanu? E sigur dar că o împrejurare comună și necunoscută încă, în niciun caz dorința lui Hogaș de a-și corecta singur volumul, a hotărît soarta primei ediții. Pe de altă parte tot atât de sigură este supravegherea de către autor și numai de el, a corecturilor pentru ediția « bună », cum îi spune d. Sadoveanu. Mai cu grijă de corecturi, nu-l făcuse pe Hogaș « dezastrul » tipografic al primei ediții, ci hotărîrea de a-și prezenta opera la premiul academic Adamachi, în vederea căruia ținea să-și treacă volumul din ortografia revistei ieșene în ortografia Academiei. Faptul e cunoscut de altfel chiar dintr'o notă redacțională a* Vieții Romînești, *la rubrica* Miscellanea, *din nr. 5—6 pe Mai—Iunie 1915* (vd. Introducerea *la ed. n. vol. I). Nota fiind din 1915, se înțelege că grija de corecturi a autorului privește ediția « bună » din 1914 și nu pe aceea*

din 1912, de care, cu oricâtă înduioșată prietenie, Hogaș nu poate fi făcut răspunzător. Dar în cele din urmă chestiunea nici nu este de o însemnătate deosebită. Și dacă totuși am semnalat-o, este pentrucă adevărul, mare sau mic, are acelaș drept de a fi restabilit.

Mai interesantă pare să fie însă discuția colaborării Hogaș-Ibrăileanu și a nedumeririlor iscate de tipul reeditării. Astfel, privitor la cenzura impusă de G. Ibrăileanu textului inițial, cenzură foarte riguroasă, dacă este să ne luăm după Prefața *postumă, în care autorul se plânge că severitatea criticului i-a redus opera dela «cinci volume formidabile» la «singurul și nevoeșul volum de față» (e vorba, firește, de* Pe drumuri de Munte, *1912), am afirmat ca încheiere că «în orice caz, chiar cu pasagiile tăiate, opera ar fi fost cu foarte puțin mai voluminoasă». Intemeiam această concluzie pe studiul amănunțit al manuscriselor, de care mă servisem fără să se vadă, precum și pe cercetarea tot atât de amănunțită și tot nearătată, a textelor succesive din revistele* Asachi, Arhiva *și* Viața Romînească. *Lumea dela noi nu pare obișnuită cu munca de bibliotecă, dacă nu devine publică; și se încrede numai în «aparatul științific» al unei ediții, ceea ce este semn de aspirație la maturitate, dar e și semn de cultură tânără. Ne mai întemeiam de asemeni concluzia pe cercetarea atentă a prefeței înseși: gluma cu cele «cinci volume formidabile», devenite de altfel peste câteva rânduri (pentru ca intenția de haz să fie mai susținută), «o întreagă bibliotecă», e prezentată de autor, cu evidente scopuri umoristice, ca partea serioasă a prefeței, iar afirmația că, scriind cum a scris, a vrut să reformeze «subiectiv», literatura călătoriilor apucată până la el pe «drumul obiectiv, didactic și aproape geografic», capătă înfățișare de parte glumeață. Sub această complicație umoristică, e limpede însă că gluma, care nu trebuia luată în seamă altfel, e în cele «cinci volume formidabile», echivalând apoi, după legea de respirație a pieptosului scriitor, cu o «întreagă bibliotecă», iar lucrul serios e în felul cum concepea el literatura călătoriilor. Dar editorul, care înțelesese să studieze variantele pentru sine, în vederea textului curat, și încercase o ediție «pe credit personal»,*

dând cetitorilor numai concluziile acestui studiu, n'a fost crezut; și nici prefața în chestiune n'a fost crezută mai mult în ceea ce îi constituia fondul, luându-i-se partea de glumă ca plângere adevărată, iar partea serioasă ca glumă.

După amintirile d-lui Sadoveanu însă (amintiri destul de vagi, de îndată ce, împotriva arătărilor noastre, se poate înțelege că însemnările de călătorie au trei variante tipărite în cele trei reviste unde au apărut pe rând. In fapt, jumătate din ele, adică In Munții Neamțului, *s'a tipărit numai în* Viața Romînească *și apoi direct în volum. Vd.* Introducerea *la vol. I) opera lui Hogaș, așa cum o cunoaștem azi, e doar varianta rezultată din «epurația înțeleaptă», la care a supus-o Ibrăileanu. Nici d. Șerban Cioculescu, amator cunoscut al confruntării de texte, n'a crezut în totul pe editor. Mai științific poate i s'a părut să plece dela o «convorbire telefonică» cu d. Sadoveanu, «martor redacțional al «dramei» lui Hogaș»; pe această cale, i s'a «confirmat temeiul plângerii scriitorului cenzurat de critic», primind totodată îndemnul să compare textele succesive din* Asachi, Arhiva *și* Viata Romînească. *Și criticul s'a conformat (C. Hogaș.* Pe Drumuri de Munte, *I*, Revista Fundațiilor Regale, *nr. 9, Sept. 1944). Trebuia să rezulte din această a doua muncă pe aceleași pagini că «proporțiile tăeturilor» impuse de Ibrăileanu, sunt cele arătate în prefața postumă și că, pe de altă parte, amintirile d-lui Sadoveanu, cum însuși declarase într'o împrejurare noului editor, «nu sufere desmințire». Criticul este însă, după cum se știe, un cercetător obiectiv. Mai întâi ușor sugestionat de amintirile «martorului redacțional», pornește la cercetarea din nou a chestiunii; observă că Hogaș încă de pe când nu i se aplica cenzura lui Ibrăileanu, adică în textele comune ale* Amintirilor dintr'o călătorie *din* Asachi *și* Arhiva, *înlocuise singur unele barbarisme și neologisme («necesarele-trebuincioasele», «de ordinar-de obicei», «superioara-stareța»), totuși, surprinzător, «nicăiri nu se poate constata evoluția scriitorului către un lexic epurat de barbarisme și neologisme»; cât privește textele comune din cele două reviste plus* Viața Romînească, *pe care știm că Ibrăileanu le-a putut controla, d. Cio-*

culescu aiunge la «încheierea că circa o treime... a fost sacrificată», că fie și cu această treime raportată ipotetic la opera întreagă (proză literară, conferințe, articole și versuri) «tot nu s'ar atinge proporția (tăeturilor n. n.), indicată de Hogaș*» și crezută de d. Sadoveanu, că «*Hogaș *a exagerat așadar enorm, plângându-se că ar fi putut publica, după placul lui și necenzurat de Ibrăileanu, cinci volume», «așa cum se lăsaseră convinși de ieremiadele autorului colaboratorii dela* Viața Romînească, *sau măcar d. Mihail Sadoveanu». Cu alte cuvinte, se confirmă în totul concluziile noastre din* Introducerea *la volumul I, fiind acum limpede că telefonul și amintirile, putând provoca lungi studii suplimentare, nu aduc în cazul cel mai bun, niciun adaus științific. (Procedarea d-lui Șerban Cioculescu a avut însă și un caracter deductiv. Căci nu numai telefonul d-lui Sadoveanu l-a pus pe drumul bibliotecii; prefața postumă cu «plângerea» lui Hogaș, cu «ieremiadele» lui, a iucat de asemenea un rol hotărîtor. Dar, după cum s'a văzut, autorul nu se plângea, ci glumea complicat: lectura prefeței, mai atentă, e pe deplin lămuritoare).*

Acum mai este o întrebare: cui se datoresc tăieturile, atâtea câte sunt? Lui Ibrăileanu, lui Hogaș însuși sau amândoror laolaltă? Noi admiteam, pe baza manuscriselor studiate, că autorul se corecta uneori și singur; d. Sadoveanu crede încă în condeiul decisiv al lui Ibrăileanu și d. Cioculescu de asemeni, primul servindu-se de memoria sa, al doilea de textele tipărite. Iată însă că aceste texte, în chiar citatele d-lui Șerban Cioculescu, arată că Hogaș nu era un talent impetuos, că expresia lui în forma dintâi nu creștea dela sine ca un stufăriș, ce urma să fie tuns mai târziu de altcineva. In Amintiri dintr'o călătorie, *pasajul cu călugărița-Meduză (părul-șerpi, nasul-plisc, buzele — «una la cer, alta la pământ» și «două raghile de dinți») avea o formă foarte desvoltată (cam 30 de rânduri de tipar) în* Asachi, *numai desvoltată (fără cam 10 rânduri) în* Arhiva *și redusă la ceea ce se cunoaște din volum (cam cu încă 10 rânduri) în* Viața Românească. *Cum Ibrăileanu intervine numai în părțile republicate din* Arhiva *în* Viața Romînească, *reducția din* Asachi

la Arhiva, *când autorul nici nu cunoștea încă pe critic, este a lui* Hogaș, *cum observasem din manuscrise. Cu toate acestea, confirmarea concluziei că scriitorul manifestase și el dorința de a se exprima mai neaoș (ceea ce concordă cu orientarea lui* prepoporanistă. *Vd.* Introducerea *și conferințele adăugate la acest volum) și că el-însuși își revedea critic scrierea (ceea ce se poate vedea din manuscrise și coincide, atât cu grija de «stil», evidentă în orice fel cât și cu lungul proces de împlinire și maturizare scriitoricească, întrerupt de atâtea ori. Vd.* Introducerea), nu *e formulată. Fără să fi exclus sau să excludem acum sfatul, sugestia și nici intervenția directă a altcuiva, colaborarea* Hogaș-*Ibrăileanu, cum i s'a zis pe bază de tradiție orală și amintiri, rămâne așadar o poveste istorico-literară cam prea înflorită pentru critic și tot atât de prea serioasă pentru scriitor. După ce ediția noastră își va fi împlinit rostul ei de largă circulație, vom satisface poate cândva setea unora de «variante», chiar dacă vor fi, după cum noi le știm, nesemnificative pentru compunerea internă a scriitorului; vom lăsa atunci sacrul «aparat științific» să devină aparent și, susținând vizibil concluziile vechi, să suplinească pentru toți creditul, neobținut de ediția căreia, fără să fie simplă, i-am zis «simplicissimă». Evident, n'am înțeles niciodată și nici nu vom înțelege vreodată, patima piliturii nesemnificative a variantelor, studiul textelor părându-ni-se însă totdeauna util în stabilirea unui text curat și practicându-l. Această știință măruntă se satisface prin rezultate practice și clare, «gratuitatea» ei devenind curioasă. Sperăm că oricât de tânără ne-ar fi cultura, ea cuprinde totuși câteva capete de oameni, care nu sunt anulate de extaz în fața «documentației», care nu documentează, în fața viciului erudiției, cu alte cuvinte. Știm bine că d. Șerban Cioculescu, în mod efectiv, contribue la maturizarea culturii românești. De aceea, cu atât mai mult, n'am înțeles foarte bine la d-sa încercarea de a da o serie de variante, studiul său suplimentar confirmând însă încheierile noastre; și n'am înțeles deloc dorința, cu miez de imputare, ca în ediția discutată să se fi ales dintre «fragmentele suprimate... numai acelea care înlesnesc într'un fel întregirea fizionomiei lui* Hogaș»,

deoarece trăsăturile noui, pe care le descoperă d-sa sunt « tendința anticlericală », « verva savantă », « atitudinea laică », « oroarea constrângerii monahice și nereverența religioasă », « mitul omului primitiv și cultul naturii », adică identitatea morală stabilită în Introducerea *volumului I și în critica mai veche.*

Volumul II al acestei ediții, apărut acum, se numește în subtitlu Răzlețe și Diverse. *L-am numit astfel, fiindcă nicio parte dintre câte îl compun, nu aparține propriu zis, însemnărilor de călătorie. Abia dacă* La Pângărați, Părintele Iovinadie, Cucoana Marieta *și* Simplă amintire *au câteva atingeri cu acest fel de literatură; în cea mai mare parte, volumul conține « amintiri » din copilăria tecuceană, amintirile studentului dela Iași, amintirile maturității nemțene, unele politice tot din Piatra, dar toate organizându-se mai strâns decât amintirile de călătorie, încadrând figuri de provincie moldovenească de altădată și aspirând fie la rotunzimea nuvelistică, fie la povestirea din ce în ce mai gen Creangă. Poate că* Amintiri *ar fi fost subtitlul cel mai potrivit, dacă autorul însuși, socotindu-și opera principală încheiată, n'ar fi zis unora* Amintiri răzlețe (Gheorghe Panu), *sau pur și simplu* Răzlețe (La Călugărie). *Ne-am oprit așadar la subtitlul folosit de Hogaș însuși, făcându-l să cuprindă restul cam eteroclit al operei, de unde și celalt subtitlu* Diverse *pentru « adaos ».*

Materialul volumului II strânge la un loc tot ce a mai tipărit scriitorul însuși pe lângă însemnările de călătorie din volumul I, tot ce s'a tipărit după moartea lui, precum și ceea ce, nefiind încă tipărit, am mai putut scoate din manuscrise; volum deci de « răzlețe », postume și inedite. Dintre, așa zicând, antumele lui Hogaș (Cuconu Ioniță Hrisanti, Cucoana Marieta, Părintele Iovinadie, Gheorghe Panu *și* La Pângărați) *numai* La Pângărați, *deși cu totul remarcabilă ca satiră a vieții călugărești, a rămas să se tipărească abia acum întâia oară în volum; calitatea satirică și deosebita ei putere de evocare, face inexplicabilă rezerva editorilor anteriori, cari au lăsat-o până azi neculeasă din paginile* Vieții Romînești *(nr. 5, Mai 1911), unde a publicat-o autorul. (Celelalte au reapărut din aceeași revistă, fie despărțite în volumașele unei colecții populare — « Că-*

minul», *1916 — fie, împreună, în volumul «Cărții Românești»* Cuconu Ioniță Hrisanti, *1937). Și tot pentru prima dată în volum apar cele trei conferințe din «adaos». Postume sunt numai* La Călugărie (Revista Fundațiilor Regale, *nr.* 6, *Iunie 1941) și* Mustețile și Politica (Preocupări Literare, *nr. 10—11, Sept.—Oct. 1942). Despre inedite* (Simplă amintire, Amintiri din copilărie, Document omenesc, Noroc fără minte, Fragment din La Pângărați, « Moldovenisme » *și* Cultura în Moldova, *trebue să spunem că, extrăgându-le din manuscrise, le-am recunoscut ca nepublicate, deși una se cheamă* Document omenesc *după rubrica «Documente omenești» a marei reviste ieșene, unde urma probabil să apară, dar unde n'am dat peste ea, iar alta și anume* « Moldovenisme », *se termină cu promisiunea «Asta in alt număr», ceea ce o arată ca manuscris publicat, dar n'am descoperit revista unde a putut apărea. (Restul indicațiilor bibliografice, privind volumul de față, se găsesc în* Introducerea *la vol. I).*

Ultimele srieri ale lui Calistrat Hogaș evocă date și aspecte din biografia sa; dintre date, anul nașterii e cea mai însemnată, iar dintre aspectele biografice mediul familial din casa Protopopului Gheorghe și a Protopopoaei Mărioara și atmosfera de provincie patriarhală a Tecuciului, a Iașului și a Pietrei, cu chiolhanuri, cu pozne și sindrofii, sunt cele mai seducătoare. Dar totodată ultimele lui scrieri arată și evoluția atât de înceată la acest scriitor către expresia mai deslipită de canoanele stilistice quintilianești, mai puțin confecționată, mai directă și de aceea mai liberă și mai firească. Amintirile studențești din La Călugărie *și* Amintiri din copilărie, *par scrise chiar în anul morții, 1917. In cuprinsul ultimelor, despre* Curierul de Iassi *al lui Balassan, ni se vorbește astfel: «...bătrânul «Curier» de acum jumatate de veac...». Adăugând 50 de ani la 1868—1869, anii de studenție ai scriitorului, căpătăm data de 1918—1919. Dar Hogaș moare în 1917, ceea ce însemnează că expresia «acum jumătate de veac» a fost preferată de autor ca mai literară față de indicația precisă «acum 48 sau 49 de ani». Aceleași amintiri studențești conțin, între alte indicații biografice, o arătare indirectă a datei de naștere.*

D-ra Sidonia Hogaş (Tataia — amintiri din viaţa lui Calistrat Hogaş, *1940), cu privire la această dată, afirmă: « . . . în anul 1849, în ziua de 19 April, gemen cu o fată, Lucia, în viaţă încă, s'a născut Calistrat Hogaş cel de mai târziu». Dar în contra datei propusă de d-ra Hogaş, avem statul personal al profesorului, în care anul naşterii e 1847, avem actul de naştere al surorii gemene din 1852 şi mai avem o indicaţie, tot a d-rei Hogaş, în cuvintele: « După actul de naştere şi de botez nr. 4.921 din 1865, dela Mitropolia Moldovei şi Sucevei, ar fi născut în 1848». Care este atunci anul naşterii lui Calistrat Hogaş? Noi ne-am oprit asupra lui 1848, fiindcă se găseşte, potrivit afirmaţiei oricât de confuze de mai sus, într'un act oficial neinfluenţat de vreun interes al scriitorului. Aceeaşi dată de altminteri rezultă şi din « amintirile de student». In « vara anului 1868», scriitorul e dus de tatăl său la Mitropolie, în faţa lui Calinic Miclescu şi, cu învoirea acestuia, e lăsat aci, unde i se dă locuinţă pe tot timpul cât va urma învăţăturile în Universitate; pentru hrană, studentul dă lecţii particulare în oraş, întâi unui elev de cl. III-a gimnazială, poreclit mai târziu « Buduşcă» şi care nu e altul decât, după cum se mai ştie încă, viitorul P. V. Grigoriu, nepot al lui Edgar Quinet şi traducător de versuri la* Convorbiri literare. *Dar apoi dă tot un fel de lecţii unui tânăr Karl, cam de seama sa, neidentificabil azi. Acest Karl apare însă după o serie întreagă de întâmplări dela lecţiile cu « Buduşcă», întâmplări care au trebuit să-i mănânce studentului ceva timp, aşa că într'un fel putem şti că al doilea elev este din 1869. Faţă de micul Buduşcă, acesta era un elev* sui-generis, *destul de înaintat ca vârstă şi destul de înapoiat ca învăţătură. Ne interesează însă numai vârsta lui. Mamă-sa, la întrebarea studentului, îi mărturiseşte cu oarecare codire de situaţia lui de subnormal ca fiind de « vre-o optusprezece ani . . . ». « Optusprezece ani! exclamă Hogaş,* va să zică numai cu trei ani mai mic decât mine: *atunci am putea lega chiar prietenie amândoi». Că mama acestui Karl declarase vârsta adevărată sau nu a feciorului ei, e altă chestiune. Fapt este că dacă noul elev ar fi avut atunci optsprezece ani, Hogaş ar fi avut numai cu trei mai mult decât el, fiind de douăzeci*

și unu de ani în 1869. Socoteala e deci limpede: scăzându-i-se varsta, studentul de atunci era născut la 1848.

Insfârșit, La Călugărie *mai interesează, dimpreună cu altele din acest volum, exclusiv literar. Ultimele scrieri ale lui Hogaș, spre deosebire de însemnările călătorului, sunt foarte apropiate de felul marelui Creangă. Afinitatea lor scriitoricească a fost menționată deseori. Nouă ni s'a părut că, între ceea ce e mai cunoscut din opera fiecăruia, sunt mai multe deosebiri decât asemănări. In deosebi cărturărismul lui Hogaș și înclinarea lui descriptivă (înclinare orășenească, absentă în literatura poporului și a lui Creangă), ne-au împiedecat să resimțim plăcerea pe care o înlesnesc din plin* Amintirile din copilărie *ale humuleșteanului. Fie că* La Călugărie, *fiind scrisă târziu în apusul vieții, când autorul își va fi dat seama de ușoara artificialitate a formulei sale literare de tinerețe, e mai liberă de atitudinea autorului-cărturar (procesul acesta de, să-i zicem, deculturalizare a stilului, este evident chiar dela* Amintiri dintr'o Călătorie *la* In Munții Neamțului), *fie pentru alte motive, scrierea pare ieșită în adevăr din cea mai caracteristică dispoziție a unui alt Creangă. Și nu e atât vorba de anticlericalismul bucății, trăsătură totuși puternică, poate mai puternică decât la Creangă însuși, cat de gratuitatea efectelor de umor, acea stare continuă de haz euforic, care în însemnarile lui de calator abia se întrevede printre reminiscentele de lectură și glumele de bibliotecă sau catedră. In același timp, stilul însuși e mai spontan. In acest sens, Hogaș se liberează cu totul de fraza croită după un patron stilistic, după tiparul și recomandațiile Poeticei, mai cu seamă în puținele pagini de* Amintiri din copilărie. *Inversiunea, metonimia, apostrofa, prosopopeea și toate celelalte figuri ale gramaticei stilului sau stilisticei, au făcut loc nu numai scrisului simplu și direct, dar chiar scrisului* nescriptic, *adică stilului* oral, *pe care îl determină asociația liberă, starea sufletească de moment, spontaneitatea amintirii și nu modelul cărturăresc. «La urma urmei, își începe el amintirile din copilărie în tonul lui Creangă, tot e mai bine să scrii despre ale tale decât despre ale altora; căci dacă, mai cu seamă, ai condei cinstit, apoi, în loc de o dată îți trăești vieața*

de două ori; și tot e mai bine să ți-o trăești de două ori decât odată. Căci vieața asta oricât ar fi ea de amărîtă și de sbuciumată, dar tot se cheamă că te-ai încălzit la lumina soarelui, te-ai răcorit în suflarea vântului, te-ai răsfățat în verdeața și în florile primăverilor...» etc., etc.

Volumul acesta, pe lângă ineditele și postumele pe care le adaugă la cele câteva antume mai puțin cunoscute decât însemnările de călătorie, pe lângă lămuririle biografice pe care le poate da și de asemeni pe lângă însemnătatea de a conține La Pângărați *și* La Călugărie, *adică cele mai frumoase amintiri mai scurte ale lui Hogaș, interesează așadar cel puțin în aceeași măsură prin părăsirea totală, în unele bucăți, a exprimării curbe și largi, a împletiturilor de efect și a spiritului de om învățat. Termenii acestei evoluții încete sunt propuși cetitorului de întreaga sa operă și chiar numai de volumul II, în care amintirile cuprinse arată singure cărei perioade stilistice, din cele două, aparțin.*

VLADIMIR STREINU

LA PÂNGĂRAŢI

— Ei, cum ţi se pare Nectarie? mă întrebă Grigoriţă, tovarăşul meu de drum, pe când scoboram dealul Bisericanilor, spre Viişoara.

— Cum să mi se pară?... Un om de toată isprava, da' nu 'nţeleg, ce minte la dânsul să se călugărească? Un om în puterea vârstei, frumos în puterea cuvântului, voinic, fără nici un beteşug şi, mai presus de toate, cu o fire aşa de veselă şi de deschisă, nu pricep cum de i-a trăsnit prin gând să-şi pue capul sub comanac?

— Ei, cum!!... Dragostea bre, dragostea, pârdalnica de dragoste, mânca-o-ar câinii!... răspunse Grigoriţă cu ciudă, oarecum şi cu parapon.

— Cum dragostea?...

— Cum!... Iac' aşa; or fi vre-o zece ani, a 'ndrăgit o fată frumoasă din Huşi, şi-au jurat credinţă veşnică unul altuia, fata a murit, el s'a ţinut de cuvânt şi s'a călugărit.

— Da?.. Ei bine, atunci, măi Grigoriţă, eu sunt de părere ca toţi cei ce juruesc credinţă veşnică fetelor, să rămână stingheri; căci, mai la urmă, numai aşa, cred eu, că pot ajunge să facă ei nişte borşuri cu fasole şi cu sfecle aşa de minunate... Nu, zău, ia spune drept, măi Grigoriţă, mai mâncat-ai tu de când eşti un borş aşa de straşnic ca cel făcut de părintele Nectarie Luşcanu?

— Mă miram eu, să nu-ţi dai în petec, răspunse el indignat.

— Şi iată pentru ce nădăjduesc, aşa dar, continuai eu, trecând peste indignarea lui, să mănânc şi la tine foarte curând cel mai teribil borş cu fasole de pe faţa pământului, deoarece, pe cât am aflat, prea juri, şi tu, credinţă nestrămutată celor garduri cu zăbrele de prin cea Precistă.

Grigoriţă se uită furios la mine, se înroşi până'n vârful urechilor, dădu să zică ceva şi nu zise nimic.

Când ajunserăm de vale, stăturăm un minut să ne gândim.

— Ştii ce una, măi Grigoriţă? zisei eu; tot mai este până în seară; hai să mergem încaltea şi la Pângăraţi; mânem acolo peste noapte şi, mâni pe la o vreme, sântem înapoi la Piatra.

— Să mergem, da' drept ţi-oi spune, când mă gândesc să dau ochi cu Stratonic, mai, mai, că mi se taie pofta de Pângăraţi.

— Am auzit şi eu, ce-i drept, că Stratonic, egumenul dela Pângăraţi, e un călugăr sgârcit şi hursuz; dar, mai la urmă, ce avem noi cu sgârcenia, hursuzlucul şi cu toată mutra lui popa Stratonic? Eu vrau să văd Pângăraţii şi-atâta tot.

— Atunci să mergem; da' de l-om găsi pe Vavila în toane bune, apoi să ştii că trei zile nu ne mai urnim din Pângăraţi.

— Da' ce mâncare-i Vavila tău, măi Grigoriţă?

— Vavila-i cămăraşul mănăstirii, el învârteşte toate şi pe Stratonic pe deasupra. Când se mânie Vavila, Stratonic oricât îi el de hursuz şi de amarnic, tace chitic şi nici nu crâcneşte; şi-l duce Vavila de nas pe Stratonic, cum îi trăsneşte lui prin cap.

— Trebuie să fie un drac la mijloc, măi Grigoriţă, că nu prea se lasă ei, călugării, aşa de lesne, să fie duşi de nas de oricine.

— Apoi, dă... spun gurile rele, că mama lui Vavila era o femee al dracului de frumoasă şi de sprâncenată, pe când Stratonic era tânăr... mai ştii..? Oricum, însă, vorba ta, un drac trebue să fie la mijloc.

— Dacă-i vorba pe aşijderea, măi Grigoriţă, apoi să ştii că trei zile şi trei nopţi nu ne mai urnim din Pângăraţi; ş'apoi vorba ceea, nici acasă nu-i de coasă.

Tăiarăm peste podul dela Viişoara, cotirăm la dreapta şi apucarăm drumul mare ce duce spre Pângăraţi, şi deacolo mai departe, printre munţi, până la Prisăcani, la graniţa ungurească.

Soarele de-abea scăpătase după amiază şi căldura unei arzătoare zile de Cuptor era în toiul ei; un vânt, însă, uşor, ce veşnic suflă dinspre apus şi umple cu răcoare văile largi ale Bistriţei, precumpănea arşiţa ucigătoare a aerului înflăcărat şi ne dădea putinţa de a merge, sprinteni încă şi scutiţi de sudoare, prin noianul de foc al văzduhului aprins. De după perdeaua înaltă de brazi, Bisericanii, pe care îi părăsisem, se iveau pe dreapta în răstimpuri privirilor noastre, cu turnurile lor scânteietoare de lumină şi cu cingătoarea lor puternică de ziduri albe; pe stânga, largul văii gemea sub belşugul greu al sămănăturilor, ce se legănau în valuri verzi, înflorite sau aurii, sub suflarea domoală a vântului de vară; mai departe, zarea înaltă era închisă de coamele neclintite ale munţilor negurii din miază-zi. Drumul neted şi larg se desfăşura înaintea noastră gălbiu şi lung, iar pe alocurea, câte un picior de munte mai îndrăsneţ îi dădea parcă un ghiont, îl frângea în două, şi drumul murea în desişul negru-verde a doi munţi parcă împreunaţi. Dela o vreme, însuşi vântul fu biruit de arşiţa covârşitoare a zilei, şi adierea lui răcoroasă se schimbă într'o răsuflare de flacări ce părea că izvorăşte necurmat pe gâturile de văi largi ale munţilor învăpăiaţi. Tăiarăm la dreapta prin huceaguri şi, la o cotitură mai largă, unde Bistriţa, obosită oarecum de iuţeala mersului ei şi adunată în genune, se odihneşte o clipă pe o aşezătură mai revărsată a patului său, intrarăm în apă. Plute lungi de dulapi noi lunecau mai iute decât apa, la răstimpuri rari, în preajma noastră, iar bărbatul cârmaci şi nevasta dălcăuş, înfipţi, parcă, în plută pe picioare vânjoase, stăteau drept şi neclinţiti, cu mâinile încleştate pe

boldul cârmei, gata să tragă când la « câmp », când la « pădure », spre a se împotrivi ademenirii apelor viclene, care-i târau spre vaduri primejdioase... Şi mânaţi de repejunea şivoiului rădeau în goană cu chipurile lor încremenite pânza deasă a pădurilor, ş'apoi se mistuiau la vale şi fără urmă, cu plută cu tot, pe luciul depărtat al apelor.

Eşirăm din apă şi ne urmarăm drumul.

Dela o vreme Pângăraţii începură a se zări pe sprânceana pleşuvă şi înaltă a unui deal de pe dreapta, şi, dacă turnurile bisericii nu şi-ar fi râdicat în aer crucile lor scânteietoare, ai fi luat această mănăstire drept unul din acele castele medievale zidite la locuri tari spre întâmpinarea restrişteior de tot soiul a vremurilor de atunci. Atât de înalt, de puternic şi de neclintit e brâul de ziduri, ce încinge locaşul sfânt al lui Vodă Lăpuşneanu.

Când soarele sta să apună, cotirăm la dreapta pe drumul de ţară, ce duce spre Pângăraţi, şi nu scăpătase încă după piscurile păduroase ale munţilor Străjii, când, obosiţi de drum şi colbăiţi, intrarăm înlăuntrul mănăstirii prin poarta înaltă de stejar ferecat, sprijinită pe puternice ţâţâni de fier şi deschisă în toată lărgimea celor două laturi uriaşe ale sale.

Eu vedeam Pângăraţii pentru întâia oară; tovarăşul meu, însă, îi cunoştea bine, şi cu atât mai bine îi cunoştea, cu cât mai toate mănăstirile mari sunt croite, aproape, pe acelaşi plan de gospodărie; iar Grigoriţă, care, în copilăria lui, fusese crescut la mănăstirea Vorona sub privigherea dichiului Ghenadie, înaintaş, mai târziu, în egumenie lui Nichita, la mănăstirea Bistriţa, urma, deci, să cunoască şi el, din teorie cel puţin, cotloanele multe şi mărunte ale Pângăraţilor. Astfel nu fui de loc mirat când, sub cârmuirea lui, mă trezii deadreptul la arhondaric. Sala întinsă şi pustie, în care intrarăm deocamdată, răsună a sec sub paşii noştri; uşile cafenii ale încăperilor se înşiruiau posomorîte şi înalt tăiate în privazurile de păreţi albi ale amânduror laturilor intrării largi, şi nici o suflare omenească nu se părea că le

însuflețește... Tușirăm puternic fără să avem nevoe și cineva ne răspunse la fel de prin tuspatru unghiurile depărtate ale bagdadiei... Grigoriță era pe punctul de a pleca să caute pe cineva, când o ușă lăturalnică se deschise și chenarul ei se umplu cu înfățișarea neagră, păroasă și sburlită a unui călugăr înalt și plin de pântece...

— Blagoslovește, părinte Varsanufie, auzii pe tovarășul meu zicând.

— Domnul! răspunse călugărul cu glas răgușit și gros; și, de sub niște sprâncene puternic sburlite și colțuroase, aruncă repede spre mine și pieziș o coadă de ochi întunecată.

Privii lung și mirat pe acest călugăr, care, nitam-nisam, se uita chiorîș la mine, și care, dealtmintrelea, își îndreptățea pe deplin numele-i tot așa de sburlit ca și dânsul, nume ce aducea mai de grabă a un strănutat de capră răpciugoasă decât a nume omenesc.

— Ce potriveală! exclamai eu în gând, ca răspuns la coada de ochi a părintelui Varsanufie.

Totuși, cu îndemânarea unei vechi obișnuinți, călugărul desprinse dela cingătoarea-i îngustă de piele unsuroasă un smoc de chei lustruite și lungi, puse mâna, fără alegere, pe cea trebuitoare, o vârî iute și fără potriveală în broasca unei uși și ni se deschise o odae încăpătoare și luminoasă, cu două paturi curat așternute cu saltele de pistră și cu macaturi de cit gros și înflorit; o masă albă de brad, între paturi, două scaune de lemn la cele două capete ale mesei, într'un colț un dulăpior grosolan de stejar, cu lighean de alamă și cu ibric la fel, un prosop aninat într'un cui bătut după ușă, — alcătuiau toată îmbrăcămintea simplă dar îndestulătoare a odăii.

— Și acum, întrebarăm noi, după ce ne puserăm pălăriile pe masă și bețele prin colțuri, cum am face noi, părinte Varsanufie, să vedem pe cuvioșia sa, părintele egumen? Am voi să căpătăm dela sfinția-sa blagoslovenia pentru mas noaptea asta în mănăstire, fiindcă-i târziu și nu ne putem întoarce la oraș.

— Apoi l'îţi găsi d-voastră la stăreţie, domnule Grigoriţă, dacă n'a fi plecat la târg.

— Da' dac'a fi plecat la târg, întrebai eu, amestecându-mă în vorbă, dela cine cerem noi blagoslovenie de casă şi masă în mănăstire pentru noaptea asta, părinte Varsanufie?

— Apoi îţi găsi d-voastră pe părintele Vavila, răspunse el scurt cu glasu-i răguşit.

Şi cu aceeaşi coadă de ochi piezişă şi întunecată mă privi părintele Varsanufie de sub aceleaşi sprâncene puternic sburlite şi înalt colţuroase.

Nici atunci şi nici mai târziu n'am putut pricepe duşmănoasa coadă de ochi a părintelui Varsanufie.

Scuturarăm, pe cât cu putinţă, cu mâinile în loc de perie, colbul de pe noi, dădurăm de două-trei ori cu apă răce pe faţă, trecurăm prin păr, în loc de pieptene, toate cele zece degete resfirate ale amânduror mâinilor noastre, şi ne găsirăm, astfel, în starea cea mai potrivită spre a ne înfăţişa înaintea prea cuvioşiei sale părintelui Stratonic, stareţul mănăstirii.

Grigoriţă al meu, pe lângă toate cotloanele sfintelor locaşuri, cunoştea şi toate sfintele cotloane ale vieţii şi regulelelor călugăreşti.

Astfel scoboirăm o scară, urcarăm alta, cotigirăm prin câteva săli singuratece şi largi, străbăturăm toată lungimea unui cerdac dela al doilea rând, cotirăm la dreapta prin alt cerdac, ce făcea unghi cu cel întâi, şi ajunserăm la stăreţie. Un băieţaş frumos, ca de doisprezece ani, îmbrăcat foarte curat ţărăneşte, ne eşi înainte şi ne întrebă ce poftim.

— Cuvioşia sa, părintele stareţ, a fi acasă? întrebă Grigoriţă.

— Acasă, da'ţi mai aştepta d-voastră o leacă, până'a sfârşi sfinţia sa rugăciunea, răspunse el.

Şi, poftindu-ne să stăm pân'atunci pe o bancă, ce se afla în cerdac, intră înlăuntru.

— Da' ce rugăciune, măi Grigoriţă, la vremea asta? întrebai eu.

— Da' n'auzi că toacă de vecernie? Şi stareţul, când nu se duce la biserică, îşi face rugăciunea acasă.

Peste câteva minute, băieţaşul ne pofti la părintele stareţ.

— Blagosloveşte, prea cuvioase, zise Grigoriţă cu glas râdicat dar totuşi foarte cuviincios, fără a bate în uşă; şi ţinându-se drept dinaintea intrării, aştepta să-i vină blagoslovenia din lăuntru.

Un mormăit gros ce aducea, totuşi, a glas omenesc, străbătu din lăuntru până la noi: era blagoslovenia de intrare.

Intrarăm.

Prea cuviosul Stratonic, răsturnat cam pe-o parte şi răzămat pe o pernă de catifea vişinie, stătea în fundul odăii pe un divan larg şi îndemânos, îmbrăcat cu adamască roşie împodobită cu flori răsărite şi mari de mătasă albastră; dreapta-i atârna molatec în afară de marginea divanului, iar degetele-i scurte, albe şi grăsulii rosteau a lene un şirag de metanii lungi cu boabe mari şi scumpe de chilimbar limpede şi gălbiu. Cuviosul Stratonic nu era om urît, sau, cel puţin, trebuia să fi fost frumos în zilele lui; şi dacă firea nu-i dăduse cine-ştie-ce statură înaltă şi puternică, şi dacă traiul tihnit al sfântului său cin îl înzestrase cu un adevărat pântece de egumen, apoi aceasta nu însemna că toate mamele sprâncenate ale tuturor Vavililor nu se vor fi dat roabe ochilor lui negri cu priviri ascuţite, scânteetoare şi pline de patimi lumeşti... Un păr îmbelşugat ce bătea în cărunt îi acoperea capul, iar din privazul la fel al barbei şi musteţilor lui stufoase răsărea brusnat faţa-i rotundă, rumănă şi grăsulie... Cu năpaste să-i fi dat cincizeci de ani.

— Sărutăm dreapta, prea cuvioase, zise Grigoriţă de departe, cu o evlavioasă mlădiere de glas potrivită împrejurării; şi, cu mers lin de şopârlă şi cu încovoiarea de mijloc reglementară, se apropie smerit de divanul prea cuvioşiei sale.

— Mulţămesc, răspunse el, fără a se urni de cum stătea răsturnat, şi-i întinse, spre sărutare, dosul rotund al mâinii sale albe şi grăsulii cu metanii cu tot.

Grigoriţă îi sărută mâna.

— Da' dumnealui..? întrebă el cu glas aspru, arătând înspre mine.

— Domnul X, un prietin al meu.

— Domnul X..? A..! Da... Pe dumnealui îl cunosc din nume; îmi spunea cineva despre dumnealui că era cât pe ce să fie pus la închisoare din pricina amestecului într'o daraveră a unor răzeși dela Dorna, care nu-l privea; adevărat'îi tinere?

— Adevărat, prea cuvioase.

— Avea dreptate prefectul, după cum îmi spunea, zise el întinzându-mi spre sărutare același dos de mână grăsulie cu metanii cu tot; avea dreptate... D-voastră, tineretul de azi, cu capul aprins, cum sânteți, vă amestecați și unde trebue și unde nu trebue... Avea dreptate...

— Vedeți, prea cuvioase...

— Și altăceva ce mi'ți mai spune? zise el tăindu-mi vorba; ia ședeți. Veniți dela Piatra?

— Din Piatra am plecat eri; astăzi venim dela Bisericani, răspunse Grigoriță.

— A!... da... Dela Nectarie! Ce mai face el? Tot cu tiutiun iacà și cu țigareta lui cea de chilimbar de optzeci de galbeni își trece el vremea?

Nectarie avea, în adevăr, o astfel de țigaretă, cumpărată eftin dela un mezat, la care se vânduse averea unui mare boer scăpătat.

— De treabă om Nectarie, urmă cuviosul Stratonic, păcat numai că nu-i de călugăr, închee el cu răutate, rotind mai repede șiragul metaniilor sale de chilimbar...

Ceva se răsvrăti în mine... O privire însă a lui Grigoriță mă făcu să dau altă întorsătură răspunsului de indignare ce simțeam că-mi stă pe vârful limbii.

— Doamne, prea cuvioase, întâmpinai eu, când ați ști prea cuvioșia voastră ce minunat borș cu fasole și cu sfecle își pregătește singur pentru masa sa luxoasă părintele Nectarie!... Cu câtă măestrie își croește și își coase tot el singur rasa și antereele sale! Cât de blând și de cuviincios întâm-

pină fără deosebire pe toată lumea ce vizitează Bisericanii! Şi, mai pre sus de toate, câte milostenii împarte el pe la nevoiaşi, fără ca stânga să ştie de ce face dreapta sa!...

— Făţărnicie, tinere, făţărnicie... doar eu îl cunosc de când se juca în durligi pe malul Bahluiului cu băieţii de ţigan... şi uite-l astăzi egumen la Bisericani!... Borş cu fasole!... Ei, tinere, borş cu fasole pe faţă şi curcani fripţi pe din dos!... Milostenie! A fi făcând că are de unde!... ş'apoi cum să nu facă? Câte vădane tinere şi câte fete orfane nu sânt pe meleagurile aistea! Şi ce ţi-a mai dat Nectarie, tinere, la masă, afară de borş cu fasole? mă întreabă Stratonic zâmbind cu ironie.

— Vărzări cu ceapă, prăjite în untdelemn, prea cuvioase, foarte bune şi tot de dânsul făcute...

— Şi ceva vinişor..?

— Apă răce dela cişmea, deasemenea foarte bună, numai cât lăsată dela D-zeu...

— Te miră că n'a făcut tot el singur şi apa... Şi de-aici încotro? întrebă el, schimbând vorba şi întorcând privirea spre Grigoriţă.

— Inapoi la Piatra.

— O să mâneţi aici?

— Cu blagoslovenia prea cuvioşiei voastre... miorlăi Grigoriţă cu smerenia şi ipocrizia cuvenită. Stratonic bătu din palme în semn de chemare şi băieţaşul cel de doisprezece ani răsări ca din pământ... aşa de lin şi de nesimţit deschisese el uşa şi intrase înlăuntru!

— Ia vezi să deschidă Varsanufie o odaie pentru dumnealor. Şi Glicherie să vie încoace, porunci el scurt, gros şi posomorît.

— Dacă sânteţi osteniţi, urmă el adresându-se cătră noi, puteţi merge în odaia d-voastră am dat poruncă să fiţi îndestulaţi cu de toate până mâni dimineaţă...

Eşirăm.

— Bine, bre, ai înebunit? îmi zise Grigoriţă. S'o mâniet călugărul şi-o să mâncăm în ia'sară numai pâne cu apă.

— Ia te cărăbănește de-aici cu călugăru' tău cu tot, șopârlă mănăstirească; tu socoți că eu am învățat la dichiul Ghenadie toate fățăriile călugărești, cum le-ai învățat tu; îmi pare rău, c'a prins de veste la timp și-a schimbat vorba, că i-aș fi tras o soponeală!...

— Mă, tu ești nebun...

— Ia marș de-aici.

Ajunserăm la arhondaric.

Peste câteva minute ne călca și Glicherie din urmă.

Nu știu cum se făcea, dar în această mănăstire toate numele se potriveau cu omul lor. Varsanufie, spre pildă, era hursuz și sburlit; Glicherie în schimb era pur și simplu lipicios... Mierea, untul, zaharul, grăsimea, dulcețile și toate lucrurile unsuroase și dulci, pe care le mânuia el zilnic și de multă vreme, ca arhondar, ce se găsea, împărtășise fiecare dintre ele câte ceva din firea lor întregii înfățișări cleioase a cuviosului Glicherie. Limba, când vorbea, cu greu parcă i se desprindea de cerul gurii, și ai fi zis că nu vorbește, dar că desclee, mai de grabă, fiece cuvânt ce pleoscăia sub truda anevoioasă a deslipirii... Pletele-i negre îi cădeau pe piept și-i țâșnea în lături barba-i tot lungă și neatinsă de pieptene; iar din privazul ei negru și spăriet, răsărea strâmtă, boțită și bugedă fața cuviosului Glicherie, acoperită de o gălbineală lucioasă, umedă și grasă... Pe piept și pe șolduri, rasa-i oablă de șiac slujise, pe cât se părea, în toate împrejurările, de ștergar mâinilor sale și se schimbase, pe la locurile amintite, într'un soi de teletin cu lustru, scorojit și negru... Comanacul cam pe ceafă și fruntea-i lăsată de izbeliște se sileau să dovedească graba veșnică, în care se găsea cuviosul Glicherie, după trebile multe și fără de răgaz ale însărcinării sale de arhondar; de aceea iute intra, iute eșia și tot iute se mișca în toate părțile... iar când această grabă se mai amesteca și cu belteaua gurii sale, apoi în loc de vorbă te trezeai c'o oală de sarmale ce forfotia și... mai înțelege-te în vorbă după aceea cu cuviosul Glicherie, dacă-ți dădea mâna!...

— Da' d-voastră îţi sta la masă acu, ori mai în urmă, desclee el în grabă şi cum putu, intrând iute în odaia noastră şi înclinându-se uşor cu mânile la piept.

— Când a fi gata, cuvioase, răspunse Grigoriţă.

Şi cuviosul Glicherie eşi tot iute.

— De-o fi, măi Grigoriţă, zisei eu după ce se depărtă călugărul, şi Vavila tău tot de soiul lui Glicherie şi al lui Varsanufie, apoi te duci la dracu cu toţi Pângăraţii şi cu toţi Stratonicii tăi pe deasupra.

— Ei, ai să vezi, Vavila-i altă croială cu totul.

După câteva minute, acelaşi Glicherie, trudindu-şi limba în gură, ne dău, cu vai nevoie, de veste, că masa era gata.

Merserăm în sofrageria arhondaricului, o sală imensă şi pustie, unde, pe capătul unei mese goale şi lungi cât drumul la Erusalim, ne aştepatau două tacâmuri, pe care deabia le puturăm zări şi nimeri sub lumina slabă a unei lumânări de său, aşezată într'un sfeşnic scurt de tinichea murdară. Câteva masline sbârcite şi mici pe fundul unei farfurii, un strop de borş cu fasole, pe fundul adânc al unui castron, pe altă farfurie patru ardei copţi umeziţi cu oţet, pe un talger două chiftele de cartofe, alcătuiau cele patru feluri de bucate ale cinei noastre de seară... iar alăturea de fiecare tacâm câte o fălie nu tocmai mare de pâne veche şi neagră... Ne aflam în postul Sântămăriei...

— Măi Grigoriţă, zisei eu, alungind cu furculiţa, pe luciul farfuriei, un diavol de maslină mică şi uscată, pe care nu-l puteam prinde, măi Grigoriţă, să nu te 'mpingă dracu să iei o maslină ori o lingură de borş mai mult decât mine, că te plesnesc cu lingura 'n cap; înţeles-ai tu?

— Bine, bine, da' ţie dracu ţi-a şoptit să mânii pe Stratonic? I-ai lăudat borşul cu fasole al lui Nectarie, şi, iaca, borş cu fasole ţi-a dat; mănâncă, mulţămeşte-te şi taci; ale tale dintru ale tale.

— Aşa ţi-i vorba? Apoi bine, măi băete; dacă toate acestea sânt ale mele dintru ale mele atunci te poftesc să nu

te acolisești de nimic; am să mănânc eu tot... Și înhățându-i fălia de pâne de dinainte, o vârîi în buzunar.

— Mă, când dracu are să-ți iasă ție nebuniile din cap?

— Părinte Glicherie! Părinte Glicherie!. . strigai eu bătând cu furculița într'un pahar, părinte Glicherie...!

Călugărul răsări din întunericul sălii în lumina slabă a luminii de său...

— Bine, cuvioase, noi sântem doi, și sfinția ta pui numai o fălie de pâne pentru două tacâmuri? Ori poate că așa-i regula pe la sfinția voastră?

Călugărul bolborosi ceva neînțeles, se uită cu deamănuntul printre tacâmuri, se uită pe masă, se uită pe sub masă, râdică șervetele și căută sub ele, dar fălia de pâne nicăiri; mai bolborosi ceva tot neînțeles, și, plecând, se întoarse cu altă fălie de pâne.

— Ei, ce zici, măi Grigoriță, întrebai eu, după ce se depărtă călugărul, tot nebun sânt?

— Tot...

Când ajunserăm la ardei, norocul, care totdeauna mă pândește pe la mese, se înfățișă și el.

Grigoriță, care, potrivit nu știu căror regule de higienă, nu mânca iute să-l fi picat cu ceară, gustă dintr'un ardei; ardeiul iute para focului... Il puse repede înapoi, suflă în vânt, scutură din degete, ținu apă în gură și, cu vai nevoe, izbuti să ostoiască mușcătura de foc a ardeiului.

— Ce crezi tu, măi Grigoriță, zisei eu, doar tot Stratonic al tău trebue s'o fi pus la cale și asta; mai știi? a fi dat poruncă lui Glicherie să caute ardeii cei mai iuți, numai ca să nu-i putem mânca...

— Ia slăbește-mă cu prostiile.

— Iaca te slăbesc.

Și trăsei farfuria cu ardei dinaintea mea.

Lucrurile puteau, prea bine, să fie tocmai așa cum le bănuiam eu; în tot cazul, o singură împrejurare nu intrase în socotelile lui Stratonic, anume, că eu, când e vorba de iute și de acru, sânt cu desăvârșire nebiruit.

Iată pentru ce, cu negrăită plăcere și cu vădită mulțumire, scosei a doua fălie de pâne din buzunar și, cu voluptatea unor senzații numai mie cunoscute, desființai până la coadă şi cu seminţe cu tot, cei patru ardei de jăratic... Mă înroşisem, nu-i vorbă, cum îi gotca și sudoarea-mi curgea gârlă de pe față, dar, cel puțin, eram în câștig asupra lui Grigoriță cu doi ardei și o fălie de pâne... La Pângărații lui Stratonic și în postul Sântămăriei, lucrul acesta plătea cât o adevărată izbândă. Și în egoismul ce mă stăpânește de regulă, la drum, îmi păsa foarte puțin că Grigoriță rămăsese aproape flămând...

— Și acum, scumpul meu, zisei eu răsturnându-mă în cumpănă pe speteaza scaunului, aprinzând o țigară și prefăcându-mă sătul și mulțumit, tu, dacă nu te-ai săturat, mănâncă pe Stratonic fript...

— Drept să-ți spun, răspunse el cu un soi de adevărată compătimire, de când sânt, dobitoc mai lacom și mai egoist decât tine, n'am văzut...

— Nici eu...

Mă privi c'o adâncă milă și desnădejde, privitoare nu numai la mine, ci la întreaga mizerie și păcătoșie omenească, pe care el se părea c'o vede cu prisosință întrupată, pentru moment, în una și singura mea persoană...

— *Suadentque cadentia sidera somnos*... încheei eu, sculându-mă dela masă.

Cum ajunserăm în odae, Grigoriță iute se dezbrăcă, iute se descălță și iute se trânti în pat, învălindu-se cu oghialul până peste nas; și — cred — că tot așa de iute și adormi.

Cât despre mine, ardeii mă otrăviseră până'n vârful unghiilor și ceva, parcă, mă furnica prin tot trupul... Nu-mi era somn.

Eșii, deci, să mă preumblu puțin prin cerdacul ce dă spre lăuntrul mănăstirii.

Intreagă firea dormea dusă, în liniștea adâncă a nopții târzii, iar în tăcerea neturburată de pretutindeni, cel mult dacă pașii mei mai răsunau a sec și rar pe dușumeaua înaltă

a cerdacului aşezat pe deşert... De peste crestele neclintite ale brâului de ziduri adormit pe temeliile sale, de peste coamele ţuguiate ale acoperemintelor, ce se prelungeau ascuţite în văzduh, luna plină a începutului de August îşi trimetea din adâncuri spre lăuntrul întunecos al mănăstirii, lumina slabă şi pezişă a razelor sale şi, înfăşurate în taina acestei lumini, străjuiau drept şi nemişcate turnurile albe ale bisericii; iar crucile lor, înfiorate de sclipiri domoale, spintecau aerul stăpânit de umbră... Geamurile chiliilor din preajma mea, poleite de lumina asta făr' de viaţă, căutau, de prin unghere, hipnotic spre mine cu priviri într'aiurea de ochi sticloşi, încremeniţi şi morţi... Şi, spre tainele cerului, se râdica de pretutindeni susurul tăcerii.

Nu ştiu când, nu ştiu cum, dar mă trezii, dela o vreme, jos în ograda mănăstirii, măsurând, cu paşi inconştienţi de lunatic, jurul bisericii înmormântat în noapte... şi, printre nălucirile întrupate de închipuirea mea, eu însumi mă simţeam o nălucă, ce fâlfâia, parcă, prin văzduhuri pe aripi uşoare de întuneric.

Intâmplarea îmi îngropă privirea în umbra bolţii de intrare a mănăstirii şi, de acolo, mai departe într'o spărtură de lumină slabă, ce dădea afară spre deşertul câmpului... Era golul unei portiţe deschise plin de bătaia razelor lunii... Eşit dintre ziduri prin portiţa dată înlături şi scăpătat în largul singurătăţii, mă lungii într'un cot pe iarbă înaltă şi moale, ce tivea amândouă marginile drumului povârnit la vale...

Din răsărit, din miază-noapte, din apus, din miază-zi, de undeva sau de pretutindeni, veneau în răstimpuri şi treceau pe fruntea mea uşoare şi nevăzute suflări molatice de vânt... Ai fi zis că natura mângâia cu tăinuite şi sfioase desmierdări de dragoste faţa nestrămutatului său amant... De sus, din depărtările cele mai de pe urmă ale adâncului, peste geana neguroasă a hotarălor pământului cumpănea, palidă şi neclintită, luna plină a miezului de

noapte, iar din jocul zglobiu al vântului cu ierburile, o lume întreagă de închipuiri înalte și subțiri, într'un dans imens de fantastice mlădieri se înfiripa în jurul meu... Din văi și pân' la mine, străbătea, în murmur domolit de depărtare, zgomotul eternei frământări a Bistriței pe stâncile sale și un vuet nedeslușit și surd umplea văzduhurile cuprinse de nețărmurita fantasmagorie a nopții...

Era târziu și somnul începuse a-mi atârna greu ploapele peste ochi...

Eram, poate, gata să mă întorc în mănăstire sau, poate, că era, cât pe ce, să mă las somnului chiar așa cum stăteam lungit în iarba înaltă și moale... poate... Nu făcui, însă, nici una, nici alta... Dinspre vale și nu tocmai departe, auzii sau mi se păru că aud glasuri omenești încrucișându-se în vorbă... râdicai capul; două umbre cam la fel urcau în pas de voie drumul la deal sub ocrotirea prielnică a razelor de lună; și aș fi luat bucuros pe cele două umbre drept doi călugări întârziați afară din mănăstire, dacă glasul uneia din ele n'ar fi fost cu mult mai subțire și mai mlădios de cât al celeilalte.

N'aș putea spune hotărît ce-mi trecu deocamdată prin minte...

Ori cum însă, cele două umbre, dintre care una mai înaltă, ajunseră drept la mine și se opriră locului...

Mă tupilai în iarbă, îmi stăpânii răsuflarea și-mi ascuții auzul...

Crâmpee răzlețe de vorbe fără înțeles, șoapte repezi și scurte mânate de vânt, silabe acum înăbușite, acum uscate și șuerătoare, izvorîte, parcă, din gâtlejuri aprinse, ajungeau până la mine... Apoi umbra mai înaltă se plecă peste fața celei mai scurte, o îndoi puțin pe spate și cu deasila oarecum, și fețele amândurora rămaseră îndelung prinse una de alta... iar când, printr'o zmucitură sălbatecă se dezlipiră de la olaltă, tăcerea nopții fu ruptă o clipă de zgomotul puternic al unei pătimașe sărutări...

Incă o sărutare... încă un zgomot...

— O idilă de dragoste, cugetai eu...

De cât idila aceasta cu atât era mai vrednică de urmărit, cu cât, în privazul mut al razelor de lună, se zugrăvea, în linii de lumină slabă, chipul svelt al unui călugăr cu comanac și cu rasă cu tot...

— Lasă-mă, părinte Vavila, lasă-mă, se auzi împotrivindu-se fără voință un glas lămurit de femee; lasă-mă...

Și în acest « lasă-mă» de prefăcută împotrivire, simțea că arde înăbușit văpaia imensă și nepotolită a simțurilor aprinse de dorinți vinovate...

M'aș fi putut mișca, aș fi putut tuși, m'aș fi putut scula de cum stăteam lungit, aș fi putut, în sfârșit, vădi într'un chip oarecare supărătoarea mea mărturie și aș fi stâns ca prin farmec văpaia ce ardea două suflete omenești...

De ce..?

Incă un sărutat... încă un zgomot... încă o împotrivire...

Cele două umbre tăiară apoi prin iarba înaltă de pe marginea dreaptă a drumului și intrară în pâlcurile de ciritei, ce acopereau coasta dealului mai departe; capetele lor luminate de lună mai răsăriră încă o bucată de vreme în salturi domoale și la răstimpuri deopotrivă peste întunecimea ciriteilor... Apoi, fie că depărtarea le sorbi, fie că întunecimea joasă a ciriteilor le înghiți, că... nu se mai văzu nimic...

Poate că fu aidoma, poate că fu numai o părere, dar un nor îmbrobodi lumina lunei și întunericul de pe pământ își îndoi umbrele sale; suflările molatice de vânt încremeniră, zgomotul depărtat al văilor frământate de vijelia Bistriței amuți, fantasmagoria fără de margini a nopții își mări farmecul său...

Fără să fiu, mă simții, parcă, vinovat de o faptă rea... Ca un vinovat, prin urmare, mă sculai de jos încetișor și, ca și cum m'aș fi temut să nu mă vadă cineva, mă furișai iute înlăutrul mănăstirii.

Intrai în odae, unde Grigoriţă dormea dus, mă dezbrăcai repede şi mă trântii în pat, şi, deşi eram obosit, somnul totuşi veni târziu; dormii puţin şi visuri deşanţate îmi turburară închipiuirea neadormită...

Când ne sularăm a doua zi, soarele era de o suliţă pe ceruri.

Ne pregătirăm de plecare.

Un duruit de trăsură cutremură paveaua lăuntrică a mănăstirii, tocmai când eşeam afară din odaie; iar când ajunserăm în cerdac şi ne aruncarăm ochii spre poartă, nu zărirăm decât o aşchie de fier, care, poleită de bătaia razelor soarelor, se învârti o clipă scânteind, se şterse repede de muchea albă a zidului bolţii de intrare şi dispăru sub dânsa fulgerând... O căleaşcă eşise din mănăstire... iar drumul moale de câmp, amorţindu-i duruitul aspru de mai înainte, nu lăsa să ajungă din depărtare până la noi decât tic-tacul legănării sale leneşe pe arcuri mlădioase de oţel...

— D'a ce trăsur'a eşit din mânăstire, părinte Varsanufie? întrebarăm noi pe călugăr, care tocmai ne ajunse din urmă.

— D'apoi părintele egumen a plecat la târg, că azi trebue să cadă dela Galaţi chervanele cu băcălii.

— Şi are să stee mult la târg?

— D'apoi de unde să ştiu eu? A sta cât a pofti, că doar mai are şi neamuri pe-acolo, da' acu nu-i vorba de asta; părintele Vavila v'a rugat să nu plecaţi, până nu vi-ţi întâlni cu sfinţia-sa.

— Da' de unde ştie, cuvioase, părintele Vavila, că sântem în mănăstire? întrebai eu.

— Apoi i-am spus noi, că doar părintele Vavila trebue să ştie tot ce se petrece în mănăstire, răspunse el hursuz şi aruncând spre mine cunoscuta coadă de ochi.

— Bine, cuvioase, du-te sfinţia-ta şi spune părintelui Vavila că-l aşteptăm în odaie, răspunse Grigoriţă.

Călugărul plecă.

— Dar, în sfârşit, nu-mi spuseşi, mă întrebă Grigoriţă, cum mergeam spre odaie, ce-ai făcut as'noapte?... Că te-am simţit când ai ieşit, da 'de întors nu mai ştiu când te-ai întors.

— Ce să fac?... Ia ardeii lui Stratonic al tău m'au otrăvit pân' în unghii şi mi-au tăiat somnul; am eşit afară din mănăstire, m'am lungit în iarba de pe marginea drumului şi am sticlit ochii la stele până după miezul nopţii; şi, dacă vrai să ştii chiar tot, apoi află că am avut o aventură galantă; precum vezi, şi ardeii lui Stratonic sunt buni la ceva.

— Aventură galantă? exclamă interogativ Grigoriţă pufnind de râs; tu şi aventură galantă? doar vr'o capră de-a mănăstirii de şi-a fi pus ochiul pe tine; căci, de-altmintrelea, slut cum eşti, îmi vine greu să cred în aventurile tale galante.

— Slut, neslut; greu, negreu, atâta-ţi spun c'am avut o aventură galantă; şi ţi-o spun aceasta ca să pocneşti tu de ciudă, frumosule!

Intrarăm în odae.

Peste puţin uşa se deschise şi părintele Vavila se arătă.

Fără să vrau, întâmplarea de cu noapte se înfăţişă minţii mele cu toate adausurile, pe care le poate da o închipuire nestrunită ca a mea.

«Ţi se va ierta mult, căci ai iubit mult».

Şi fiindcă nici într'un chip nu puteam fi mai aspru decât Mântuitorul, apoi ertai părintelui Vavila toate călcările de noapte ale canoanelor... şi cu atât mai mult, cu cât nici nu se putea altfel...

Potrivit de nalt, subţire şi mlădios, părintele Vavila era înzestrat dela fire cu toate podoabele unei adevărate frumuseţi bărbăteşti... Părul lui negru şi bogat, ce-i eşea pe amândouă tâmplele în bucle simetrice şi uşor ondulate de sub comanac; barba lui tot neagră, care-i mărginea frumos şi rotund, ca o ramă uşoară de umbră, ovalul desăvârşit al feţii sale, peste care albeaţa mută a crinului

se îngâna cu rumănul sfios dar viu al trandafirului, sprâncenele lui puternice şi frumos arcuite, deasupra cărora se râdica fruntea netedă, senină şi încărcată, parcă, de visuri, nasul lui drept şi statornic, mustaţa lui fină, ce se silea să umbrească o gură tăiată cu măestrie în mărgean însufleţit, dar mai cu seamă ochii lui negri, adânci şi visători, umbriţi de nişte gene lungi şi mătăsoase...

Să fi avut cu năpaste douăzeci şi opt de ani...

— Aşa, mă gândii eu, trebue să fi fost căpetenia îngerilor căzuţi din cer sub întâia lui frumuseţă dumnezeiască...

Şi numai atunci mi-am tălmăcit eu o mulţime de lucruri, despre a căror pricină n'aveam nici o cunoştinţă...

Atunci pricepui eu pentru ce cuconiţele tinere şi frumoase ale târgului treceau cu darurile lor pioase pe lângă Sfânta Ana dela Mănăstirea Bistriţei şi se opreau cu ele tocmai la Pângăraţi, unde, afară de părintele Vavila, nu mai era nici o altă icoană făcătoare de minuni... Şi... multe alte lucruri am înţeles eu tot atunci...

— Da' bine, zise călugărul, mergând spre Grigoriţă şi luându-l pe după gât în chipul cel mai prietenos din lume, bine, domnule Grigoriţă, era să pleci fără să dai pe la mine sau, măcar, să-mi trimeţi răspuns că eşti aici..?

— Apoi, uite, vina este a dumnealui, zise el arătând spre mine şi recomandându-mă, vra numai decât să fie de prânz acasă.

— Te rog cuvioase, să mă erţi de vorbă proastă, dar Grigoriţă al sfinţiei-tale spune minciuni; el se grăbeşte; ci-că s'a aprins mahalaua Precistei şi vra să fie cât mai iute la faţa locului ca s'o stângă...

— Mă, zise Grigoriţă furios, când ai s'o sfârşeşti cu prostiile?...

— Indată ce-i sfârşi-o tu cu minciunile.

— Bine, bine, domnule Grigoriţă, zise călugărul râzând cu haz; bine, lasă mahalaua să arză, că de stâns îi stânge-o d-ta şi mai pe urmă; pentru asta e totdeauna

2*

vreme; până atunci, ia să luați, mai bine, ceva, că doar nu-ți pleca de aici pe inima goală.

Și eșind în ușă, bătu din palme.

Un frate se înfățișă.

— Ia vezi să vie Ghlicherie încoace.

Peste două minute Glicherie se înfățișă.

— Da' îngrijit-ai de vr'o dulceață, de vr'o cafea pentru dumnealor, Glicherie? întrebă Vavila cu sprânceana puțin încrețită.

— Ap... ap... poi...

— Am să te trântesc, Glicherie, la post și la canon, ș'am să te învăț eu cum se poartă cu lumea.

— Ap...

— Destul; două cafele cu lapte și un ceaiu pentru mine; vezi să s'aducă aici și iute; să nu lipsească nimic...

Glicherie dispăru.

— Sălbateci, domnule, sălbateci, exclamă Vavila indignat; nu poți face din ei oameni nici în ruptul capului și dacă n'ar fi cu ce, calea-valea; dar așa...

— Părinte Vavila, întrerupsei eu, mustrat oarecum de cuget; degeaba învinuești sfinția-ta pe bietul arhondar; adevăratul vinovat sânt eu; ia asară, când am fost la părintele egumen, m'a pus dracu și i-am lăudat un borș cu fasole și cu sfecle al lui Nectarie dela Bisericani; și se vede că lauda aceea și altele privitoare tot la Nectarie nu i-au căzut bine părintelui Stratonic...

— N'are aface, domnule, mă întrerupse el; părintele egumen îi cu egumenia și eu cu gospodăria; trebuia să mă întrebe pe mine; decât, cum vă spun eu, îs sălbateci, domnule, și din călugăr îi greu să faci om.

— Bine, părinte Vavila, observai eu mirat, dar și sfinția-ta ești călugăr.

— Nu te teme, domnule, că am și eu cusururile mele călugărești; dar fiindcă mi le cunosc, apoi le mai înăduș și eu pe cât pot și mă silesc să fiu mai mult om decât călugăr.

Uşa se deschise largă în lături şi fratele amintit, îndoindu-se sub greutatea unei tablale de bacfong încărcate, intră înlăuntru urmat de Glicherie.

Puse tablaua pe masă şi, la un semn al părintelui Vavila, amândoi călugării se depărtară.

...O cafea cu lapte, dela care nimic nu lipsea, nici cozonacul, nici untul proaspăt, nici căimacul din belşug şi nici chiar « marmelada » de mere domneşti; ceaiul, ceva mai smerit, stătea retras la un colţ de tabla, în tovărăşia unei sticluţi cu jamaică şi a câtorva pânişoare de post rotunde şi mici.

— Şi care cusur călugăresc crezi sfinţia-ta că-i mai mare întrebai eu, când el începu a sorbi din ceaiu şi noi din cafelele cu lapte.

Se uită la mine lung, căutând a pricepe rostul întrebării mele.

— Făţăria, răspunse el zâmbind. Ştiu la ce te gândeşti; de cât nu merge altfel; aici trebue să fii ca ţiganul, de legea satului, şi, crede-mă, eu postesc de plăcere nu de evlavie, căci, mai la urmă, n'aş avea de dat socoteală nimănui, şi nici D-zeu nu se uită la strachina cuiva; uite, nu s'a mântuit încă bine băcălia din trecut şi alte chervane încărcate sosesc mâni dela Galaţi; nu înţeleg, prin urmare, în post cel puţin, de ce ar mânca cineva carne în loc de icre negre?...

— Şi ar bea vin vechiu în loc de apă? îl întrerupsei eu.

— Vinul, grâul şi « untul de lemn » întâmpină el, dând acestui din urmă cuvânt rostirea, de care numai slujbaşii bisericii sânt destoinici, sânt trei lucruri îngăduite de sfinţii părinţi şi dacă toate acestea nu pot lipsi din casa Domnului...

— De ce, adică, ar lipsi din casa omului? terminai eu; ei, aşa făţărie călugărească mai înţeleg şi eu, părinte Vavila.

— Astăzi, zise el, trecând peste gluma mea, d-ta domnule Grigoriţă împreună cu dumnealui, sânteţi oaspeţii mei.

— Da'... se încercă Grigoriţă să întâmpine.

— Nici un « da », domnule Grigoriţă, astăzi sânteţi oaspeţii mei; lasă dracului cea Precistă, c'or stânge-o ei alţii; cred că pompieri s'or fi găsind ei destui în târg... Şi tot odată, pe mine vă rog să mă ertaţi, că mă duc să mai regulez câte ceva prin mănăstire; la prânz ne vedem. De aveţi nevoie de ceva, porunciţi lui Glicherie în locul meu; cred că o să fiţi mulţămiţi.

Se sculă şi eşi.

— Şi acum, frumosule Cigisbeu, zisei eu adresându-mă lui Grigoriţă, cam câte zile crezi tu că o să suspine gingaşa Dulcinee din mahalaua Precistei?

— Mă, tu eşti bun de legat şi de dus la Golia.

— Asta o ştiu eu de mult; da' stăi, că n'ai sfârşit-o cu mine, şopârlă mănăstirească; m'ai făcut slut, am să ţi-o plătesc...

— Bine, bine, ai să mi-o plăteşti, da' vorba-i, ce ne facem noi până la prânz?

— Să eşim, c'apoi om vedea noi ce-om mai face.

Vizitarăm biserica, unde n'avurăm nimic de însemnat; cel mult, dacă ne oprirăm câteva minute la zugrăveala veche, care închipuia pe unul din păreţi, familia lui Vodă Lăpuşneanu; încolo, nici arhitectură, nici pictură mai deosebită şi nici măcar acel aer de vechime, care, în simplitatea lui măreaţă, dă atâta farmec bisericilor lui Ştefan.

Străbăturăm în lung şi'n lat vestitele grădini ale Pângăraţilor, croite şi sădite mai din vechi de Neonil şi Varnava, naintaşi în egumenie lui Stratonic, ba avurăm curajul să ne apropiem chiar de prisaca mănăstirii; ne mulţămirăm însă a privi de departe cum călugărul prisacar trebăluia printre stupi, însoţit în toate mişcările lui de un nour de albine; rătăcirăm, apoi, o bucată de vreme prin pădure şi, când fu asupra prânzului, o luarăm spre mănăstire.

Masa era aşezată în una din odăile arhondaricului, unde ne duse părintele Vavila, pe care-l întâlnirăm aşteptându-ne în sală.

— Socoteam c'aţi plecat, domnule Grigoriţă, zise el, cum ne aşezam la masă; drept să vă spun, mi-ar fi părut rău.

— Da' bine-ți mai cunoști prietenii, cuvioase, mă grăbii să răspund eu înaintea lui Grigoriță; sfinția-ta crezi, poate că Grigoriță e în stare să se lepede cu una cu două de o masă ca aceea, mai ales, pe care a adulmecat-o pentru acum cu nasul lui de șopârlă... Te înșeli amar, cuvioase.

— D'apoi cum rămâne cu Precista?

— Pe dânsul, răspunse Grigoriță roș la față și mânios, îl știu cel puțin că-i nebun din născare, dar pe sfinția-ta, părinte Vavila, te știam om cu rânduială la cap.

— Așa știam și eu, răspunse călugărul, dar, câte odată, mai dau și eu la pârdalnica cea rânduială, și, la masă mai cu samă, mă mai lipesc și eu pe lângă cei nebuni din născare; ce vrai, domnule Grigoriță?... mi-i teamă să nu îmbătrânesc prea degrabă.

Glicherie intră, aducând pe o tăbliță rachiu și pâne tăiată în bucățele mici ca nafura.

— Ia mai bine luați câte un păhărel de rachiu, zise părintele Vavila, turnându-ne la fiecare.

Era un rachiu de tescovină dumnezeesc... Iar când fratele amintit mai sus, diriguit de Glicherie, începu a aduce pe masă, nu te pricepi de unde s'o mai începi: dela ochiuri cu mămăliguță caldă, dela brânză cu smântână, dela brânza de oi cu miros de brad, dela masline lungărețe și tari, zăcute în undelemn adevărat grecesc, ori dela sardele de cutie?... Și chiar de-ai fi știut cum s'o începi, dar nu te pricepeai cum s'o urmezi și s'o sfârșești; căci și puii cu smântână și puii fripți, anume pregătiți pentru noi, te ispiteau tot cu atâta putere ca și ihneaua de hribi proaspeți, ca și răsolul de cegă și chiar ca chiftelele de cartofe rumene și ispititoare pregătite tot anume, doar pentru părintele Vavila.

Asupra unui lucru, însă, nu mă puteam dumiri: în loc de vin, nu se afla pe masă decât o garafă mare de cristal plină cu apă răce și limpede.

Și când dădui, după icre negre, să-mi torn un pahar de apă, călugărul mă opri...

— Da'bine, domnule, vrai să te îmbolnăvești? zise el scoțând de sub masă o sticlă de vin negru ca sângele de epure și turnându-mi în pahar.

— Lasă apa, că doar apa nu-i pusă pe masă de băut, adăugă el.

— O!... O!... părinte Vavila, dar asta-i curat fățărie călugărească! Apa pe masă și vinul sub masă!...

— Se înțelege că-i fățărie; doar ți-am spus că cea mai înaltă virtute călugărească e fățăria... Intră pe ușă cineva străin şi neaşteptat şi vede pe masă coşcogea clondir de vin... Ei bine, nu-ți găsește vină că mănânci, îți găsește vină că bei; iaca d. Grigoriță trebue să știe... la Vorona nu era tot așa?

— Bine, șopârla naibii, de ce nu mi-ai spus cum e regula, de era să mă otrăvesc cu apă?...

— Unde dă D-zeu să te ia dracu!... răspunse el scurt, scoțându-și pe farfurie răsol de cegă.

— Da', zisei eu, gustând un pahar, vinul sfinției-tale, părinte Vavila, cam miroase a mucegai, trebue să fi ținând minte de mult.

— Cam de pe la 50 înainte, cu mult de secularizare.

— Cum? au lăsat Grecii în dar asemenea vin mănăsstirii?

— Ți-ai găsit! L-a cumpărat Varnava care-a venit la egumenie după Neonil.

— Apropò de secularizare, după ce văd eu pe masă și sub masă, s'ar părea că secularizarea nu s'a prea abătut pe la Pângărați.

— Ba s'a abătut, de cât Cuza, oricât de mare Domn a fost, avea, însă un cusur; nu se ținea de cuvânt.

— Adică cum?

— Uite cum: Cel din urmă egumen grec al Pângăraților, Neonil, era un călugăr mare cât un bivol mănăstiresc, negru, gros și buzat, dar mai cu seamă gras, de umplea cu hoitul lui o căleașcă întreagă cu arcuri de oțel, făcute pentru dânsul anume. Când, cu vizita ce o făcu prin țară

Cuza, după alegerea lui ca Domn, se abătu şi pe la Piatra, i se înfăţişară după cuviinţă toate treptele de slujbaşi şi de bresle ale târgului şi judeţului, între care şi Neonil în fruntea clerului mănăstiresc. Cuza, cum era el sprinten şi iute, cum avea el răspuns pentru toate, după ce stătu de vorbă cu prefectul, cu magisrtaţii, cu profesorii, cu negustorii, cu boerimea, se întoarse ca în şurub şi se opri drept în faţa lui Neonil.

— Da' părintele?... întrebă el scurt.

— Părintele Neonil, egumenul dela Pângăraţi, se grăbi a-l recomanda prefectul.

— A! Părintele Neonil, egumenul dela Pângăraţi!.. Ei, cum o mai duceţi pe acolo, cuvioşia voastră?

— Greu, măria ta, greu, răspunse Neonil cu mânile la piept şi plecându-şi cu smerenie capul.

— Da? zise Cuza, bătându-l peste pântece cu dosul mânii, lasă, cuvioase, c'am să vă uşurez eu.

Şi tot ca în şurub se întoarse iute în altă parte. Şi la şeizeci şi patru l-a uşurat şi pe el ca şi pe toţi ceilalţi egumeni greci, decât a lăsat, totuşi, mănăstirilor destule averi, ca să poată face şi bieţii egumeni români pântece tot aşa de mare caşi Neonil; iată cum nu s'a ţinut Cuza de cuvânt.

— Ei bine, zisei eu râdicând paharul, să trăiască Cuza, măcar c'a murit, că de s'ar fi ţinut el de cuvânt, ce s-ar fi făcut acum şopârla as' de Grigoriţă, care de două ceasuri secularizează şi de pe masă şi de sub masă şi tot n'a gătit. Destul, măi Grigoriţă, c'ai să faci un pântece cât Neonil, sau cel puţin, are să te afurisească mitropolitul Sofronie, şi ai să rămâi câş de mâna dreaptă, ca Teriachiu, cel cu secularizarea dela Neamţ.

— Părinte Vavila, întrebă Grigoriţă, neluând în samă vorbele mele şi despoind foarte metodic de coajă un măr domnesc, aveţi capre multe în mănăstire?

— Avem; da'ce-i cu caprele?

— Ia să bagi de seamă sfinţia-ta că una din ele şi-a pus în gând să-l îndrăgească pe dumnealui; mi-a spus c'asară

a ieşit din mănăstire şi-a şezut tologit în iarbă de pe marginea drumului până după mezul nopţii; ba c'a avut încă şi-o aventură galantă; înţelegi sfinţia-ta c'o asemenea mutră de dihanie nu putea să insufle sentimente de dragoste decât, doar, unei capre răpciugoase.

Grigoriţă muşcă din o felie de măr şi sorbi foarte liniştit din paharul cu vin. Călugărul se înroşi puţin şi se uită pe furiş la mine, fără să răspundă nimic.

Eu rămăsei ca trăsnit.

Totuşi îmi ţinui cumpătul pe cât putui.

— Ia vezi, părinte Vavila, zisei eu cu cea mai deplină convingere din lume, vezi sfinţia-ta pe acest Grigoriţă al nostru? Dacă nu va moşteni el împărăţia cerului, apoi să ştii sfinţia-ta că n'o mai moşteneşte nici un sărac cu duhul; am o ciudă grozavă pe el şi, pentru a-l amărî, am scornit în folosul meu o aventură galantă până ce şi la Pângăraţi; adevărat este că am eşit asară din mănăstire, că m'am lungit în iarbă, dar în două secunde am adormit ca un bursuc şi, de nu muşluia un câne pe la capul meu, aş fi dormit tun pân'a doua zi.

Călugărul se uită ţintă la mine, ca şi cum ar fi simţit ticluirea minciunii; apoi umplându-ne paharele la toţi, închină, şi bătându-mă pe umăr vesel şi fără ascunsuri:

— Tare mă tem, zise el uitându-mi-se drept în ochi, să nu moşteneşti d-ta împărăţia iadului.

— Nu cumva, poate, nu crezi ce ţi-am spus?

— Ba cred; cum să nu cred? Decât ceva, măcar, tot trebue să fi visat.

— Ei, aşa, de visat!...

— Bine; ne-am înţeles; aşa dar pentru noi amândoi împărăţia iadului, pentru d. Grigoriţă împărăţia cerului; c zici, d-le Grigoriţă?

— Eu zic să vă duceţi la dracu amândoi; Balan să v'aleagă ce bâiguiţi; se vede că vinul ist negru de Nicoreşti v'o smintit din ţâţâni.

— Bine, închee călugărul, desară bem Cotnari.

— Şi până desară să ştii tu, mă şopârlă, c'am să fac o odă şi am să ți-o închin ţie.

— Acuma odihniți-vă o leacă, zise călugărul; mă duc și eu să mă las puțin; după ce vi-ţi scula, mai mergem prin mănăstire, dacă vrați să-i vedeţi heiurile.

Eşirăm tustrei, și părintele Vavila ne însoți pân' la odaia noastră...

— Mă, întrebă Grigoriță, după ce intrarăm în odae, în ce limbă vorbeai tu cu Vavila, de nu v'am înțeles de loc?

— Intr'o limbă, pe care niciodată n'o înțelege un gogoman ca tine; bine, mă, dracu te punea să deschizi vorbă de aventura mea galantă? Cum ţi-ai închipuit tu, nenorocitule, că mi s'ar fi putut mie întâmpla așa ceva tocmai la Pângărați? Şi totuşi o aventură galantă a fost, dar nu a mea ci a lui Vavila; fără să vrau, am fost martur astă noapte la o întâlnire de dragoste a călugărului; am voit să cârpesc eu minciuna, dar ai văzut că nu s'a prins; acum vezi de mai deschide vorba, ori de a înțelege cumva, că ţi-am spus, că, pe crucea mea, de nu te pocnesc în cap cu ce-oi apuca.

Ne culcarăm.

Eu mă sculai mai înainte şi mă pusei la masă să scriu.

— Da' ce scrii tu acolo? mă întrebă Grigoriță trezindu-se și văzându-mă că scriu.

— Odă amicului meu Grigoriță.

— Mă, smintitule...

— Nu mă turbura...

Sfârşii şi pusei carnetul în buzunar.

— Ia citeşte-mi-o şi mie, zise Grigoriță cum stătea cu fața'n sus și căsca, să văd ce prostie ai scris.

— La masă, scumpul meu, între două pahare de Cotnar.

După vorbă, Vavila veni și ne luă să mergem prin mănăstire.

— Biserica, livezile, prisaca le-am văzut azi dimineaţă zisei eu; altă ceva dacă ai să ne arăţi.

— Atunci, hai să vedeți beciurile mănăstirii.

— Sunt însărcinat din partea lui Grigoriță să-ți spun, părinte Vavila, că vizita aceasta o facem cu cea mai mare plăcere.

— Ia să vie Inochentie c'o lumânare 'ncoace, strigă Vavila către un călugăr, care tocmai trecea prin dreptul nostru.

Sosirăm la ușa beciurilor, unde Inochentie ne ajunse din urmă cu lumânarea, o ușă de stejar în două părți, ferecată cu șini groase de fier, cu broască de cetate şi cu lăcata la fel; când se deschise înlături una din uși, lumina de-afară nu fu în stare să pătrundă întunericul gârliciului până la fund; trebui, deci, să scoborîm cele treizeci şi două de scări, călăuziți de Inochentie, care ţinea lumânarea râdicată sus înaintea noastră; ai fi zis că te scobori în fundul pământului; pe la jumătatea scoborîşului începurăm a simți răcoare; iar când ajunserăm la treapta din urmă, frigul ne cuprinse deabinelea.

— Iaca, părinte Vavila, așa ai să te scobori sfinţia-ta, când a fi şi-a fi, în împărăția lui Scaraoschi, împreună cu prietenul ist de porunceală al sfinţiei-tale.

— Primesc, d-le Grigoriță, cu tocmeală, numai, să găsesc acolo, cași aici, raiul la fund.

Cel mult, dacă lumina lui Inochentie biruia până la câțiva pași întunericul adânc din fața noastră; oricum, dar, sub licărirea ei, puturăm, totuși, deosebi la dreapta şi la stânga ziduri puternice de piatră cioplită, pe care se sprijinea destul de sus bolta la fel a beciurilor.

Cotirăm în o hrubă lăturalnică de pe stânga.

— Aici's vinurile, lămuri părintele Vavila.

Nu merserăm, în adevăr, decât vr'o zece paşi şi începurăm a zări de o parte și de alta, înșirate frumos la rând, pe căpătâe la o deopotrivă depărtare, poloboace mari de stejar groase în doage de două palmace și strânse temeinic în cercuri late și dese de fier. Pe fiecare poloboc era scris cu boia roșie veleatul și locul de unde plecase vinul: «Odo-

beşti 1855 », « Nicorești 1850», « Chiscu-Corbului 1854», « Cotnari 1848 »... Numărarăm vr'o cincizeci de poloboace tot cu vin vechi de viță vestită. După ce eșirăm din departamentul poloboacelor, intrarăm în acel al gară-filor: în firizi lungi și adânci, lăsate înadins în ziduri, una deasupra alteia, sute și mii de butelci negre astupate cu dopuri şi ceruite, stăteau cuminți la şir şi cu gâturile țapene una lângă alta și una după alta; iar deasupra firizii, tot cu boia roșie era scris « Nicorești », « Odobești », « Cotnari », « Coasta-Lupii », « Chiscu-Corbului »...

— Iți fi înghețat de frig, zise părintele Vavila, scoțând de prin buzunările rasei și antereului un rac și trei păhă-ruțe; ia să vă încălziți o leacă; și luând o butelcă de Cotnari, o destupă iute și ne turnă la fiecare; nu sfârşisem de golit paharul, şi o căldură plăcută ne și învioră până' n vârful unghiilor; încă un pahar, și butelca își dădu sufletul.

Călugărul voi să mai destupe una, dar îi luai racul din mână.

— Da' ce vrai, cuvioase, zisei eu, ți-ai pus în gând să scoți de-aici pe corcii pe șopârla as' de Grigoriță? Nu uita, mai bine, să poruncești pentru o masă și vr'o două butelci de Cotnari, pe lângă cele câteva de Odobești.

Făcurăm la dreapta în altă hrubă, despărțită de cea întâi tot prin o ușă de stejar ferecată cu șini late de fier.

— Da' uşa asta ce rost are, părinte Vavila, aici în inima pământului? întrebai eu.

— Apoi în hruba asta ținem fruptul alb și închidem la mijloc, ca să nu prindă cumva vinurile iz de la brânza de oi.

Străbăturăm printre două șiruri alcătuite din o sumedenie de putini și fășcuțe, care cu brânză de oi, care cu de vaci, care cu unt; printre străchini smălțuite și mari pline cu smântână; pe sub un şir nesfârșit de beșici și de coșulețe de coajă de brad, pline toate cu brânză de oi și spânzu-rate de cârlige bătute în bolta hrubei, alăturea cu o mul-

ţime de hârzoabe cu păstrăvi afumaţi, jamboane, slănini, ghiudemuri şi fel de fel de păstrămuri, deasemenea spânzurate pe cârlige...

Cotirăm la dreapta în hruba cu băcălii... Nu te mai pricepeai ce era acolo: burdufuri de capră pline cu undelemnuri greceşti; în firizi iarăşi anume făcute, sticle tot cu undelemn, numai cât de «paravans » galbăn cum îi chilimbarul şi limpede ca lacrima; în altă parte poloboacele cu masline, cu capere, cu sardele, tinichele mari cu icre negre, toate cam pe sfârşite; teancuri de cutii cu sardele şi stive de lumânări de spermanţetă «Apollo Kerzen », învălite în hârtie portocalie; damigene cu romuri albe şi roşii, galoane mari cu tot soiul de rachiuri, coniacuri, licheoruri, vişinapuri, compoturi, şi o mulţime de alte măruntişuri, de nu te mai ducea mintea să le însemni pe toate...

— Bine, cuvioase, da' cu ce-am văzut eu în beciurile sfinţiei-tale, începând cu vinurile şi sfârşind cu băcăliile, socot că toată suflarea călugărească ar putea-o duce păn' la a doua venire.

— Ar putea-o duce, d-le, şi până la a treia venire, dacă n'ar mai fi cele metropolii cu toţi slujbaşii lor mari şi mici şi episcopiile deasemenea; dacă n'ar mai fi ispravnici, privighitori, protopopi, primari, ba câte o dată chiar perceptori; şi, dacă mai pui pe deasupra pe prieteni şi pe lumea care nu se mai curmă pe la sărbători şi pe la zile mari, apoi înţelegi bine că un rând nu trebue să se sfârşească şi altul nou să şi sosească dela Galaţi. Vezi dumneata câtă băcălie e aici, afară de cea care se află prin cămări, nu ne ajunge de Sântămăria mare; noroc că mâne sosesc dela Galaţi chervanele mănăstirii.

— Da' mai daţi-o sfinţia-voastră prin cea mămăligă cu brânză....

— N'ai grijă c'avem noi destulă lume şi de-a mămăligii cu brânză; dar nu ştiu cum, că s'a făcut obicei de vine aici tot lume subţire, nu numai din Piatra, ci şi din alte părţi, şi,

dă, cu te miri-ce nu poţi împăca asemenea lume; boeroaicele, mai ales, sânt gingaşe de tot la mâncare; ş'apoi nu vin câte una-două, vin câte zece deodată.

— Apoi atunci îi greu de tot, părinte Vavila. Să împaci sfinţia-ta cu de toate pe zece boeroaice gingașe deodată, îi greu... îi greu de tot...

Călugărul se uită la mine cu înţeles, zâmbi și nu zise nimic.

Eşirăm din beciurile mănăstirii, ca din niște adevărate catacombe, unde răceala ne supsese tot sângele din față și rămăsesem palizi ca nişte morţi; cel puțin pe Grigoriță nu-l mai cunoscui, când scăpătarăm la lumină; în loc de cap, avea între umeri o enormă alămâe cu păr și cu ochi, și numai vârful nasului ascuțit şi vânăt mai închipuia o mică pată mohorîtă pe o întindere gălbie...

Părintele Vavila o luă prin mănăstire, iar noi apucarăm spre pădure.

Cătră sară, după ce soarele scăpătă dincolo de dealuri, ne întorserăm şi ne duserăm deadreptul în odaia unde masa era aşezată şi unde călugărul ne aştepta de câteva minute.

— Iţi fi obosiţi şi flămânzi, ne zise el, văzându-ne; ia poftiți.

— Flămânzi ca flămânzi, dar mai cu samă însetați, cuvioase, răspunsei eu, uitându-mă sub masă.

De astă dată erau două vase de tinichea, din care garăfile negre își râdicau gâturile afară din ghiață, ca broaștele din baltă...

Ne aşezarăm la masă și începurăm a lua, care de unde apucarăm... Grigoriță icre negre, eu un păstrăv, călugărul o sardea de cutie...

— De care vin poftiți, întrebă călugărul, scoțând două garăfi de sub masă, Odobești ori Cotnari?

— Cam la grea alegere ne pui, părințele; Cotnariul, de-a fi, mai ales, din viile roznovănești...

— Tocmai de-acolo și vechi de 20 de ani, mă întrerupse călugărul.

— Apoi atunci, de ne-am pune în poară cu el până la sfîrșit, ne vâră sub masă; mie toarnă-mi Odobești; Cotnariului am să-i fac cinste mai la urmă.

Grigoriță întinse paharul foarte grav.

— Mie toarnă-mi, părinte, de care vrai, zise el cu gura plină; alegerea e pentru bicisnici.

Ii turnă lui Cotnari și mie Odobești; și, de oarece în unele privinți călugărul era de socotințile lui Grigoriță, își turnă și lui tot Cotnari.

— Bun!... Iată-mă în minoritate, zisei eu deșertând paharul... Un bicisnic și doi voinici.

Se aduse supă de clapon și, pe urmă, însuși claponul însoțit, după alegerea fiecăruia, ori de usturoi, ori de muștar.

Eu mă dădui de partea usturoiului, măcar că era usturoi de toamnă, iute, de-ți sărea căciula 'n podele, când gustai; Grigoriță și călugărul se dădură de partea muștarului.

— Bine, cuvioase, observai eu, înțeleg pe Grigoriță să mănânce muștar, că, dă, cea Precistă, măcar că nu e tocmai mare boeroaică, dar e, totuși, foarte gingașă la nas, și Grigoriță urmează să dea mâni ochii cu dânsa; dar sfinția-ta... drept să-ți spun, nu înțeleg ca, tocmai un călugăr să strice vechile canoane: canonul claponului e să fie mâncat cu usturoi.

— Da' nu-ți spusei c'aici boeroaicele se țin lanț? Uite, mâni e Duminică și trebue să 'nceapă a curge la călești din toate părțile; ce vrai? să-și pună lumea basmaua la nas, când s'a apropia de mine?

— A!... Când s'a apropia de sfinția-ta... Ia mai umple, cuvioase, ist pahar, că mi-i al dracului de sete; usturoiul trebue stâns.

— Și muștarul, zise Grigoriță, întinzând și el paharul.

Ne turnă la amândoi, își turnă și lui, și paharele se umpleau și se deșertau cu o iuțeală de necrezut...

Lui Grigoriță i se înroșise nasul și începuse a i se înclee limba ca lui Glicherie.

Călugărului îi sticleau ochii ca doi cărbuni; mie... poate că și mie-mi sticleau ochii, dar nu-i vedeam; simțeam, doar, atâta că-mi ard în cap ca jăraticul.

Se aduse friptura, un mușchi de vițel cât toate zilele de lung și împănat cu slănină.

— Stăi, Grigoriță, zisei eu, oprindu-l de a-și scoate pe farfurie; friptura are regulele ei: la friptură se țin discursuri și se închină pahare; prin urmare, n'ai să scoți friptura, până ce nu vei jura pe cinste, că ai să ții un discurs, sau, cel puțin că ai să închini un pahar. N'am zis bine, cuvioase?

— Da, da, da, încuviință călugărul, însoțind cam greșit cu capul întreita sa încuviințare.

— Mă... mă... da.. îngaimă Grigoriță.

— Zi pe cinste.

— Mă... mă... ne... ne...bunule.

— Zi pe cinste.

— Pe... pe... cinste.

Nimeri cu vai nevoe o fălie de friptură și și-o scoase pe farfurie.

— Toarr... nă, po...pă, zise el întinzând paharul.

Călugărul îi umplu paharul.

Dădu să bee.

— Nu, întîi discursul ș'apoi paharul, zisei eu, oprindu-l de a bea.

— Nu, zise el îndărătnicindu-se; ma...ai întăi ooo...da și ap...poi discursul.

— Bine, iată-ți fac plăcerea; da' să știi că de nu ții un discurs, măcar ca Glicherie, apoi să știi că mănânci trânteală; ia sama c'ai jurat pe cinste.

— Ooo...da, ne... ne...bunule, izbuti să zică el, în sfârșit.

Călugărul se tăvălea de râs.

Scosei carnetul și citii:

«Cugetările lui Grigoriță, celui mai bun al meu prieten, privitoare la un gard de zăbrele din Precista».

Ah!... de câte ori voit-am
Ca să-ţi fac vr'un chip, vr'un semn...
Dar atât de lungi şi dese
Sânt zăbrelele de lemn!

Cine, naiba, garduri 'nalte
Şi zăbrele-a mai scornit?
Nu putea să lese lumea
In islaz nețărmurit?

Peste orișicâte garduri,
Ochiĭ sar, inima sare;
Dar ce faci, când peste ele,
Vrai s'arunci o sărutare?

Cu ochi galeși măsuri gardul,
Peste el să sai îți vine;
Dar nu poți, căci dinlăuntru,
Ne 'ndurat te latr'un câne...

Noaptea vii târziu acasă,
Şi 'n somn ai vedenii rele...
Visezi scânduri cu ochi negri,
Câni cu dinţii de zăbrele...

— Ei, ce zici, cuvioase, întrebai eu, punând carnetul în buzunar, ce zici? se potriveşte?

— Al dracului, d-le, răspunse călugărul, cercând a-şi umplea paharul, al dracului; dar nimerind cam pe buză, vinul curse jumătate pe masă și jumătate în pahar... al dracului... cânele ceala cu zăbrele și cu ochi... Ia daţi paharele, închee el întinzând garafa spre mine.

— Toarnă, cuvioase, toarnă; vezi, numai, de nu prea împrăştia vinul, că, doar, Cotnarii nu-s după casă.

— Mă... smin... smin...titule, izbucni Grigoriță deodată; mă... smin... smin...titule, dă... ooo...da 'n... coace.

— Asta nu se poate; cu poșta de mâni, oda merge recomandată tocmai în fundul Precistei la casa cu No...

— Mă... te... ucid...

— Păn' atunci, ia mai bine discursul; nu-i așa, părinte Vavila?

— Da, da, da, încuviință călugărul, însoțind iar cam greșit cu capul întreita sa încuviințare; ia dă paharul, domnule Grigoriță.

— Poo...pă, te ucid...

Grigoriță, cât era el de lung, de subțire și de slab, dar la chef era mare vărsător de sânge; totuși întinse paharul, dar cam într'o parte; călugărul nu nimeri nici el tocmai drept gura paharului și jumătate din vin curse iar pe masă.

— Apoi, cuvioase, zisei eu cam supărat, cu regula asta eu am să mor de sete; ia adă 'ncoace cea garafă.

Și voii să i-o iau din mână.

— Asta nu se poate...

Și feri garafa, trăgând-o spre dânsul...

Apoi punând-o pe masă, bătu din palme.

Glicherie se înfățișă.

— Inochentie...

Și restul de « să vină 'ncoace » îl înlocui, făcând în aer şi cam stâlcit cuvenitul semn de chemare cu arătătorul fără cumpăneală al dreptei sale.

Glicherie eşi, şi peste câteva minute Inochentie intră.

— Cinci gărăfi de Cotnari din dreapta, porunci el scoțând două chei din buzunar și dându-le lui Inochentie; — din dreapta, auzit-ai?

Și Inochentie plecă iute spre îndeplinirea poruncii, înainte, chiar, de a mântui Vavila de făcut cu mâna trebuitoare şi molatică cuvenitul semn de arătare spre o dreaptă închipuită.

— Doamne, părinte Vavila, întrebai eu cam cu sfială, dar de află prea cuvioşia sa Stratonic de risipa ce-i faci în vinurile mănăstirii?...

— Nu-mi pasă, chiar să afle...

Şi cu arătătorul dreptei sale şterse larg în aer şi cam la înălţimea nasului semnul de negare, dar numai într'o parte...

— Nu-mi pasă, eu îs cămăraş... el îi... egumen... n'are treabă...

Grigoriţă se muncea şi nu nimerea să-şi scoată pe farfurie o bucată de plăcintă de foi cu brânză şi smântână, adusă şi pusă pe masă chiar atunci în o tava fierbinte de aramă, curat frecată şi frumos spoită.

— Mă... smin...titule, ia scoate, zise el dându-mi cuţitul şi furculiţa lui.

Ii umplui farfuria cu o bucată de plăcintă moale şi fierbinte, de, aproape, sfârâia.

— Decât n'ai să mânânci, zisei eu, nedându-i cuţitul şi furculiţa, până nu te-i plăti de discurs.

— Da, da, da, întări călugărul, discursul, domnule Grigoriţă, discursul... ai zis pe cinste.

Grigoriţă rămase un minut cu capul plecat, ca într'o adâncă cugetare sau, mai bine zis, într'un soi de piroteală, apoi, deodată, ca împins, parcă, de o putere nevăzută şi ţinându-se strâns de marginea mesei, îşi desfăşură în aer drept şi ţapăn toată lungimea subţire şi slabă a trupului său...

— O... o...norată... adunare!... ppopă, te ucid, mă... smin...titule...

Pauză...

Şi râdicând paharul deşert,

— Să... să vă iea dra...draacul pe-amândoi...

Şi tot aşa de repede se trânti pe scaun precum se şi sculase. Discursul se sfârşise.

— Brava, Grigoriţă; te declar cel mai mare orator din univers...

— Da?... ce... crezi tu, smin...titule?...

Inochentie intră cu Cotnariul, puse garăfile pline în ghiaţă, în locul celor deşerte şi eşi.

Făcurăm plăcintei cuvenita cinste, în hatârul, mai cu samă, al Cotnariului nou sosit.

— Ştii ce una, cuvioase, mă hotărîi eu să zic, golind după plăcintă paharul reglementar.

— Ce? mă întrebă călugărul vrând a-mi umplea din nou paharul; dar nimerind mai degrabă buza, decât gura paharului, vinul curse iarăşi pe masă, mai mult de jumătate.

— Fiindc'a tocat de polunoşniţă, şi eu plăcinta am cam sfârşit-o, aş socoti să ne tragem fiecare pe la casele noastre.

— Stăi să... toace de utrine... nu-i aşa, d-le Grigoriţă?...

— Să... toaaa...ce, răspunse el mecaniceşte, fără să ştie de ce toacă e vorba, dar, totuşi, cu destulă autoritate poruncitoare în glas.

Lucrul devenea îngrijitor.

Cu fel de fel de viclenii, izbutisem, nu-i vorbă, să nu ţin tocmai întreg şirul paharelor şi scăpasem, prin urmare, mai teafăr până acum decât Grigoriţă şi călugărul; cu toate vicleniile mele, însă, simţiam cum îmi svâcnesc tâmplele şi-mi vâjie urechile, iar pe Vavila, care stătea la masă în faţa mea, mi se părea că deabea îl zăresc la o mare depărtare; şi n'aş fi putut spune cu temei, dacă barba lui era roşie sau neagră, dar aş fi putut spune cu încredinţare, că nas, cel puţin, n'avea de loc... Cu mare băgare de samă îmi puteam, totuşi, purta limba 'n gură şi mintea 'n cap; despre picioare nu ştiam nimic, deoarece nu mă urnisem de pe scaun.

Glicherie intră cu o farfurie mare încărcată cu fructe, între care zării, mai cu seamă, vestitele cireşe negre dela Pângăraţi.

Cine nu cunoştea cireşele negre dela Pângăraţi!... Mari cât nucile cele mici, albăstrii, de negre ce erau, cu peliţa groasă, cu carnea tare şi roşie ca de naramze, cu sâmburile numai cât lintea, de o dulceaţă parfumată, necunoscută altor fructe, cireşele negre dela Pângăraţi alcătuiau, la « secundae

mensae», deliciul rar al ospeţelor boereşti dela oraş, la care, din când în când, Stratonic trimetea cu mare scumpătate câte un coşuleţ mic...

— Migdale şi alune, nepriceputule, strigă Vavila, făcându-i semn să iasă afară; fleacuri de-aistea pentru duduci şi pentru cucoane; înţeles-ai? hai, cât te văd.

Glicherie se şi întoarse iute cu migdale şi cu alune stricate gata.

Noroc numai, că din cele cinci sticle de Cotnari, nu se bău, cu năpaste, decât, două cel mult; căci celalalt, mulţumită măestriei de turnat a călugărului, se vărsase pe masă.

Se auzi tocând de utrenie.

— Ei, cuvioase, mulţămim şi mâni cu bine, zisei eu, sculându-mă încet şi cu mare chibzuială dela masă, ţinându-mă, bine înţeles, şi de speteaza scaunului şi de marginea mesei.

Grigoriţă se uită împrejur, parc'ar fi căutat sau plănuit ceva; deodată, şi cu o iuţeală, de care nu l-aş fi crezut destoinic, faţă de starea în care se afla, se râdică ţăpuşă 'n sus şi, lung cum era, se răsturnă, deadreptul pe patul ce tocmai era lângă dânsul şi, până ce să-mi dau eu samă de strategia lui, îl şi auzii horăind...

Călugărul se sculă şi el cu cumpăneală şi cu băgare de samă şi amândoi, eu şi el, ne îndreptarăm spre uşă cu chibzuială, el păşind metodic ca un cocostârc pe arătură, eu... D-zeu mai ştie cum.

Ne strânserăm fiecare pe la casele noastre. A doua zi, era soarele sus, când mă trezii; şi poate nu m'aş fi trezit aşa curând, dacă o mare gălăgie, sporită de buimăcela somnului, n'ar fi străbătut de afară până la mine: nu-mi trecuse, parcă, din urechi un huruit de tunet depărtat, şi-mi rămăsese în trup, încă, întipărirea celor de pe urmă zguduiri ale patului, cu mine cu tot, ca de pe urma pământului sbuciumat de cutremur... Şi strigăte nedesluşite de glasuri omeneşti, ce se încrucişau din depărtare între ele... Izbituri surde de ceva ce-ar fi căzut de sus şi greu pe

pământ, cu zăngăniri de multă fierărie, umpleau lăuntrul mănăstirii.

— Chervanele, îmi fulgeră mie prin gând... Iute îmi trăsei ceva pe mine și eșii afară.

Era o priveliște cu adevărat homerică.

Patru cară mocănești, patru chervane, cum se zicea pe atunci, în câte șese boi fiecare, poposiseră colbăite și obosite, parcă, de drum lung, pe paveaua de lespezi late a mănăstirii; așezate pe roți înalte, cu obezile strânse puternic în șini late de sibir, ai fi zis că gem sub povoara grea și înaltă, pe care de-abia o geuiau între lărgimea lungă a coșurilor lor; iar peste cuprinsul întreg al chervanelor, erau aruncate țoluri groase și mari de cânepă, cetluite temeinic cu frânghii lungi aduse pe deasupra și prinse cu noduri meșteșugite de carâmbii ușor încovoiați ai draghinilor. Proțapurile cu juguri de frasin săpate în solzi și cu răstee lucii de fier, căzute chiar atunci de pe gâtul obosit al boilor, zăceau și ele obosite, parcă, pe pământ; păcornițile colbăite atârnau pe sub perinoarele de dinapoi, aninate de osii cu cârlige de fier, iar vârtejele stăteau cuminți în chilna carului, gata parcă să sară jos, să pună umărul și să-l ridice în sus de-o roată... Boi mari de Fălciu, învăliți bine și ciolănoși, umpleau ograda doi câte doi... Cu gâturile în juguri, cu ochii negri rotunzi și mari, cu frunți late și păroase, cu coarne imense și desfăcute larg în lături, târau între dânșii tânjelele cu cârcee de fier, ce zângăneau cu răsunet înalt pe paveaua de lespezi a mănăstirii; argățime multă cu picioare lungi și arcuite, îmbrăcate în opinci și în ițari de lână creți, cu piepturi desfăcute, păroase și pârlite de soare, cu plete lungi și negre, ce cădeau în jos pe umere de sub pălării largi de Brașov, împodobite cu smocuri galbăne de siminoc, foia în toate părțile cu pași greoi și largi printre boi și după treabă...

Iar când boii, cu pași înțelepți și târându-și între dânșii tânjelele zângănitoare, începură a se înșira pe sub bolta de ieșire tot părechi, părechi, îndemnați de dinapoi de argățime,

larma începu a scădea treptat și cu cea din urmă părече și cu cel din urmă argat se stânse și cel din urmă zgomot.

. . . .

. . . .

Iar prânz, iar Cotnari, iar Odobeşti, ba chiar și Nicorești; iar părintele Vavila... iar somn...

Inainte de toacă ne trezirăm din nou în zgomot şi vânzoleală.

Eşii afară.

Se descărcau chervanele...

Pe corcii şi pe brațe multe de argățime vânjoasă se dădeau mărfurile jos din chervane... Apoi, deadura, pe umere, în spate, pe tragle, în tărăboanțe, se îndreptau spre beciuri, spre magazii, spre hambare sau spre cămări; zaharul în poloboace sau în căpățâni; balercuți și damigene cu romuri felurite, saci cu cafele de tot soiul, burdufuri de capră cu untdelemnuri grecești, lăzi cu « paravans » franțuzesc, cu lumânări rusești de ceară albă și galbănă, stive întregi de lumânări de spermanțetă, « Apollo Kerzen » învălite în hârtie portocalie, saci cu orezuri turcești, cu harpacaşuri sau cu grisă; cutii mari de tinichea sau de lemn cu halvale de Indirnea sau cu tahânuri; poloboace cu masline; lădiți înguste și lungărețe cu tot soiul de stafide roșii şi negre cu și fără sâmbure; saci cu migdale și cu alune; galoane mari de sticlă albe sau negre cu tot soiul de rachiuri; putini cu sardele și scrumbii în saramură, și... cine-ar mai fi putut prinde cu ochiul și cu mintea ce mai era acolo!...

Și după ce beciurile, magaziile, cămările și tainițele mănăstirii înghițiră cuprinsul întreg al chervanelor, acestea, trase și împinse cu mâni de argățime multă, își luară încet și greoiu drumul către odaie; iar lăuntrul mănăstirii căzu din nou în liniștea neturburată de mai înainte... Cel mult dacă glasul părintelui Vavila mai răsărea din câte-o parte, dând cele de pe urmă porunci, sau dacă vreo chee se mai răsucea cu scrâșniri ascuțite de fier în vreo broască sau lăcată de cetate...

Nu ne dădusem deslipiţi de priveliştea descărcării chervanelor şi, prin urmare, întârziarăm şi nu ne puturăm întoarce la târg în ziua aceea. Dimineaţa, însă, a doua zi, după cafeaua cu lapte pentru noi şi ceaiul obicinuit pentru părintele Vavila, plecarăm, iar părintele Vavila ne însoţi până de vale...

— Şi unde zici c'ai dormit alaltăieri? mă întrebă Griguţă, cum scoboram la vale pe drumul strâmt, tivit pe amândouă părţile cu iarbă înaltă.

Ia colea, zisei eu arătând spre stânga locul unde, în adevăr, stătusem lungit şi unde iarba era încă pologită.

Călugărul se uită şi el spre locul arătat de mine, dar se uită şi spre dreapta făcând, parcă, o socoteală în mintea lui...

— Şi ai dormit bine în iarbă? mă întrebă el zâmbind şi privindu-mă cu înţeles.

— Tun, cuvioase; şi de nu mă trezea un pârdalnic de câne, aş fi dormit pân' a doua zi, ca un bursuc.

Sosirăm la poalele dealului.

— Apoi să ne vedem cu sănătate şi cu voe bună, cuvioase, zisei eu dând mâna cu călugărul.

— Să mergeţi sănătoşi şi mai poftiţi.

Noi ne urmarăm drumul înainte, călugărul o luă la deal înapoi.

Iar la prânz ne găsirăm fiecare pe la casele noastre.

LA CĂLUGĂRIE

(AMINTIRI DE STUDENT)

Poate că meşterul care a clădit falnicul templu al creştinătăţii dela Roma să fi fost foarte priceput; nu e, însă, mai puţin adevărat că cel ce a râdicat la 1843 trufaşa Mitropolie din Iaşi mi-a fost mie cu mult mai mult foarte prielnică; căci dacă, la 39 acelaşi veac, bolta monumentului de falä a fericitului întru pomenire Mitropolit Veniamin Costache nu se prăbuşea din înălţime, unde s'ar mai fi adăpostit o jumătate de secol după aceea cei mai buni ai mei prieteni guzganii, bufniţele şi liliecii? Şi dacă în vieaţa mea, am întâlnit doi oameni, împotriva cărora să hrănesc o imensă şi înverşunată ură, apoi aceştia au fost de sigur, ţanţoşul şi veşnic neastâmpăratul Mihail Cogălniceanu, împreună cu sfântul, blândul, dar hârţăgosul Mitropolit Iosif Naniescu... Adică altă treabă mai bună de făcut n'aveau aceşti doi oameni, decât să răscolească culcuşurile bufniţilor, acăţătorile liliecilor şi meşteşugitele cotloane de pe sub pământ ale guzganilor mei? Nu era de ajuns, pentru răsfăţarea creştineştii făţărnicii a drept credincioşilor închinători smerita bisericuţă de alături a Mitropolitului Gavril Calimah? Trebuiau numaidecât pentru aceasta monumente faraonice, care să sfredelească bolţile cereşti cu crucile lor aurite, şi clopote, sub urletul cărora văzduhurile să geamă şi geamurile megieşilor să se spargă sub zguduirea de cutremur a glasului lor? Eu, unul, am

căutat să pătrund cu mintea în adâncul cel mai de pe urmă al tuturor acestor lucruri, dar n'am găsit la fund decât goală și seacă deșertăciune omenească... Ș'apoi aveam și temeiurile mele puternice pentru toată această răsvrătire lăuntrică a ființei mele întregi...

Tatăl meu, în părinteasca și, poate, și îndreptățita lui grijă, ca, adică, feciorul său să nu se aleagă cine știe ce ticălos și blăstămat, pentru a-l feri cu alte cuvinte, de stricăciunile și răutățile ademenitoare și primejdioase ale lumii acesteia, s'a gândit și s'a hotărît să-și încredințeze odorul sub ocrotirea și în sfânta pază a celor ce robi ai păcatului nu s'au făcut și în calea păcătoșilor n'au umblat...

Și nici astăzi nu-mi pot da sama cum de s'a putut face una ca asta... Eu știu atât, că tatăl meu a fost dat afară din slujba de protopop de către Caimacamul Neculai Vogoride, bărbatul vestitei pe vremuri Cocuța Conachi, pentrucă, la 57, stătuse în fruntea unioniștilor tecuceni; și iarăși mai știu că, la 3 Aprilie 66, Mitropolitul de pe vremuri Calinic Miclescu, îmbrăcat în sfintele odăjdii, după sfaturi pornite din afară, se pusese în fruntea separatiștilor răsvrătiți ai Iașului, care voiau numai decât să înalțe ca domn, în locul lui Cuza, pe Nunuță Roznovanu, un soi de *bébé* franțuzesc cu dinții de lapte... Iar când viforosul Alexandru Lahovari strigă către armată: «*Mitraillez-moi cette canaille*» — pe vremea aceea poporul se numea *canaille* — măruntul și slăbănogul cap al bisericii, cu odăjdii cu tot, se făcu nevăzut și... mai pe urmă, tot în sfintele odăjdii îmbrăcat, dar aproape mort de frică, fu descoperit în fundul unui poloboc mare din tainițele adânci ale beciurilor lui Anghel Rachieru din Sf. Vineri.

Voi, adică, să se înțeleagă, cu alte cuvinte, că, între tatăl meu, de o parte, și Chiriarhul său, Mitropolitul Calinic Miclescu, de alta, era o prăpăstioasă deosebire de idei și de simțiri. Mai pe urmă, însă, nu știu: ori tatăl meu s'a dat la separatism, ori Calinic Miclescu la unionism, atâta știu că, într'o bună dimineață de prin vara anului 1868,

îmbrăcat în cele mai curate ale mele strae scorţarii, proaspăt cumpărate din Târgul-Cucului în schimbul unui rând de haine vechi şi ponosite şi al unui adaus, în bani, de doi sorcoveţi ruseşti, m'am înfăţişat împreună cu tatăl meu, înaintea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Calinic Miclescu. Ţin şi astăzi minte întrebarea pe care mi-am pus-o în gând, de îndată ce dădui ochi cu dânsul.

— E oare cu putinţă, îmi ziceam eu în mine, ca o pişcătură de călugăr aşa de măruntă, de slăbănoagă şi de veştedă să cârmuiască şi să poată ţine în frâu atâta amar de preoţime roşie, grasă, groasă şi pântecoasă, câtă cuprinde toată Moldova întreagă?

Şi această întrebare mi-am pus-o cu atât mai mult, cu cât eu, niciodată, nu mi-am putut închipui pe preotul nostru român decât roş, gros, gras şi pântecos... Un popă slab e o ruşine pentru poporani şi dovedeşte ori sgârcenia ori calicia enoriaşilor săi...

Eu să fi fost Mitropolit, popă slab în eparhia mea nu s'ar fi pomenit.

Şi cu toate acestea, aşa de bicisnic cum era şi de slăbănog, măruntul cap al bisericii avea însă în toată înfăţişarea sa, în privire, în mişcări, 'în glas un nu ştiu ce, care te stăpânea şi te făcea să stai cu sfială şi smerit în faţa lui.

De smerit, aşa dar, smerit şi cu sfială stătui înaintea Mitropolitului; eu, însă, pentru care mâinile mi-au fost întotdeauna un mare bucluc şi care n'am prea ştiut, prin urmare niciodată, cam ce să fac cu dânsele; neştiutor apoi cu desăvârşire al regulilor şi al unor aşa numite *bune cuviinţi* călugăreşti, rămăsei cu policarul drept acăţat în cheutoarea dela clapa din dreapta a surtucului meu scorţariu, iar după ce tatăl meu sărută mâna Mitropolitului şi dădui să înaintez şi eu spre acelaşi sfârşit, Mitropolitul îmi apucă înainte, veni drept în faţa mea, îmi dădu mâna jos, mă netezi uşor pe obraz şi, întinzându-mi spre sărutare mâna lui albă şi fină de aristocrat:

— Lasă cea cheutoare în pace, tinere, îmi zise el fără nicio răutate; aşa poţi să stai la bal, unde eşti slobod să vâri şi mâna stângă în buzunar; înaintea, însă, a feţelor înalte bisericeşti, îți poți aşeza mâinile şi ceva mai în cruce la piept. Iacă, protopoape, urmă el îndreptându-se către tatăl meu, cum vă stricați voi copiii prin cele şcoli, unde nu se ştie ce-i biserica, nici ce-i crucea, iar pe Dumnezeu îl pun la vot, ca la alegeri, ca să hotărască cu el odată, dacă este ori nu este.

— Dă, Inalt prea-sfinţite..., dădu să zică tatăl meu...

— Dă, ne dă, doar Sfinţia-ta văd că ai eşit destul om din şcoala lui Veniamin; adică pe băiatul d-tale nu-l puteai da tot acolo? Ce, vrai numaidecât să-ți iasă feciorul condeeriu, ca să-i sufle vântul prin buzunări?

De data asta mă încredinţai pe deplin că Calinic Miclescu nu era de loc psiholog... Eu şi popă!...

Dădui să zic ceva dar mă stăpânii.

— Dar în sfârşit este timp de îndreptare. Iaca, tinere, urmă el, adresându-se mie, am făgăduit tată-to să-ţi dau locuinţă aici, în Mitropolie, pe câtă vreme îți vei urma învățăturile în Universitate; ai să stai peste sală cu Ilarie şi cu Ioachim şi au să-ţi spună ei ce mai ai de făcut şi cum se cuvine să te porţi aici. Aşa, părinte Gheorghe, încheie el întorcându-se spre tatăl meu, când pleci înapoi, acasă?

— Apoi, Inalt prea-sfinţite, mâni până 'n ziuă, nădăjduiesc să fiu pe drum.

— Apoi să mergi sănătos şi de băiet să nu ai nicio grijă.

Tatăl meu îi sărută mâna, i-o sărutai şi eu şi plecarăm.

— In sfârşit iată-mă-s şi la călugărie, îmi ziceam eu în gând, cum scoboram de vale de palat, spre «Peştele de aur» hanul, unde trăsese tatăl meu.

Iar a doua zi, dimineaţa, după ce tatăl meu îmi lăsă un galbăn de cheltuială şi plecă, îmi încărcai şi eu boclucurile pe o cotiugă şi în câteva minute, schimbai «Peştele de aur» cu Sf. Mitropolie.

Țin foarte mult să se știe, că calabalâcul meu, afară de oghial, saltea și pernă, strânse toate într'o boccea, și o ladă mai mare de Brașov plină cu cărți și ceva priminele pentru mine și pentru așternut, se mai alcătuia și dintr'o ghitară veche cu strunele ei în regulă, de care nu m'aș fi despărțit niciodată, căci spre cea mai mare glorie a mea și lăsând la o parte orice neîndreptățită sfială, țin iarăși foarte mult să se știe că eu din firea mea am fost înzestrat cu cele mai mari talente și cele mai alese însușiri: mai înainte de toate eram muzicant; și când zic muzicant înțeleg că pe lângă fel de fel de acorduri fără înțeles, dar totuși duioase și melodice, pe care le scoteam de pe strunele de bas ale ghitarei mele, îmi cântam în întregime un marș, o mazurcă și o horă, dar... le cântam! Apoi, de mic copil, învățasem dela Iftimi, argatul din ogradă al tatălui meu, care, mai târziu, a murit sărmanul mușcat de un lup turbat, dela Ion cel lung și ciupit de vărsat, feciorul lui Dănilă, păzitorul viei de peste Bârlad a tatălui meu, învățasem — zic — limbile tuturor dobitoacelor. Dela Iftimi luam lecțiile prin grădina noastră de acasă, iar dela Ion luam la vie, sub vreunul din cei trei plopi uriași, care se zăreau cale de o poștă, când veneai fie din sus dinspre Țigănești, fie din jos dinspre Ivești, ori Drăgănești, fie din răsărit fie din apus, dinspre Matcă sau Nicorești.

Așa dar, mulțămită lui Ion și lui Iftimi, cântam ca cucoșul, orăcăiam ca broasca, zbieram ca vaca ori ca capra, covițăiam ca purceii, miorlăiam ca mâța și, de-aș fi voit, aș fi stârnit cânii tuturor mahalalelor cu lătratul meu pe toate glasurile... Și când te gândești că n'am lăsat niciunul din aceste daruri la poarta schivniciei mele! Și când te gândești că am intrat la călugărie cu toată firea mea zburdalnică, neastâmpărată și iscoditoare a tot soiul de năzdrăvănii. Și, nu știu, fie din întâmplare, fie din o prevedere inconștientă, că îndosii ghitara mea printre lucrurile din lada de Brașov, așa că nu s'a știut niciodată în Mitropolie, că eu aș avea vreo ghitară și că, prin urmare, sub

pielea mea de schivnic, s'ar ascunde vreun muzicant... Şi mă bufneşte şi astăzi râsul, când mă gândesc ce urmări hazlii a avut această stratagemă inconştientă a mea.

Oricum, dar până 'n sară îmi aşezai patul în lungul odăii cu capul la singura fereastră din fund, căci, de l-aş fi aşezat în lat, apoi, îngustă cum era odaia, de mi-aş fi desfăşurat, noaptea prin somn, toată întinderea persoanei mele, apoi aş fi ieşit cu capul prin păretele din stânga în odaia lui Ciudin, Directorul Mitropoliei, iar pe dreapta mi-ar fi răsărit picioarele în ogradă prin păretele dinspre Vanghele. La capătul despre picioare lada, în faţă o măsuţă mică şi veche de brad, lângă măsuţă un scaun de lemn, după uşă o cofă cu apă şi o mătură, iar într'un cui bătut în păretele despre răsărit o icoană a Maicii Domnului... Mă rog, călugăr nu eram!?...

De altfel, celelalte probleme ale mele de trai, deşi erau puţine, erau, însă, destul de grele: cam lungă, cam îngustă, cam umedă, cam întunecoasă, cam cu şoareci, cam cu păianjeni era — nu-i vorbă — odaia mea, dar, de-a puterea-fi, locuinţă aveam. Galbănul însă pe care tatăl meu mi-l dăduse la plecare, fusese iute desfiinţat în Târgul-Cucului, de unde îmi înjghebasem un alt rând de strae sinilii, fără să mă gândesc câtuşi de puţin la vorbele, cu care mă despărţisem de tatăl meu.

— Uite, dragul meu, îmi zisese el chiar asupra plecării, tu ştii greutăţile de-acasă; acum eşti mare, ştii o mulţime de carte, caută să-ţi agoniseşti singur cele de trebuinţă, învaţă-te a munci, nu te da lenii, fii supus, harnic şi ascultător.

Ii sărutai mâna, tatăl meu se sui în trăsură, Vasile Tarola dădu bici cailor şi, peste puţin, nu se mai auzi pe paveaua de bolovani a Podului-Roş decât duruitul trăsurii, care se depărta pe stânga, spre dealul Bordii, pe drumul Vasluiului.

Iar eu rămăsesem stâlp în ograda «Peştelui de aur» gata de a intra peste puţin în lume cu un galbăn în buzunar şi cu un sfat părintesc pe deasupra...

Iar cei vreo doi sorcoveți, ce mai rămăseseră teferi din Târgul-Cucului, curând se topiră şi ei la locanta lui Borş din Sf. Vineri, măcar că pentru o jumătate de porţie de varză cu carne, de cartofe, de chiftele și de alţi praji umpluţi şi neumpluți, împreună cu pânea *ad-libitum* nu mi se lua decât douăzeci de parale vechi turceşti şi deşi cu o jumătate de porţie şi-ar fi putut alina foamea un sat de flămânzi...

Atât numai, că ori de câte ori luam din varză ori din chiftelele lui Borş, se înfățișa la masă şi sfatul tatălui meu: «nu te da lenii, învață-te a munci, fii harnic». Noaptea, prin vis, același lucru; ba câteodată, chiar Vasile Tarola, vezeteul tatălui meu, un ţigan lung, uscat, negru şi veşnic beat, avea obrăznicia să se aşeze la masă în fața mea, şi să-mi dea, prin vis, acelaşi sfat... Fui deci silit a nu mă da lenii, a munci şi a fi harnic. Ş'apoi eram aproape şi de fundul celor doi sorcoveți rusești ai mei. Potrivit așa dar, tuturor acestor împrejurări, mă dusei la «Curierul» lui Balasan şi publicai la loc de cinste următoarea înştiinţare:

«Preparațiuni în particular de limba română, franceză și latină; curs academic inferior şi superior, curs primar și pregătire de concurs pentu institutori şi institutoare. A se adresa la Direcţia Ziarului».

Şi, lucru curios, după publicarea acestei înştiințări, îmi mâncai în pace și neturburat de nimeni şi de nimic stogul meu de sarmale la Borş şi nici Vasile Tarola nu mai îndrăzni să mi se arate prin vis în faţa mea la masă şi să-mi amintească sfaturile părinteşti ale tatălui meu.

Eram liniştit şi cu atât mai liniştit, cu cât eram încredințat, că înştiințarea mea şi făcuse ocolul pământului şi că, peste puțin, voiu fi întins ca o opincă din toate părţile şi căutat ca iarba de leac pentru cele atingătoare de breasla mea.

Până atunci socotii, însă, nimerit să iau dela părintele Ilarie sau Ioachim știință de ce mai aveam de făcut şi de cum trebue să mă port în Sf. Mitropolie, după spusa Inalt prea sfinţitului.

Prin urmare, înainte de prânz, aşa cam pe după leturghie, mă înfăţişai la uşa de peste sală a părintelui Ilarie.

— Blagosloveşte, zisei eu cu glas râdicat spre a putea fi auzit din lăuntru.

— Domnul, mi se răspunse tocmai din fundul odăii.

Intrai.

Trebue să deschid aici o mică paranteză: în tot timpul, cât a domnit în biserică Calinic Miclescu, călugăr urît nu s'a pomenit în Mitropolie. Toţi călugării, toţi preoţii şi toţi ceilalţi slujbaşi ai Sf. Mitropolii erau oameni frumoşi. Calinic Miclescu, înainte de toate, iubea frumosul. Numai un singur papagal verde — Calinic era un mare ornitofil — vorbea urît; cine-l învăţase, nu se ştie; destul că erau cucoane din societatea înaltă a Iaşului, care nici nu mai îndrăzneau să pună piciorul în ograda Mitropoliei, căci, de le zărea papagalul verde a lui Calinic, apoi se umplea aerul până în depărtare de ţipete şi de vorbe, cari ar fi făcut să roşească o întreagă cazarmă de husari... Căutaseră ele cucoanele — nu-i vorbă — să mituească pe vreun servitor ca să dea papagalului să mănânce frunze de petrenjel verde, dar în zadar, căci Calinic îngrijea el singur de papagalii, de stigleţii, de canarii, de sturzii, de merlele, de privighetorile şi de turturelele sale...

Aşa dar părintele Ilarie era un călugăr tânăr şi frumos. Cum mă văzu mă pofti pe un scaun de lângă o masă, pe care stătea deschisă o carte: era « Contele de Monte-Cristo » a lui Dumas, de curând tradus în româneşte. Această împrejurare îmi dete într'o clipă mai multe sfaturi, decât putea să-mi dea părintele Ilarie într'un ceas... Nu trebue să fii grozav de priceput pentru a bănui mai dinainte ce sfaturi ar putea să-ţi dea un călugăr, tânăr şi frumos, care citeşte « Monte-Cristo », « Muschetarii », « Fraţii de Arme » şi pe Paul de Kock în întregime.

— Ei, cum îi habaru, mă întrebă el, după ce mă aşezai pe scaun; cum te împaci cu călugăria, tinere?

— Aşa ş'aşa, părinte Ilarie; da'acu nu-i vorba de împăcat; vorba-i că am venit după porunca preasfinţitului să primesc dela Sfinţia-ta lămurire şi învăţătură de cum trebue să mă port şi ce trebue să mai fac pe timpul schivniciei mele în Sf. Mitropolie.

— Şi Inalt prea sfinţitul te-a trimis la mine pentru asta?

— La Sfinţia-ta sau la părintele Ioachim.

— Apoi bine, tinere. Uite, sfaturile nu-s nici multe, nici grele de urmat: ochii sunt daţi omului ca să nu vadă, urechile să nu audă şi limba să nu vorbească. Pune-ţi lăcata pe suflet şi pe inimă şi nu le deschide decât atunci când ai nevoie de scos din ele ceva pentru sufletul d-tale şi nu al altora. Iar Duminicile şi sărbătorile să te înfiinţezi la biserică, fiindcă Inalt prea sfinţitul ţine socoteală şi dacă lipseşti, se supără.

— Numai atât?

— Da 'ce? îţi trebue mai mult?

— Şi sara, părinte Ilarie, până la ce ceas pot întârzia în oraş?

— Până la ce ceas vrai. De intri înainte de 10 vii pe poarta cea mare din uliţă; de intri după 10, vii pe portiţa cea mică dinspre Vanghele; de eşit, poţi eşi cu oricine, dar de intrat nu poţi intra decât singur.

— Inţeleg.

— Văd că eşti uşor de cap; ai să fii bun de călugăr.

— Ba încă cum!

Şi după o strângere de mână între amândoi, mai mult prietenească decât călugărească, eşii.

Un lucru începea să mă îngrijească: eram încredinţat, că înştiinţarea mea din « Curierul » lui Balasan fusese citită dela Tisa păn' la Nistru, căci, orice s'ar zice, dar bătrânul « Curier » de acum jumătate de veac plătea cât toate fiţuicile de acum, iar toţi Directorii întregei gazetării de astăzi n'ar fi ajuns nici la umărul prehistoricului Balasan, cel numai de o schioapă de înalt, cu capul în patru muchi şi cu nişte musteţi!...

Şi cu toate acestea, nimeni nu dădea semn de vieaţă. De trei zile mâncam la Borş pe datorie, din când în când eram poftit de prietenul meu X fie la prânz, fie la masă, fie şi la una şi la alta, căci surioara lui cea cam scurtuţă, cam cârnuţă, cam buzăţică, găsea că eu, sub straele mele scorţarii, aş sămăna cu soarele îmbrăcat în mantia de purpură a Zorilor sale... Şi mare lucru să nu fi hrănit mititica pe socoteala mea şi ceva planuri mai depărtate de viitor. Mai ştii? Se poate, dar dracul nu face mănăstiri. Decât, dacă lucrul stătea aşa, pentru ce mai legase şi ea prietenie cu franţuşca de peste drum, care, cum mă zărea intrând la prietenul meu X numai ce se înfăţişa şi ea cu pensnelele ei de aur pe nas, neastâmpărată ca o zvârlugă şi cu româneasca ei stricată, dar care în gura ei avea mai multă drăgălăşie şi farmec decât toată clasica lui Racine, pe care o vorbea cu uşurinţa şi eleganţa femeii culte.

Şi cum lucrurile nu puteau să rămână la nesfârşit în starea asta, grijile începură iar a mă roade; sfaturile părinteşti a se aşeza iarăşi cu mine la masă şi, prin vis, iarăşi a mi se înfiinţa Vasile Tarola, ţiganul dela cai al tatălui meu. Totuşi, nu răbdai de foame decât o zi şi a doua până cam pe înserate: căci la Borş nu mă mai duceam, deoarece creditul meu păşise dincolo de trei sorcoveţi ruseşti; iar mititica surioară a prietenului meu mă dăduse dracului cu straele mele scorţarii, cu tot, mânioasă fiind pe mine foc şi pară, deoarece, cu o zi mai înainte, făcusem prea multă vorbă cu franţuşca de peste drum. Două zile lungi cât două eternităţi, fui deci silit să fiu eroul flămând al unei tragice comedii... dă, franţuşcă cu ochelari îmi trebuia?

Aşa dar, a doua zi răbdai de foame numai până spre sară, căci dimineaţa — era într'o luni — aşa cam pe la zece, bătu cineva în uşa smerită a chiliei mele.

— Intră.

Uşa se deschise şi un domn între două vârste, nici tocmai nalt, nici tocmai scurt, foarte bine, ba chiar luxos împlu privazul strâmt al uşii mele.

— Poftiți, mă rog.

Şi-i arătai singurul scaun de lemn de lângă măsuța mea de brad.

— Cu ce prilej am onoarea?...

Musafirul meu aruncă o privire plină de interes asupra întregului cuprins al chiliei mele.

— D-ta ești d-l... întrebă el așezându-se pe scaun.

— Da, eu.

— Am citit un anunț în « Curier ». Dați lecții particulare?

— Intocmai după cum ați citit în anunț.

— Bine. Am un băiet, care aș voi să pregătească cl. III gimnazială în casă. E foarte deștept, dar e cam sprențar și cam lăsător. Ai putea să te însărcinezi d-ta cu pregătirea lui?

— De sigur că da.

— Apoi, uite tinere, la lecție ai să vii spre sară, înainte de masă; după lecție poți lua masa cu noi în toate zilele; ce pretenție în bani ai mai avea pe lângă aceasta?

Hotărît că musafirul meu era tot așa de puțin psiholog ca și Inalt prea sfințitul Mitropolit; căci de-ar fi priceput după înfățișarea mea flămândă, că, pentru o coajă de pâne uscată aș fi dat lecții și de turcește, apoi ar fi putut lăsa la o parte ultima propozițiune a târgului său cu mine.

— Intrucât se atinge de plată, răspunsei eu cu o nobilă dezinteresare, aceasta rămâne la chibzuială d-voastră. Când doriți ca să înceapă copilul lecțiile?

— Chiar desară; strada Golia colț cu strada Armeană.

— Bine; desară la șese sunt la d-voastră.

Plecă.

Iar sara punct la șese făceam prima lecție de cl. III-a gimnazială cu elevul meu, un băiețaș ca de 14 ani, nălțuț, subțirel, cu fața lungăreață, cu nasul puțin coroet, cu buzele cam desvoltate și cu niște ochi mici și plini de vieață și de suflet.

Ei bine, n'ar fi bănuit nimeni și n'am bănuit prin urmare nici eu, că sub pielea subțirică a elevului meu de cl. III-a gimnazială, se ascundea viitorul cavaler de mai târziu al « Legiunii de onoare», adică... « Budușcă ».

Pentru ce s'a numit el mai târziu « Budușcă » nu știu, căci, ca școlar al meu își purta numele său patronimic, nume în mare vază pe atunci, destul că în calitatea sa de « Budușcă » și sub pintenul unei fericite înflăcărări poetice, a închinat o strălucită odă poporului franțuzesc, iar poporul franțuzesc i-a răspuns cu « Legiunea de onoare».

Dar toate aceste lucruri, chiar de le-ași fi prevăzut, pentru mine ar fi rămas tot lucruri de mâna a doua, întru cât pentru mine lucrul cel mai de samă în minutul acela era masa; și aș păcătui împotriva a o mulțime de lucruri cinstite și adevărate, dacă aș tăgădui că așteptările mele au fost cu vârf și îndesat răsplătite... O masă al căreia sfârșit cu greu ar fi fost de prevăzut și Pico de la Mirandolla, care, după o singură citire, ținea minte o mie de cuvinte chinezești, cred că n'ar fi fost în stare să spună pe de rost și cu numele lor pe rând, toate felurile de mâncare, câte se strecurară pe masa aceea unul după altul. Mâncai într'un chip sălbatec, deși micul « Budușcă», care stătea lângă mine mă trăgea ironic cu coada ochiului și arunca peste masă, spre surorile lui, priviri ghidușe pe sub gene. Dar ce-mi păsa mie de toate acestea! Eu trebuia să-mi răzbun pe cele două zile de post și-mi răzbunai cumplit; eram, cel puțin încredințat de astădată, că până a doua zi pe aceeași vreme, foamea nu va mai îndrăzni să mă calce din urmă.

Iar sara mă întorsei la chilia mea pe portița de din dos, dar nu singur după cum glăsuia tetralogul părintelui Ilarie la porunca sa din urmă, ci cu franțușca de peste drum în suflet...

Pe cât băgai de samă, începeam să fiu și amorezat, căci chelului îi trebuia numaidecât și scufie de mărgăritar! Totuși din o scurtă socoteală, potrivită celei mai aristotelice

logici, trăsei încheierea că şi franţuşca nu putea să rămâe, faţă de mine, tocmai aşa, cum a rămas femeia lui Lot, după ce s'a uitat înapoi la arderea Sodomei şi a Gomorhei, şi aceasta pentru singurul cuvânt, că aveam la îndemână nişte arme, împotriva cărora orice inimă de duducă trebuia să cadă biruită chiar dela întâiul atac... Mai întâi eram june, al doilea eram ceva poet şi al treilea aveam două rânduri de strae nouă, unul siniliu şi altul scorţariu, fără să mai pun la socoteală pletele mele lungi, pălăria mea cât roata carului şi alte însuşiri trupeşti, pe care, dacă nu le moştenisem tocmai dela Apolone sau Adōnis, dar, în schimb, nu erau menite nici să desminţească unele păreri englezeşti asupra originii speciilor...

Iată-mă-s deci bolnav de dragoste, adică de cea mai cumplită şi mai neîndurată boală, din câte au bântuit vreodată sărmana omenire, începând dela Adam, şi o va bântui de sigur până la a doua venire, fără ca nimeni să încerce împotriva ei vreun leac oarecare, după cum s'a încercat şi s'a izbutit împotriva ciumei, holerei, dalacului, turbei, jigărăii, guşterului şi gutunarului... Şi fiindcă buna cuviinţă cere ca să fii pe cât se poate de ridicul, când zaci de boala asta, apoi mă hotărîi şi eu a nu mă lăsa, în această privinţă, mai prejos nici decât Romeo, nici decât Abellard, nici decât Leandru; ba luai hotărîrea de a suferi mai cumplit chiar decât junele Werther, şi... suferii; iar între operele mele s'ar fi cuvenit să fi scris şi una intitulată «Nopţile mele»; şi aş fi scris-o, dacă nu mi-ar fi fost oarecum să întunec renumele, cu atâta trudă căpătat, de către un biet naintaş al meu în ale condeiului, şi tot din ţara englezească...

Aşa dar, eram amorezat după toate regulile; şi când zic după toare regulile, înţeleg că toate câte le spun despre unele lucruri unii învăţaţi, care citesc în stele, sunt curate fleacuri, şi sunt curate fleacuri, fiindcă ei niciodată habar n'au avut, pentruce A-tot-Puternicul a plăzmuit luna în chip de femeie brusnată, durdulie, sprâncenată şi bălae; şi n'au priceput prin urmare niciodată că lucrul acesta s'a

regulat așa, numai pentru ca bieţii amorezaţi să aibă și ei, sărmanii, nopţile lor fără de somn, cui să-și mai destăinuiască din cele chinuri și dureri ale sufletului lor. O! de câte ori și cu câtă nerăbdare, n'am boldit eu ochii ceasuri întregi la boldul înalt al locuinţelor înalte ale Inalt prea sfinţitului, de unde luna își făcuse obiceiul să răsară! Iar în timp ce ea pășea tristă și gânditoare peste ograda Mitropoliei deacurmezișul, câte suspinuri dureroase, câte oftări înflăcărate nu-i trimiteam eu de pe pământul meu tocmai în înaltul cerurilor sale... și cu câtă durere nu mă despărţeam eu de dânsa, când se lăsa la vale și se mistuia după acoperământul ţuguiet al chiliei părintelui Gherasim cel bătrân și cu parale multe!

Când, însă, luna pleca pentru mai multă vreme spre lumea cealaltă de sub picioarele mele, spre a face acolo slujba ca și aici, apoi atunci lucrul devenea dacă nu trist, dar cel puţin funebru... Atunci mă furișam și intram tiptil în cimitirul cel mic ce împrejmuia Mitropolia cea mică, mă așezam pe o lespede funerară, mă răzămam cu spatele de o cruce și, cu capul între mâni, îmi trimeteam gândul ori la franţușca mea cu ochelari ori mai departe spre lumea umbrelor, în împărăţia celor morţi, unde găseam ciotcă strânși la un loc pe toţi naintașii mei întru ale suferinţilor de dragoste, dela Adam care își primejduise coastele umblând după franţuște și până la Don Chijotte, care pentru Dulcineele sale, se bătea și cu morile de vânt...

Decât nu fu trainic nici acest adăpost al suferinţelor mele...

Intr'o noapte — să fi fost așa pe la cântătorii de-al doilea — un glas în surdină, dar spăriet, al căruia gen nici într'un caz nu putea să fie neutru, mă trezi fără de veste din dureroasa mea încremenire...

— Părinte Ilarie... părinte Ilarie, uite, colo, este cineva...

Intorsei iute capul.

Două umbre se opriră locului. Apoi una zise ceva scurt și pe șoptite celeilalte și, într'o clipă, se mistuiră amândouă în noapte... printre morminte.

Şi numai atunci înţelesei pe deplin că ochii sunt daţi omului ca să nu vadă, urechile să nu audă şi limba să nu vorbească...

Iar a doua zi, desdedimineaţă, cineva bătu la uşa chiliei mele...

— Intră.

Şi părintele Ilarie intră.

Şi cum stăteam eu aşa, la măsuţa mea de scris, fără să-mi dea măcar bună dimineaţa, părintele Ilarie veni lângă mine, mă împresură foarte prieteneşte cu stânga pe după gât, cu cotul dreptei se răzămă pe măsuţă, mi se uită drept în ochi şi rămase aşa o clipă fără să zică nimic...

Dar clipa aceea fu deajuns ca să-mi fulgere prin minte planul unei mici dar adevărate isprăvi viitoare de roman, în care trebuia, de astădată, să intre şi ghitara mea în joc.

— Ştiu de ce-ai venit, zisei eu fără a mă urni de cum stăteam şi privind şi eu pe părintele Ilarie drept în ochi; şezi colo pe pat şi să vorbim.

Părintele Ilarie se aşeză pe pat.

— Prind rămăşag că ai venit să vezi, dacă n'am uitat şi dacă sunt următor poruncilor, pe care trebue să le păzească toată suflarea schivnicească şi monahicească a Sf. Mitropolii...

— Drept ai grăit.

— Fii pe pace, dormi liniştit şi fă-ţi în tihnă răgaz şi slujba Sfinţiei-tale. Am să-ţi fac însă o mărturisire de cea mai mare însemnătate...

— Ce mărturisire?

— Sânt amorezat.

— Cum amorezat?

— Amorezat lulea.

— Atunci eşti un prost.

— Prost, neprost, sânt amorezat lulea de o franţuşcă cu ochelari.

— Ei şi?

— Cum « ei şi», sânt amorezat de franţuşcă...

— A! te înțeleg... poate vrai să-ți citesc ceva molifte de-ale Sf. Vasile?

— De-ale Sf. Vasile, sau de-ale Sf. Pahomie, nu știu; știu atât că acum nu e vorba de molifte.

— Dar atunci de ce e vorba?

— Vorba e, că mi-ai turburat cu slujba Sfinției-tale extra-bisericească adăpostul suferințelor mele sufletești.

— Ei, și ce vrai? Mă însărcinez eu să-ți găsesc pentru aceasta un alt adăpost mult mai liniștit și mai sigur...

— Și anume?

— Dă-mi voie să te leg burduf și să te duc la Golia cobză pe cheltuiala mea.

—O! Nu; asta nu se poate fiindcă atunci ar urma să nu-mi mai văd niciodată pe franțușca mea cu ochelari.

— Atuncea dar?

— Atuncea dar, uite ce, părinte Ilarie; vezi Sfinția-ta Mitropolia cea mare și pustie?

— Da, o văd.

— Ei bine, din ea m'am hotărît să fac adăpostul suferințelor mele.

— Apoi tot ești bun de legat și de dus la Golia.

— De loc, părinte Ilarie; așteaptă să vezi: noaptea târziu, eu mă furișez și intru tiptil în Mitropolia cea mare și pustie și lucrul acesta îl știi numai Sf. ta. Atâta încă n'ar fi nimica. In miez de noapte, însă, se vor auzi muzici cântând, broaște orăcăind, oi și capre zbierând, purcei covițăind, câni lătrând, în sfârșit o petrecere turbată de duhuri necurate.

— Cum? și ai să vâri acolo purcei, cucoși, câni?...

— De loc, căci la acest sabat infernal singură persoana mea va înfățișa pe toate deosebitele dobitoace ale pământului.

— Ian ascultă, tinere, mi se pare că ești cam...

— Țicnit; te înșeli, un singur cusur am și eu, că sunt mai cuminte decât Sf. ta.

Călugărul se scărpină în barbă și nu zise nimic.

— Și dacă nu sfârșim târgul acum dimineață...

— Atunci?

— Atunci, după prânz, mă duc la Balasan şi dau înştiinţare că mă mut din Sf. Mitropolie pentru anumite pricini...

— Şi, mă rog, pentruce toate acestea?

— Pentrucă, mai târziu, eu nu pot trăi fără să fac din când în când câte o năzbâtie; şi al doilea, nădăjduesc, cu chipul acesta, să-mi iasă din gând cea franţuşcă...

— Bine, dar ai să vâri pe călugări în spărieţi.

— Cu atât mai bine; călugării n'au decât să facă o aghiazmă la faţa locului, ca să alunge duhurile necurate dintr'însul.

—Şi după aghiazmă?

— După aghiazmă în Mitropolia cea mare şi pretutindeni linişte, desăvârşită şi numai bufniţele, liliecii şi guzganii vor şti de suferinţele mele.

— O! Sfântă Golie, sfântă Golie! primeşte-l întru odihna sufletească şi acoperământului şi a zidurilor tale!

— Gândeşte-te la Balasan, părinte Ilarie, şi lasă cea Golie în pace!

— Bine. Azi prânzim împreună. La 12 te aştept.

— Cu cea mai mare bucurie şi plăcere, părinte Ilarie.

Nu mai ţineam minte de când nu mâncasem la prânz.

Călugărul ieşi.

Iar la 12 punct, mă găseam faţă 'n faţă cu părintele Ilarie, la o masă rotundă din mijlocul chiliei sale, încărcată cu tot soiul de mâncări pregătite cu untdelemnuri greceşti şi străjuite pe dreapta şi pe stânga de două clondire mari cu vin de Chiscul-Corbului.

Cu prilejul acesta mă încredinţai, că nu uitasem cu desăvârşire cum se mănâncă la prânz.

Iar după ce o scoaserăm la capăt cu întâiul fel de mâncare:

— Ian ascultă, zise el turnându-mi în pahar, nu mai umbla cu fleacuri şi vino-ţi în simţiri.

— Nu mai departe decât la noapte, broaştele vor orăcăi în Mitropolia cea mare şi pustie.

— Bine omule, da, n'ai să înţelegi odată?...

— Şi caprele vor zbiera şi câinii vor lătra şi cucoşii vor trâmbiţa...

— Ian ascultă...

— Şi purceii vor coviţăi...

— Ei bine, fie, atuncea şi aghiazma se va săvârşi...

— Ei, aşa mai vii de-acasă părinte Ilarie, zisei eu turnându-mi nu ştiu al mai câtelea pahar. Adică păcătoasa as' de viaţă nu este ea destul de amară şi de posomorîtă? Ş'apoi, aşa scurtă, cum a lăsat-o cel de-sus, s'o mai petrecem şi noi morăcănoşi şi hurzuji? Uite, îţi pune cineva dinainte un blid de mâncare nesărată, guşti din el, strâmbi din nas şi-l arunci cât colo; crezi adică Sf. ta părinte Ilarie, că vicaţa asta plăteşte mai mult decât un blid de mâncare? Te înşeli. Ii pui dresuri, merge, nu-i pui, arunc-o, şi cânilor, că nici ei n'o mănâncă. Râsul şi veselia sunt piperul şi sarea vieţii, şi, în acelaşi timp, singurele lucruri omeneşti. Stai Sf. ta şi judecă: singurul dobitoc căruia i s'a hărăzit darul de a râde e omul; prin urmare, cel ce nu râde nu se râdică dincolo de treapta necuvântătoarelor cu patru picioare. De omul, care nu râde, fereşte-te, căci e om rău. Sunt şi oameni care nu râd, dar care rânjesc; de aceia fereşte-te iar, căci se asamănă cânilor, care îşi arată colţii, gata să te înhaţe...

— Ia, te rog, opreşte caii o leacă, mă întrerupse părintele Ilarie; da' când stai d-ta în crucea nopţii cu bufniţele, pe unde stai, şi franţuşca cea cu ochelari îţi vânzoleşte sufletul, ce faci, mă rog, d-ta cu piperul şi cu sarea vieţii?

— Atunci nu fac nimica, fiindcă atunci n'am nevoie de ele.

— Pentru ce?

— Pentru că atuncea plâng.

— Apoi cum se împacă râsul cu plânsul?

— Foarte bine; mai văzut-ai Sfinţia-ta dobitoc care să râdă?

— Nu.

— Da' dobitoc care să plângă văzut-ai?

— Nu; ei şi ce-i cu asta?

— Cu asta e aşa: râsul şi plânsul sânt două lucruri curat omeneşti. Şi precum cel ce nu râde, tot aşa şi cel ce nu plânge, tot dobitoc cu patru picioare rămâne.

— Aice mi se pare că te înşeli grozav... da' când dai cu băţul într'un câne şi începe a schiolălăi, nu se cheamă că plânge?

— S'o fi chemând, atât numai că tot numai omului îi e învoit să schiolălăească de dragoste.

— Ei bine, da' eu, care râd foarte bucuros întotdeauna, dar nu plâng niciodată, sunt, adică, numai jumătate de om?

— Nu! Sfinţia-ta eşti jumătate om şi jumătate... călugăr.

Iar după prânz, când mă retrăsei în chilia mea, schimbai filozofia practică a vieţii pe curată metafizică; dormii, adică, neîntors până asupra ceasului de lecţie cu micul meu Buduşcă.

Sara, iar pe portiţa de din dos; atâta numai că intrai grăbit în chilie, scosei cu mare sfinţenie ghitara din lada de Braşov şi

Per amica silentia luna

mă furişai şi intrai tiptil în Mitropoliea cea mare şi pustie. Iar după ce păşii pragul, mă trezii deodată şi deadreptul în întunericul cel mai din afară şi în fantasmagoria lumii celeilalte...

O clipă stătui în cumpănă, dacă trebue sau nu să înaintez... Mi se părea că prea de timpuriu păşesc din această pământească şi eternă vale a plângerilor spre odihna veşnică şi neturburată a ceilalte lumi...

Cum, însă, ştiam bine, că mulţi alţii, amorezaţi tot ca şi mine, se scoborîseră la Iad în vremurile mai de demult şi se întorsese, totuşi, înapoi teferi şi sănătoşi, apoi înaintai cu chibzuială şi, pe pipăite printre dărâmăturile bolţii prăbuşite, ajunsei tocmai în fundul dinspre răsărit, mă aşezai

pe ceva, care trebuia să fi fost tot o sfărâmătură uriașă din bolta dărîmată și, când, de afară, ceasul târziu de polunoşniță își țipă întâia sa notă ascuțită pe toaca de oțel atârnată în sec, din lăuntru ghitara mea îi răspunse grav şi sonor, adânc și duios pe nota cea mai profundă și puternică a strunelor sale de bas; și, pe măsură ce toaca țipa de afară, din lăuntru ghitara mea îi răspundea cu toate cele trei bucăți de concert ale sale deodată, amestecate la un loc cu orăcăitul, cu trâmbițatul, cu lătratul, cu covițăitul și alte glasuri ne mai auzite și ne mai închipuite, ale tuturor broaștelor, cucoșilor, cânilor și purceilor universului sau, mai bine zis, îi răspundea cu o turbată simfonie Wagneriană, care stârni de prin culcușurile, acățătorile şi cotloanele lor pe toate bufnițile și pe toți guzganii și liliecii... Și un danț infernal de umbre care îmi sfârâiau pe la nas și sfâșiau ca niște săgeți nevăzute întunericul adânc al sfintelor ruine, se încinse în jurul capului meu... O! Amphiaraus şi tu divinule Orpheus, dumnezeescule cântăreț al neguroasei Tracii, de peste depărtările veacurilor ce au trecut, primiți salutările frățești ale urmașului vostru... Cu sunetul lirei voastre, voi ați înviat stâncile și stâncile s'au suit unele în spatele celorlalte de au râdicat ziduri înalte de cetăți fabuloase și tot sub divine acorduri de liră pădurile, urşii și veverițele au dănțuit hora antică sub razele lunii, eu... am târît cu cântări de ghitară într'un cotrodanţ turbat pe toate bufnițile, guzganii și liliecii sfintelor ruine... Voi aţi jelit o Euridice desculță și fără ochelari, eu am îndumnezeit în accente nepieritoare pe o franțușcă cu ochelari şi cu ciuboțele de şevro... De peste depărtările veacurilor ce au trecut încă odată, salutare vouă...

Iar a doua zi, desdedimineață, părintele Ilarie veni să-mi dea de veste că la polunoșniță n'au fost, aproape, niciun călugăr; căci fiecare când ajungea în dreptul intrării din spre apus a Mitropoliei celei mari şi pustii, se oprea o clipă, asculta și iute o rupea de fugă înapoi, intra în chilie, zăvora uşa pe dinlăuntru, aprindea candela și, înaintea sfin-

telor icoane, citea cu frică și cutremur sfintele molifte pentru deslegarea duhurilor necurate...

A doua noapte așa, a treia noapte așa, până ce lucrurile ajunse la urechile Inalt prea sfințitului...

— Ia vezi, Ilarie, să se slujească acolo o aghiazmă, spune lui Gherasim, și vedeți de sfințiți locul; se vede că s'a furișat păcatul în casa Domnului.

Ilarie era urechea dreaptă a Inalt prea sfințitului.

Bine înțeles că Ilarie cu greu se putu stăpâni, totuși, cu evlavie se plecă în fața Inalt prea sfințitului și merse la Gherasim să-i împărtășească porunca plecată de sus.

In ziua aceea prânzii cu părintele Ilarie și, după un clondir de Chiscul-Corbului, găsirăm și unul și altul că vieața asta nu e nici tocmai posomorîtă, nici tocmai hursuză.

— Şi, fără glumă, mă întrebă călugărul între două pahare, ai să vii la aghiazmă?

— Cei dintâi și cel mai din frunte nădăjduesc să fiu eu, că doar pentru mine se face sfânta sfeștanie; ș'apoi, înțelegi bine, că, dacă părintele Gherasim nu mă botează bine cu aghiazmă, și nu mă afumă cu tămâe, încep din nou.

— Nu glumești?

— Să fiu... al sfinției-tale dacă glumesc.

Şi, după ce dădurăm de fundul și al clondirului al doilea, trecui iarăși în chilia mea, unde iarăși făcui metafizică curată, până asupra ceasului de lecție cu micul meu Budușcă.

A doua zi, înainte de prânz, părintele Gherasim cu diaconul și cântăreții Mitropoliei, urmat de toată negura călugărească, păși peste același prag, peste care și necuratul pășise de atâtea ori mai înainte și cu rugăciuni izbăvitoare și cu fum de tămâe multă săvârși sfânta taină a aghiazmei; apoi cu sfeștoc de busuioc legat în beteală de aur, stropi cu apă sfințită în cruce mântuitoare văzduhul celor patru vânturi; și tot cu apă sfințită și tot în cruce și tot cu fum de tămâe multă alungă pe necuratul de prin toate cotloanele multe și mărunte ale sfintelor ruine... Şi, nu știu, fie din greșală, fie înnadins, că părintele Gherasim îmi

turnă în creştet atâta apă sfinţită şi rece, încât un altul mai bicisnic decât mine ar fi prins gutunar numaidecât.

Oricum, dar nici în noaptea aceea, nici în nopţile următoare diavolul nu se mai arătă.

Şi iată cum apa sfinţită îşi mai dovedi încă odată puterea sa izbăvitoare asupra necuratului...

Era însă scris ca schivnicia mea să iee sfârşit şi luă. După câteva zile, într'o dimineaţă, năvăli năpraznic în chilia mea fără nicio ceremonie, o nemţoaică grasă, groasă, naltă, roşie şi sprâncenată şi cu câteva rânduri de bărbii...

— Mă rog, zisei eu sculându-mă iute de pe scaun, ce pofteşte doamna?

— D-voastră sunteţi d-l?...

— Da, eu.

— Am citit...

— A! da... în «Curier».

— Da...

— Ei şi?

— Am un băet, Karl, şi aş vrea să-i daţi d-voastră lecţii.

— Bine doamnă; şi ce lecţii, anume?

— Apoi să vedeţi d-le, Karl a fost bolnav de mititel şi a rămas aşa că nu poate învăţa carte.

— Apoi atunci, mă rog, ce lecţii voiţi ca să-i dau?

— Iaca, d-le, eu am auzit de d-voastră şi m'aş mulţumi ca băetul meu să stea cu d-voastră un ceas-două pe zi.

— Şi vă rog, doamnă, pentruce să stea cu mine un ceas-două pe zi?

— Să stea numai aşa de vorbă cu d-voastră.

— A! înţeleg; e mare băetul?

— Apoi o fi de vreo optusprezece ani...

— Optusprezece ani! va să zică numai cu trei ani mai mic decât mine; atunci am putea lega chiar prietenie amândoi.

— O! Domnule; e tare hursuz; fuge de oameni, se închide în odaia lui şi chiar surorile lui străbat cu mare greutate la dânsul.

— Are odaia lui de o parte?

— Da.

— E răutăcios?

— O! Nu; dimpotrivă; i-s dragi mâțele și cânii; se închide în odae cu Fox și cu Ilenuța...

— A! cu Ilenuța?

— Nu, domnule, Fox e câinele lui și Ilenuța e o mâță a soru-sa Mina.

— Şi?

— Și toată ziua se joacă cu cânele ori cu mâța.

— Lucrul acesta, doamnă, e semn bun; cine iubește animalele, nu poate avea natură rea.

— Va să zică ați putea să vă însărcinați cu Karl? uite, eu țin locanta asta mare de peste drum; v'aș putea da locuință și masă pentru Karl.

— Bine, Doamnă...

— Va să zică ne-am înțeles?

— Incă nu; masa de sară o iau în altă parte, la d-voastră aş putea lua numai cafeaua de dimineață și prânzul; așa încât pentru prețul mesei de sară, mi-l veți da în bani.

— Și cât credeți?

— Cred că doi galbăni pe lună n'ar fi prea mult.

— Atunci ne-am înțeles; când vă puteți muta?

— Chiar astăzi după prânz.

— Atunci vă aștept și acum mă duc să vă pregătesc odaia d-voastră.

Și nu mai departe decât după prânz din schivnic cu frica lui Dumnezeu mă trezii îmblânzitor de fiare sălbatice.

Iar despre Karl cu alt prilej.

CUCOANA MARIETA

... Alţi oameni, alte timpuri!...

Iată pentruce nu găsi nimeni nici prea mojic, nici prea necuviincios pe Andrei, nepotul Căpitanului Enache, când într'o sară, sosind de pe coclauri la moşul său, Căpitanul, umplu aşa, fără de veste şi cum se afla de pe drum, uşa salonului plin de lume, cu persoana sa bărboasă, colbăită, nepieptănată, cu umbra neagră a imensei sale pălării, cu cele două opinci dela picioare nu mai puţin imense şi cu înfăţişarea de broaşte strivite, iar, peste tot şi peste toate, ce vestita sa manta, care ar fi putut sta cu cinste şi pe umerii de stâncă ai Panaghiei... Cine nu cunoaşte pe Andrei, nepotul Căpitanului Enache!...

Cucoanele, mai cu samă, îşi dădeau ghionturi pe ascuns şi vorbeau pe şoptite în de ele, când îl vedeau.

— Doamne, dragă, mai văzut-ai tu de când eşti, un om aşa de sucit şi hursuz ca nepotul ista al căpitanului? Eu, una, drept să-ţi spun, nu-l pot suferi...

Şi legănându-se în cumpănă pe scaun, îşi făcea vânt a lene cu evantaiul, uitându-se nehotărît înainte şi cam pe sus.

— Eu, Lenţo, dacă m'ai crede, nici nu i-am prea luat sama...

Aşa de puţin mă interesează, că nu-ţi poţi închipui...

Şi, odată cu vorba, îşi întocmea, în oglinda din faţă, cu degete albe şi iuţi, un zuluf îndărătnic şi negru, ce-i tot cădea în jos pe frunte şi nu se astâmpăra binişor la locul lui.

Ba, câte odată, se găseau şi cucoane mai îndrăzneţe, care să-l dojenească în faţă, cu gând de a-l mai ciopli şi a-l mai scoate din hursuzlucul şi obişnuita lui mojicie.

— Doamne, domnule Andrei, îi zicea din când în când câte una dintre ele, adică de ce n'ai fi şi d-ta om ca şi alţi oameni?... Nu ştiu zău, te faci, ori eşti din firea d-tale aşa hursuz?...

— Şi dacă-s hursuz, cuconiţă dragă, adică ce treabă ai mata cu mine numai decât? Ia, te rog, să mă laşi în pace cu cusururile mele, după cum te las şi eu în pace pe mata cu cusururile matale...

— Să mă crezi, domnule Andrei, răspundea cucoana punându-i uşor şi prieteneşte mâna pe umăr, să mă crezi, că de s'ar găsi cineva, care să-mi spună cusururile în faţă, eu nu m'aş supăra, cum te superi d-ta; ba, dimpotrivă, m'aş bucura şi i-aş mulţămi...

— Eu nici nu mă supăr, nici nu mă bucur şi nici nu-ţi mulţămesc, răspundea Andrei cu cea mai mare nepăsare; atâta numai pot să-ţi spun, că mata, cuconiţă dragă, n'ai dat încă peste cineva, care să-ţi spună verde, în faţă, toate cusururile câte le ai, şi... slavă Domnului! eşti plină de cusururi, ca oaea de curnuţi, fie vorba între noi...

— Domnule Andrei, îl întrerupea cucoana retrăgându-şi mâna şi acoperindu-şi gura cu ea, în semn de mirare, domnule Andrei, dar ştii că eşti cam...

— Obraznic... ştiu; dar fără vicleşug la vorbă.

— Vicleşug, nevicleşug, ia te rog să-mi spui, cam ce atâtea cusururi ai găsit, adică, d-ta la mine?...

— Mai mult decât la toate cucoanele de pe faţa pământului... Mai întâi, te superi de adevăr, al doilea, ia, te poftesc, uită-te puţin în cea oglindă...

Şi luând-o la braţ, cam cu deasila, o ducea dinaintea oglinzii.

— Ia uită-te, urma Andrei arătând cu degetul în oglindă, adică cei doi ochi de colo, care nu ştiu ai cui or fi, în loc de a se părea rupţi din albastrul cerului, nu puteau

ei să bată, ceva, mai în floarea frunzei de varză? Şi în loc de a fi aşa de ucigaşi şi plini de păcate, precum sânt, nu puteau ei să fie nevinovaţi şi blajini, cam aşa, de pildă, cum ar fi doi ochi de capră moartă?... Genele!... pentru ce, mă rog, numai decât, gene aşa de lungi, de mătăsoase şi de negre? Nu cumva s'a gândit cel ce ţi le-a dat, să îngroape, sub umbra lor stufoasă, sufletele tuturor proştilor, ce s'ar uita în ochii d-tale?...

— Ia, te rog, lasă-mă...

Şi, cu o mişcare aproape nesimţită, voia să-şi scoată mâna-i mică de sub braţul vânjos a lui Andrei.

— Mă rog... mă rog... încă n'am sfârşit cu cusururile, zicea el strângându-i mai tare sub braţ; vezi că te superi?... Şi ai atâtea cusururi!... Mai multe, chiar, de câţi curnuţi are o blană de oaie, care umblă prin pârloage...

— Domnule Andrei, da' ştii că eşti?...

— Nesuferit şi obraznic... ştiu... mi-ai mai spus-o odată; totuşi ascultă... N'ai putea să-mi spui d-ta, cam ce Soare ţi-a fost tată şi ce Auroră ţi-a fost mamă, de ţi-a pus pe cap aşa, fără cumpăt, tot aurul şi toată lumina razelor lor?...

— Mă rog mult mai ai?

Şi iarăşi dădea să scape de sub braţul lui Andrei.

— Să râzi o leacă, o ruga Andrei ţinând-o pe loc.

Şi cucoana, ca sugestionată, râdea...

— Vezi? urma Andrei, numai cât se uită cineva la dinţişorii d-tale cei albi şi mărunţi, şi se şi simte muşcat de suflet; bine înţeles, că acel cineva n'am fost, nu sânt şi nici n'am de gând să fiu vreodată eu...

Cu o mişcare iute şi nervoasă lovea uşor peste faţă pe Andrei cu toată lărgimea deschisă a evantaliului său şi, smucindu-şi repede mâna-i albă şi mică de sub braţul lui, fugea, fără să zică nimic, şi se răsturna molatec pe canapeaua din fundul odăii.

. . . .

Şi, lucru de mirare!... mai pe urmă cucoana noastră îşi schimbă cu totul socotinţa şi nu mai găsea pe Andrei nici obraznic nici hursuz...

Cu cucoanele, însă, bătrâne, care făceau pe tinerele, Andrei era crud şi viclean...

. . . .

Căpităneasa de gazdă, cucoana Savastiţa, mătuşă de plop a lui Andrei, o femeie mică, uscăţică şi nici tocmai urîtă şi nici tocmai bătrână, zmunci lui Andrei pălăria din mână şi mantaua din spate...

— Ce, dracu, Andrei, zise ea dându-le Măriucăi să le ducă încolo, mai de-o parte, ia mai lasă la naiba din cele obiceiuri şi apucături ale tale, mai ciopleşte-te o leacă, măi băiete...

Şi Andrei, prinzându-şi mătuşa în braţe, o sărută cu zgomot pe frunte...

— Da' obiceiul şi apucătura asta, zise Andrei, privind-o în ochi şi fără a-i da, încă, drumul din braţe, ce zici mătuşică dragă, s'o las la naiba?

— Fugi, lasă-mă că mă umpli toată de colb, zise ea zmuncindu-se ca o zvârlugă şi scăpând din braţele lui Andrei; ţi-ai găsit s'o scoată cineva cu tine la capăt... Ia, mai bine, du-te şi tu şi joacă ceva cu cele fete; nu sta degeaba...

Şi petrecerea întreruptă pentru o clipă îşi urmă cursul mai departe: care jucau maus, care preferans, care pichet sau concină, care santase, care lanschenet... In fundul salonului, o clae de duduci stăteau în cerc pe scaune şi jucau ceva.

— Mă rog duducilor, zise Andrei, intrând fără ceremonie şi oprindu-se drept în mijlocul lor ţanţoş şi cu mânile în buzunare, mă rog, este poruncă dela mătuşica, Căpităneasa, să vă jucaţi toate cu mine.

— Iu!... se auzi ţipând uşor una mai sperioasă...

Şi câteva din ele dădură să se scoale de pe scaune şi să plece.

— Mă rog, mă rog... să nu dezerteze niciuna dela post că am ordin dela Căpitan s'o aduc între spăngi la urma ei, ori de unde a fi...

— Da' ce?... Noi suntem soldaţi?... protestă glumeţ una mai îndrăzneaţă.

— Răcani, duducă; pân' la soldaţi mai va.

— Serios?...

— Aşa de serios, încât să faci bine, frumoasa mea nedisciplinată, să te scoli de pe scaun şi să-mi stai smirnă înaintea superiorului, căci am să-ţi dau ceva ordine.

— Trăiţi!... zise ea sculându-se iute în picioare şi stând dreaptă şi ţapănă în faţa lui Andrei; trăiţi, don!...

— Sergent, completă cu glas aspru Andrei.

— Trăiţi! don Sergent...

Şi râdică soldăţeşte la tâmplă tot latul mânii, cu palma-i mică şi trandafirie spre afară.

— Da' ce faceţi voi aice, măi Andrei, întrebă capitanul Enache, care se apropiase nesimţit şi privea la isprăvile lui Andrei.

— Trăiţi don Căpitan, răspunse el salutând milităreşte, ia, muştruluesc iste fete...

— Bine, să mi le dai la raport pe cele nedisciplinate; şi foarte grav, plecă în altă parte.

Şi şmotrul se sfârşi cu gajuri, cu «poşta merge», cu «adevăr şi minciună», cu prăjituri, cu ciocniri de păhăruţe pline cu vin, cu râs, cu gălăgie şi mai la urmă de tot, chiar cu vorbe înţepătoare şi cu prietenii stricate între duduci...

Şi nici nu se putea altfel: Andrei era unul şi duducile erau o clae...

— Bine, Andrei, îi zise Căpităneasa acestuia, după ce toată lumea se împrăştie, da' ce făcuşi tu Tincuţii, de-o eşit fata aşa de supărată?...

—Eu? Ce să-i fac?... Nimic. Ce vrai să-i fac eu cu casa plină de lume?... Ne-am jucat de-a «adevărul şi minciuna» şi, când mi-o venit mie rândul, i-am spus că-i

urîtă şi frumoasă; treaba ei, dac'o luat pe « urîtă» drept adevăr şi pe « frumoasă» drept minciună.

— Doamne, Andrei, tare mai eşti mojic... Drept răspuns, Andrei o prinse în braţe şi o sărută pe frunte.

— Ia astâmpără-te, zise ea, apucându-l cu o mână de ureche şi cu cealaltă lovindu-l uşor peste obraz...

Şi fiindcă nu se mai zmunci din braţele lui o mai sărută încă odată pe ochi...

— Da, ştii, zise ea desfăcându-se în sfârşit din braţele lui Andrei, ştii că avem musafiri dela Iaşi?

— Ce musafiri?

— Pe cucoana Marieta B...

— Cucoana Marieta B?... N'o cunosc.

— Cum n'o cunoşti? Cucoana Marieta B... ai mai văzut-o, mi se pare, odată la noi.

— Poate, dar nu-mi aduc aminte; prin urmare n'o cunosc.

— S'a culcat mai de vreme, că era obosită de drum; de aceea n'ai văzut-o 'n ia' sară.

— Să doarmă dumneei sănătoasă şi să se scoale şi mai sănătoasă; da tu-mi spui lucrul aşa, mătuşică dragă, ca şi cum cucoana Marieta dumitale m'ar interesa.

— Ia 'n ascultă, Andrei: cucoana Marieta, măcar că-i bătrână, dar cam face pe tinerica şi-i cam plac băieţii aşa ca tine; şi cum te ştiu eu, tare mă tem să nu faci vreo una de-ale tale; caută şi-ţi vâră minţile 'n cap, că cu cucoana Marieta o 'mplineşti numai decât.

— Eu?

— Ia sama să nu fii mojic...

— Da' curte am voie să-i fac, mititica mea mătuşică?

— Numai să nu fii mojic.

— Da' de ţi-a plăcea cum m'oi purta, ce-mi dai?

Şi plecându-se spre ea, voi s'o sărute.

— Of! tare mai eşti obraznic, fugi încolo, zise ea, împingându-l uşor şi ferindu-şi puţin capul într'o parte.

A doua zi la prânz, Căpitanul Enache sosi dela cafenea vesel că fusese biruitor — se vede — în vr'o luptă de concină sau de santase...

— Savastiță! strigă el dela poartă, Savastiță! ia vezi să pue masa 'n grădină, și mai repede, că mi-i foame.

Și, până ce să se așeze masa sub nucul cel mare din fundul grădinii largi, Andrei și moș Enache se războiră cu biruință schimbătoare într'o luptă de santase, în care Căpitanul Enache trecea drept mare meșter.

— Buni patruzeci și fora! strigă Căpitanul Enache într'un rând, arătând din mână, fără să dea jos, riga și dama de cupă; am trei, că n'ai prins nicio carte și ești capot...

— Capot, musteciosule erou dela Smârdan. Capot... ei și, adică ce mare treabă? ai trei și pace bună...

— Trei, ca să știi tu, puschiule, cu cine joci.

— Bine, bine; da' Turcilor, peste Dunăre, tot așa le strigai: «Buni patruzeci și fora»? ori mai zvârleai cărțile din mână și umpleai cu ele cele tufe?

— Mă, Andrei, am să-ți rup urechile.

— Bine; da' păn' mi-i rupe urechile ia spune-mi, te rog, ce mâncare-i cucoana Marieta, musafirul d-tale dela Iași? mi-a spus mătușica de-o cucoană Marietă...

— Ei, și ce ți-o intrat ție-n cap, numaidecât cucoana Marieta? Ce mâncare să fie? Ia o babă nebună și nimic mai mult... îi stup de bani și socoate că cu bani își poate întocmi zbârciturile... o babă nebună, care face pe fetișoara de optusprezece ani.

— Știi că m'am hotărît să-i fac curte?

— Nu mă miră de loc, că doar, tot așa ai mai făcut tu și cu cucoana Tarsița ș'ai întors capul babei de-o râs târgul o lună de zile...

Masa era gata.

Inainte însă, de a se așeza la masă, Andrei zări pe cineva venind spre nucul din fundul grădinii, unde se aflau, deocamdată, numai el cu Căpitanul.

— Nu cumva aceia-i cucoana Marieta, moşule? îl întrebă el pe Căpitan.

— Ba chiar dumneei, răspunse Căpitanul; uite-o ce sprintenă vine, parcă-i o fetişoară de optusprezece ani...

Şi de s'ar fi oprit lucrurile numai la atâta, i s'ar fi putut cânta cu drept cuvânt:

Floricică de pe şes
Te-am îndrăgit după mers;
Că ţi-i mersul legănat
La inimă m'o secat...

Dar cucoana Marieta avu nefericita idee de a se apropia și de a saluta, pe Andrei mai cu samă, după acea formulă proprie femeilor din lumea înaltă, în puterea căreia se cere, ca trupul să stea ţapăn, când salută şi numai capul singur să unduleze molatec şi uşor înainte şi înapoi; ochii, deși istoviți de bătrâneţe, să îmbrace un soi de melancolică și visătoare morbideţe; gura, deși desfiorată, să se contracteze, totuși, într'un imperceptibil zâmbet graţios, încet şi totodată protector, zulufii, rău boiţi, deşi negri-roșii pe deasupra și suri la rădăcină, să se țină totuşi, mândri şi neclintiți, la treapta lor înaltă de eterică aureolă; iar evantaliul, care singur cunoaște limba tainică a inimii femeești, să stee nerăbdător și gata de a comite vr'o indiscreţiune.

Pe cât se putea da cu socoteală, aşa pe deasupra, cucoana Marieta trebuia să fi jucat cotrodanţ cu Ruşii lui Chisselef, după pacea dela Adrianopol!...

Cum, însă, Andrei era politicos cu toată lumea, când voia şi când, mai ales, își croea în minte vr'o poznă, şi, deoarece Căpitanul Enache nu-l prezentase, apoi făcu un pas înainte şi, cu înclinare reglementară şi, totodată cea mai graţioasă din lume:

— Doamna mea, zise el, ertaţi, vă rog, oarecare neajunsuri... Căpitanul nostru nu prea cunoaște regulile sub-

ţiri ale aristocraţiei, daţi-mi voie, prin urmare, să mă prezint Andrei...

Această intrare în materie plăcu cucoanei Marietei; aşa cel puţin, trebui să socoată el după surâsul graţios, cu care ea-i 'ntinse aristocratica-i mână, spre a i-o săruta.

Ii sărută mâna.

Păcat numai, că lui Andrei nu-i plăceau parfumurile şi cucoana Marieta era aşa de parfumată, până 'n vârful unghiilor, încât ucise într'o clipă, cu molatecele sale violete de Parma, mirosul rustic şi bărbătesc al nucului, sub care se aflau.

Sânt trei lucruri, trei păcate femeeşti, s'ar putea zice trei crime capitale, pe care Andrei nu le putuse erta niciodată în vieaţa lui, cucoanelor de tot soiul şi anume: sluţenia, bătrâneţea şi parfumurile... Ei bine, cucoana Marieta se face vinovată în ochii lui Andrei de toate aceste trei crime de înaltă trădare către sexul său; trebuia, deci, pedepsită şi... o pedepsi.

— Sânteţi dela Iaşi, domnule, îl întrebă ea cu glas subţire şi mlădios, după ce se aşeză la masă lângă dumneaei.

— Nu, doamnă, nu sânt dela Iaşi şi, drept vorbind, nici n'aş putea spune lămurit de unde sânt...

— Cum aşa?

— Foarte simplu, doamnă; eu sânt de nicăiri şi de pretutindeni, ca orice fantastic, care călătoreşte veşnic şi care-şi petrece vieaţa numai pe coclauri...

De felul meu, sânt, chipurile, avocat; dar dispunând de mijloace de trai, am legat la gard toate codicile de legi şi m'am lăsat soldat pe cursul fanteziei mele; îmi petrec vieaţa călătorind prin lumea întreagă.

— Da? făcu ea cu oarecare măreţie aninându-şi şervetul în guleraşul bluzei... Socoteam că sânteţi dela Iaşi...

Şi cu vădită dezamăgire, înfipse furculiţa într'un picior de pui cu smântână.

Căpitanul boldi la Andrei nişte ochi de taur şi cât pe ce să zgudue masa şi pe toţi cei dinprejur cu răgetul de leu al râsului său...

Andrei îi făcu semn să se stăpânească şi se stăpâni.

— Trebue să cunoaşteţi multe limbi, domnule, îl întrebă din nou cucoana Marieta uscându-şi graţios şi repede, cu şervetul, roua ce-i lăsase pe buze vinul turnat de Andrei în paharul dumisale.

— De sigur, doamnă, răspunse acesta, afară de limba franceză, noi turiştii suntem ţinuţi să cunoaştem şi limbile orientale, altfel n'am putea vizita locurile, unde vechea omenire a lăsat cele mai adânci şi mai măreţe urme despre trecutul său; cunosc limba arabă şi ceva sanscrită; discifrez cu mare uşurinţă hieroglifele egiptene şi cuneiformele asiriene şi babiloniene...

Şi căpitanul boldi iarăşi la dânsul nişte ochi de taur, dar se stăpâni.

Mătuşica zâmbea şi-şi căuta de mâncare.

— Va să zică d-voastră aţi voiajat mult?... Sunteţi un om fericit, domnule.

Şi melancolia visătoare, ce o cuprinse, n'o împiedecă totuşi de a desface delicat şi după toate regulile, cu degete resfirate şi subţiri, o aripă de pui fript...

— Fericit, doamna mea, n'ar fi tocmai cuvântul, care să zugrăvească starea mea sufletească... vieaţa are ascunsuri triste peste care, de multe ori, suntem nevoiţi a arunca o haină de sărbătoare, ţesută din aur şi pietre scumpe... Cât despre voiajat...

O! da!... In această privinţă aş putea da înainte lui Cristofor Columb, Marco Polo, Vasco de Gama, Bartolomeu, Diaz...

Căpitanul nu mai putu răbda...

— Da', mă rog, cine-s toţi marţafoii aiştea, măi cumnate?...

— Ce te amesteci, moşule, unde nu-ţi fierbe oala? Cine-s?... Cine să fie?... Ia nişte marţafoi, ca toţi mar-

țafoii... Ce mă stinghereşti, mă rog, dintr'ale mele? Mai bine ia dă cel măr încoace... nu acela... celălalt, c'am să curăț pentru cucoana Marieta... Ce naiba, moşule, te ştiam că poți câteodată să fii şi mai puțin cazon.

— Ha!.. ha!.. ha!.. făcu cucoana Marieta, râzând din toată inima.

Şi de-ai fi lăsat la o parte pe Ruşii lui Chiselef, ai fi crezut că râde vesel o fetişoară de şeptesprezece ani.

— Ştii că eşti nostim, domnule? încheie ea, întorcând spre Andrei capul cu zulufi cu tot și înfășurându-l într'o privire, în care regulamentul organic n'avea nimic a face.

— Semne rele, cugetă el; are să se schimbe vremea...

Oferi cu grație cucoanei Marietei o fălie de măr curățit în vârful cuțitului.

— Oh!... merci bien!... zise ea, înclinându-și ușor și grațios capul, în semn de mulțămire; și luând delicat cu vârful a două degete fălia de măr, muşcă din ea cu o gingășie de doisprezece ani.

— O să stați mai multe zile în oraș, domnule, îl întrebă ea privind aiurea și gânditoare.

Căpităneasa își făcu treabă și se sculă iute dela masă, neputându-și stăpâni râsul.

— Depinde, doamnă, răspunse Andrei, turnându-și un pahar de vin; aștept niște scrisori dela o societate de turişti care actualmente se află la Cairo, acele scrisori au să mă hotărască de plec sau de mai rămân.

— Bine, zise ea, bătând repede și nervos cu evantaiul în podul palmei, bine, dar vieața aceasta a d-voastră trebue să fie obositoare de tot... ar trebui să mai aveți și zile de odihnă...

— Vieața încă nu m'a obosit, doamna mea, zise Andrei, dând alt înțeles vorbelor sale; sânt încă prea tânăr, pentru aceasta; când însă, e vorba de odihnă, apoi cred că tocmai aceasta m'ar obosi.

— Dați-mi voie să nu vă înțeleg; ceea ce spuneți e un non-sens.

— De loc, scumpa mea doamnă... pentru un om, care, până la vârsta de douăzeci şi opt de ani, a străbătut India dela Ceilan la Benares, Arabia dela muntele Sinai până la Meca şi Medina; care a dormit pe ruinele Palmirei şi ale Balbecului, care a străbătut Egiptul dela gurile Nilului până la Cataracte...

— Apoi pe mine să mă iertaţi, că am ceva treabă, zise căpitanul sculându-se dela masă; să ne fie de bine, şi iertaţi. Savastiţa, ia să vii să-mi scoţi din ladă cele hârtii.

Andrei rămase singur cu cucoana Marieta sub nuc. Greul începea de aici.

— Şi ziceaţi?...

— Ziceam, doamna mea, că, pentru un om, care, până la asemenea vârstă, a străbătut în lung şi în lat jumătate din globul pământesc, odihna, dacă nu e ceva necunoscut, e, în tot cazul, ceva ridicol.

— Trebue să fi avut multe aventuri în voiajurile d-tale cele lungi?...

— Aceasta se înţelege dela sine, doamnă; o!... de câte ori n'am fost în primejdie de a fi sfâşiat de lei, mâncat de tigri sau înghiţit de vr'un boa-constrictor!... Mă înfior ş'acum, când mi-aduc aminte...

— Aveţi dreptate!... Intâmplările de felul acesta sânt înspăimântătoare şi amintirea lor e dureroasă; dar, de multe ori, sânt răsplătite prin altfel de întâmplări mai puţin grozave şi mai puţin înspăimântătoare, a căror amintire e plăcută, zise ea cu înţeles şi repede cu evantaliul în podul palmei.

Cucoana Marieta, nerăbdătoare, intră deadreptul în materie.

— A! dacă nu mă înşel, faceţi aluziune la aventurile mele galante?...

— Tocmai, zise ea zâmbind şi făcându-şi vânt cu evantaliul fără să aibă nevoie.

Pericolul era iminent.

— Cât pentru aventuri de soiul acesta, scumpa mea doamnă, zise Andrei cu o prefăcută modestie, n'am prea avut parte.

Mutra mea, ertați-mi expresiunea, m'a apărat sau, mai bine zis, mi-a făcut șotii întotdeauna. O!... câte desamăgiri, câte dureri n'am întâmpinat eu de pe urmele nefericitei mele mutre!...

Intoarse capul și-l privi zâmbind.

— Ha!... ha!... ha ... izbucni ea deodată într'un râs din toată inima. Și bătând din palme cu evantaliul cu tot.

— Știi că ești nostim?...

Și cucoana Marieta avea dreptate; Andrei era cam nostim; cel puțin, aceasta era și socotința mai multor cucoane de pe vremuri.

Oricum, dar Andrei, de astădată, începu a se căi...

— Cine dracu, mă puse pe mine — se gândi el — să mă dau drept iubitor de tot soiul de ruine, să știu turcește, să am a face cu lei, cu tigri și cu șerpi, să dorm prin ruine cu șoarecii și cu broaștele Balbecului și ale Palmirei, și mai cu samă, să vorbesc rău de natura mea?... Căci femeile, oricât ar fi ele de bătrâne, prind slăbiciune numai decât, pentru orice soi de oameni, fie ei chiar turiști, care se abat din linia comună a celorlalți muritori și care, pe deasupra, mai au și neprețuita însușire de a fi de douăzeci și opt de ani.

Hotărît, pericolul era iminent și trebuia numai decât înlăturat.

— Dar cum? se mai gândi Andrei, să mă scobor eu, în ochii cucoanei Marietei, dela treapta înaltă de turist, la acea de simplu muritor, după cum sânt? Să mă lepăd eu de hieroglifele, de cuneiformele și de piramidele mele?... Să încetez de a mai fi sfâșiat de lei și de tigrii sau înghițit cel puțin de vr'un boa-constrictor? Să nu mai dorm eu cu șoarecii și broaștele Palmirei și ale Balbecului, numai spre a face pe cucoana Marieta să nu se mai uite așa de galeș la mine? Cu neputință ... Odată turist, rămân și

pace bună, de-aşi şti, chiar, că cucoana Marieta şi-ar boi mai straşnic zulufii şi s'ar scălda cu strae cu tot într'o mare de parfumuri... Foarte bine, dar cum să înlătur primejdia?...

— Doamna mea, zise el sculându-se de pe scaun după cea mai desăvârşită regulă de bună-cuviinţă; daţi-mi voie să mă retrag; am de expediat o corespondenţă grabnică pentru Constantinopol; nu lipsesc, totuşi de a regreta, că sunt silit, pentru moment, să mă despart de plăcuta d-voastră societate; sper însă, că o să vă mai văd...

Şi-i oferi braţul.

Atâta mai trebuia!...

— Mulţămesc.

Şi sculându-se molatic de pe scaun îi luă braţul.

— D-voastră, turiştii, zise ea făcându-şi nervos şi repede vânt cu evantaliul, sânteţi nişte oameni nesuferiţi...

— De ce doamna mea? o întrerupse Andrei cu mlădierea de glas cea mai sentimentală din lume.

— De ce!...

Şi întorcând spre Andrei capul cu zulufi cu tot, îl privi crud.

— Privirea d-voastră, scumpa mea doamnă, mă face să bănuesc, că v'am jignit cu ceva; de e vr'o greşală la mijloc, vă rog să primiţi scuzele mele.

— Domnule, să lăsăm greşelile şi scuzele la o parte; m'am hotărît să te pedepsesc cu totul pentru altă ceva...

— Să mă pedepsiţi?... dar pentru ce anume, scumpa mea doamnă, şi în ce chip?...

— Pentru ce, ai să afli mai târziu; în ce chip, însă, o să afli numaidecât; mâni sunteţi încă aici?

— Cred că da.

— Ei bine, doresc de mult să fac o excursiune prin pădure şi încă n'am găsit pe cineva, care să mă acompanieze.

— Cred bine, cugetă Andrei.

— Tot zici d-ta, că odihna te oboseşte; vei fi aşa de bun să mă însoţeşti? Aceasta ar fi pedeapsa.

Idila se ivea la orizont.

— Dacă numai astfel, doamna mea, ştiţi să pedepsiţi, apoi atunci îmi pare rău că n'am comis faţă de d-voastră mai multe greşeli; totuşi sânt nerăbdător să-mi cunosc vinovăţia.

— Da... da... e o mare vinovăţie la mijloc din partea d-tale, am să ţi-o spun mai târziu, dacă nu cumva ar fi de prisos...

Şi îl privi galiş în ochi şi rugător oarecum...

— Dracu mă pusese... îşi zise Andrei în sine...

— Numai nu uitaţi, domnule, că eu sânt foarte matinală zise ea, când fu pe punctul de a intra în casă.

Şi, depărtându-se puţin din faţa lui Andrei, cu o dela sine mişcare şi cu un zâmbet din cele mai îngereşti, îi întinse până la gură mâna-i parfumată.

— Nu uitaţi, doamnă, că sânt turist, şi că, pentru specia aceasta de oameni, odihna e ceva necunoscut, răspunse el sărutându-i mâna cu o prefăcută căldură.

Se mai uită încă odată înapoi la dânsul; aşa trebue să se fi uitat Hero la Leandru.

Şi dispăru în odaea d-sale.

— Ei, ei!... acu i-acu se gândi Andrei, intrând în casă, unde căpitanul stătea lungit pe pat ca o tânjală, cu faţa 'n sus şi cu ţigara 'n gură.

— Da' bine, mă Andrei, zise el întorcându-se pe o parte şi răzămându-se într'un cot, bine mă, minte ai tu să te-apuci de 'ntors capul babei?...

— Mâni, vestitule şi musteciosule erou dela Smârdan, eu şi cu baba facem o excursiune în pădure.

— Mă Andrei, când, dracu, ai să te mai laşi tu de blăstămăţii?

— Indată ce m'oi retrage la pensie cu gradul de căpitan.

— Ce grad, ce pensie, ce căpitan, spune Andrei? întrebă mătuşica Savastiţa, care intrase tocmai atunci pe uşă şi prinsese cele din urmă vorbe ale lui Andrei.

— Intreabă-l şi tu să-ţi spună, zise Căpitanul, întorcându-se cu faţa la părete, spre a dormi; hai cărăbăniţi-vă de aici, că mi-i somn.

— De ce căpitan, de ce pensie spuneai tu, Andrei; îl întrebă din nou mătuşica, când fură amândoi în altă odaie.

— Inchipueşti-ţi, mătuşică dragă, că moş Enache vra numaidecât să fiu cuminte şi să mă las de blăstămăţii!...

— Ei şi?...

— Ei şi!... Spune tu, dacă asta se poate?

— Da' cum să nu se poată? Uite, asară de pildă, cuminte-ai fost, să mă iei tu pe mine 'n braţe şi să mă săruţi pe faţă cu toată lumea? frumos ţi-a şezut?

— Fără îndoială că frumos, nu cumva n'am voie să-mi sărut eu mătuşele mele când vrau şi cum vrau?... Cine ce treabă are cu ele?...

Şi împresurând-o cu braţele pe după gât, o sărută pe obraz.

— Şezi binişor... fii cuminte.

— Mâine dimineaţă, mătuşică dragă, plec în pădure cu cucoana Marieta şi, fiindcă nu mi-i un fel de mătuşică, apoi să dai poruncă lui Gogerău, ţiganul tău din ogradă, să se ţină de ea şi de mine cât colea ca la cincizeci de paşi, da nu cumva să ne peardă din vedere; să-şi facă treabă prin pădure, cum a şti el şi să se ţină de noi; da' nu cumva să se dea dus, chiar de l-aş bate; auzit-ai mătuşică? că de unde nu, apoi să ştii că nu te mai sărut niciodată.

— Of!... ce mare pagubă... Ei fi socotind...

— Aşa-i mătuşică c'ai să trimiţi pe Gogerău?

— Am să-l trimet, răspunse ea scurt; şi plecă din odae.

A doua zi, cucoana Marieta fu mai matinală decât Andrei, când acesta intră dimineaţa în grădină, dumneei îl aştepta sub nuc.

Imbrăcată într'o rochie scurtă în floarea celui mai închis albastru, strânsă pe talie de un colan negru cu paftale de argint în partea de dinainte; cu sânurile sugestiv împinse în sus de un corset cu teluri de criţă, cum se purta pe vremuri; cu zulufii tot negri-roşii, dar boiţi proaspăt şi, de astădată, până la rădăcină; cu câteva şuviţe de păr tot negri-roşii lăsate slobod, pe ceafă, în voea suflărilor molatece

de vânt; cu piciorușul d-sale grăsuliu strâns în niște pantofiori de marochină neagră cu reflexe aurii; cu un săculeț plin cu nimicuri femeiești pe o mână, cu umbreluța în alta; cu o pălăriuță aproape băiețească pe cap, cucoana Marieta era gata de drum... De-ar fi văzut-o cineva pe la spete, i-ar fi dat cincisprezece ani, vârstă, pe care, de sigur trebuia s'o fi avut pe timpul Rușilor lui Chiselef. Luară în grabă cafeaua cu lapte și plecară.

— Cunoașteți drumurile prin pădure, domnule, întrebă ea pe Andrei aninându-se cu intimitate de brațul lui stâng.

— Țineți mult să mergeți pe drumuri cunoscute, doamna mea? o întrebă el afectuos; în cazul acesta nu ne potrivim de loc în gusturi.

— O!... Nu... îngăimă ea; decât...

Și îndeplini reticența strângând ușor de braț pe Andrei, cu oarecare îngrijire vecină cu frica.

— Decât?... o întrebă el zâmbind și privind-o pătimaș printre zulufii negri-roșii, de sus în jos.

— Mi-i teamă să nu rătăcim...

— Da?... șopti el pasionat.

Și plecându-se pân' în dreptul feței sale, o privi arzător în ochii ei istoviți.

Cucoana Marieta se mulțămi să-i răspundă cu o privire de bolnăvicioasă și molatecă voluptate, fără să zică nimic.

— Sânt în vieață, doamna mea, urmă Andrei, pe un ton aforistic și meditativ și îndreptându-se de cum stătea plecat, sânt în vieață rătăciri de acelea, care prețuesc mai mult decât drumul cel mai drept la Paradis... Și, mai la urmă, pentruce, adică Paradisul pământesc ar fi, el, așezat tocmai în văile depărtate ale Casemirului asiatic și nu s'ar găsi, mai de grabă, cu toți îngerii lui, în văile munților acestora?...

Uite, doamnă, eu, care am străbătut în lung și 'n lat mai toată bătrâna Asie, vă mărturisesc, că, niciodată, n'am

fost mai fericit acolo decât aici; şi de mi-ar fi permis să spun tot adevărul...

Şi îndeplini reticenţa strângând uşor, cu dreapta, mâna mică şi înmănuşată a cucoanei Marieta, care răsărea grăsulie şi rotundă deasupra încheieturii braţului stâng al lui Andrei.

I se păru că-i răspunde, la această galanterie, cu o strânsoare de braţ uşoară, nervoasă şi tremurătoare...

— Ce mizerabil sânt!... cugetă el...

Intorcând, însă, înapoi, zări pe Gogerău cu o traistă în gât şi cu o săcure pe mână, că se ţinea de dânşii cât colea.

Acesta îi dădu curaj şi se hotărî să rămână mizerabil pân' la sfârşit.

Cotiră la dreapta pe cursul unui pârău.

— Mergem departe? întrebă sfios cucoana Marieta.

— Mergem fără sfârşit, doamna mea, căci adevăratele fericiri nu se pot găsi decât la capătul nesfârşitului...

— Şi e departe capătul nesfârşitului d-tale, domnule turist?

Aş fi curioasă să ajung şi eu odată până acolo, zise ea cu glas mlădios şi buze subţiri, răcorindu-şi graţios faţa cu evantaliul...

— Depinde, doamnă, după cum merge cineva spre ţintă mai repede sau mai încet.

— Da?... să mergem atunci mai repede.

Şi se atârnă molatic şi greu de braţul lui Andreiu.

— O! O!... cugetă el, dar asta-i chiar repede de tot; cel puţin Gogerău de n'ar merge prea încet...

Intoarse capul şi se uită îndărăt.

Gogerău se ţinea de dânşii cât colea, ciocnind cu săcurea în câte un copac, din când în când.

— Şi pe d-voastră, doamnă, nu vă mişcă de loc priveliştea fermecătoare, cu care dimineaţa îmbracă munţii şi pădurile?... Eu, unul, care am trăit o mare parte din vieaţa mea la sânul nevinovat al Naturii, am prins o nemărginită dragoste pentru ea...

O rază de soare, o suflare de vânt, un clătinat de frunze, o picătură de rouă, un fir de iarbă mângâet de vânturi uşoare, un fluture ce se îmbată de aer şi lumină, mă mişcă şi au, în sufletul meu, un răsunet de poezie mai dulce, mai curată şi mai nevinovată, decât toată literatura poetică la un loc...

— Aţi cetit pe Lamartine?

— Apă cu zahăr, doamnă.

— Da?...

— O singură strofă îmi place din tot Lamartinul d-voastră.

O temps suspends ton vol, et vous, heures propices,
Suspendez votre cours,
Laissez-nous savourer les rapides délices
Des plus beaux de nos jours!...

Gogerău se ţinea de dânşii cât colea, ciocănind cu săcurea prin copaci.

— Mă simt obosită; n'am putea să stăm undeva la umbră? zise cucoana Marieta privind galiş pe Andrei.

Desnodământul fatal se apropia...

— Cum nu, doamnă?... uite, în umbrişul cel de colo, zise el arătând spre dreapta un loc potrivit pentru odihnă.

Şi-i răsăriră în minte chipurile antice ale lui Aeneas şi Didona...

Se aşezară la umbră.

— A!... făcu ea deodată, spărietă.

— Ce e, doamna mea? se grăbi s'o întrebe Andrei, cuprins, el însuşi, de o spaimă prefăcută.

— Cineva...

— Doamna mea, zise Andrei cu glas întunecat şi plecând cu desnădejde capul, nesfârşitul nu mai are capăt.

— Dar, în sfârşit, n'ai putea să-l întrebi ce caută pe aici?...

— De sigur, doamnă, o să-l întreb şi o să caut, chiar vreun mijloc spre a- l depărta.

— Ei! omule... Ei!... prietene!... strigă Andrei către Gogerău; ia fă-te 'ncoace.

Şi-i făcu semn cu degetul.

Gogerău se apropie, îşi luă căciula din cap şi aştepta.

— Da' cu ce treabă pe-aici, prietene?

— Apoi, crestam seminceri, să iertaţi.

— Ce seminceri, bre?

— Apoi, îi dat pe-aici parchetu 'n tăere şi însămnăm copaci, care trebue să rămână de sămânţă.

— A!... înţeleg; şi mulţi copaci ai de crestat?

— Apoi toată pădurea dela Doamna şi până la Calu-Iapa...

— Ce bâigueşti tu, bre? Ce cal? Ce iapă?

— Apoi aşa se cheamă locurile pe-aici, cucoane.

— Şi 'ncotro's caii şi epele tale, bre?

— Apoi colo, hăt, departe, zise el arătând cu mâna spre stânga, se cheamă Calu-Iapa, iar aici, de unde staţ dumilorvoastră, începe Doamna, aşa se cheamă locurile pe la noi.

— Fi-ţi-ar caii şi epele afurisite, da 'n altă parte nu-ţi găseai de crestat copaci? Numai decât pe Calu-Iapa? Ai să sperii cu săcurea ta ghionoaele şi veveriţele...

— Apoi, dă, dacă aşa avem poroncă, zise el sucindu-şi căciula între mâini.

— Na, bre, zise Andrei, scoţând din pungă câţiva gologani; na, du-te şi bea şi tu la crâşmă o garafă de vin, că-i fi ostenit.

— Foarte mulţămim, dumilorvoastre, cucoane, da n'om putea, că, uite, amu trebue să cadă sivicultorul, şi apoi vai de noi, dacă nu ne-a găsi la crestat copaci.

— Da' ce? Nu cumva are să vie şi silvicultorul pe aici?...

— D'apoi?... L-am lăsat la cantină cu negustorul care-o luat pădurea.

— Să fii şi tu şi silvicultorul şi negustorul tău afurisiţi... haiti!... cară-te dinaintea mea.

—Apoi ne rugăm de iertare, cucoane; dă, dac'aşa avem poroncă!...

Gogerău plecă, dar rămase pe-aproape, ciocănind cu săcurea prin copaci.

Tăcut, posomorît, Andrei plecă capul în jos, fără să zică nimic.

Cucoana Marieta cu privirea pierdută în nesfârșit, își făcea repede vânt cu evantaliul.

— Doamna mea...

— Când plecați? îl întrerupse, întorcându-se așa de repede spre Andrei, încât i se cutremură zulufii.

— Cred că o să mai stau câteva zile.

— Să mergem, zise ea, sculându-se sveltă și luându-l de braț, ca și cum ar fi voit să-l râdice de jos.

Plecară înapoi spre casă.

— Mâni mergem în altă parte, nu-i așa? zise ea privindu-l galiș în ochi.

— O!... da... răspunse el scurt și întunecat, căutând a da întregei sale stări sufletești o înfățișare de desnădejde; da!... o să mergem în altă parte... oh!... când oare vom ajunge la capătul acestui nesfârșit?...

Și cel mai mare tragedian n'ar fi putut să dea o intonație mai desperată acestei ultime propozițiuni...

— Ei, lasă... se grăbi ea să zică, mergem mâni în altă parte; și...

Dar un « și » sub care se ascundea o nesfârșită comoară de negrăite fericiri...

— Mare mizerabil mai sânt!... cugetă el.

Sosiră acasă.

Spre seară, Andrei ceru dela mătușica un plic și o hârtie de scrisori; ba găsi la ea și câteva picături de parfum; parfumă hârtia și începu:

Scumpa mea doamnă!

« Nimic nu e mai amăgitor și mai nestatornic decât
« fericirea... E mai ușor să prinzi cu mâna o rază de soare,
« să oprești în loc o suflare de vânt, să întârzii, din zborul
« etern, pasul fatal al timpului, decât să poți hotărî pe

« această fantomă strălucită, ce se numeşte « Fericire », de
« a zăbovi o clipă, spre a mângâia un suflet desmoştenit...
« Aceasta e povestea eternă a celor mai mulţi şi, pentru
« moment, propria noastră poveste. O depeşă grabnică mă
« cheamă, pentru poimâni, la Buda-Pesta şi trebue să plec...
« Plecând însă, duc cu mine cea mai plăcută amintire şi
« speranţa, în acelaşi timp, că vă voi revedea curând la
« Iaşi. Iar locurile, pe care le părăsesc cu altă părere de
« rău, le veţi zice din parte-mi din când în când:

Qu'il soit dans ton repos qu'l soit dans tes orages
Beau lac et dans l'aspect de tes riants coteaux,
Et dans ces noirs sapins, et dans ces rocs sauvages
Qui pendent sur tes eaux!

Qu'il soit dans le zéphyr qui frémit et qui passe.
Dans les bruits de tes bords par tes bords répétés,
Dans l'astre au front d'argent qui blanchit ta surface
De ses molles clartés!

Que le vent qui gémit, le roseau qui soupire.
Que les parfums légers de ton air embaumé,
Que tout ce qu'on entend l'on voit ou l'on respire.
Tout dise! « Ils ont aimé! »

Era să subsemneze
« Un mizerabil »
Dar se răzgândi şi subsemnă:
« Cu cea mai desăvârşită afecţiune »
« Andrei...
Lipi frumuşel şi cu îngrijire plicul, scrise adresa:
D-nei Marieta B.
Loco.

Lăsă mătuşicăi scrisoarea spre înmânarea la destinaţie; iar a doua zi, în revărsatul zorilor, călare, precum venise, apucă fără ţintă drumul printre munţi.

CUCONUL IONIȚĂ HRISANTI

Vara, în revărsatul zorilor, glasul cucoşului s'auzea, nu s'auzea la ceas hotărît, dar glasul lui cuconu Ioniță Hrisanti niciodată nu dădea greş, de îndată ce începea să se îngâne ziua cu noaptea şi când, încă, nu se afla pe drum nici ţipenie de om...

— Ştefane!...

Şi dintr'un bordei de pământ, tocmai din fundul ogrăzii largi, acoperite peste tot cu iarbă verde, măruntă şi curată, Ştefan răsărea somnoros... Şi scurt, gros, bătrân şi îndesat, cum era, ai fi zis că mai degrabă se dă deadura, decât că aleargă iute spre cerdacul cu scări de piatră, de unde-l striga cuconul Ioniță Hrisanti.

— Ia dă drumul Gioenii, mă Ştefane și scoate-i apă proaspătă; vezi numai să fie teica curată.

Şi până ce Ştefan să curețe teica, să scoată apă şi să dea drumul Gioenii, fata din casă aducea cafeaua.

— Ia dute 'n poeată, fa Mariță, zicea cuconu Ioniţă, fetei din casă, şi vezi de nu cumva s'o ouat vr'o găină, şi-mi adă ouăle 'ncoace.

Şi până ce Marița să se ducă 'n poeată, să vadă de s'o ouat vr'o găină și până ce să-i aducă toate ouăle pe număr, cuconu Ioniță își mântuia de sorbit cafeaua, stând jos, pe scara de sus a cerdacului și privind la îndeplinirea poruncilor sale.

— Ia vezi, măi Ştefane, de prindeți cu Marița doi pui şi-i daţi Smărandei, să-mi facă astăzi borş şi ciulama; numai

vedeți să nu cumva să-mi prindeți pe porumbacu ori vr'o puică boghetă, că vă spânzur, auzit-ați voi?

Și tot rostul gospodăriei, pentru ziua întreagă, îl regula cuconu Ioniță, de cu revărsatul zorilor; căci, peste zi, de dimineață până' la prânz și de după prânz până la masă, ori se ducea la cafeneaua din ulița mare, unde avea partidă de concină cu domnul Ștefan, psalt vestit la strana cea mare dela Sf. Gheorghe, sau cu Manuc, armanul, cel cu barba neagră şi lungă, ori, scurt, sărea pârlazul din fundul ogrăzii şi trecea la Protopop, unde, de asemenea, juca concina cu cucoana Mărioara, protopopoaea, femee vestită pentru înțelepciunea, gospodăria și știința ei asupra jocului de concină....

Se jura, nu-i vorbă, se afurisea el, cuconu Ioniţă, că n'are să mai joace concină cu cucoana Mărioara... Nu trecea un ceas, și numai ce-l vedeai pe cuconu Ioniţă Hrisanti, că sare pârlazul...

— Ia să vedem, cucoană Mărioară, ai să mă bați ş'acu? Și scotea din buzunar o păreche de cărți nouă şi nejucate, aduse deacasă.

Degeaba!... Cucoana Mărioara parcă avea spiriduş; gâcea fără greş, când avea cuconu Ioniță în mână concina cea mare sau cea mică și așa potrivea datul cărţilor, că totdeauna i le lua; cât despre spatii, cuconu Ioniţă n'avea niciodată mai mult de șăse, iar cucoana Mărioara niciodată mai puțin de şepte! Hazul cel mare, însă, era, când fraţii lui cuconu Ioniță rămâneau mofluji; și rămâneau mofluji mai totdeauna... La asemenea imprejurări, numai ce auzeai strigând pe Protopopul Gheorghe, bătrânul care stătea răsturnat în fundul patului.

— Brava, Mărioară! Brava!... Să-l rămâi pe cuconu Ioniță, că tu ești mai meșteră decât Domnul Ştefan şi decât Manuc Armanu...

Şi bătând în spete, cu palma întreagă, tabacherea, o deschidea, înfigea două degete în ea şi trăgea, cu vădită mulţămire, tabac pe nas, râdicând în sus sprâncenele-i cu

colțuri, deasupra ochilor lui mici, albaștri, blânzi, buni și plini de o nevinovată viclenie...

— Anaftima și afurisit să fie, cucoană Mărioară, cine-a mai juca concina cu d-ta, zicea cuconu Ioniță sculându-se de pe scaun roș la față și mânios.

— Ia nu te mai afurisi atâta, cucoane Ioniță, zicea cucoana Mărioara, cu anume zâmbet pentru asemenea împrejurări, că parcă te văd acu, sărind pârleazul iar înapoi cu altă păreche de cărți; ia vezi, mai bine, când îi veni de mai descarcă de greutate cel păr harbuzesc din fundul grădinii, c'are să cadă la pământ, săracul și-i pacat...

— Pere!.. ba ți-i mai pune pofta 'n cui, cucoană Mărioricä!...

Dar peste un ceas, numai ce-l vedeai pe cuconu Ioniță că se întorcea cu altă păreche de cărți și cu buzunărìle doldora de pere harbuzești...

Chema pe cei șepte copii ai cucoanei Mărioarei și le dădea la fiecare câte o pară...

— Da' mie nu-mi dai, cucoane Ioniță? întreba cucoana Mărioara.

— Dumitale?... din gardu Răzoaiei!...

Cucona Marioara tăcea și nu zicea nimica...

— Iaca, aiste, zicea cuconu Ioniță, scoțând din buzunar încă două pere ce-i mai rămăsese, am să le duc cocoanei Soltanei... Dar n'apuca cuconu Ioniță să sfârșească vorba, și cucoana Mărioara i le ștergea din mână.

— Mi le șterpeliși, cucoană Mărioară, mi le șterpeliși? Frumooooos! tare frumos! Aferim!... coșcogea protopopoae! zicea cuconu Ioniță cu o prefăcută supărare.

— Brava, Mărioară, brava! se auzea încuviințând protopopul Gheorghe, bătrânul din fundul patului, să i le iei, că are o mulțime și-i sgârcit...

Și spre a da o mai mare tărie încuviințării, trăgea tabac, râdicând în sus sprincenele-i cu colțuri...

Și concina se sfârșea iar cu anaftime și cu afurisenii, iar cu cărți nouă și cu pere șterpelite, iar cu

brava şi cu tabac, iar cu sprâncene în colţuri râdicate în sus...

Ba câteodată, cuconu Ioniţă, ca să facă, chipurile în ciuda cucoanei Mărioarei, se poftea singur la masă; aceasta se întâmpla, de regulă, când, după miros, prindea de veste cuconu Ioniță, c'are să fie la masă borş cu chitici de Bârlad, pe care cucoana Mărioara ştia să-l pregătească cu deosebit meşteşug, în oală de lut şi pentru care Protopopul Gheorghe, bătrânul, avea o adevărată patimă.

— Mărioară!... numai ce-l auzeai strigând dela poartă pe Protopopul Gheorghe, bătrânul, Mărioară!...

Şi Mărioara ştia atunci, că Ion, argatul, vine în urmă, din piață, cu chitici de Bârlad într'o basma roşie şi mare.

Doamne, frate, iar chitici, pe care singură trebuia să-i stricnească cu multă migăleală, să-i spele în câteva ape şi să-i aşeze la foc în oală de lut, după regula borşului cu chitici.

— Babă! striga Protopopul Gheorghe, către o ţigancă bătrână, slujnică la el de v'ro treizeci de ani; babă! du-te şi spune lui cuconu Ioniţă că avem la masă borş cu chitici... Şi începând a se desbrăca dela poartă de giubea, de potcap şi de colanul cel vișiniu de catifea cu paftale de argint, ajungea acasă numai în antereu şi cu capul gol, ştergându-şi sudoarea de pe frunte cu o basma de mătasă înflorită și mare...

De altfel, poftirea lui cuconu Ioniță era numai aşa de formă căci d-lui era, mai totdeauna, bob sositor la borşul cu chitici.

. . . .

Avea, însă, și cuconu Ioniță Hrisanti un mare necaz, dar un necaz, cu care, mai la urmă, se deprinsese şi nu-i mai înnoura de multă vreme, acum, fața lui veşnic senină.

Era, chipurile, cuconu Ioniță Hrisanti însurat, iar drept nevastă avea o femee posomorîtă, scurtă, groasă, cu nasul lung şi cu tulpanul veşnic adus peste gură.

Ce făcuse, ce dresese cucoana Catinca, legiuita lui cuconu Ioniţă, că, dela o vreme, numai ce prinse de veste, că

legiuitul d-sale, adică cuconul Ioniță Hrisanti, e un bătrân frumos în puterea cuvântului, înalt, drept, bine făcut și chipeș la trup, cu musteața albă dar puternică și cu îngrijire răsucită, cuconu Ioniță deșteptase bănuelile cam târzii ale cucoanei Catincăi; iar când se mai uita cucoana Catinca în fața lui cuconu Ioniță și o vedea totdeauna proaspăt rasă și albă cum îi coala de hârtie; când se uita în ochii lui limpezi cu căutătura veșnic deschisă și veselă; când îl vedea îmbrăcat cu îngrijire și dichisit, că esă, dar, mai cu samă, că sare pârleazul la Protopopul Gheorghe, bătrânul; și mai ales, se uita cucoana Catinca în oglindă și-și vedea nasu-i lung și tulpanu-i tras veșnic peste gură, atunci se încredința numaidecât, că cuconul Ioniță e un mare berbant...

— Da', bine, Ioniță, îi zicea cucoana Catinca, în chip de mustrare, când ai să te mai strângi de prin cele măhălăli? Mai caută-ți și de casă, omule; nu vezi că ești bătrân? Ai să te faci de râsul lumii, Ioniță.

— Doamne, fa femee, îi răspundea cuconu Ioniță amărît, ai ajuns în doaga cucoanei Uța a lui Gheorghe Mititelu, Dumnezeu să-i ierte pe amândoi; nu ți-e rușine să vorbești așa? Că doar ești femee bătrână și ai fecior însurat și fată măritată.

— Da' tu n'ai? Și dacă-s bătrână, cine m'o 'mbătrânit? Ia tu cu berbantlâcurile tale... Ce socoți că nu-ți știu eu cotloanele? Bătrână!... da tu nu ești bătrân? Berbant nerușinat!... și încă mai ai obraz?

— Fa femee, vino-ți în minți și nu vorbi în dodii, că râd slugile de tine...

— Slugile! A! slugile? Apoi da, că tu-ți tocmești numai slugi de care-ți vin ție la socoteală... Marițo!... adă-mi cafeaua; Marițo!... văcsuește-mi ciobotele... Marițo!... șterge-mi straele... Marițo!... dă-mi de spălat... Marițo 'n sus, Marițo 'n jos..., fără Marița nu poți nici zi...

— Nici noapte, o întrerupea cuconu Ioniță izbucnind într'un hohot de râs din toată inima... Fa Catincă, ia lasă gluma, ai înnebunit ori ești în toate mințile?

— Vra să zică, mă faci şi nebună? spune, încai, berbant neruşinat, să mă lege și să mă ducă la Golia, ca să scapi odată de mine și să-ți faci, pe urmă, mendrele tale cum îi pofti...

— Ba să faci bine să te duci la dracu şi mie să-mi dai pace, încheia cuconu Ioniţă, luându-și bățul şi pălăria şi eşind sau pe poartă, sau sărind pârleazul la Protopopul Gheorghe, bătrânul.

Şi cucoana Catinca nu se duse nici la dracu, nici la Golia, ci găsi de cuviință să se mute, mai bine, din casa cea mare într'un bordei, ce mai era tot în fundul ogrăzii, alăturea cu bordeiul lui Ştefan; și într'o zi, când cuconul Ioniță Hrisanti veni acasă flămând ca un lup și strigă să pue masa, Smaranda, bucătăreasa, i se înfățișă şi-i spuse, că i-a poruncit cucoana Catina să nu facă mâncare în ziua aceea.

— Cum așa..? răcni furios cuconu Ioniță.

— Iaca aşa, răspunse cucoana Catinca tocmai din fundul ogrăzii, unde stătea în ușa bordeiului scurtă, groasă şi cu tulpanul tras peste gură; iaca așa; du-te, că doar a hi având cine să te ţină de mâncare prin cele măhălăli, berbantule și mangositule; du-te că te-a hi aşteptând protopopoaea cu borş de chitici; ți-a hi făcut Petroviceoaea plăcinte; ţi-a hi pregătit Mironeasca alivenci; ți-a hi fript Popoviceoaea vr'un purcel la tavă; du-te și te îndoapă la Soltana lui Ştefan cu rață pe curechi... du-te, ce mai cauți la mine, bivol neruşinat!...

Şi în pomelnicul cucoanei Catincăi intrau toate femeile cele mai cinstite și mai gospodine ale târgului, dar care, toate, aveau marele cusur de-a fi, dacă nu tocmai tinere şi frumoase, dar, cel puțin, femei, cu care cuconu Ioniță avea obiceiul de a juca pârdalnica de concină şi cărora, din când în când, le ducea în buzunar, ca la niște copii, câte două-trei pere harbuzeşti.

— Bine, bine, Catincă, dar, însfârșit, ce stai tu în ușa bordeiului..? Ce faci tu acolo? întreba cuconu Ioniţă, amărît până 'n suflet.

— Ce fac?... Da, tu nu vezi ce fac? Ia, m'am mutat din casa ta și de azi înainte pâne și sare dintr'un talger cu tine nu mai mănânc.

— Da' ce are să zică lumea, fa femee?

— Ce are să zică!... Uite!... și încă mai are obraz să întrebe ce are să zică lumea!..

— Vino-ți în fire, fa femee, și nu te face de râsul lumii...

— De râs? Eu?... Eu îs femee cinstită, mangositule, zicea cucoana Catinca, bătându-se mândră cu pumnul în piept și întocmindu-și mai bine tulpanul peste gură; mie nu mi-o scârțiit nime ușa până 'n ziua de astăzi, cum o scârții tu la altele, berbantule! Eu îs femee cinstită, mă, s'o știi tu asta dela mine!...

Și, în mod solemn, și amenințător totodată, râdica în aer, spre întărire, arătătorul scurt și grăsuliu al dreptei sale de asemenea scurte și grăsulii...

— O! mâncați-ar cânii cinstea și te-ar trăsni toaca sfântului Ilie din ceriu, viperă cu șepte limbi!...

Și cuconu Ioniță intra în casă, iar cucoana Catinca în bordei.

Și din ziua aceea, nime nu mai văzu pe cucoana Catinca; cel mult, dacă Ștefan ori Smaranda zăreau sara, prin întuneric, un fel de momâe, mototol în ușa bordeiului cucoanei Catincăi...

Era tocmai dumneaei, care tupilată și cu ochii când la poartă când la pârleaz, pândea pe cuconu Ioniță când vine și de unde vine.

Și din ziua aceea, cuconu Ioniță își sorbea cafeaua regulat, de cum se crăpa de ziuă, pe scara de sus a cerdacului, diriguind, pentru ziua întreagă rostul gospodăriei sale... Și gospodăria lui cuconu Ioniță Hrisanti era una din cele mai vestite ale târgului.

Și altfel nici nu putea să fie: pentru cuconu Ioniță tot ce-l înconjura avea suflet și simțire; cucoana Catinca știuse așa de bine să-și crească copiii, cu atât venin ponegrise pe tata în ochii lor, încât se trezi cuconu Ioniță, într'o bună

dimineață străin în casa sa... Rămase omul înmărmurit și cu inima sfărâmată, iar cucoana Catinca, cu cât îl vedea mai doborît sub povara chinurilor sufletești, cu atât își simțea veninul mai îndulcit... Decât, cuconu Ioniță era din acei oameni așezați la minte și la simțire, care, pentru a potrivi măsura, aruncă tot ce găsesc în cumpăna amarurilor vieții; și cuconu Ioniță aruncase tot ce găsise: cafenea, concină, borș cu chitici, pere harbuzeşzi, pârleaz, musteți răsucite, ciobote lustruite, pe Marița cu toate ouăle din poeată, cu toți porumbacii și cu toate boghetele și, pe deasupra tuturor, pe Ștefan cu Gioeana... Era o priveliște cu adevărat mișcătoare să fi văzut pe cuconu Ioniță cum vorbea cu vestitul său «porumbac», cum îl striga pe nume și cum venea cucoșul de i se suia în brațe, iar «boghetele», nu mai puțin vestite, ciupeau grăunțe din mâna lui... Când cuconu Ioniță curățea vreun trandafir de foile uscate, când tăia mlădițele netrebuitoare ale vreunui copac, fie cu foarfecele de grădină, fie cu cuțitașul său totdeauna nou și cu plăsele de sidef, cu atâta gingășie umbla pe lângă aceste ființi iubite lui, încât ai fi zis că le apără de vre'o durere...

Nu rare ori l-ai fi auzit pe cuconu Ioniță vorbind cu copacii din grădină, ca și cu niște buni și vechi prieteni... lăuda pe unul c'a înflorit frumos... mustra pe altul că l-a prins cu minciuna, deoarece i-a dat puțină roadă din multă floare...

— Să te mai prind eu, măi vere, și la anul cu oca mică, și numai să vezi tu ce mai scrijăleală am să-ți dau și ce mai săpătură la rădăcină!!

— Iar v'ați uscat? întrebă el pe o tufă de crăițe ori pe una de vinețele, cu glas mișcat; dă... dacă sunteți flori, ce-i de făcut? și pe toate le curățea, cu dragoste, de uscături...

Dar dacă cuconu Ioniță avea o «gioeană» apoi, avea și un «nepot», pe Dumitru Dragoș...

Și cine știe dacă nu, în vederea Gioenii sau, mai larg, în vederea simțirii de milă ce avea el pentru toate ființele necuvântătoare, trimisese cuconu Ioniță pe nepotul său

Dumitru Dragoş în ţara neamţului, ca să înveţe doftoriceasca ştiinţă a dobitoacelor, după cum numea el veterinăria, sub cuvânt că în ţara aceasta sânt mai de preţ şi mai multe dobitoace de lecuit decât oameni...

Dar să te fi păzit sfântul să fi atins pe cuconu Ioniţă în slăbiciunile lui... că atât îți trebuia; şi aceasta cu atât mai mult, cu cât nenorocirile mari pot izvorî adesea din lucruri de nimic...

Iată pentru ce Dragoș era cât pe ce să-şi piardă simbria ce-i dădea cuconu Ioniță pentru învăţătură în ţara neamțului, şi să rămână, aşa, nici câne nici ogar.

Şi aceasta numai din pricina Gioenei...

Mă rog, venise, chipurile, Dragoş, după doi ani de învăţătură, să petreacă vacanța în ţară, şi stătea în târg la cuconu Ioniţă. Invăţase el, nu-i vorbă, multe lucruri de dobitoace de pe la Nemți, dar acum învăţase dela cuconu Ioniță şi concina; şi nu rare ori i-ai fi văzut pe amândoi jucând concina în cerdac, cu cafelele dinainte. Ba se zice chiar, că Dragoş izbutia din când în când să-l rămâie pe cuconu Ioniță; dar atunci cuconu Ioniță, în loc de a se mânia, şi afurisi, după cum făcea cu cucoana Mărioara protopopoaea, dimpotrivă, se simțea mândru şi se măgulea de ştiința temeinică a ucenicului său nepot asupra jocului de concină.

Numai cât fiecare gologan are turaua și izicul său; şi de unde, până acum, căzuse gologanul tot cu turaua'n sus, se întâmplă, într'o zi, să cadă gologanul şi cu izicu'n față!...

Şi aceasta tocmai într'o dimineață, când, după obicei, Ştefan dăduse drumul Gioenei prin ogradă; îi curățise el teica, nu-i vorbă, îi scosese apă proaspătă, dar Gioeana, în loc să bea apă ca alte dăţi, acu, din potrivă, părea că se fereşte de teică, și nici măcar botul nu vrea să şi-l moaie; în schimb, însă, mugea înăduşit, scurma pământul cu copitele de dinainte, punea capul în piept şi, cu ochii încruntaţi, se repezea să ia în hiolă când gardul, când fânarul din ogradă, când vr'o găină ce-i trecea pe dinainte... Insuși

cuconu Ioniță, care se dusese până aproape de ea, ca s'o vadă mai bine ce are, deabia scăpă din coarnele ei, suind repede scările de piatră ale cerdacului.

— Ce are vaca, măi Ștefane, întrebă el pe argatul din ogradă; de când face ea marafeturi de-aistea?

— Dă, cucoane Ioniță, asară era liniștită; acu dimineață nu'ș ce i-o venit; știu eu ce să aibă?

— Ce iarbă i-ai dat asară, măi Ștefane?

— Ce iarbă să-i dau, cucoane Ioniță..? cositură din grădină, de care-i dau acu de-o bucată de vreme.

— Dumitre, strigă deodată cuconu Ioniță, măi Dumitre ia scoală-te, bre, și eși pân'afară.

— Ia vezi, măi Dumitre, ce n'aiba are pârdalnica as' de vită?

Dragoș, dădu să scoboare scara, dar iute o sui înapoi, căci Geoiana era cât pe ce să-l umfle în coarne.

Stătu un moment în capul scării și cercetă cu ochiul omului de știință toate mișcările și apucăturile vacii.

— Ce are, măi Dumitre?

— Ce să aibă, moșule? hidrofobie...

— Ce are mă..? Ce spui tu că are vaca mea?

— Hidrofobie, moșule.

— Ce mâncare nemțească-i asta, mă Dumitre? Nu poți tu să-mi spui pe moldovenește ce are vaca mea?

— Ii turbată, moșule.

— Apoi spune așa, bre, nu-mi vorbi mie păsărește; apăi ia vezi și-i dă ceva să-i treacă.

Dragoș se scărpină în creștetul capului și nu zise nimic.

— Ei, ce stai..? Hai, scrie ceva pe rețetă s'o trimet pe Ștefan la spiterie.

— Apoi, moșule, orice i-oi scri, îi degeaba, boala asta nu are leac...

— Ce spui tu, măi Dumitre..? Cum n'are leac? Adică vrai să zici că vaca mea are să moară?

— Apoi dă, moșule, ce-s eu de vină, dacă nici o doftorie nu-i vine de hac boalei aiștia?

— Brava!... Aferim!... vra să zică eu să cheltuesc cu tine un amar de bani prin țara nemțească, ca să te fac doftor de dobitoace, și vaca mea să moară sub nasul tău?... Brava!... Aferim!... halal doftor!...

— Dă, moșule... dădu să întâmpine Dragoș.

— Ștefane!... răcni cuconu Ioniță furios și tăind lui Dragoș vorba din gură; Ștefane!... Acu să-mi scoți pe Gârneață din pământ și să te înfățoșezi cu dânsul aici, hai, cât te văd... venit-ai?...

Și Ștefan scurt, gros, gros și bătrân, cum era, începu să se dea dura spre poartă.

Cuconu Ioniță rămase plimbându-se posomorît prin cerdac, iar bietul Dragoș nu se pricepea ce să facă cu întreaga lui persoană.

— Brava!... Aferim! halal!... se auzea zicând cuconu Ioniță din când în când, ca și când și-ar fi vorbit lui însuși.

Și cu pași mari se plimba prin cerdac repede și mânios. Iar bietul Dragoș, deși era o matahală de om mare și lălâe, se făcuse, totuși, mic, numai cât un purece și stătea ghemuit pe scara de sus a cerdacului cu capul între mâni și cu nasul în pământ.

Și în mintea lui își făcea, poate, socoteală, bietul om, că tot viitorul îi atârna acum dela o pârdalnică de vită, căreia-i venise gustul să turbeze, iar doftoriceștei științi a dobitoacelor să nu fi descoperit până în ziua aceea vreun leac pentru pustia as' de boală nemțească, poreclită hidrofobie...

Dar mai la urmă, era vina lui?

Așa-i; decât, vezi d-ta, bătrânii sânt nătângi; ei știu una și bună: «am eu odată nepot trimes pe socoteala mea în țara Neamțului, ca să învețe leacuri pentru dobitoace?... Am... Ei, apoi atunci, vra să zică, să moară vaca mea sub nasul lui de fel de fel de boale nemțești!... »

— Brava!... Aferim!... Halal de doftor!... Și cu pași mari se plimba cuconu Ioniță prin ceardac repede și mânios...

Iar bietul Dragoș...

Şi Ştefan intră pe poartă însoţit de un moşneag lung şi drept ca un brad. Opincele-i nouă din picioare, iţarii lui curaţi, cămeşa-i albă de bătea la genunchi, barba lui sură şi puternică, pletele lui stufoase, ce-i cădeau resfirându-se pe umeri şi pe spete de sub pălăria-i largă de Braşov, chimiru-i lat de o palmă domnească, de care atârnau tot felul de bricege, de stricnele, de suvace şi de andrele, îi dădeau o înfăţişare deosebită şi, dela întâia ochire, pricepeai că e un om de o breaslă mai ceva decât cea hotărîtă ţăranului în deobşte.

Acesta e Gârneaţă, nalbar vestit pe vremea aceea până pe departe, în împrejurimi.

Când fu să străbată Gârneaţă ograda spre cerdac, unde nu se repede odată Gioeana şi, cât pe ce să-l umfle în coarne...

— Ho! boală!... strigă Gârneaţă cu glas de tunet.

Şi se feri într'o parte.

— Sărut mâna, cucoane Ioniţă, zise Gârneaţă, apropiindu-se de cerdac şi luându-şi pălăria din cap.

— Să trăieşti, Gârneaţă; ia vezi, bre, ce naiba are Gioiana iasta a mea.

Gârneaţă băgă de samă, cum se repede la gard, la fânar, la găini, cum răscoleşte pământul cu coarnele de dinainte; cum mugeşte înăduşit; cum cată încruntat...

— Băut-a apă azi, cucoane Ioniţă? întrebă Gârneaţă.

— De unde bre? Nici n'o atins-o măcar cu gura; ba, când vede teica, fuge de-şi scoate ochii.

— Apoi îi turbată, cucoane Ioniţă.

— Ei, şi are vre'un leac, măi Gârneaţă?

— Da' cum să n'aibă, cucoane Ioniţă? Ia să se răpadă iute Ştefan pân' la spiţărie şi să iee de zece parale putoarea dracului şi o jumătate de ocă de vin alb; sare şi un lighean mare cu jăratec s'a hi găsind la D-ta; şi păn' s'a întoarce Ştefan, să-mi dai o frânghie lungă, numai să fie tare.

Dragoş se desmeticise şi se uită nedumerit la Gârneaţă, măsurându-l cu privirea de sus până jos.

I se dădu lui Gârneață o frânghie. O meșteșugi el, cum o meșteșugi; îi făcu un laț la capăt și se luă cât colea după Gioeana; iar când îi veni la îndemână, îi aruncă lațul în coarne, se dădu iute după fânar, trase la el, Geoiana se dădu după frânghie, că n'avea încotro și, când o apropie cu capul de stâlpul fânarului, înfășură stâlpul repede cu frânghia și țintui pe Gioeana cu capul lângă stâlp.

Mugea Gioeana înădușit, scurma ea pământul cu copitele, dădea ea să se răpeadă, dar toate opintelile ei erau zădarnice; Gârneață o cetluise de nădejde...

Sosi și Ștefan dela spițărie.

Se aduse sare, o oală nouă și un lighean mare cu jăratic. Iar când desfăcu Gârneață hârtia adusă de Ștefan dela spițărie, mahalaua întreagă strănută și iute își astupă nasul.

Turnă praful în oala cu vin și, desfăcând dela chimir trei andrele lungi și ascuțite la vârf, le vârî în ligheanul cu jăratec. Iar până ce să se înroșească andrelele în foc, desprinse, tot dela chimir, un căluș, îl vârâ Gioenii în gură, îi căscă gura, îi apucă puternic limba cu mâna stângă, i-o scoase afară până aproape de rădăcină și, luând pe rând andrelele înroșite în foc, îi fripse cățeii de turbă de pe dosul limbii; îi frecă limba cu sare, îi suci capul în sus și-i turnă pe gât vinul amestecat cu... praful adus de Ștefan dela spițărie.

După vre-o zece minute deslegă pe Gioeana dela fânar și-i dete drumul. Gioeana scutură de câteva ori din cap, ca și cum ar fi voit să alunge o amețeală și, după alte câteva minute, începu a paște iarbă verde de prin ogradă.

— Ei, Gârneață, întrebă cuconu Ioniță, ce zici? are să-i treacă?...

— Ce să-i treacă? cucoane Ioniță, că doar i-o trecut. Dă pace vitei că nu mai are nimic.

Cuconu Ioniță scoase două sferturi de irmilic și le dădu lui Gârneață.

— Şi cum ziseşi, Dumitre, că se cheamă pe nemţeşte pacostea as' de boală? întrebă cuconu Ioniţă pe Dragoş, după ce plecă Gârneaţă.

— Dă, moşule, noi îi zicem hidrofobie.

— Ei, şi, adică boala asta nu are leac pe acolo, pe la Nemţii tăi?

— Dă, moşule, în medicina veterinară nu se cunoaşte nici un mijloc de lecuit hidrofobia.

— Bine, Dumitre; iaca de-mi perea Gioeana, eram hotărît să-ţi tai simbria şi să nu mai cheltuiesc de geaba cu tine; da', fiindc'o scăpat, apoi ai să te duci iar înapoi să-ţi mântui învăţătura, dar cu o tocmeală: să stărui tu pe acolo pe la Nemţii tăi cei învăţaţi, să-l tocmească pe Gârneaţă dascăl mai mare pentru lecuirea dobitoacelor, acolo la şcoală, unde te procopseşti tu...

— Mariţă, strigă cuconu Ioniţă, iar vesel ca totdeauna; Mariţă!... două cafele!...

Şi peste câteva minute, moşul şi nepotul împăcaţi, jucau concina, sorbind din cafelele ferbinţi cu căimac turcesc...

Iar sara la « butuc » Tudorică Maslină, mititel, spân, sbârcit, cu glas subţire şi mucalit cum era, făcea pe toată boerimea strânsă împrejurul lui, să se tăvălească de râs pe socoteala Gioenei şi a leacurilor de turbă, pe care le împărţea gratis la toată boerimea din jurul său...

« Butucul » era un butuc de stejar ca toţi butucii, rătezat la înălţimea unui scaun; atâta numai, că nu se ştia nici când, nici de cine, nici pentru ce trebuinţă fusese el înfipt pe marginea de pe dreapta a şoselei, cum mergeai la deal, dincolo de şcoala de fete a Cernătoaei şi cam în faţa caselor lui Gheorghe Bora, cel cu albeaţă pe un ochiu şi fratele vestitei Mariţa Borocea, care, în fiece Duminică, se înfiinţa spre închinare în fruntea lumii adunate la biserica Sf. Gheorghe, cu fustă verde, cu polcă roşie, cu pălărie albastră, cu cortel galbăn şi cu zulufi lungi de jur împrejurul capului.

Acolo, la «Butuc» se strângea dimineața și peste zi toată boerimea târgului și numai Toderică Maslină avea dreptul să stea jos pe «butuc» și să spună ghidușii; acolo la «butuc» s'a închegat la 1857 sâmburele Unirii, al căruia suflet a fost Protopopul Gheorghe, bătrânul, cu toate amenințările lui Nectarie Hermeziul, Episcopul de Roman, că-l dă afară din slujbă, precum l-a și dat.

— Iaca, mă Braune, zicea Todirică Maslină, adresându-se către o tânjală de om lungă, slabă și cu niște favoriți roșii și mari; iacă, tu de ce nu chemi pe Gârneață să-ți frigă și ție căţeii de sub limbă? Ori du-te la Racoviță, la spițărie și mănâncă și tu, măcar de zece parale, ce-o mâncat Gioeana lui cuconu Ioniță, că doar tu ești turbat măi Braune.

— Măi Toderică!...

— Ce, măi Toderică?... Da' alaltăeri, când alergai ca un paraleu în butca ta lustruită și cu harmasarii tăi cu hățuri de mătasă roșie, nu m'ai stropit de glod de sus până jos, de-o trebuit să dau lui Nuhăm doi fifirigi ca să-mi curețe straele? Ce? măi Toderică. Fă mai bine cum te învăț eu și nu tot lua lumea în coarne ca Gioeana lui Hrisanti.

— Măi Toderică!...

— Da, da, cucoane Lascare, glăsuia deodată toată boerimea, cu Protopopul Gheorghe, bătrânul, în frunte; da, Toderică are dreptate, de ce l-ai făcut să cheltuiască doi fifirigi, că doar bietul Toderică-i om sarac.

Toderică Săndulescu, poreclit «maslină» după înfățișarea lui, era unul din bogătașii sgârciți ai târgului.

— Da... da... să știți că-s om sărac; da' ce? mă vedeți voi pe mine cu butcă lustruită și cu harmasari de Misir, ca pe Lascar Braun? Am eu palate roșii și mari, cât un rateș, ca Petrea Anastasiu? Inșăl eu lumea cu burueni și cu leacuri băbești, cum o înșală Racoviță? Ce? sânt eu măcar Potropop, ca să mă înădușe gâștele, curcanii și fel de fel de peșcheșuri?... Se înțelege că's om sărac; iaca, un rând

de strae am şi eu mai curăţel, şi tânjala as' de Lascar Braun şi pe-acelea şi-o pus ochiu...

— Da... da... încuviinţă toată boerimea într'un glas; Toderică are dreptate, el îi om sarac...

— Şe'nţelege că am dreptate; da' acu nu-i vorba de asta; vorba-i de cine dă aldămaşul; că uite, cu doi fifirigi le-am făcut chiar nouă, şi trebuesc udate numaidecât.

— Popa dă adălmaşul, popa plăteşte gloaba, strigau toţi, care din cotro.

Tudorică Maslină sărea ca o ţarcă de pe «butuc» şi, în frunte, cu toată boerimea după el, o pleca pe şosea la vale, spre Protopopul Gheorghe, bătrânul.

— Sai, cucoană Mărioară, că-ţi vin musafiri, striga cuconu Ioniţă dela poartă de s'auzea la stânga până'n fundul ogrăzii la Vucitici şi la dreapta până la Eni Şărban de-a-lăturea; sai de bate'n sită şi 'n covată, că-ţi sosesc musafiri.

Şi cucoana Mărioara se ivea de după colţul casei cu mânicile răsfrânte şi cu pestelcă curată pe dinnainte.

— Brava! Mărioară, strigă vesel Protopopul Gheorghe, bătrânul, cum o zărea; şi, scoţându-şi potcapiul, îşi ştergea fruntea de sudoare cu basmaua-i de mătasă înflorită şi mare... Brava! Mărioară, tu eşti cea mai harnică şi mai frumoasă... Ia să ne dai ceva să mâncăm.

— Doamne, frate, numai de năzbâtii te-apuci, da', bine, ce demâncare să vă dau eu la un sat de oameni?

— Dă, dă, nu te mai face şi d-ta atâta, cucoană Mărioricä, că doar te cunoaştem noi; da' cozonaci lui Vodă cine i-o făcut? şi nouă n'ai ce să ne dai demâncare?..

Cozonacii lui Vodă erau mândria cucoanei Mărioarei şi una din rarele glorii istorice ale târgului, care număra pe cucoana Mărioara între gospodinele sale.

Oricum, dar cucoana Mărioara, protopopoaea, trecea cu drept cuvânt, de cea mai gospodină şi mai harnică femeie de pe meleagurile acelea, până'n depărtare; şi când noul Domn, în trecerea lui spre Iaşi, poposi, odată şi stătu la masă la Ispravnicul Alexandrescu, cucoana Mărioara,

mai dinnainte vestită, trimise câțiva cozonaci pentru masa domnească.

— Ma roc, ce asta? întrebă Vodă, când văzu înaintea tacâmului său un cozonac rumăn-auriu și înalt de trei palme domnești.

— Cozonac, Măria Ta, pâne... zise ispravnicul Alexandrescu.

— Cossonac... pâne?...

Și gustă din cozonac.

—A!... pun pâne la Tumnefostră... tare pun!... Asta una trimete la Pucurești... tare pun!...

Și cozonacii cocoanei Mărioarei ajunseră la București, pe masa domnească...

Și când cuconu Ioniță atinse pe cucoana Mărioara la cozonaci, asta însemna c'o atinsese la slăbiciune.

Asta-i trebuia cucoanei Mărioarei!...

Atunci s'o fi văzut pe baba Maria, măruntă, cu picioarele goale, cu fusta scurtă pân' la glezne și sprintenă cum era!..

Umfla o mână de grăunțe și ieșia afară...

— Pui... pui... pui... pui... puiiiii! Tiiiiică, tică, tică.

Și puii veneau să ciupească grăunțe din mâna ei...

Haț... și prindea puiul.

— Pui, pui, pui, pui puiiiii! Tiiiiică, tică, tică și haț... Și haț și haț și haț...

Așa că, după un sfert de ceas, o frigare lungă și plină de pui cu mânile în șolduri și cu măruntaele la subsiori se rumenea sfârâind, în preajma unei stamboale de jaratec, pe vatra cea mare din bucătărie.

Brânză, smântână și ouă proaspete, câte o învârtită de mere ori de nuci, avea mai totdeauna cucoana Mărioara la cămară; sardele, masline, păstrămuri, icre negre se găseau ele destule și oricând, fie la Bârlădeanu în capătul de jos al uliții spre Precista, fie la Ghiță Țigănescu, zis mai pe urmă Radovici, în capătul de sus, spre Sf. Neculai.

Masa se şi punea în grădină sub o alee lungă de aluni despărţită în faţă, prin o cărare, de altă alee întunecoasă, dar de dracilă... Şi fiindcă era spre sară, cucoana Mărioara, spre mai multă lumină, lipea prin crăngile alunilor o mulţime de lumânărele de ceară albă, afară de cele două lămpi mari, ce ardeau pe masă.

Dar lipsea cuconu Ioniţă...

— Da' ce s'a făcut cu Hrisanti? întreba Protopopul Gheorghe, bătrânul.

Nu ştia nimeni ce se făcuse.

Trimetea să-l caute acasă; cuconu Ioniţă, pace!...

Se repezea Ion, argatul, pân' la cafeneaua din uliţa mare... ia-l pe conu Ioniţă, dacă ai de unde...

— Măăăă!... da' ştii că nu-i şade frumos lui Hrisanti, bagă de seamă Protopopul Gheorghe, bătrânul, cam supărat.

— Dac'oi face şi eu, unde, dracu, să fie cuconu Ioniţă, adăoga, mirat, Costache Racoviţă, spiţerul.

— Ei, daţi-i pace lui Hrisanti, zicea Neculai Vucitici; se vede că nu vrea să bee din aldămaşul straelor lui Toderică, şi pace bună!

— Nu te teme, Neculai, striga cu glas ascuţit Toderică Maslină din fundul divanului, unde stătea răsturnat; nu te teme, cuconu Ioniţă are să vie tocmai la pont; voi nu cunoaşteţi pe Hrisanti.

— Măi Toderică, tu ştii ceva; ai pus, se vede, vr'o drăcie la cale cu Hrisanti şi taci chitic, blăstămatule, strigau toţi, care din cotro.

— Ba eu nu ştiu nimic; ştiu atâta că Hrisanti are să vie tocmai la pont, că, doar cunosc eu ce madea-i Hrisanti; vorba D-voastră, trebue să plănuiască el vr'o drăcie.

In adevăr, când venea baba Maria să poftească la masă, numai iaca şi cuconu Ioniţă că intra pe uşă.

— Da' unde fuseşi, cucoane Ioniţă? — întrebau toţi din toate părţile.

— Da' fusei până colea la hică-mea Savastiţa, că uitasem să-i spun ceva.

Şi se aşezau toţi la masă: Protopopul Gheorghe, bătrânul, în capătul dela deal, cuconu Ioniță în cel dela vale... Racoviţă, Leonida, Petrea, Anastasiu, Şendrea, Eni Şerban, Iosofescu, Vucitici, Lascar Braun, Toderică Maslină, Juvara, Vasile Motăş, Petrache Ciucă...

Iar cucoana Mărioara cu pestelcă curată pe dinainte şi cu părul în conciu, umbla împrejur și priveghea să nu lipsească nimănui nimic...

— Brava!... Mărioară, tot tu eşti mai harnică şi mai frumoasă, striga Protopopul Gheorghe, bătrânul, tocmai din fundul alunilor, scoțându-și pe farfurie ochiuri cu mămăliguţă caldă; brava!... da' tu nu mai mânca, că ţie nu ţi-i foame; ia, vedeţi boeri D-voastră, pe Mărioara asta a mea? ea nu mănâncă niciodată, deaceea-i aşa de harnică şi de frumoasă.

— Doamne, frate, da' tacă-ţi odată gura şi caută-ţi de mâncare, zicea cucoana Mărioara, căutând să arunce un văl de supărare peste un zâmbet de mulţămire.

— Brava!... Mărioară...

Şi sub « brava » Protopopului Gheorghe, bătrânul, se ascundea toată firea lui veselă şi bună şi toată nevinovata lui viclenie.

Cuconu Ioniță care gustase câteva masline, îşi turna un pahar de vin, îl râdica în dreptul luminii, îl cerceta în zare, gusta din el şi aștepta o clipă ca să-i simtă aroma...

— Da' mare hatâr ai tu, mă Toderică, la Protopopu; uite, el ştie că tu ești om sărac și, ca să nu-ți păteze straele, ţi le udă cu vin negru de Coasta-Lupii, din viile lui Meran, vechi de cinci ani; să trăiești, măi Toderică, și să porți straele sănătos, zicea cuconul Ioniţă râdicând paharul.

Toți își turnau vin și râdicau paharele.

— Să trăiești, Toderică...

Ca dela întâmplare, cuconu Ioniță tușea puternic...

In aceeași clipă, ca de sub apăsarea unui resort, izbucnea din fundul întunecos al aleei de dracilă « Marșul lui Iancu » cântat de un taraf întreg de lăutari...

— Brava!... Hrisanti, striga vesel Protopopul Gheorghe, bătrânul; tot tu ești mai șmecher; bine-ai făcut că n'ai uitat să spui Savastiții, ce'aveai de spus. Brava! Hrisanti; ia dă-te la față, Buruiană!...

Și taraful de lăutari, în frunte cu Buruiană, căpetenia lor, un ţigan mărunt, îmbrăcat bine și curat, ciupit puţin de vărsat, dar frumos, se ivea de sub aleea de dracilă și intra sub aluni.

— Sarutam mâna, parinte, și la D-voastră cinstiți boiari, zicea Buruiană, luându-și căciula și ploconindu-se până la pământ.

— Da' bine, mă baragladină, de unde răsăriși și ce cauţi tu aici? întreba Costache Racoviță, spițerul.

— Apoi să trăiți, cucoane spițarule, și sarutăm tălpile la Maria Voastră, ia, umblam și noi după leac de saracia și daca nu-l găsim la spițaria, mai dam și noi pe la protopopia...

— Brava Racoviță; ia trage-i spițăriului un cântec, mă Buruiană; da' așa, mai pe nemțește, știi, tu... poruncea protopopul Gheorghe, bătrânul, din capul mesei.

Buruiană dădea din scripcă câteva acorduri ușoare tarafului, făcea în aer la dreapta și la stânga semne cu arcușul, iar când îl scobora în jos, cădea drept pe struna trebuitoare a scripcei și tot taraful, ca un singur instrument, începea cunoscuta arie a valsului nemțesc în trei pași:

«*O du liber Augustin*...»

Se stârnea un hohot de râs colosal.

Tocmai atunci aducea baba Maria și punea pe masă două farfurii rotunde și mari pline cu «minciuni»...

— Ia gioacă, babă, striga din capul mesei Protopopul Gheorghe, bătrânul...

— Aăăăăăăraa, părinte!...

— Gioacă, babă, pe nemțește!...

— Ia lasă, frate, femeia 'n pace să-și caute de treabă, zicea cucoana Mărioara, cu veșnicu-i zâmbet de supărare mulțămită...

— Gioacă, babă...

Baba Maria n'avea încotro, și măruntă, cu picioarele goale, cu fustă scurtă până' la glesne și sprintenă cum era, punea mânile 'n șolduri și începea să se învârtească în legea ei, după tactul muzicii... juca, chipurile, pe nemțește.

— Brava, babă.

Paharele se umpleau și se deșertau, vântul bătea peste farfuriile pline, Buruiană trăgea de prăpădea pământul, clocotea grădina întreagă și mahalaua până'n depărtare de râs și de veselie...

— Cucoană Mărioară, da' nu ți-i somn, c'o bătut douăsprezece la foișor, întreba cuconu Ioniță pe cucoana Mărioara.

Cucoana Mărioara pricepea cum stă lucrul, se scula frumușel dela masă, îngrijea să se scoată din pivniță vin deajuns, aducea pe masă ce mai era de adus și pleca să se culce...

Cheful, cu toate dichisurile, ce i le dădea vinul vechi și negru de Coasta-Lupii și de Chiscu-Corbului, începea din minutul acela.

— Ține șleahu, măi țigane, și mai lasă cea cărare, că cele sfinte nu se spurcă, striga, aproape de sub masă, Toderică Maslină...

Era așa de mititel, că numai capu îi răsărea pe deasupra... Și trăgea Buruiană de prăpădea pământul... Cânta lui Racoviță nemțește, lui Petrea Anastasiu grecește, lui Vucitici bulgărește, iar Protopopului și lui cuconu Ioniță, care fusese în zilele lui psalt de strana mare la biserica din Condrea, le trăgea câte un aghios, de-ai fi crezut că pusese țiganul pe scripcă toată slujba bisericească.

— Pe șleah, măi țigane, striga din nou Toderică Maslină, nemulțămit...

Și unde numai n'o întorcea Buruiană pe una curat țigănească!!...

Iar Protopopul Gheorghe, bătrânul, care era de o castitate proverbială, tăcea şi lăsa să-şi meargă lucrurile cursu lor...

Numai câte un « hm» scotea din când în când şi, bătând la spate tabacherea, cu palma întreagă, o deschidea, înfigea două degete în ea și trăgea tabac pe nas, râdicând sprâncenele-i în colțuri deasupra ochilor săi mici, albaştri, buni și plini de o nevinovată viclenie...

Iar dacă i-ar fi venit cuiva în minte să facă o revizie pe la gardul dela vale, ce despărțea grădina Protopopului Gheorghe, bătrânul, de a lui cuconu Ioniță ar fi zărit printre nuele o momâe scurtă, grasă, cu nasul lung şi cu tulpanul tras peste gură, stând tupilată şi iscodind, cu ochi aprinși ce se petrecea de iastalaltă parte, sub aleea de aluni... Era cucoana Catinca, legiuita din bordei, a lui cuconu Ioniță...

Iar când începea să se crape de ziuă, numai ce se înfățoşa ori Ileana dela Barcea, ori baba Maria cu un teanc de farfurii adânci şi cu linguri de bacfong frecate curat, iar, în urmă, Ion, cu un castron mare plin cu borș de curcan...

Un ura îngrozitor sguduia din temelii mahalaua întreagă, scripcele somnoroase se deșteptau, naiul ciripea ca o mie de privighetori, cele trei strune ale cobzelor pânticoase scânteiau sub pana de gâscă a unor țigani cu degete osoase şi lungi, iar trâmbițoiul cel mare rupea sgomotos aerul în răstimpuri scurte, dese şi răguşite...

— Ciocârlia, Buruiană, se auzea strigând unul dintre meseni

Tot taraful amuțea.

Buruiană pleca urechea pe gâtul scripcei, ciupea cu unghea strunele pe rând, le urca glasul ori li-l cobora, slăbind ori întărind cuele, după cum îl povățuia meşteşugul, făcea în aer cu arcuşul semnele reglementare către taraf...

Buruiană era vestit pentru cântecul ciocârliei.

Şi arcuşul îi cădea pe gâtul scripcei, pe struna cea subţire, drept la locul trebuitor...

De unde n'ai fi putut spune, dar din aer, din depărtare, de undeva, se râdica, domol, deocamdată, simfonia de pretutindeni a revărsatului zilei... Pe o cobză suna un clopot de biserică, pe alta talanga unei turme ce păşea greoae la păscut, de pe gâtul celorlalte scripce sufla în surdină, cu freamăt de frunze, vântul uşor al dimineţii, iar undele fugătoare ale pâraelor se îngânau în murmur depărtat cu pietrele, peste care călcau; nici greerul cu şuer tremurător şi ascuţit, nici cosaşul răguşit nu lipsea din această simfonie colosală a dimineţii... din trâmbiţoiul cel mare ai fi zis că izvorăşte mugetul unui taur sglobiu, clarinetul se schimbă în trişcă de cimpoiu, flautul în bucium de munte; iar pe scripca lui Buruiană şi de pe naiul lui Mâţă, care împrumutau suflet din sufletul sfânt al cântătoarei zorilor, se desprindea, peste tot şi peste toate, ciripitul ciocârliei pe mii de glasuri discordante şi fantastice, dar totuşi duioase şi armonice... Apoi treptat simfonia se stângea şi glasul ciocârliei murea într'o singură notă gingaşă şi nesfârşit de dulce în înaltul tăriilor, în însuşi sânul lui Dumnezeu.

Cântarea se sfârşea.

Taraful amuţea.

Buruiană era transfigurat...

. . . .

Insuşi Tudorică Maslină scotea din tainele adânci ale buzunarelor sale o jumătate de sorcovăţ şi îi dădea drumul în scripca lui Buruiană... carboavele, irmilicii şi galbănii celorlalţi curgeau gârlă pe acelaşi drum...

— Na, măi baragladină, zicea Costache Racoviţă, dând drumul câtorva galbeni în scripca lui Buruiană, na şi nu mai umbla pe la spiţaria după leac de saracia!

— Sî traeşti, sî traeşti, cucoane spiţarule, şi de unde dai înapoi sî nu mai iai; sarutam tălpile la Maria Voastră şi să ne dea Dumnezeu sanatate şi nouă şi Mariei Dumitale...

Se sculau toţi dela masă şi eşcau din grădină cu lăutarii după dânşii, iar când treceau pe la fereastra cucoanei

Mărioarei, Buruiană, se oprea şi, după porunca tuturor, îi mai trăgea un taxâm, în închinarea paharelor şi într'un năprasnic «ura » al tuturor.

Bate vântul vălurele
Pe de-asupra casei mele....

. . . .

Şi toţi se împrăştiau...

. . . .

Şi vântul a bătut peste tot şi peste toate... şi sub valurile vremii toate s'au înmormântat...

Şi sub ţărna răce a pământului zace, pentru veşnicie o lume care a fost şi care nu va fi!...

Şi în locul unor oameni turnaţi dintr'o bucată pe calupuri gigantice, a răsărit o lume sfrijită de oameni mărunţi cu suflete de mozaic şi prin a căror alcătuire trupească te prevezi ca prin sticlă!...

Unde mai e Protopopul Gheorghe, bătrânul, cel cumpătat la fire şi cântărit la minte, a cărui bunătate fără de margini şi cinste fără prihană în zădar căuta să se ascundă sub privirea-i plină de o nevinovată viclenie?

Unde e cucoana Mărioara, protopopoaea, cea înţeleaptă « ca un proverb» şi harnică ca o albină, cu mânecele veşnic răsfrânte, cu pestelca-i curată pe dinainte şi cu părul în conci?...

Unde e cuconu Ioniţă, cel care aşeza vorba în sfat, cum aşezi piatra în temelie şi care, cu seninul veşnic pe faţă, şi cu tăria de mucenic în suflet, ştia să înfrunte cu piept biruitor amarurile vieţii?...

Unde e Buruiană, ţiganul cel mititel, cu două suflete: unul în trup şi altul în scripcă?...

Baba Maria, măruntă, cu picioarele goale, cu fusta scurtă până la glezne şi sprintenă cum era, a plecat, şi ea pe lumea cealaltă...

Unde sunt toți și unde sunt toate?

Prin aleea de aluni, acum trece drumul mare...

« Butucul » a căzut jertfă dreptarului drumurilor.

Vânturi străine și de pretutindeni au suflat și pulberea uitării s'a așternut groasă peste icoanele trecutului...

Și, totuși, multă vreme încă, trecătorul ce s'ar fi mânecat pe drumul larg și drept, ce pleacă dela foișorul înfipt în inima târgului și tae de-acurmezișul spre gară, ar fi văzut de cum se crapă de ziuă și la ceas hotărît, pe un bătrân, ce stătea gârbov și neclintit pe o bancă așezată de întâmplare tocmai pe locul, unde altă dată fusese aleea de aluni, privind, parcă mirat și străin, la lumea ce i se strecura grăbită pe dinainte în sus și în jos...

Toți i se închinau, descoperindu-și capul, căci toți îl cunoșteau.

Răspundea și el tuturor cu o înclinare ușoară a trupului întreg răzămat cu ajutorul amânduror mânilor, pe capătul încovăet al unui baston roșietic de trestie de mare.

Și pe toți îi petrecu mirat cu privirea până departe, căci nu mai cunoștea pe nime.

Intr'o zi clopotele din Precista, dela Sf. Gheorghe, dela Sf. Neculai și dela biserica lui Tudoran, din Bulgari, umpleau aerul cu glasul lor jalnic și tânguios...

Murise cineva....

Iar în dimineața următoare, pe banca, unde altădată, fusese aleea cu aluni, bătrânul gârbov și neclintit nu se mai văzu...

Cuconul Ioniță Hrisanti pășise către Domnul...

PĂRINTELE IOVINADIE

Dacă din zăplazul împrejmuitor numeri spre dreapta paisprezece scânduri, începând dela portiţa cu streşină a părintelui Savastian, apoi dai de o şfoară cu nod la capăt, ce esă dinlăuntru spre afară, prin o borticică dată cu pretcarul, după grosimea şforii, drept în mijlocul scândurii a cincisprezecea...

Tragi de şfoară, şi, după ce pleci capul ca să nu te lovești de sus, şi, după ce rădici piciorul, ca să nu te înpiedici de jos, apoi, din câmpul neted şi gol, intri deadreptul şi cam lăturiş, prin o portiţă îngustă, numai de lăţimea a trei scânduri, în schivnicia părintelui Iovinadie. O punte de scânduri vechi, aşezate pe pământ, şerpuieşte fără sfârşit prin o mare de verdeaţă şi-ţi arată, dela capul locului, drumul tăinuit spre o aşezare omenească. In adevăr, după ce te strecori printre două ziduri de haragi ţapeni, ce se încovoae, totuşi, sub greutatea stufoasă a curpenilor puternici, fie de fasole urieşe cu frunza lată şi verde, fie de mazăre încâlcită, cu foile mărunte şi broticii, după ce laşi în urmă şi pe dreapta un codru întunecos de cartofe gigantice, iar pe stânga o pădure înaltă, străvezie şi mirositoare de cimbru, mărar şi petrenjel înflorit, trebue din nou să-ţi pleci capul, spre a te furişa pe sub bolta de crăngi pân' la pământ a unui nuc centenar, ce geme sub greutatea roadelor sale, şi, numai după ce ai scăpătat la lumină, de ceia parte, răsare tupilată şi sfioasă, din privazu-i de verdeaţă, chilia albă şi curat văruită a părintelui Iovinadie; iar nucul ce

străjueşte în preajma ei, privighează asupră-i cu puternica ocrotire a ramurilor sale urieşe răsfirate în toate părţile...

Puterile vântului înalt se cern prin frunzişul lui mirositor şi ajung jos îmblânzite, domoale şi numai potrivite, spre a clătina molatec şi alene, oarecum, creştetele albe ale romaniţelor sau spicele mlădioase ale sulcinelor aurii, ce alcătuesc pajiştea îngustă din faţa chiliei... Arşiţa zilelor de vară nu străbate până la răcoarea vie a umbrelor lui şi, prin negura frunzişului său posomorît, numai luna nopţilor fără de nouri dacă-şi mai trimite câteva din razele sale piezişe, nestatornice şi argintii până pe păreţii albi şi ticniţi ai locuinţii de schivnic a părintelui Iovinadie. In cerdacul strâmt de sub streşina tupilată, pe o măsuţă veche de brad, stă veşnic deschis ceaslovul şi mai vechi încă, temeinic legat în piele groasă şi cafenie şi cu sfinţenie păstrat în curăţenie de octogenarul călugăr; în el părintele Iovinadie îşi găseşte zilnic şi la oricare ceas liniştea şi mângâerea sufletului său fără de pată, de multă vreme acum şi pentru totdeauna despărţit de cele lumeşti. Inalt odată, greutatea anilor l-a îndoit sub povara lor şi cu greu îşi mai poate urni părintele Iovinadie, de ici până colea, pe picioare făr' de putere, trupul său slăbănogit; barba-i albă şi curată îi umple pieptul, iar privirea lui istovită şi străină parcă de cele pământeşti, se pare veşnic aţintită spre zarea îndepărtată a unor alte lumi. Dimineaţa, când îşi spală, cu mâni tremurătoare, faţa-i albă de sfânt, în lumina curată a răsăritului, înseşi picăturile de apă străbătute de soare, ce cad mărunte pe pământ, au în ele ceva din nevinovăţia picăturilor de rouă... Cu un pieptene străvechiu, din care numai câţiva dinţi rari au mai rămas, îşi dă frumos şi neted peste cap cele câteva şuviţe de păr albe cruţate de vremuri, îmbracă rasa-i sărăcăcioasă dar curată, îşi pune comanacul şi intră în chilie, pentru a-şi face rugăciunea de dimineaţă... Drept pe picioarele lui slabe, cu capul descoperit, cu cruci smerite şi largi îşi şopteşte, în cuvinte numai de Cel a' tot puternic auzite, rugăciunea sa fierbinte în faţa icoanelor

Prea-Curatei cu pruncul în brațe și a coborîrei Duhului Sfânt, în care se vede străjuind de sus şi peste toate ochiul mistic în trei colțuri al lui Dumnezeu... Apoi esă afară şi, transfigurat oarecum, calcă mai cu temei pe picioarele sale slabe, se așează înaintea mesei cu ceaslovul, pe un scaun vechi, cu speteaza rotundă de lemn și, cu o mână mai puțin tremurătoare, deschide cu mare evlavie sfânta carte la zăloaga a treia, alcătuită, ca și celelalte, din o tasma îngustă de lână neagră. Vârsta i-a slăbit auzul și de aceea citeşte tare, pentru ca, înseși cu urechile sale, să audă dumnezeeștile cuvinte ale preamăritorilor și de Dumnezeu iubitorilor prooroci şi mucenici... Şi cine ar putea cu atâta râvnă și osârdie ca părintele Iovinadie, să însufleţească cuvintele sfinte ale vechii cărți!!...

Şi cu glas tare citește la zăloaga a treia:

« Domnul au împărățit și întru podoabă s'au îmbrăcat; « îmbrăcatu-s'au Domnul întru putere și s'au încins, pen- « trucă au întărit lumea, care nu se va clinti; gata este « scaunul său, Doamne, de atuncea și tu din veac ești; « râdicatu-s'au râurile, Doamne, râdicat-au râurile glasurile « sale; râdicat-au râurile valurile sale cu glasuri de ape multe; « minunate-s împărățiile mării, minunat este întru cele înalte « Domnul, mărturiile sale s'au încredințat foarte; casei tale, « Doamne, se cuvine sfințenie întru lungime de zile... » Şi lumini tainice, lumini din ceruri se pare că încing fața şi capul întreg al părintelui Iovinadie... și, pentru o clipă, iluzia unei aureole . . . Și când toaca, cu glasul ei de oțel ascuțit, sau clopotele cu glasul lor de tuci răsunător şi greu, vestește pretutindeni credincioșilor ceasul de închinare, părintele Iovinadie, care, fiind prea bătrân, nu se poate duce la biserică, se adună, ori de unde ar fi, în sfânta sfintelor chiliei sale și, înaintea icoanelor și înaintea lui Dumnezeu unuia, fără mărturie străină, își face singuraticele sale rugăciuni de cuviință. Un lucru, totuşi, te lasă nedumerit, când, anume, şi ce mănâncă părintele Iovinadie?...

Ai putea să-l pândeşti de dimineaţă pân' în seară şi niciо îndeletnicire omenească n'ai fi în stare să prinzi la el... S'ar părea că are pudoarea lucrurilor pământeşti. Sunt zile, însă, când chiar părintele Iovinadie îşi aduce aminte, că trebue, câte odată, să dea şi el Chesarului ce este al Chesarului... E sfânta zi de Probajini, care dă deslegare de peşte întregii suflări omeneşti, şi părintele Iovinadie îşi aduce, de asemenea, aminte, cu prilejul acesta, că este om şi el; numai cât la dânsul lucrurile se petrec cu totul altmintrelea... Cu ceva înainte de ceasul prânzului, părintele Iovinadie aşează cu chibzuială între filele cuminţi ale ceaslovului zăloaga de tasma neagră, închide ceaslovul cu îngrijire, îl ia cu evlavie şi îl duce pe măsuţa din chilie; iar în loc, pe măsuţa din ceardac, aşterne o feţişoară de masă curată şi groasă de cânepă în patru iţe, pune deasupra şi unul peste altul două talgere de lut roş cu flori albastre de zmalţ pe margini, scoate de undeva o furculiţă cu trei dinţi, un cuţit pătat de rugină şi o lingură veche de tisă roşie cu coada săpată în formă de şopârlă, le aşează pe toate cam în cruce la dreapta talgerelor şi masa e gata. Sună clopotul de trapeză... Peste puţin, însă, pe puntea de scânduri, de printre zidurile de verdeaţă se aud apropiindu-se paşi grăbiţi de ciobote greoaie cu potcoave de fier la călcăe şi, de sub bolta stufoasă a nucului se iveşte, plecat înainte şi cu câte o strachină în fiecare mână, Fratele Vavila, însărcinat la zile mari să aducă părintelui Iovinadie mâncare dela Arhondaric.

— Blagosloveşte, părinte...

— Domnul!... răspunde grav părintele Iovinadie. Şi Fratele Vavila, punând pe masă cele două străchini şi a patra parte dintr'o pâne neagră, cu aceeaşi grabă dispare sub bolta nucului şi aceiaşi paşi se aud depărtându-se grăbiţi pe puntea de scânduri vechi dintre zidurile de verdeaţă. In o strachină e borş de peşte proaspăt, în alta ihnea de peşte sărat, amăgită cu câteva măsline... E sfânta zi de Probajini... Ca şi cum s'ar pregăti pentru o faptă de mare

însemnătate, cu cinste şi cu bună cuviinţă se aşează părintele Iovinadie la masă pe scaunul său vechi cu speteaza rotundă de lemn; îşi face cruce, îşi netezeşte mai frumos cu mâna părul peste cap, instinctiv, ba cu un fel chiar de sfinţenie începe a lua din mâncările îngăduite de binecuvântata şi sfânta zi a Probajinilor... Nu prea tae cuţitul, căci rugina şi vechimea i-au ros ascuţişul; cu toate acestea părintele Iovinadie, ca şi cum s'ar afla în faţa unui act religios îngrădit de anumite regule, nu-şi îngădue de a rupe cu mâna din patrarul de pâne neagră; şi cu aceiaşi băgare de seamă soarbe, cu mâna tremurătoare, borşul din lingura veche de tisă roşie, cu care ar sorbi din linguriţa de argint sfânta împărtăşanie; furculiţa nu poate prinde din peşte mare lucru în vârful celor trei coarne ale sale, cu toate acestea părintele Iovinadie nu împunge de două ori pentru odată... Privindu-l cum mănâncă, ai zice că-şi face mai mult o datorie, decât că-şi astâmpără foamea, care pentru dânsul se pare a fi un lucru necunoscut; iar după ce a gătit gustarea, râdică de pe masă, strânge pentru sară ce a mai rămas, îşi face către răsărit închinăciunea de mulţămire cătră Dumnezeu şi, fiindcă masa a fost prea îmbelşugată, apoi părintele Iovinadie îşi îngădue luxul nevinovat al unui scurt repaos... răzămat cu cotul pe masă şi cu capul pe mână, rămâne câteva minute nemişcat şi ochii lui, care de obiceiu se par a privi spre zări necunoscute, se pironesc de astădată asupra nucului străvechi, ce străjueşte peste cuprinsul său întreg dela cer pân' la pământ...

— Trebue să ţii mult la nucul Sf.-tale, părinte Iovinadie? l-am întrebat într'o zi. Se uită la mine ca trezit dintr'un vis...

— Mi-i drag, fiule, mi-i drag... sub dânsul m'am trezit şi sub dânsul am de gând să închid ochii, dac' a vrea Dumnezeu... Când bate vântul în frunzele lui mi se pare că aud glasuri din ceriu. După ce voi închide eu ochii, dea Dumnezeu să mângâe şi pe alţii cum m'a mângâiat pe

mine în calea grea a singurătăţii...Se sculă, se duse în chilie, îşi aduse ceaslovul şi punându-l pe măsuţă, îl deschise la zăloaga a...

Iar în miez de noapte, când părintele Iovinadie, din sfânta sfintelor chiliei sale, răspunde cu rugăciuni singuratice ceasului târziu de utrenie, chipul său se râdică deasupra înfăţişării omeneşti; privindu-l prin geamul strâmt şi însufleţit numai de lumina slabă a unei candele, cât de drept şi de nemişcat stă cu mânile împreunate spre răsărit şi cu ochii pironiţi în sânul adânc al lui Dumnezeu, o taină neînţeleasă ţi se pare că aruncă peste întreaga lui fiinţă licăririle candelei mute şi o putere peste fire ai zice că se desprinde din încremenirea estatică a trupului său... Cel ce n'a călcat în calea păcătoşilor îndreaptă cătră Atotputernicul, din inimă curată şi suflet sdrobit, rugăciunea sa fierbinte pentru cei ce nu mai sânt, pentru cei de veacuri adormiţi întru Domnul, pentru el şi pentru toţi cei ce ca şi dânsul, în curând vor păşi pe calea celor drepţi...

Şi rugăciunii sale, clopotul cel mare al mănăstirii îi răspunde din întunerec cu glas puternic şi rar şi se cutremură liniştea adâncă a văzduhului de noapte.

GHEORGHE PANU

— Bine, măi Guță, îi ziceam eu, pe când bărbile noastre erau aproape cărunte, bine, măi Guță, cum se face că noi toți, care mai trăim, am păstrat fiecare câte ceva din pecetea, pe care copilăria o pusese pe chipurile noastre, și numai tu singur, ca și cum ai lepăda o haină, te-ai desbrăcat de înfățișarea, pe care o aveai în Academie?

Mă uit la tine și nu te mai cunosc; uite, eu te țin minte cu picioarele drepte, țapene și cu mult mai lungi decât bustul; și așa de otova erai tu pe la spete, încât ar fi zis cineva că ești bătut cu lopata. Cam ghebos, nu-i vorbă ești și astăzi, dar, în școală, așa țineai tu capul îndesat între umere, așa de plecat mergeai înainte, încât aveai aerul că vrai să dai năvală în fiecare moment; și, dacă mai pui la socoteală fața ta verde, de palidă ce era, privirile tale negre, ascuțite și veșnic cercetătoare ale ochilor tăi neastâmpărați, nasul tău aruncat cu lopata, și buzele tale groase, veșnic umede și senzuale; dar, mai cu samă, părul tău albastru, de negru ce era, și care veșnic sta a război, deși veșnic căutai să-l pui la ascultare cu mâna ta mare, groasă și cu degete ascuțite la vârf, apoi în zadar ar mai căuta cineva în Panu de astăzi, pe Guță Panu de acum patruzeci de ani.

— Ei, și, adică, tu momițoiule, n'ai putea să-mi spui, ce-ai făcut cu fruntea ta cea de două degete și cu părul

tău de pe tâmple, care-şi dădea mâna cu sprâncenele? De unde, dracu, ai găsit tu faţa asta de arie, pe care ai spânzurat-o deasupra nasului, în loc de frunte?

... Şi ceasuri întregi stăteam cu Panu adeseori şi ne treceam în revistă viaţa de şcoală.

... Şi ne-aduceam aminte de toate...

Ne aduceam aminte de Lambrior...

— Ori de ce, mă Guţă îi zicea Columb lui Lambrior Scârliţ-Basarab? Bine, că te poreclea pe tine « motan » şi pe mine « momiţoiu » asta o mai înţeleg; cel puţin tu aveai în figură ceva, care sămăna a mâţă, precum şi eu ceva, care aducea a momiţă sau a urangutan; tu mai cu samă — îţi aduci aminte? — cum lăsai să-ţi crească unghiile, ca arme de luptă?... mâţă în regulă!... Dar Lambrior, « Scârliţ-Basarab »?... Mă rog, tu, care eşti mai tare în istorie şi în Basarabi, ce mâncare să fi fost oare, « Scârliţ-Basarab »?

— Basarab... dă... Basarab; da « Scârliţ » eu cred că trebue să fi fost în mintea lui Columb un fel de onomatopee... « Scârliţ »!... Nu ţi-aduci tu aminte ce lung era Lambrior, ce subţire, ce mâni ciotoroase şi ce picioare lungi şi haitişe avea?... « Scârliţ »!... Ar sămăna, parcă, a ceva sucit, haitiş, subţire, ciotoros şi lung...

Şi ne aduceam aminte de Dimitrescu, astăzi « Coco ».

— Da' Dimitrescu?... Iţi aduci aminte ce leneş era? Cum umbla cu capul veşnic plin de puf; ce mititel, slab şi gălbăcios era? şi ce păr scurt şi creţ avea?...

Iţi aduci aminte cum îl scula nebunul de Scheleti pe la miezul nopţii din pat, de-l punea să facă şmotru ca la cazarmă, şi cum bietul Dimitrescu făcea în crucea nopţii şmotru de frică?...

Şi râdeam, noi oameni bătrâni, pe socoteala lui Dimitrescu, ca şi cum ne-am fi aflat în dormitor şi am fi asistat la şmotrul lui Dimitrescu...

Şi cu toate acestea, Dimitrescu cel mititel, slab, gălăgios, cu capul plin de puf şi cu părul creţ şi scurt, era,

de sigur, cel mai inteligent dintre noi toţi... mai inteligent, chiar, decât Lambrior şi decât Panu...

Oricând te-ai fi uitat la el, îţi făcea impresia că doarme; un singur lucru, însă, nu dormea în el niciodată: ochii; avea, precum, de sigur, trebue să fi având şi astăzi, nişte ochi mici şi cenuşii de o strălucire stranie şi de o intensitate de vieaţă extraordinară; pe Dimitrescu rar îl vedeai cu cartea 'n mână, căci, mai la urmă, nici nu prea avea cărţi de şcoală; totuşi era între cei dintâi; era un mister cum, când şi pe ce învăţa el; iar în chestiune de matematici, era aproape genial... Cum de-a ajuns el Filozof şi Pedagog, e de asemenea o mare taină...

Şi stând aşa cu cafelele dinainte, fie la Bucureşti, în casă la Panu, fie la Piatra, în casă la mine, ceasuri întregi şi până noaptea târziu, răsfoiam vieaţa noastră de şcoală... Şi nu scăpa de sub revista amintirilor noastre nici Vaian cel mic, scurt, gros, murdar şi gras, cu şuba lui albastră blănită cu oae şi căruia Columb niciodată nu-i zicea pe nume...

— Măi «pifticã» îi zicea Columb, când nu ştia lecţia la Latineşte; măi pifticã, am să-ţi pun palium-ul în cap şi am să te vâr cu capu 'n sobă...

Şi, odată, când Vaian n'a ştiut lecţia la latineşte, Columb i-a pus palium-ul în cap şi l-a vârît cu capu 'n sobă... Iar după aceia Vaian a ştiut lecţia...

— Iîîîî... mă, magarule, cum face Deus la vocativ, mă întreba câteodată Panu fără de veste, uitându-se ţintă înainte, fără a privi la mine.

— Dee, răspundeam eu după un moment de trudă înadins a memoriei mele, cu scotocirea, parcă greoaie, prin calabalâcul sărăcăcios al latineştii mele.

— Iîîîî... mă Gheorghe... Gheorghe!... mă Gheorghe, răspundea Panu furios, ia stăi mă Gheorghe... ia stăi... dă-te jos, magarule, dă-te jos... că-mi feştelești trăsura...

Adică ce era?

Stoica, profesorul de latineşte dela cursul superior, stătea tocmai la Socola şi, prin urmare, venea totdeauna la şcoală

cu trăsura; și avea Stoica o trăsură veche, jerpelită, mare și hârbuită!... Cea mai hârbuită, mai mare, mai veche și mai jerpelită trăsură de pe fața pământului... Și avea Stoica niște cai albi, înalți, bătrâni și slabi!... Cei mai slabi, mai înalți, mai bătrâni și mai albi din câți își poate cineva închipui. Cine nu cunoștea trăsura și caii lui Stoica, și cine nu stătea în loc să privească cât de înțelept mergeau totdeauna la pas caii cei slabi și înalți a lui Stoica!

Ei bine, într'o zi ploua strașnic și era o glodărie până' la genunchi... Și Stoica venia, bine 'nțeles, cu trăsura la școală. Pe lângă nemărginita lui bunătate de inimă, Stoica mai avea încă o însușire cu mult mai prețioasă și rară de tot: deși, adică, el niciodată nu privea decât drept înainte cu ochii lui mici, negri și neastâmpărați, era, totuși, în stare să vadă ce se petrecea la spatele lui... cu atât mai ușor ceea ce se petrecea la dreapta sau la stânga; și, cum mergea trăsura lui Stoica în pasul înțelept al cailor, pe ulița mare, mai sus de Petrea Bacalu, numai iaca și Dancu, cel Ghebos și lung dintr'a V-a, că ieșise de-acasă și venia la școală zgribulindu-se spre a se feri, oarecum, de biciuirea ploii și călcând pe note prin marea de glod... Și macar că Stoica privea țintă înainte, îl și zări, totuși, la stânga, pe marginea uliții.

— Iîîîî... mă Gheorghe... mă... mă... mă Gheorghe, ia stăi. Și Gheorghe opri caii.

— Mă... mă... mă, magarule, strigă Stoica cătră Dancu, scoțând capul de sub poclit; mă, magarule, vino 'ncoace și sui în trăsură; nu vezi că plouă?

Și Dancu se sui în trăsură, lângă Stoica. Trăsura porni, dar nu ajunsese încă pe drept Petrea Bacalu și, numai deodată, cum stătea Stoica în trăsură drept ca lumânarea și privind înainte, fără a întoarce capul:

— Iîîîîî, mă, magarule, cum face Deus la vocativ? întrebă pe Dancu.

Bietul Dancu, care nu era prea tare în excepții latinești:

— Dee, răspunse el după o scurtă gândire.

— Iîîîî... mă... mă... mă Gheorghe, strigă el către vezeteu; mă Gheorghe ia stai.

Şi Gheorghe opri caii.

— Dă-te jos, magarule, dă-te jos că-mi feştelești trăsura, zise Stoica lui Dancu fără a se uita la el.

Şi bietul Dancu se dete jos și tot prin glod veni până la școală; iar cel întăi lucru ce-l făcu intrând în clasă, fu să caute în Gramatică, tot a lui Stoica, cum face Deus la vocativ.

Şi când eu, când Panu ne aduceam aminte de câte una...

Nu scăpa din amintirea noastră nici Corivan, căruia noi îi dedicasem două versuri:

Măi monșere Corivan
Parcă ești un rangotan!

Nici Aroneanu « Rops », cel cu picioare lungi și cu cipicile totdeauna văcsuite de străluceau ca oglinda și pe straele căruia, să fi dat un galbăn, n'ai fi găsit un gunoi cât un vârf de ac, macar. Singur Aroneanu a fost în stare să răstoarne din temelie toată logica lui Tit Maiorescu, director al Academiei pe acele vremuri.

Ne dusese, adică, Maiorescu, la un zintăi Mai, tocmai la Socola, la vie la Malgouverné; dar era o glodăraie pe uliți, de nu știai încotro s'apuci ca s'o nimerești; iar când intrarăm pe Podul-Lung, trebui să strabatem un adevărat ocean de glod așa de supțire, încât ți se părea că-i lapte acru bătut cu lingura. Ajunserăm cu chiu cu vai la vie, la Malgouverné; dar toți eram plini de glod pân' la urechi... Singur Aroneanu n'avea un strop fie pe ciobote, fie pe pantaloni.

— Da' pe unde-ai venit d-ta, Aronene? — îl întreba Maiorescu, privindu-l mirat de sus până jos.

— Pe drum, Domnule Director, cu băieții.

— Atunci se vede c'ai zburat pe deasupra glodului, de nu ți-ai feștelit de loc nici botinele nici pantalonii.

— D'apoi, Domnule Director, interveni Alex. Enacovici dintr'a VII-a, unul din cei mai inteligenţi şi mai îndrăzneţi elevi din Academie, puneţi-l d-voastră să treacă pe jos peste Marea Mediterană, şi eu pariez că n'are să-şi ude nici măcar tălpile ciobotelor. Nu vedeţi ce picioare lungi are?

— Ei, da, zise Maiorescu şi uitându-se la picioarele lungi ale lui Aroneanu, în cazul acesta, lucrul se explică, — e, totuşi, extraordinar.

— Rops!... Rops!... Rops!... strigarăm noi toţi, care dincotro.

— Ce e asta « Rops »? întrebă Maiorescu în general pe băieţii strânşi împrejurul lui.

— Aşa-l poreclesc băieţii pe Aroneanu, Domnule Director, lămuri tot Enacovici.

Şi Maiorescu care era foarte prietenos cu băieţii, lăsă, de astădată, la o parte gravitatea filozofică şi, potrivit prescripţiunilor pedagogice, râse din toată inima cu toţi băieţii în cor.

Iar când ne aminteam de isprăvile lui Moţăt dela Târgul-Ocnei, cel mai blăstămat dintre noi, ne tăvăleam de râs ca copiii.

— Iţi aduci aminte, măi Guţă, de Grigoriu « zero »?

Şi de se întâmpla să fie Panu cu cafeaua 'n gură, mă împroşca, fără să vrea, de sus până jos.

— Al dracului de prost mai era, bre.

Cu alte cuvinte, Grigoriu « zero », era supleant de partea ştiinţifică; şi fiindcă Pangrati, un excelent profesor de matematici, nu era, în acelaşi timp şi un Hercule de sănătate, apoi absenta de multe ori, şi Grigoriu, prin urmare, îi ţinea locul; era totuşi o mare deosebire între Grigoriu şi Pangrati: aşa cum era Pangrati cu barbişonul lui mare şi neîngrijit, cu musteţile lui uriaşe şi nepieptănate, cu paltonul lui blănit cu bibire, îmbrăcat numai pe stânga, iar cu poala din dreapta veşnic târându-se după dânsul; aşa cum era el de neîngrijit în îmbrăcăminte... chiar aşa cum Vodă-

Cuza, coleg de școală cu Pangrati, îl calificase cu prilejul unei vizite la Academie, unde Pangrati era și Șef-Pedagog...

— Ce mai faci tu, măi bucătarule, strigă Cuza-Vodă văzându-l; și lepădând pentru o clipă oficialitatea și măreția domnească îl apucă pe Pangrati pe după gât; un moment Domnul țării și Șef-Pedagogul Academiei formară un grup în care nu știai ce să admiri mai mult: fireturile de aur ale lui Vodă-Cuza sau paltonul târâiș al lui Pangrati?...

Iar noi, care înlemnisem cu furculițele în vestita friptură cu sos a Academiei — căci ne aflam la masă — am învățat în o clipă lucruri, pe care într'o vieață întreagă nu le poți învăța...

Ei bine, așa cum era Pangrati, dar ne era drag și sorbeam lecțiile lui; chiar eu, cel mai prost la matematici, îi urmăream explicările, și, lucru ne mai pomenit, mă trezeam câteodată că știam cum se înmulțesc între dânșii doi monomi, bine înțeles că fără coeficienți și fără exponenți...

Ei, Grigoriu era altă socoteală; el avea niște talente, de care Pangrati era lipsit: Grigoriu avea patima equațiilor: scriea equația la capătul de sus din stânga al tabelei și lucra, și raționa și înmulțea și împărțea, până ce umplea toată tabela de cifre, litere, plusuri, minusuri și cu tot soiul de semne matematice; iar când ajungea jos, la colțul din dreapta tablei, numai ce trăgea un = cât se poate de gros și de mașcat și pe urmă un o; deci toată lucrarea era egală cu zero; prin urmare și noi îl poreclisem «zero»; iar Moțăț se hotărî într'o zi să-i scrie diploma pe spete... și i-o scrisese: se așeză cuminte și frumușel în capătul băncii, adică la locul, unde Grigoriu urma să stea întors cu spetele spre a lucra și, în timp ce Grigoriu era absorbit în soluțiunea equației sale, care numai decât trebuia să iasă egală cu zero, Moțăț începu și el a înșira cu ciudă, în rânduri foarte geometrice la «zero» pe spetele lui Grigoriu; și când Grigoriu puse la colțul din dreapta și de jos al tablei = o, puse și Moțăț jos la poala paltonului lui Grigoriu = o... Și ce

hohot de râs homeric nu se râdică în cancelaria profesorilor, când Grigoriu intră foarte grav cu spetele pline de «zero».... O zi de carceră, oprire dela masa de seară... Dar ce-i păsa lui Moţăt de toate acestea? parcă nu conrupeam noi pe Conochi, ţiganul dela sofragerie, cel cu capul mare şi creţ, de ne dădea friptură şi pâne ca să ducem lui Moţăt?

Şi când era vreo treabă grea de pus la cale, tot Moțăt râdica greul. A rămas pentru totdeauna clasic modul cum a izbutit Moțăt să alunge din dormitorul nostru pe pedagogul Gehini, cel c'un ochi, dar care vedea cu el mai bine decât Argus cu o sută, și să aducă în locul lui pe Petrăchel Crupenschi, care, când i se înegreau colțunii ori batistele, singur le spăla în dormitor, într'un lighean, ș'apoi le întindea pe paturile băieţilor ca să se usuce... N'aveai cap de Gehini să fumezi un capăt de țigară în secție, n'aveau cap băieții să aducă din târg câte ceva și să facă masă mare între ei, nu era chip să intre Lambrior în dormitor, să-şi isbească căciula de pământ şi să strige:

— Măi băieţi, vroiți să intre veselia?

Şi să înceapă el a spune ghiduşii, în care era un adevărat maestru; ba n'aveam cap nici măcar să ne luăm la bătaie, în urma vreunei înflăcărate discuțiuni de principii, ce se încingea între noi... mă rog, nu puteai răsufla de Gehini; dar desperarea e inventivă și Moțăt îi găsi leacul... Intr'o Duminică se duse el la spițărie şi se aproviziona cu o mare cantitate de Asoa foetida, un praf, care în popor are un nume nici tocmai științific, nici tocmai literar, dar care în schimb, îți cârnește nasul din loc şi te doboară la pământ... Iar seara, când veni Gehini să se culce, îl izbi în nas — nu-i vorbă — un miros cam neobişnuit, dar totuşi se culcă şi stinse lumânarea... Noi, cu oghealurile până peste nas şi horcăind cor, deşi eram cu toţii treji, aşteptam desnodământul...

Se suci Gehini, se învârti, mai pufni, mai scuipă, iar se întoarse, iar se suci, iar pufni şi, în cele din urmă aprinse

lumânarea... Se uită, cercetă sub pernă, râdică oghealul, râdică salteaua, se uită cu lumânarea sub pat, cercetă, tot, cu lumânarea, prin prejur... nimic... se culcă iar... ţi-ai găsit!... după două minute iar se sculă, iar aprinse lumânarea şi reînoi cercetările mai cu deamănuntul... dar... trudă zădarnică! Işi luă deci papucii în picioare, paltonul în spete şi plecă din secţie... iar noi de sub oghealuri începurăm a pufni de râs pe înfundate, şi, când crezurăm noi, că Gehini s'a depărtat, un imens hohot de râs sgudui secţia întreagă... A doua sară, aşa, a treia deasemenea, iar a patra sară ne trezirăm cu pedagog nou, adică cu Petrăchel Crupenschi... Apoi, ca răsplată, puneam mână dela mână şi cinsteam pe Moţăt cu bragă, alviţă şi simiţi, trei lucruri după care el umbla lipcă.

Câteodată ne aduceam aminte şi de partea serioasă a vieţii noastre de şcoală, atât numai că această parte serioasă se alcătuia, mai toată din păruelile tot aşa de serioase ce se încingeau între noi pentru apărarea, din partea fiecăruia, a principiilor sale ştiinţifice, filozofice, dar mai cu samă religioase...

Nemurirea sufletului, existenţa lui Dumnezeu, autenticitatea minunilor, învierea morţilor erau atâtea subiecte a căror discuţiune se sfârşia mai totdeauna cu păruială.

Eu, spre pildă, care, încă din clasa IV-a cetisem pe Volney din scoarţă în scoarţă şi o mare parte din Voltaire, eram adept al credinţii că toate religiunile au la bază frica de necunoscut, că Crist e o simplă născocire, sau, cel mult, o copie sarbădă a lui Crişna şi că Fecioara Maria nu e decât o Minervă oarecare; în schimb, însă, după o teorie a mea, eram partizan hotărît al învierii morţilor, şi eram în stare să dovedesc lucrul matematiceşte cum şi pentruce; Lambrior era când pentru, când contra nemuririi sufletului; cât pentru existenţa lui Dumnezeu, Panu o contesta cu desăvârşire; destul că, dacă nu ne puteam convinge unu pe altul pe cale de argumente, apoi ne convingem, tot unul pe altul, prin păruială; şi chiar acest soi de convingere

încă se schimba și el după împrejurări: de cumva izbutea Lambrior să te înșfăce de mijloc în cleștele neînvins a mânilor lui ciotoroase și lungi, apoi se sfârșia cu toate argumentele date și erai silit să admiți numai decât sau eternitatea sau nimicirea sufletului după moarte. Panu era mai slab, dar ca chestie de prevedere, își lăsa să-i crească unghiile nemăsurat de lungi; și, când la unghiile lui mai adăoga și iuțeala extraordinară pe care o avea în toate mișcările, apoi trebuiai numai decât să tăgăduești existența lui Dumnezeu sau, cel puțin, să te duci la infirmerie, la baba Zoița, ca să te lecuiască cu ceva alifii de urmele argumentărilor lui Panu; cât despre mine eram tare în general și numai când nu era alt chip de convingere, numai atunci se puneau cu mine la argumentat pe terenul păruelii; decât, fie Lambrior, fie Panu eșeau din mâinile mele cu părul vâlvoiu și cu spetele darabană. Dimitrescu nu se amesteca niciodată în discuțiile noastre, nu că n'ar fi putut să ne țină piept pe terenul pur intelectual, dar, mic și slab cum era el, ce-ar fi făcut când treaba ar fi ajuns la păruială?

De aceea păzea el totdeauna o prudentă rezervă. Și doar știau pedagogii, știa directorul de toate păruelile noastre, dar nu ne pedepsia, fiindcă toate aveau la bază râvna salutară de a ne lumina unul pe altul!... De altfel Dimitrescu era cel mai inteligent dintre noi, Lambrior cel mai temeinic în cunoștinți, iar Panu cel mai destoinic în literatură; cât despre mine, eu eram pur și simplu poetul clasei și făceam admirabile și admirate poezii, pe care, mai târziu, le-am aruncat în foc, ca fiind niște monumentale prostii... Și... drept să spun, îmi pare rău... mi-am aruncat în foc sufletul meu de altădată!...

Și... Și mi-aduc aminte și acum, parc'ar fi fost eri: stăteam într'o zi de vară și mă jucam cu copiii mei mici în cerdacul larg al caselor mele din Piatra, când văd pe cineva intrând pe poartă cu un geamandan în mână... Era Guță Panu.

— Da ce vânt, măi Guță?

— Merg la București, răspunse el punând geamandanul jos în cerdac.

— Cum?... asupra examenelor? — Panu era profesor.

— Ei, ia nu mă mai descoase şi tu atâta; hai mai bine în târg să-mi iau nişte gulere, nişte manșete, nişte legători de gât, nișste colțuni și o pereche de botine.

— Ce dracu, măi Guță, pleci la București fără colțuni și fără ciobote?...

— Haide, hai, nu mai lungi vorba, că n'am timp; ți-oi spune pe drum.

Imi luai pălăria și ieșii cu Panu.

— Ei, ce e, măi Guță? Ce cauți tu la Bucureşti?

— Ce să caut? O venit Brăteanu în Iași, o trimis după mine să mă cheme la dânsul şi mi-o zis să-mi fac geamandanul numai decât şi să plec cu el la Bucureşti şi, uite, am plecat, fără să-mi pot lua macar cele trebuincioase.

— Da' ce Brăteanu acum e'n Peatră?

— Am venit cu el, și peste două ceasuri plecăm.

Panu intra în lupta mare a vieții.

MUSTEȚILE ȘI POLITICA

Nici nu mai știu câți ani or fi de atunci...

Mulți, însă, sau puțini, Ștefan Vârgolici era totuși în floarea vârstei și, mai presus de toate, în puterea năzuințelor sale politice. Avea însă un mare cusur ca pentru vremea aceea: umbla ras peste tot și, prin urmare, n'avea mustețile. Dar așa cum era el, scurt, rotofei, grăsuliu, fără musteți, rumăn la față, cu ochii mici, negri și vioi, ciupit de vărsat și iute în mișcări, dulce la vorbă și la glas, te simțiai atras către dânsul de îndată ce intrai în vorbă cu el; era bunătatea și drăgălășia sub chip de om.

Imi era drag și drag îi eram și eu lui. Atâta numai că în politică, mai mult decât în orice, trebue să fii puțin cam ezuit și să nu te depărtezi de cunoscuta maximă: « scopul scuză mijloacele »; și fiindcă pe vremea aceea făceam politică, apoi urma ca să fiu și eu puțin cam ezuit.

Mare luptă electorală la colegiul al .3-lea de Neamț. Noi, adică o mână de băieți cu capul aprins, alcătuită din: Adamescu, Vălcanu, Negrea, Cantimir, Șoriceni și alții între care și eu, sprijineam la deputăție pe Cost. Șoarec, mare comerciant de cherestea, om de treabă, râdicat din popor prin sine însuși; iar guvernul, fiindcă era vorba de colegiul al 3-lea, cea mai mare minciună a vremurilor de atunci, hotărîse candidatura oficială a lui St. Vârgolici dela Iași. Ne-am sucit noi, ne-am învârtit, am căutat noi, fiecare în câte o direcție deosebită, să pătrundem între țărani, pe unde erau găzduiți, după comuni... Cu neputință! Cum

să străbați tu prin zidul de străjeri a 4—5 suprefecți, a 50—60 de primari, a tot atâta perceptori? Cum să adormi tu poliția, cu toți sergenții, cu toți comisarii și cu toți epistații ei?

Prindeam noi, nu-i vorbă, pe câte un țăran sau chiar primar răzleț, îi țineam noi câte un discurs înflăcărat, ca și cum ne-am fi aflat în fața întregii țărănimi; dar toate erau în zadar. Era destul să zărească bietul primar sau țăran oricât de departe o șapcă de poliție ori un tesac de sergent și, pân' a nu-ți da seama pentru ce, te și treziai vorbind singur, în fața vreunui stâlp de fânar.

Pierdusem toată nădejdea și toți ai noștri umblau în grup, cu capetele în jos, ca niște curci plouate. Incepuse chiar unii din sergenții mai îndrăzneți, a-și cam bate joc de noi, asigurându-ne că Cost. Șoarec esă *la sigur*. Iți venea să le cârpești câte o palmă; dar să te fi împins sfântul, că doar atâta așteptau și ei, spre a umplea gherghiurile poliției cu apărătorii drepturilor și a libertăților poporului...

Și a doua zi era alegerea; Cost. Șoarec își depusese buletinele la birou, St. Vârgolici și le trimisese prin poștă sau le depusese prin delegație.

La 6 dimineața ne aflam, toți, ciotcă, în medeanul din fața primăriei; pe la 7 începu a curge țărănimea, din toate părțile și pe cărării, fiecare comună cu primarul său în frunte; în scurt, medeanul se umplu de căciuli negre, de ițari creți, de brâne verzi sau roșii, de sumane lăi sau de cojoace albe; iar eu, pe care totdeauna pitorescul m'a ademenit, căutai un loc mai înalt, de unde să pot vedea mai bine — și găsii un trunchiu de căsăpie văduv. In o clipă dominai mulțimea.

Nu știu pentruce, dar, când te vezi deasupra tuturor te simți mai mult decât ceea ce ești; și se poate prea bine ca, din prost ce te afli, să devii chiar om de duh... Eu făcui mai mult decât atâta: devenii aproape genial, dar tot pe atâta și de mizerabil; și cu atât mai genial și mai mizerabil, cu cât treceam, pe vremuri, de *mare orator*...

Lângă trunchiul meu de căsăpie, era tocmai un primar dela Bistricioara, pe care-l cunoșteam și care-mi era chiar prieten.

— Bine, bre, îi zisei eu, tu primar, tu țăran, tu fruntaș între fruntașii satului tău; cum se poate, bre, să te lași pe tine și pe ai tăi, mânați din urmă de poliție, ca o turmă de boi? N'aveți voi, bre, niciun dram de simțire omenească în sufletul vostru? Să-și bată joc niște nespălați de voi, care duceți greul și havalelile țării aiștia? Rușine, bre, rușine, de o mie de ori rușine!

Mă simțeam înflăcărat.

Cele din urmă cuvinte rostite, cu tot patosul și indignarea reglementară, însoțite de gestul teatral, măreț și larg pe care îl cer sentimentele puternice și adânci, strânsese în jurul trunchiului meu de căsăpie o mulțime de țărani și de primari. Poliția nu găsi de cuviință să se prea amestece, cu atât mai mult, cu cât ai noștri se hotărîseră să joace ultima carte și făceau o gură infernală, de îndată ce vedeau vreo uniformă de polițist printre mulțime. Ș'apoi Cost. Șoarec, oricât, dar avea și el oamenii lui printre alegători. Toate acestea îmi dădură curaj și, din genial ce fusesem până acum, mă hotării să devin mizerabil.

Vârgolici trebuia să sosească dela Neamț cu diligența de 8 dimineața și să coboare în medean chiar în mijlocul țărănimii.

— Ia'n ascultați, măi, oameni buni, urmai eu. Fost-ați vreodată pe la iarmaroace, pe la comèdii?

— Fost, cucoane, cum nu?

— Văzut-ați voi, bre, paianți de cei cu musteţile rase, care joacă pe frânghie și se dau de-a tumba?

— Văzut, cucoane, cum să nu vedem?

— Ei bine, măi, oameni buni, pe unul de-aceia aveți să-l alegeți voi astăzi deputat! Și de-ar fi macar ceva mai chipeș, dar i-o stârpitură de om, bre, numai de-o șchioapă, de-l cauți pe jos cu lumânarea și nu-l poți găsi; și ciupit, măi, de varsat și cu niște ochi mici, bre, ca de tătar, de te

bufneşte râsul când îl vezi. Şi de-ar fi măcar român de-ai noştri, dar i-o liftă streină, un neamţ de cei dela comèdii, care cântă din caterincă, joacă pe frânghie, se dă de-a tumba şi merge în două labe, cu picioarele în sus; frumos are să vă şadă vouă, când i-ţi da votul, voi, din sudoarea cărora...

Şi aici urma un potop, foarte artistic, alcătuit de toţi termenii la modă, anume fabricaţi, pentru ţărănime în asemenea împrejurări de toţi demagogii tuturor timpurilor: talpa ţării, rărunchii naţiunii, pământul strămoşesc, osemintele dela Valea Albă, Dumbrava Roşie, Ştefan cel Mare, pământul îngrăşat cu sânge, mormintele eroilor, etc., etc...

— Iaca, bre, închei eu, aveţi să-l vedeţi acu; trebue să sosească dela Neamţ cu *dilijanca*...

N'apucasem bine să sfârşesc vorba şi se şi auziră pocnete de bice din dreptul *Trierarhilor*.

— Iaca, vine, bre!

Diligenţa se opri, în adevăr, în medean şi Vârgolici sări, mic şi sprinten, în faţa ţărănimii din jurul meu.

Un hohot de râs, colosal, salută apariţia lui.

— Iaca, bre, aista-i; ia ziceţi-i că nu-l alegeţi pân' nu s'a da de-a tumba şi aveţi să vedeţi că merge pe palme cu picioarele 'n sus.

Un alt hohot de râs, formidabil, zgudui mulţimea.

Vârgolici mă văzu pe trunchiul de căsăpie şi înţelese totul.

— D'apoi că nu-l alegem noi pe-aista, măcar să ne tae mânile, zise un ţăran mai ţanţoş de lângă mine.

— Uite, mă, adaogă un altul, ce dihanie de om; d'apoi, doar, n'am ajuns noi de râsul chioarei s'alegem noi pe toate liftele *dipotaţi*.

Un murmur surd străbătu mulţimea; poliţia înţelese, dar n'avu ce face; ai noştri furnicau printre ţărănime şi speculau, într'un mod infam, musteţile şi ochii mici de tătar ai bietului Vârgolici...

Vârgolici încercă să adreseze câteva cuvinte mulțimei din jurul lui.

— Costantin Șoarec, Costantin Șoarec! urlară ai noștri, fiecare de pe unde se afla.

— Costantin Șoarec! se auzi strigând mai multe glasuri din mulțime...

— Costantin Șoarec! răsună zguduitor în tot medeanul.

— Scrie la Eși să-ți trimată musteţile pe poștă!... se auzi un singur glas din mulțime.

Un hohot de râs cutremură împrejurimile.

Cauza era câștigată.

Vârgolici înțelese cum stă lucrul și indignat se duse la primărie unde era biroul electoral, și, cu toate insistențele prefectului, își retrase buletinele.

Costantin Șoarec rămase singur candidat și eși cu unanimitate.

— Da' frumoasă mi-o făcuși, Domnule, îmi zise Ștefan Vârgolici, întâlnindu-mă, mai pe urmă, în tren!

— Dă, domnule Vârgolici, politica-i politică; ș'apoi, fără glumă, cine te pune și pe d-ta să vii la alegeri fără musteți?

Drept răspuns, Vârgolici, râse din toată inima, și-mi rămase prieten ca și mai înainte.

SIMPLĂ AMINTIRE

Tocmai mulți ani n'or fi de-atunci...

Mare sindrofie la cucoana Savastița; cu lăutari, cu danț, cu ceai, cu cărți, dar mai cu samă cu fasoane, cu priviri galișe și cu guri spăsite de duduci și de cucoane și mai așa și mai altmintrelea.

Or fi însă mulți, foarte mulți ani, de când cucoana Savastița, nici nălțuță, nici scurtuță, subțirică, de-ai fi crezut că-i poți frânge mijlocul în două, cu nasu-i fin, drept și puțin înaripat, cu glasul dumisale dulce, plin și mlădios și, mai ales, cu ochii săi mari și căprii de șerpoaică, pusese asupra lui Vrânceanu un soi de aspră epitropie, de sub care nu putuse scăpa nici atuncea, când cu cale ar fi, să cam scape omul de toate.

Avea cucoana Savastița socotelile dumisale. Și, fiindcă le avea, apoi așa din senin și fără cuvânt, față de cum stăteau lucrările, se mânia foc pentru toată nimica. Și, mai ales, să te fi păzit sfântu, să te zăpsească stând de vorbă cu vr'o femeie ceva mai tânără, că numaidecât găsia ea vr'un chip și-i tăia cheful și de vorbă și de toate.

— Bine, cucoană Savastiță, îi zicea Vrânceanu de multe ori, ce dracu! cred c'ar fi timpul să mă mai slăbești din cea epitropie, că... dă!... la vârsta, la care am ajuns amândoi...

Săria arsă, ca mușcată de șerpe.

— Vârsta?... îi tăia dumneei vorba, roșie de mânie; vârsta? Ia te poftesc să mă slăbești cu prefăcătorii de-aistea, că doar ne cunoaștem, slavă domnului!

Şi niciodată n'o puteai scoate la capăt cu dânsa; şi n'o puteai scoate pentru cuvântul, că jalea rămâne veşnică în sufletul femeei, întocmai ca speranţa în fundul ulciorului Pandorei. Şi eu cred că, de-ar muri o femeie şi ar învia, ne-ar aduce de pe lumea cealaltă ştirea, că sufletul ei moare, dar că jalea n'o părăseşte nici chiar în mijlocul flăcărilor Ghehenei.

Astfel, cu oricât de curate gânduri legase Vrânceanu vorba ceva mai de-o parte, cu o văduvă tinerică, a căreia batistă, nu-i vorbă, îşi lepădase marginile de doliu, ba care *mirosia* chiar a un soi de parfum la modă, se trezi, totuşi, deodată, lângă dânsul cu cucoana Savastiţa ca răsărită din pământ.

— N'ai să te superi, Maricel dragă, zise ea cu zâmbet de miere şi strângând uşor de bărbie pe tânăra femeie, n'ai să te superi dacă o să-ţi curm pentru câteva minute plăcerea de a sta de vorbă cu d-l Vrânceanu; cucoana Liza Damian doreşte numaidecât să-i facă cunoştinţa şi m'a trimis în solie.

Ai să fii, prin urmare, aşa de bună şi n'ai să tai solului capul.

— Mă rog,.. mă rog, cucoană Savastiţă, zise tânăra femeie, înroşindu-se puţin şi îndreptându-se pe scaun cu o mişcare cam stângace, spre a-şi găsi, parcă, un nou echilibru — nicio supărare, mă rog...

Şi fără să mai întrebe nici voinţa şi nici dorinţa lui Vrânceanu, cucoana Savastiţa îşi furişă pe sub braţul lui stâng şi aproape de subţioară mânuşiţa dumisale, fină dealtmintrelea şi iscusită şi îl râdică de pe scaun, cu deasila, oarecum; şi, cu o tremurătură nervoasă de mânie, pe care, însă, se stăpânise de a şi-o vădi fie pe faţă sa veselă, fie în glasul dumisale mlădios şi statornic, îl târî aproape după dânsa.

— Cucoană Savastiţă, zise Vrânceanu cam burzuluit, după ce se depărtară puţin; cucoană Savastiţă, mi se pare că trecem cam dincolo de măsură. O să înceapă a râde lumea de noi.

— Nu, zău, fără glumă, îți jur pe ce am mai scump, că o prietenă a mea din Focșani dorește să-ți aibă cunoștința; ai să vezi; și te încredințez că schimbul are să-ți priiască; ș'apoi nu știu ce gust la d-ta pentru nasul cel lung și pentru ochii cei mititei ai bietei Maricicăi?

— Aferim, cucoană Savastiță, se grăbi el a o întrerupe indignat, aferim! Pe cât văd, le-ai sfârșit pe toate și acum te-ai făcut negustoreasă de nasuri și de ochi, bravo!... Aferim!...

Și rări pasul, ca și cum ar fi voit să se oprească din mers.

— Haide, hai și lasă fleacurile, zise ea, silindu-l să meargă. Haide, și, mai ales, caută să nu fii mojic cu noua cunoștință ce ai să faci; e o femeie cam subțirică și din lume aleasă.

— Vr'o babă cu pretenții, fără îndoială... întrerupse el; e boită, cel puțin, pe obraz cu suliman și cu frunzișoară?

— Da' ce? Nu-ți mai plac babele?

— De loc; babele în general și cele sulemenite în special.

Nu răspunse nimic; numai cât mâna-i tremura sub brațul lui Vrânceanu, ca prinsă de spazmuri.

Și, deși știa bietul Vrânceanu că o să-l ție destul de scump năzuința spre o foarte vremelnică neatârnare, nu se putu, totuși, opri de a gusta deplin scurta plăcere a răzbunării.

Vrânceanu nu fusese tocmai prooroc. Cucoana Liza Damian nu era babă de loc și cu atât mai puțin zugrăvită cu frunzișoară și cu suliman; în schimb, însă, era o femeie cam măruntă, mai mult tânără decât bătrână, cum, adică, i se șede mai bine unei femei, după socotința destul de temeinică a multor cunoscători.

Și, dacă mai pui la număr, că, cu toată gingășia făpturii sale, cucoana Liza avea, totuși, pline și desăvârșit lămurite formele sale trupești, că ochii săi negri și mari ardeau încă de văpăi pătimașe, că ovalul feții sale de o albeață mată își păstrase, neatins, frăgezimea unor vremuri trecute și că

un genunchi, mai ales, al cucoanei Lizei îşi arăta, cu o meşteşugită nebăgare de samă, de sub lustrinul subţire şi cam întins al unei rochii negre, primejdioasa-i rotunzime, apoi nevoit erai să împărtăşeşti părerile cucoanei Savastiţei şi să găseşti numaidecât, că nasul bietei Maricicăi era prea lung şi ochii prea mititei; ba s'o ierţi chiar că se făcuse, întrucâtva, negustorească de nasuri şi de ochi.

Că era cucoana Liza din lume subţire şi aleasă, iarăşi se putea uşor înţelege, după mânile sale catifelate şi mici, a căror albeaţă se măria în lupta cu negrul mânicilor de sub care răsăriau; şi poate, chiar, după un diamant de o strălucire obraznică şi de o şi mai obraznică bogăţie, ce scânteia în umbră pe unul dintre degetele sale lungi, subţiri şi cu unghii trandafirii...

Când fură la câţiva paşi de dumneei, cucoana Liza râdică şi-şi opri cu o melancolică încetineală ochii săi negri şi mari asupra lui Vrânceanu, iar pe faţa-i albă de crin însufleţit, păru că înfloreşte, trecător şi iute, o uşoară rumeneală trandafirie. Şi nu-şi putu da samă Vrânceanu, dacă între înfăţişarea lui şi toate acestea putea fi vr'o legătură; simţi, însă, că fiinţa lui întreagă e zguduită, la vederea ei, ca sub atingerea unei puternice scântei electrice. Unde oare şi când mai întâlnise el aceşti ochi?

— Curios, se gândi Vrânceanu, răsfoind fără folos depărtatele sale amintiri; curios... foarte curios!

Erau lângă dânsa.

— Doamna Liza Damian, zise cucoana Savastiţa, recomandând-o; cea mai bună şi mai veche prietenă a mea.

— Nicu Vrânceanu, zise acesta, plecându-se şi sărutând mâna cucoanei Liza.

Mâna îi tremura...

— Ia şezi colea, zise aceasta, arătând lui Vrânceanu un scaun lângă fotoliul imens, în care se părea înmormântată; ia şezi colea şi te rog să nu iei în nume de rău îndrăzneala ce am avut de a te zmulge, aşa fără cuvânt, din societatea plăcută a unei femei tinere şi drăguţe...

— Doamna mea, cred că de astă dată...

— Te rog, îl întrerupse ea, apucându-l ușor și foarte prietenește de braț, te rog să nu cumva să-mi spui vr'o lingușire; urăsc grozav pe lingușitori...

— Cu toate acestea...

— Cu toate acestea, fiindcă ai să-mi ții, în astă sară, câteva minute de urît, apoi n'aș voi să ne facem dușmani chiar dela capul locului; mai pe urmă... cine știe?... Vezi, urmă ea, schimbând tonul vorbirii — după o scurtă pauză — vezi Savastița asta? Parc'ar fi amorezată, așa face ea lucrurile; viu tocmai dela Focșani numai pentru dânsa; mâne, cel mult poimâne, poate să plec; face petrecere în cinstea mea și, uite, mă înmormântează într'un jâlț cât toate zilele de mare și se duce pe ici în colo, lăsându-mă, cuc, în mijlocul unei lumi streine, fără să aibă, cel puțin, grija de a-mi înlesni și mie vreo plăcere oricât de mică. Nu-i vorbă, așa zăpăcită am cunoscut-o de când sânt; cu toate acestea o iubesc; e un suflet de aur și mi-e cea mai bună prietenă.

— Și n'o să-mi îngăduiți, prin urmare, nici îndrăzneala de a mă simți foarte măgulit, că, din toată lumea câtă se află aici, norocul a căzut pe mine, ca să vă țin de urît în aiastă sară?

— Uite, la asta se poate chiar să mă socot puțin îndatorată, deoarece eu singură am dorit să vă am cunoștința.

— Atunci îmi pare bine, doamna mea.

— Zi-mi « cucoană Liză », îl întrerupse ea, apucându-l de braț cu aceeași firească prietenie; zi-mi « cucoană Liză »; « doamnă » e prea răce, prea nu știu cum; « cucoană », « cuconiță », e, par'că mai cald, mai prietenos; zi-mi, în sfârșit, « cucoană Liză ».

— O!... dacă e vorba de termeni calzi și prietenoși...

— O începi rău, ți-am spus că urăsc grozav pe lingușitori; dar, în sfârșit, ziceai că-ți pare bine...

— Imi pare bine, că, de astădată, cel puțin, știu cărei zeități să mă închin și să aduc prinosul meu de mulțămire.

— Pe cât văd, ești puțin politeist, zise ea zâmbind ușor și privindu-l cu înțeles. Te cam încurci în zeități de tot soiul, fără să știi lămurit, câteodată, căreia dintre ele urmează să i te închini și să-i aduci jertfa d-tale de mulțămire; aceasta de altfel, o cam știam; Savastița mi-a făcut oarecare destăinuiri.

— Cucoana Savastița... v'a făcut... destăinuiri? zise el mirat peste măsură. Pe cât văd, dumneei își îngădue prea mult față de mine.

— Te rog să nu zici și nici chiar să gândești ceva jignitor pentru Savastița. O iubesc și mi-e cea mai bună prietenă.

— Dacă-i vorba, frumoasa mea cuconiță Liza, că o luați sub puternica și ocrotitoarea d-voastră pavăză, atunci mă voi sili să pun pază gurii mele și ușă de îngrădire împrejurul buzelor mele și mă voi mulțămi, numai, să mai adaog încă o fericire pe lângă cele nouă, ce mai sânt la Evanghelie și să zic: « fericit e acela ce se bucură de dragostea d-voastră»!

— Zi tot ce vrei, numai cât să nu mă jignești în prietenia mea pentru Savastița; sunt lucruri sfinte, care nu trebuesc pângărite.

— Curios, cuconiță dragă, foarte curios!... Dela o așa depărtare cum e cea dintre Iași și Focșani, să păstreze cineva o prietenie așa de nestrămutată, cum e prietenia d-voastră pentru cucoana Savastița, e, în tot cazul, un lucru pe cât de rar, pe atâta și de neobișnuit. Trebue, cel puțin, să vă vedeți des una cu alta.

— Te înșeli; ne vedem destul de rar. Sânt însă inimi păcătoase, uite, cum este a mea, în care, dacă o simțire se înrădăcinează, apoi înrădăcinată rămâne pentru veșnicie. Și prietenia mea pentru Savastița e una din acele simțiri, pe care nici timpul, nici depărtarea n'au putut-o nimici.

— Și d-voastră numiți păcătoase astfel de inimi, cucoană Liză?

— Le numesc așa, fiindcă nu găsesc un alt cuvânt mai tare spre a le deosebi de altele.

— Fie și cum zici mata. Oricum, însă, cred că prietenia adâncă ce simțiți pentru cucoana Savastița, nu alcătuește, după cum s'ar părea, o slăbiciune de care să vă căiți.

— După cum nu se căește pustiul de floarea singuratecă ce crește în mijlocul lui, după cum noianul de întunerec nu se căește de raza de lumină curată ce l-ar străbate.

— Frumoasă, foarte frumoasă asemănare, mult mai frumoasa mea cuconiță Liză, așa de frumoasă, încât de n'ați lua-o drept o lingușire, aș socoti-o vrednică chiar de gura ce o rostește; are, totuși, un mare cusur...

— Și care, mă rog?

— Că dă mult de gândit.

— Da?... Se poate; în tot cazul, gândirile pe care le-ar deștepta, nu cred să vă poată interesa pe D-voastră întru ceva.

— Să zicem c'ar fi așa, deși ar putea prea bine să fie altmintrelea. Trebue, totuși, scumpa mea cuconiță, să îngăduiți curiozității omeneștii dreptul de a pune un punct de întrebare și pustiului și noianului de întunerec ce stăpânește sufletul unei femei, în care s'ar cuveni să nu răsară decât flori și să nu străbată decât raze de lumină.

— Nu sânt obișnuită, scumpul meu domn, de a risipi curiozitățile nimănui, oricât de omenești ar fi ele. In schimb, însă, adăogă ea, privindu-l cam de sus, v'aș putea întreba, de unde aflarăți așa iute, că în sufletul meu lucrurile n'ar trebui să se petreacă, decât așa cum le bănuiți d-voastră?

— La această întrebare, frumoasa mea cuconiță Liză, îmi e cu neputință să răspund.

— Și pentru ce?

— Fiindcă ar trebui să mă schimb, fără să vrau, în ceea ce D-voastră numiți « un lingușitor ».

— Ei bine, îți dau voie să mă lingușești puțin, cu condiția numai, ca să fii pe cât se poate de entuziast, de inspirat și de poetic, cu alte cuvinte, pe cât se poate de banal. Ce vrai? Sânt femeie, și, câteodată, îmi plac banalitățile.

— Nu, scumpa mea cuconiță Liză, n'am să mă folosesc întru nimic de învoeala ce-mi dați și n'am să fiu, prin urmare, nici poetic, nici inspirat, nici entuziast, cu alte cuvinte, nici banal. Am să mă mulțămesc, numai, cu prilejul acesta de a găsi cusur puternicului plăzmuitor a toată făptura văzută și nevăzută, că s'a prea abătut câteodată dela vestita și așa numita sa nemărginită înțelepciune, când a săvârșit unele lucruri, că prea s'a lăsat în voea unei ironii câteodată crude, alte ori hazlie, când a hotărît menirea celor mai multe din alcătuirile mânilor sale.

— Știi, zisea ea, râzând din toată inima și punându-i iarăși prietenește mâna pe braț. Știi că-mi place grozav stilul d-tale pestriț? Imbraci gândirile d-tale într'o haină cu totul originală, croită din stofa cea mai la modă, dar cârpită pe unde s'a rupt cu petici vechi de stofă biblică. Trebue, precum vezi, să-ți mai fac o mărturisire: mă 'nebunesc după lucrurile pestrițe; dar, în sfârșit, să auzim. Erai pe la ironie, pe la menire, pe la niște alcătuiri... nu uita...

—Nu uit; și nu uit, neîndurata și totuși frumoasa mea cuconiță Liză, nici că în dosul celui mai molatec și dulce vânt de primăvară stă tupilată vijălia cea mai cumplită, nici că în sânul nourului alb și străveziu, ce plutește pe aripi ușoare și depărtate de cer albastru și de lumină, se ascund tunetele, sub a căror urgie se clatină pământul pe temeliile sale eterne, cum s'ar clătina o frunză ușoară la suflarea vântului, nici că spinul veninos și negru stă la pândă la subțioara celei mai gingașe flori...

— Și nici că?... îl întrerupse ea nerăbdătoare.

— Și nici că Panaghia Ceahlăului, oricât de strălucită ar fi ea sub lumina razelor răsăritului trandafiriu și cu oricâtă mândreță virginală și farmec de poveste ar fi dăruit-o Firea din mânile căreia a răsărit, ea nu rămâne, totuși, decât o răce stâncă de piatră, fără suflet și fără inimă.

— Cu o singură deosebire, entuziastule închinător de o clipă la altarul divinității mele, zise ea c'un zâmbet, ce

se silea să fie răutăcios, că Panaghia n'a fost totdeauna o stâncă de piatră răce, fără inimă și fără suflet.

Nu cunoști, se vede, legenda Panaghiei.

— Legenda Panaghiei?... Am suit de douăzeci de ori Ceahlăul și de douăzeci de ori am dat ochi cu Panaghia; n'am aflat, totuși, că Panaghia ar fi având vreo legendă.

— Eu l-am suit o singură dată și o singură dată am dat ochi cu Panaghia și, uite, știu că are o legendă.

— Ați suit Ceahlăul?

— Da; o singură dată... e mult de-atunci... or fi aproape douăzeci și trei de ani...

— Douăzeci și trei de ani... atunci erați, de sigur, un copil.

— Eram de șeptesprezece ani, răspunse ea zâmbind cu tristețe și înfășurând pe Vrânceanu în privirea-i plină, parcă, de-o adâncă melancolie.

Și, deși această privire răscolea întreaga ființă a lui Vrânceanu până în cele mai de pe urmă adâncuri ale ei, deși acești ochi pătrundeau în sufletul lui ca două săgeți eaprinse, memoria lui îndărătnică nu-i ajută, totuși, să calc pe urma — fie a timpului, când, fie a locului, unde, i-ar fi întâlnit.

— Și legenda? întrebă el cu gândul, parcă, aiurea.

— O legendă foarte frumoasă și foarte tristă; răspunse ea cu glas meditativ și urmărind cu privirea în văzduh o viziune înmormântată, parcă, de mult în zarea depărtată a unor vremuri trecute.

— Da, urmă ea după o clipă de cugetare; o legendă foarte tristă și cu atât mai tristă, cu cât povestea Panaghiei e adeseori povestea vieții celor mai mulți.

— Și, poate, chiar a vieții d-voastre înseși?

— Mai cu samă a vieții mele înseși...

— Atunci, draga mea cuconiță, fără să mă luați drept un iscoditor de vieți și de suflete omenești și fără să fi atins încă vârsta duhovnicească, cred că n'aș păși dincolo de marginea niciunei bunecuviinți, dacă aș dori să știu, nu

povestea tristă a vieții d-voastră, ci povestea tristă, dar frumoasă, a Panaghiei.

Il privi lung și dureros. Apoi, cu o mișcare nehotărîtă, voi, parcă, să-l apuce pe Vrânceanu iarăși de braț; dar iute păru că se răsgândește și îndreptându-și ochii aiurea...

— Oh!... de-aș fi știut...zise ea cu glas mișcat și lăsându-și mâna să-i cadă molatec pe brațul jâlțului.

— De-ați fi știut ce? cuconiță dragă, întrebă Vrânceanu, atingându-i, sfios și aproape fără voie, dosul rotund și catifelat al mânii sale albe și mici, ce atârna molatec în afară de brațul jâlțului.

Il privi cam mirată, și fără grabă, își feri mâna într'o parte.

— De-aș fi știut că morții învie așa de ușor! repetă ea cu același glas mișcat.

— Că morții... învie... așa de ușor?... Iată-ne, în sfârșit, cuconiță dragă, sosiți și la a doua venire. Totuși, fiindcă pentru mine lucrul acesta e o adevărată cimilitură, n'ai putea mata să-mi ușurezi puțin sarcina de a o dezlega? Să-mi lămurești, cu alte cuvinte, cine a murit și cine a putut învia așa de iute?

— Uite, zise ea cam jignită de tonul glumeț al vorbelor lui Vrânceanu, uite, ai putea să-ți închipui că acel cineva ești chiar d-ta însuți.

— Chiar eu însumi? Să-mi închipui?... Dar cum să-mi închipui? Eu, cuconiță dragă, nu țiu minte să fi murit vreodată și, prin urmare, cu atât mai puțin să fi înviet; și dacă aceasta nu e o glumă, apoi atunci...

—Apoi atunci, îl întrerupse ea, e lucru serios; cred că aceasta era să zici, nu-i așa?

— De loc... voiam, dimpotrivă, să zic...

— Bine, bine; ai să zici mai pe urmă ce ai de zis, până atunci ascultă: Panaghia era o fată frumoasă, dar frumoasă cum numai poveștile își pot închipui. Se zice că ursitoarele, când au dăruit-o la naștere, una a luat întunerec din întunerecul cel mai nepătruns al unei nopți fără de lună,

adânc din adâncurile mărilor fără de fund, foc şi lumină din lumina şi focul luceferilor celor mai strălucitori, duioşie şi blândeţă din ochii îngerilor ce stau la dreapta lui Dumnezeu şi le-a pus pe toate în privirile ei; alta a rupt crinilor frăgezimea şi albeaţa, iar trandafirilor rumeneala lor şi le-a pus pe faţa ei; a treia i-a tors din caere de neguri fire subţiri de umbră neprihănită şi i-a pus pe cap podoabă de păr negru şi bogat; iar Dumnezeu a rupt din inima şi sufletul său părticica cea mai aleasă şi i-a dat Panaghiei suflet şi inimă.

Şi, pentru ca să nu fie pângărită de priviri muritoare, au dus-o ursitoarele pe înălţimile cele mai de sus ale Ceahlăului, dincolo de împărăţia norilor şi au aşezat-o în peştera pusnicului Ghedeon; şi albinele din Sihăstrii au hrănit-o cu mierea lor, iar nopţile senine au scăldat-o în rouă de flori mirositoare.

Şi Panaghia a crescut mare şi s'a făcut fată frumoasă, dar frumoasă, cum numai poveştile îşi pot închipui. Şi din înălţimile cele mai de pe urmă ale cerului, Soarele a văzut-o şi, de pe culmile cele mai de sus ale pământului, Panaghia a văzut pe Soare. Şi amândoi s'au îndrăgit; şi ceasuri întregi se opria soarele din calea lui, în răscrucile cerurilor ca s'o privească, înfăşurând-o în razele sale.

Şi până într'atâta s'a mărit ziua şi noaptea aşa de tare s'a scurtat, că, mai pe ce să-şi dea amurgul mâna cu zorile... Şi s'a tânguit noaptea lui Dumnezeu; şi Dumnezeu s'a mâniet şi a pedepsit pe soare să nu mai răsară de acum înainte decât împodobit de neguri, spre a nu mai ispiti cu farmecul tinereţii sale sufletele slabe ale muritoarelor şi nici să mai zădărnicească, după voia patimilor lui, cereştile şi neclintitele întocmiri de veacuri ale mânilor sale.

Şi s'a împlinit porunca lui Dumnezeu, iar Panaghia n'a mai văzut, de aici înainte, pe soare în puterea tinereţii şi în floarea cereştii lui frumuseţi. Jalea şi aleanul a cuprins sufletul şi inima ei şi, zile întregi şi nopţi întregi, fără de somn, lacrimile nu i se mai uscau de pe obraji.. Şi dela

o vreme i s'a făcut lui Dumnezeu milă de ea și a trimis poruncă răsăritului și apusului iarăși i-a trimis poruncă să mâne în grabă pe cele mai ușoare și mai dulci dintre vânturile lor spre culmile înalte ale Ceahlăului și spre codrii ce umplu, ca o negură, prăpăstiile lui adânci.

Și deodată glasuri dumnezeești se urcară din văi până la Panaghia și-i îmbătară auzul. Și mângâieri domoale și îmbălsămate, ca niște sărutări calde și nevăzute, îi atinseră fața și-i uscară lacrimile... Erau șoaptele vântului cu frunzele, erau adierile răsăritului și ale apusului, ce veniau încărcate de mirezmele depărtate ale câmpiilor înflorite....

. . . .

Dumnezeu îi împlini voea... Iar când dădu să coboare înapoi spre peștera pusnicului Ghedeon, simți că picioarele ei prinseseră rădăcină în pământ și nu se mai putu urni. Dădu să plece... trupul îi era răce și împietrit. Voi să râdice mânile... mânile ei rămaseră lipite de trup, cuprinse și ele înseși de răcea lui încremenire de stâncă. Se încercă să strige... încercarea ei rămase zădarnică. Iar, când voi să îndrepte iarăși ochii ei spre ceruri, pleoapele îi căzură grele peste luminile lor și un întuneric nemărginit o cuprinse... Panaghia se prefăcuse în stâncă de piatră. Se zice, însă, că inima ei nu s'a împietrit și că — împietrită cum este și acum — se îmbată, totuși, de razele soarelui, de strălucirea florilor, de lunecarea norilor pe aripile lor albe, de vânturile dulci și mângâioase ale răsăritului și ale apusului...

Precum vezi, Panaghia n'a fost totdeauna o stâncă de piatră, răce, fără inimă, fără suflet... Atâta numai că îndurarea dumnezeească n'a mers pân' la sfârșit. De ce adică nu i-a împetrit, încai, și inima ei?

— Dacă această legendă, pe cât de frumoasă pe atât și de dureroasă, e povestea celor mai mulți, m'aș mira, scumpa mea cuconiță Liză, să fie și povestea vieții unei femei pentru care nici soarele n'a putut să apună, nici florile să se veștejească, nici norii cu aripi albe să plece spre alte lumi

şi nici cele mai mângâioase adieri din răsărit şi din apus să înceteze de a desmerda cu suflările lor îmbălsămate şi dulci.

— La şese August viitor se împlinesc tocmai douăzeci şi trei de ani, de când toate acestea s'au...

— La şese August viitor... douăzeci şi trei de ani... curios!

O amintire depărtată străbătu, ca un fulger, sufletul lui Vrânceanu.

— Curios? Şi pentruce? îl întrebă cucoana Liza, privindu-l adânc în ochi.

— Fiindcă tocmai la şese August viitor se împlinesc douăzeci şi trei de ani de când o altă privire, ca şi privirea d-voastră de astăzi, mi-a zguduit fiinţa până în cele de pe urmă adâncuri ale ei şi fiindcă alţi ochi, ca şi ochii d-voastră de astăzi, s'au înfipt, ca două săgeţi aprinse, în sufletul meu...

— Şi, scumpul meu linguşitor şi entuziastule închinător de-o clipă la altarul divinităţii mele, eşti bine încredinţat, că ochii de astăzi sunt alţii decât cei de acum douăzeci şi trei de ani?...

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

... La urma urmei tot e mai bine să scrii despre ale tale decât despre ale altora; căci dacă, mai cu samă, ai condei cinstit, apoi, în loc de o dată îți trăești vieața de două ori; și tot e mai bine să ți-o trăești de două ori decât o dată. Căci vieața asta oricât ar fi ea de amărîtă și de zbuciumată, dar tot se chiamă că te-ai încălzit la lumina soarelui, te-ai răcorit în suflarea vântului, te-ai răsfățat în verdeața și în florile primăverilor, te-ai îmbătat de șoaptele pâraelor și ai visat sub umbra pădurilor... Cu atât mai rău pentru cel ce și-a trecut vieața ca culbecul! Ce voiți să vă spună unul ca acela? că și-a dus casa 'n spate dela naștere pân' la mormânt? Asta n'ar plăti nici două parale... Eu, însă, am de gând să scriu cum am umblat pe picioarele mele, mai întâi pe lumea asta și, de va fi să mai trăesc și după ce voiu muri, apoi făgăduesc să-mi scriu isprăvile și de pe lumea cealaltă, de cum voi intra în ea și până la a doua venire, când m'am hotărît să nu mai iau parte la învierea morților și să mă astâmpăr binișor acolo unde mă voi afla.

Astfel, deși multe lucruri îmi stau lipite de suflet, totuși, fiindcă nu ajută prea mult la icoana timpului, le las la o parte. Trec peste Maria nebuna, o femeie foarte cuminte, care toată ziua scărmăna lână pe pat în bucătărie și la care maică-mea ținea mai mult decât la toate celelalte slugi; fiindcă lână ca dânsa nu mai scărmăna nimeni, nici lelea Enuța, mama Călinei celei fudule cu buzele subțiri, cu nasul lung și galbănă ca o alămâe, nici Ileana dela Borcea, nici Velca lui Enciu, bulgarca de peste drum;

prin lâna scărmănată de Maria nebuna, cu lumânarea să fi căutat, că n'ai fi găsit un nod nici măcar cât o gămălie de bold; avea ea, însă, un duşman nevăzut, cu care toată ziua se sfădea în gura mare, şi fiindcă acel duşman i se părea ei că-i stă veşnic la spate, apoi şi ea veşnic aşa se izbea cu coatele înapoi, încât maică-mea n'o lăsa niciodată să stea rezămată cu spetele de cuptor, cum îi plăcea ei, căci, de-ar fi lăsat-o, l-ar fi dărâmat. Iar dacă cineva s'ar fi apropiat de dânsa pe din faţă, îl scuipa, putea să fi fost el şi Vodă. Şi s'o fi pus pe jăratec, că, afară de scărmănat, altă treabă nu făcea.

Ba ţin minte şi pe Zoiţa, fata din casă, care, într'o zi, mâncă cucută în loc de baraboi, iar ca urmare spărie pe maică-mea spunându-i că C.c. Petrache, fratele tată-mio, a *belit* bivoliţa şi că vine cu pielea ei în spinare. Moş Petrache avea o manta de aba roşie de ploaie şi tocmai venia la noi cu dânsa 'n spete fiindcă ploua; iar pe mine, care oi fi fost pe atunci de vr'o patru ani, mă prinse, luă oala cu dohot de sub capra trăsurii, mă duse în grădină cu deasila, mă desbrăcă pân' la pele, mă murui cu dohot de sus până jos, mă tăvăli prin ţărnă ş'apoi îmi dete drumul... Şi ce chin pe capul bietei maică-mea până să mă scoată din halul în care mă adusese Zoiţa!... şi tot acelaşi lucru voi să-l facă şi cu Iftimi, argatul din ogradă, dar Iftimi prinse de veste numaidecât cum stă treaba, o înşfăcă în braţe, o duse în grajdu-i, o cetlui zdravăn cu o frânghie şi o trânti în fân... ca să se liniştească şi se linişti... Iar la luna, Iftimi o luă pe Zoiţa de nevastă.

Şi ţin minte şi cum biata Caliţa, care ţinea spiţerie în uliţa mare, stând în mijlocul drumului cu mânile 'n şolduri, răcnea de strânsese toată uliţa împrejurul ei şi batjocorea cum îi venea la gură şi scuipa de departe în urma unui « cazac », care din fuga calului înfipsese suliţa în pânile ei de pe tejghea, înşirase pe ea vr'o cinci-şase cum se înşiră mărgelele pe aţă şi tot în goana calului se făcuse nevăzut tocmai la marginea din sus a târgului. Ba ţin minte

şi când ajunsese lucrul de n'ai fi găsit în tot Tecuciul o singură mâţă, un galbăn să fi dat pe una. Adică ce era? Intraseră Nemţii în Moldova, când cu războiul Crimeei; şi veniseră, de pe unde-or fi fost venit, nişte spurcăciuni de Nemţi care mâncau şerpi, broaşte, şoareci şi mâţe; şi, când Velca de peste drum, care avea şi ea vr'o câţiva Nemţi în cvartir, întrebă pe unul din ei pentruce i-au mâncat mâţa,

— Ce muţa, madama Velca? îi răspunse neamţul. Asta nu muţa, asta epure de iobrută.

— O! pârli-te-ar para focului, spurcăciune, cu epurele tău de iobrută cu tot!

— Mai auzit-ai poznă, Cucoană Marioară, zicea Velca, tânguindu-se cătră maică-mea, cică-i épure de iobrută.

— Dă, Velco, parcă pe-a mele nu mi le-au mâncat, spurcaţii, pe toate?

— Că bine zici, Cucoană Marioară, doar pelea mâţii matale celei roşii îi la mine pe gard. Cică-s *Talieni*, ucigă-i întunericu de spurcăciuni să-i ucigă!

Iar băltoaga de din dosul viei de peste Bârlad a tatălui meu, vestită până pe departe în împrejurimi pentru broaştele şi broscoii săi cei verzi şi cu ochii holbaţi şi mari, rămasă văduvă şi stingheră de cântăreţii săi de noapte, căci cum tăbărîse lăcustele pe holde, aşa tăbărau spurcăciunile pe băltoagă de făceau pârjol în broaşte şi multă vreme după aceea Malai Roş, singurul şi marele poet al Tecuciului din veacul acela — căci eu sânt din veacul următor — nu mai alină, cu versurile sale, suferinţile de dragoste ale Demoazelei Ciobotă (tot) roşie, deoarece el nu-şi scria nemuritoarele sale ode, decât pe malul băltoagei în neţărmurita fantasmagorie a nopţii şi sub farmecul *simfoniei dumnezeşti* cu care imensul cor de broaşte umplea văzduhurile deşerte dela cer pân' la pământ... Rămăseseră ele, nu-i vorbă, broaştele cele mici, dar cu atâta ce putea face geniul înflăcărat al lui Malai Roş? Trebuia să aştepte — şi aştepta şi el, sărmanul — noua prăsilă de broaşte, care se

râdică — ce-i drept — dar asta tocmai după ce biata Moldova se curăţi de spurcăciunile de nemţi.

Pe atunci tatăl meu ţinea şcoala de catiheţi, un fel de şcoală în care se învăţa cântările bisericeşti şi ceva az-buche ca pregătire mai înaltă pentru citirea ceaslovului şi psaltirei, iar încolo nimic. Şi fiindcă tatăl meu, cu slujba sa de protopop, n'avea destulă vreme ca să ducă singur toate greutăţile şcoalei, apoi îşi lua totdeauna pe câte un seminarist adus din Socola cu îndreptări în regulă. Aduse mai întâi pe popa Nastase, dar iute îl schimbă, fiindcă popa Nastase pe lângă giubea, antereu şi potcap mai avea şi cal de călărie şi puşcă de vânătoare şi când îl căutai, îl găseai îmbrăcat nemţeşte ori în pădurea dela Drăgăneşti după vulpi şi după alte dihănii, ori în pârloagele dinspre Ţigăneşti după epuri, ori mai departe tocmai spre « gârle » peste Siret după raţe sălbatece şi după sitari; şi toate acestea numai fiindcă tatăl meu n'asculta niciodată de sfaturile maică-mea...

— Bine, frate, da' de unde găsişi d-ta pe popa aista? întrebase maică-mea pe tată-mio, după ce popa Nastase se aşezase în odaia anume hotărîtă pentru dânsul.

— Da' de ce mă 'ntrebi tu, Marioară, de unde l-am găsit? Ia dela Socola; s'o fi făcut preot chiar acuma şi, până şi-o găsi biserică, l-am luat eu pentru şcoală.

— Apoi ai să faci şcoală cu popa Nastase, cum ai să faci liturghie cu mine; da' d-ta nu vezi c'aista trebue să fie un spânzurat?

— Ia caută-ţi, Marioară, de treabă şi nu te amesteca tu unde nu-ţi fierbe oala.

— Bine, bine; ai să vezi.

Şi nu mai departe decât peste două săptămâni tată-mio văzu că Marioara avusese dreptate şi trimese pe popa Nastase de unde venise.

Iar peste altă săptămână, numai că se înfiinţă tată-mio cu alt seminarist — tot cu îndreptări în regulă, adus tot dela Iaşi, dar de felul lui din Piatră şi care încă nu se

preoţise; nalt, voinic, frumos, oacheş, mlădios, îl prindeau foarte bine straele nemţeşti în care venise şi tot chipeş rămăsese când înlocui surtucul cu antereul; acesta era Domnul Vasile.

— Maică-mea, cum îl văzu, se uită la dânsul lung şi cercetător.

Iar după ce se aşeză şi el în odaia golită de popa Năstase...

— Bine, frate, da' ce pacate-s cu d-ta? întrebă iarăşi maică-mea pe tată-mio; da' scula asta unde o mai găsişi?

Tată-mio era un om de o bunătate îngerească, dar de iute n'avea pereche...

— Marioară!...

— Mânie-te cât vrai, da' să ştii dela mine c'aista are să-ţi spargă casa ş'are să te prade; aista-i un hoţ.

— Nu ţi-i ruşine obrazului, Marioară, să vorbeşti aşa despre un seminarist?

— De, seminarist a fi el, da' să ştii dela mine c'aista-i un hoţ.

— Să lipseşti de-aici.

Şi în ziua aceea, tată-mio nici nu mâncă la masă cu maică-mea.

Asta era prin postul Crăciunului şi se apropiau Paştele fără ca d-l Vasile să fi dat cel mai mic semn de îndreptăţire pronosticurilor maică-mea; dimpotrivă, era de o aşa hărnicie şi pricepere în şcoală, de o aşa cuminţenie şi bună cuviinţă în toate apucăturile lui, încât dela o vreme tată-mio începu să facă zile fripte maică-mea...

Rătăcia maică-mea cheile...

— Ia vezi că ţi le-a fi furat d-l Vasile.

Nu găsea maică-mea după socoteală ouăle prin cuibare...

— Ia vezi că ţi le-a fi mâncat d-l Vasile.

Dimineaţa, când se pieptăna maică-mea şi nu-şi găsea spelcile după număr...

— Ia du-te Zoîță la d-l Vasile, de vezi nu-i găsi spęlcile Marioarei?

Maică-mea se mulțămea să arunce o pereche de ochi care tăia scurt glumele tată-mio.

Sosi şi Sâmbăta Paştelui...

Erau alte vremuri pe atunci.

Incă din Vinerea patimilor, Marcu adusese rochiţele fetelor și Nuhăm straele mele, iar Neculai Pălitu adusese încă mai dinainte sucaltori nouă pentru tată-mio, făcute de poronceală din peile de vacă pentru tălpi şi de vițel pentru căpute, pe care tată-mio le cumpăra de crude, dar le dădea la dubit lui Ioniță Cârlig cel mai vestit dubălar de pe vremea aceea, care stetea cu locuința și cu meșteșug cu tot pe malul Bârladului și de dubălăria căruia nu te-ai fi putut apropia cale de-o poștă căci îți cârnia nasul din loc și te dobora duhoarea la pământ; iar când sufla vântul din spre răsărit, toată mahalaua din calea vântului iute închidea ușile și ferestrele. Lumânări de ceară albă neîncepute se găseau, ele, de ajuns şi de rămas ca la orice protopopie de pe vremea aceea... Cum începea să se însereze, noi, copiii, iute mâncam, iute ne culcam şi încă și mai iute adormeam numai ca să ne putem trezi la vreme spre a merge cu maică-mea la Inviere.

Fetele erau mai somnoroase şi nu le era lor atât de Inviere pe cât le era ca să se poată fuduli cu rochiţele cele nouă ale lui Marcu și cu cordelile de matasă cu care maică-mea le gătea frumos pe cap şi pe la gât. Ciuboţelele nu le prea veneau lor la socoteală și căutau chioriș şi cam strâmbau ele din nas când se uitau la picioare, dar n'aveau ce face; căci, ce-i drept, Neculai Pălitu era el ciobotar vestit, dar numai pentru încălțăminte groasă, pentru iminei țărăneşti, pentru ciobote cu tureatca de iuft și cepi de teletin, şi era în același timp și singurul meşter, care ştia să facă pentru tată-mio ciobote de vacă blănite cu vulpe pe dinlăuntru; dar atât și nimic mai mult. Pentru încăl-

țăminte mai subțire femeească era, el, Ciobotă roșie; decât tată-mio avea slăbiciunile lui originale și nu l-ar fi schimbat pe Neculai Pălitu pentru toate ciobotele din lume oricât de roșii ar fi fost ele...

Eu, însă, pentru care și astăzi după aproape trei pătrare de veac, îmi e tot una dacă nodul legăturii îmi stă sub bărbie ori la ceafă, mă trezeam cel dintâi și, cât eram eu de mic, mă îmbrăcam singur și iute în legea mea, iar când venia maică-mea să scoale pe fete, eu eram gata; și asta numai ca să nu scap Invierea. Așteptam eu nu-i vorbă — și Crăciunul cu mare nerăbdare, dar asta numai în hatârul turtelor rupte cu nucă sau cu julfă de cânipă, a răciturilor, a cârnaților, a chiștelor, a gâlbașilor și mai cu samă a vestitelor sarmale de porc sau de gâscă, pe care maică-mea le făcea de azi pe mâni și le ferbea cu mare socoteală în oala de lut și numai la jăratec și așa le potrivea ea în toate celea, încât eu socot că sarmale ca maică-mea nici n'a făcut, nici nu cred să mai facă vreo femeie pe fața pământului; și mai cred că asta e poate și singura pricină, pentru care eu și până în ziua de astăzi am rămas cu patima sarmalelor, aș putea zice că pentru mine Crăciunul era sărbătoarea pântecului. Paștele însă erau altă vorbă, și nu Paștele cu cozonacii, cu ouăle roșii și cu scrânciobele lor, ci Paștele cu Invierea lor de Sâmbătă noaptea spre Duminică.

. . . .

DOCUMENT OMENESC

A avut ţara aceasta Miniştri şi mai aşa şi mai altmintrelea şi mai lungi şi mai scurţi şi mai pleşuvi şi mai păroşi, în sfârşit de toată mâna: a venit însă vremea când departamentul dreptăţii să fie cârmuit de un răzaş de baştină, care, când cu împărţirea de musteţi şi sprincene de către D-zeu oamenilor de pe pământ, zice-se, că el, cel întâiu, s'a înfăţişat cu cerere către milostivirea celui prea înalt şi că milostivirea celui prea înalt l-a dăruit, prin urmare, cu o păreche de sprincene dese şi negre şi cu o păreche de musteţi stufoase şi imense, cum nu s'a mai pomenit să fi avut, după aceea, vreo fiinţă muritoare de pe faţa pământului... Şi cine ştie dacă nu tocmai din pricina dărniciei prea fără cumpăneală a împărţitorului a toate, n'au rămas fără musteţi şi spânii şi femeile!... Dar ce-i păsa răzaşului nostru şi de spâni şi de femei: destul că era el nici una nici alta... Cum se făcu, cum se drese că, după el, îndată cu aproape întocmai aceleaşi podoabe ale feţei se căpătă şi un nălbar, sau, cum s'ar zice pe limbă mai subţire, un doftor de dobitoace. Cât răzaşul nostru rămase simplu răzaş, lucrurile se petrecură după cursul lor firesc şi nu prinseră de veste nici răzaşul că samănă la musteţi şi la sprincene cu nălbarul şi nici nălbarul că samănă, în privinţa aceloraşi podoabe, cu răzaşul. Când însă răzaşul veni în fruntea departamentului dreptăţii, lucrurile se schimbară, bine înţeles, în folosul nălbarului şi în paguba răzaşului... Şi deşi nu se spune, noi totuşi credem că de multe ori se va fi întâmplat logofătului dreptăţii

să-l apuce cineva de mânecă pe drum și să-l poftească la vr'un cal bolnav, și, dimpotrivă și tot pe drum, mulți vor fi îndreptat cătră nălbar vreo stăruință verbală pentru vr'o durere judecătorească... Destul că nălbarul se luase pe gânduri; de unde, până acum, purta o pălărie nouă ani, de astă dată se trezise cu pălăria ponosită după o săptămână... la atâtea ploconeli necunoscute trebuia să răspundă el zilnic: ba îi scăzuse și clientela-i de pe drum; nu-l va mai lua nimeni la vr'o vită bolnavă, căci se temea fiecare să nu nimerească pe Ministru în loc de nălbar.

— Asta ți-i vorba, domnule Ministru? Ei, lasă că ți-o fac eu! se gândi nălbarul într'o zi.

Şi i-o făcu.

Se rase frumos ca Ministrul, își făcu straie din aceeaşi materie și la același croitor ca Ministrul, își cumpără legătoare roșie, ba își punea câteodată la cheotoarea surtucului și câte o floare roșie ca și Ministrul: și din minutul acela încurcătura deveni de nedescurcat... Și unde nu pășea nălbarul nostru mărunt pe drum întocmai ca Ministrul, şi unde nu-și schimba el munteneasca lui pe o moldovenească de cele mai dialectale ca și Ministrul! ba prinsese și un « tic » de vorbă al acestuia: astfel, când era să cuvânteze ceva, făcea o adevărată risipă de adverbul « în sfârșit »... Mă rog, leit Ministrul!...

Iar când vre un împricinat îl întâlnea și-i cerea ceva:

— Vino, dragă, la mine acasă, strada..., numărul..., îi zicea nălbarul cu glas dulce și blând ca și Ministrul, — asemenea lucruri nu se regulează în mijlocul drumului...

Şi împricinatul se ducea acasă la nălbar, strada..., numărul...

Il poftea pe scaun, îl asculta cu mare luare aminte, îi vorbea prietenește şi îi promitea tot ce vrea: ba îi hotăra şi data anumită, când cererea îi va fi satisfăcută... Popular, în sfârșit, întocmai ca Ministrul.

Şi sute de făgăduințe de soiul acesta se strângeau pe socoteala adevăratului Ministru...

Iar când termenul fatal de satisfacere a vreunei cereri trecea și împricinatul nu-și vedea dorința îndeplinită încă, adevăratul Ministru se trezea cu o cerere formală scrisă şi timbrată, în care i se amintea, cu cel mai profund respect, bine înțeles, despre făgăduința dată...

Azi una, mâni alta, ... și Ministrul nu pricepea ce poate însemna aceasta.

Dela o vreme însă lucrul se descoperi.

— Bine măi nălbarule — Ministrul era bun prieten cu nălbarul — ce te-ai apucat să-mi faci?... îi zise Ministrul într'o zi.

— Ş'am să-ţi mai fac. Din pricina musteților și sprincenelor mele care samănă cu ale dumitale, mi-am pierdut clientela și m'am hotărît să mă despăgubesc pe altă cale...

— Pe ce cale, nălbarule?

— Ori îmi plătești o pensie echivalentă cu venitul clientelei mele de dobitoace, ori facem-socoteală cât preţuesc musteţile și sprincenele mele, ca să le rad.

— Măi nălbarule, tu ești nebun!

— De loc: și de nu cădem la învoială, te dau în judecată: ori dăți demisia din Ministru, ca să nu mă mai ia lumea drept d-ta și să-mi pierd clientela. Te asigur că am să câștig procesul dela cea întâi instanță...

Ministrul râse deocamdată: dar cum în legile ţării nu se găsește niciun articol despre daunele ce ar izvorî din asemănarea a două părechi de sprincene sau de musteţi: şi cum, prin urmare, lucrul ar putea să rămâie la chibzuiala judecătorului: ş'apoi fiindcă urmarea nălbarului i se păru Ministrului de tot nouă și originală, lucru pentru care simte o adevărată slăbiciune,

— Bine, nălbarule, îi zise Ministrul, am să propun Corpurilor legiuitoare o lege privitoare la musteţi şi la sprâncene: până atunci, şi fiindcă mă tem să nu mă rămâi la judecată, apoi să ştii că, începând de astăzi, vei avea pensia cerută și ca arvună vino la masă la mine.

Şi de aici înainte nălbarul n'a mai făcut *sua sponte* pe Ministrul: a fost totuşi silit să-l mai facă o singură dată *se invito*.

...Se dusese la Fălticeni cu de-ale meşteşugului său, tocmai în timpul iarmarocului. Se dădu jos din tren, luă o trăsură şi plecă în oraş. N'apucă bine să iasă din zona gării, şi un şuierat se auzi în dreptul lui; întoarse căpul: era un sergent, care dădu un semnal; lucrul trecu neobservat; când trecu prin dreptul altui sergent, alt şuierat; apoi un al treilea şi al patrulea; şi, lucru neobişnuit, sergentul şuiera tocmai când nălbarul trecea prin dreptul sergentului.

— Ce dracu, gândi nălbarul: nespălaţii aceştia au aerul de a şuiera la vederea mea.

Işi făcu nălbarul examenul amănunţit de conştiinţă şi n'o găsi împovărată cu nimic: şi cu toate acestea, fiece sergent, prin dreptul căruia trece, se grăbea să şuiere cât mai lung şi mai ascuţit...

— Să fi făcut cineva vreo glumă proastă? se gândi iarăşi nălbarul: — te-i trezi numai că sânt urmărit pentru cine ştie ce... sânt mişei care-şi trec vremea şi cu de-acestea...

Se dădu jos la un birt ca să mănânce ceva: cum îl zări sergentul din post, îi făcu smirna la comandă şi stătu ţapăn până ce nălbarul intră în birt: şi n'apucă să păşească bine pragul şi un şuierat mai disperat decât toate spintecă aerul în urma lui...

Cu toată nevinovăţia lui, începu a se nelinişti... lucru, însă, curios, cum îl zăriră, birtaşul şi chelnerii, toţi începură a se îngrămădi, care mai de care, ca să-l slujească. Ii puseră îndată o masă deosebită, tacâmul cel mai curat, furculiţă şi lingură de argint, salatiera, solniţa, pahar de cristal... Se uită nălbarul nedumerit şi nu-şi putea da samă ce înseamnă toate acestea: şi cu atât mai mult nu-şi putea da samă, cu cât toate acestea nu se prea potriveau cu şuierăturile sergenţilor care îl urmăriseră până în uşa birtului ca pe un făcător de răle...

Dar, în sfârşit, mâncă, plăti şi se sculă să plece după treburile lui.

Când la ieşire, aproape să se izbească piept în piept cu un comisar.

— Do.:. do... do — comisarul era bâlbâit — do... do...mnul Pre.. pre.. prefect do...reşte să... să.. să ştie la... la... la ce... ce otel... a... a...ţi tras? izbuti cu mai mare trudă să întrebe comisarul.

NOROC FĂRĂ MINTE

...Când Romano intră în cafenea și porunci dela ușă;

— Băiete! o dulceață și o cafea,

toată lumea întoarse capul: chiar d-l Ștefan, pisalt la strana cea mare dela Sf. Gheorghe — lucru ne mai pomenit — își întrerupse socotelile unei concine pe care o juca cu Iancu Șendrea dela Nicorești, tocmai când se trudea cu chibzuiala cum să-i lase acestuia din urmă un fante mofluz și să-și împlinească cu aceasta numărul de șepte spatii.

— Să știi mă, zise Balai, cel mai îndesat și mai spătos om din târg, adresându-se lui Țară-Lungă din fața lui, cea mai lungă și mai subțire tânjală din toată țara: să știi c'o dat vr'un chilipir peste Romano, de unde dracu să aibă el parale ca să-și plătească cafeaua, ba încă și dulceața?...

— Ei, chilipir, i-o fi dat cucoana Lisaveta vreun sorcovăț, doi să ducă demâncare la femeie și la copil, și el, păcătosul îi toacă la cafenea.

— Se poate, bre, se poate... Ș'apoi, ia te uită că, doar, doar, s'o și ras.

— Da' nu bagi de samă că și-o tăiet unghiile și și-o spalat gulerul și dinaințile surtucului cu zamă de fasole? Ia privește-l mă, ce galant îi!

— Așa-i, bre. Ș'apoi cum se uită!... parcă n'ar fi chior de loc: și să fiu eu al dracului, dacă vede el macar la o șchioapă înaintea lui...

Mă rog, chior-nechior, șchioapă-neșchioapă, destul că Romano cu un fel de aer biruitor străbătu cafeneaua dea-

lungul, se așeză la o masă slobodă tocmai din fund și, deși scurt de vedere și cu ochii, de jur împrejur, îmbujorați de un cerc roș, aproape de carne vie, ca la epuroii de mosc, luă totuși o gazetă și, până să-i aducă dulceața și cafeaua, se prefăcu că citește; și după cum urmărea el rândurile cu ochii, tot așa și nasul i se ținea pe gazetă când dela stânga spre dreapta, când dela dreapta spre stânga...

— Ei, măi Romano, strigă Țară-Lungă de departe, ia vezi bre, c'avem să cetim și noi gazetă aici: ce dracu, nu te-i fi apucat tu să-ți faci basma dintr'însa...

Se stârni un hohot de râs în toată cafeneaua.

— Și voi, bre, ce nu-i dați pace, strigă Ionică Frâncu din alt fund de cafenea: ce dracu, tot nu știți că el, dimineața, când iesă deacasă, își suflă nasul odată și bine, și după aceea toată ziua nu mai are nevoie de batistă?

Același hohot de râs...

Și bietul Romano, care era deprins cu de-acestea, tăcea: și tăcea, fiindcă nu prea știa, adică nu prea vedea pe cel ce se leagă de dânsul: câteodată însă, când îl prea răzbeau cu gluma, arunca și el peste cafeneaua întreagă, câte un *p*... sau câte un *m*... la vocativul plural și își căuta înainte de sorbit cafeaua, pe care de regulă i-o plătea ori Ghilț, ori Motăș, ori Udrea, ori Ciuhureanu.

De astă dată însă, când fu la plată, Romano, cu un soi de veche obișnuință, pe care n'o avusese niciodată, sgârci pe sub masă piciorul stâng, întinse pe cel drept, vârî mâna în buzunar și scoase o pungă, iar din pungă un galbăn: apoi bătând cu lingurița în pahar, care țipă ascuțit;

— Băiete! strigă el.

Băietul se înfățișă numaidecât.

— Ado cusurul, zise Romano, aruncând cu galanterie galbănul pe masă.

— Mă Codrene, se auzi strigând tocmai din fundul cafenelei, către polițai, Țuchel dela Burdusaci, mă Codrene, aflat-ai tu, bre, cine va fi spart casa lui popa Toader Pohrib

din Bulgari? Mi se pare că încep să-şi arate vârful urechilor cei două sute de galbăni care i s'au şterpelit din ladă.

— Că bine zici tu măi Ţuchel, zise Codreanu: uite, acu mi-aduc aminte că, în noaptea cu pricina, am întâlnit pe Romano pe sub zaplazul lui Tudoran, venind pe furiş nu ştiu de unde.

— Ei, zise Udrea din altă parte a cafenelei, vă faceţi şi voi că nu ştiţi! d'apoi că doar tot pe-acolo stă şi Velca lui Enciu cu care tratează amor Romano.

Velca lui Enciu era o bulgarcă bătrână şi cea mai slută femeie din târg.

— Nu vi-i ruşine obrazului, marţofoilor, vă număraţi şi voi în rândul oamenilor, păcătoşilor: ia să-mi daţi pace că, pe crucea mea dacă nu vă sparg capul cu ce-oi apuca.

Aşa era pe vremea aceea: şi, la prânz, se împărţeau toţi pe la casele lor cu voie bună şi fără duşmănie.

Şi cum, pe vremea aceea, lumea fără multe griji se ţinea mai mult de ghiduşii, într'o zi ce trăzni prin cap la vreo 10—15, tot oameni de samă, şi numai unde se hotărîră ei să se ducă la Romano acasă « ca să-i tragă la maşină în tablou ». Am uitat să spun, că Romano, aşa chiar cum era el, avea un hârb de aparat fotografic, tip « Daguerre » cu care, pentru un leu şi opt, trăgea la maşină pe cine prindea... bine înţeles că cel tras la maşină trebuia după aceea să scrie pe dosul fotografiei; « aista's eu » şi să iscălească citeţ de desubt...

Şi cei 10—15 se aşezară după cum ştia Romano regula meşteşugului său: iar când comandă Romano; « acuma, nu mai mişcaţi » şi trase capacul dela lentilă, toţi se mişcară care încotro, se strâmbară, scoaseră limba, căscară fără ca Romano habar să aibă de ce făceau ei.

— Brava! Romano, zicea protopopul, iaca eu îţi plătesc mai dinainte.

Şi-i dădea o carboavă.

Care un irmilic, care doi, trei beşligi, care câţiva sorcoveţi... Racoviţă şi Petrache Anastasiu, mai cu dare de

mână, îi dădea câte un galbăn... Numai Alexe Anastasiu, cel mai bogat dintre toţi îi dădea o jumtate de sfanţig. Iar Toderică Maslină nu-i dădea nimic, sub cuvânt că fără mutra lui tabloul n'ar plăti nici două parale.

Peste trei zile Romano se trezi tras la judecată după toate formele de către cei 10—15, pentru pagube băneşti şi bătaie de joc de persoana lor, cu anume lămurire; ba că Şendrea a fost tras la maşină cu gura căscată, ba că Miron a ieşit fără nas, ba că Ghilț are numai un ochiu, ba că Motăş îi cu două nasuri și a ieșit cu potcapiul protopopului în cap și protopopul cu pălăria lui Ghiţă Tifănescu... şi alăturau la jalbă și un tablou...

Şi procesul se judecă la ziua hotărîtă după toate regulile, cu advocați, cu experți, cu fel de fel de martori, toţi aleşi pe sprânceană, bine înțeles... Iar judecătorul care era şi el pe tablou cu cine știe a cui căiulă sau nas, ascultă foarte serios amândouă părțile, apoi retrăgându-se în «prezusfie» (?) cu cei doi «asesori» spre a râde tustrei, ieşi ca după o scurtă, dar adâncă și dreaptă chibzuință şi osândi pe Romano la dauna și cheltueli de câteva sute de galbeni...

Bietul Romano o vârî pe mânecă și ieși opărit dela judecătorie... să plătească sute de galbeni el, care n'avea cu ce-și plăti dulceața la cafenea!!...

Iar când se duse la Romano acasă și se uită de aproape la placă și văzu blăstămăția de pe dânsa, se înfurie grozav: se duse a doua zi la «butuc» și las' pe dânsul că le dădea el bani pe miere celor ce-și bătuse joc de meșteşugul lui.

— Iacă, măi Romano, îi zicea protopopul, chişcătura ias' de Toderică şi cu tânjala cea de Braun ţi-o făcut şotia: dar lasă c'ai să ne scoți tu mai bine altădată.

— Ba să te scoată, părinte, scaraoschi din fundul tartarului, că doar Sfinția ta ești capul tuturor răutăților.

Şi cam avea dreptate bietul Romano: protopopul era capul tuturor ghidușiilor, el le ticluia cel mai bine dintre toţi.

Şi câte altele!...

ADAOS

D I V E R S E

DESPRE DESVOLTAREA ȘI CONSERVAREA NAȚIONALĂ LA ROMANI

(REZUMAT)

Naționalitatea este un patriotism pe care orice popor e dator a-l conserva cu sfințenie, dacă voiește a-și conserva unitatea și existența, față cu atâtea împrejurări exterioare, care tind a-l cotropi și a-l nimici. Toate popoarăle, de sigur, au întreprins, pentru conservarea naționalității lor, lupte crâncene și îndelungate, dar poate niciun alt popor n'a avut a înfrunta, ca Românii atât de variate și de grele lupte pentru conservarea naționalității lor. Vechii coloniști ai Daciei, smulși din Italia, și poate din întreg Imperiul roman și transplantați, ca să zicem astfel, pe un nou pământ, ei fură obligați, de a-l conserva deocamdată și a-l recuceri mai în urmă, pas cu pas dela barbarii năvălitori. Cât timp coloniștii aduși de Traian stătură sub protecție și în legătură cu patria mumă, ei nu făcură alta decât se desprinseră și se lipiră de noua lor patrie și, învățând a o iubi, putu mai târziu ca s'o și apere. In acest timp, care ține aproape doi secoli, nicio împrejurare exterioară nu veni ca să atenteze la puritatea moravurilor și la sfințenia tradițiunilor, cei doi factori principali ai naționalității oricărui popor. Acest veac de aur însă trebui să aibă și el sfârșitul lui, și acest sfârșit începu odată cu năvălirea barbarilor; și Aurelian, fie că voia să întunece pe Traian, înființând o Dacie Aureliană, fie că din considerente politice voia să mai restrângă confinele Imperiului, strămută pe o mare parte din coloniștii Daciei lui Traian deadreapta Dunării, înființând Dacia Aureliană.

Din acest moment elementul roman al coloniștilor se despărți în două părți bine distinse: cei ce trecură deadreapta Dunării fură, de sigur, acei care nu avură nici casă nici masă și care se găseau bine oriunde; nu fură tot astfel și cei ce rămaseră în Dacia Traiană, adică în Țările noastre: aceștia nu putură a se despărți, de casa lor, de pământul pe care îl lucrase și care

hrănise pe părinţii şi strămoşii lor, nu putură în fine a părăsi mormintele finţelor lor iubite, pentru a merge în o nouă patrie.

Poate că e ceva providenţial în acest fapt, cu totul simplu de altminterelea: cine ştie dacă partea bolnavă a coloniştilor, rămânând în Dacia Traiană, nu s'ar fi întâmplat cu aceasta ceea ce s'a întâmpl t cu cea Aureliană: slabi, fără energie, fără respectul moravurilor şi a tradiţiunilor, cei ce trecură în Dacia Aureliană curând se pierdură şi nu fură în stare nici măcar numele lor să şi-l păstreze; şi dacă din când în când, faţă cu barbarii năvălitori, ei dau câte un semn de viaţă, aceasta e, de sigur, semnul de viaţă al candelei care se stinge. Cei din Dacia Traiană purificaţi, ca să zicem astfel; ţinând cu o sfinţenie la trecutul lor şi având o speranţă nesfârşită în viitor, ştiură a se strecura prin toate vicisitudinile timpurilor cu credinţele, moravurile şi naţionalitatea lor intactă. Iată pentruce istoria Românilor este istoria Daciei lui Traian şi nici nu se putea altfel de vreme ce numai aceasta şi-a conservat individualitatea sa. Din momentul când Dacia Traiană fu părăsită sau aproape părăsită de către împăraţii dela Roma şi dela Constantinopol, ea trebui să-şi apere singură independenţa, instituţiunile şi naţionalitatea sa, şi luptele pe care le întreprinse pentru aceasta, sunt din acele ce constitue mărirea trecutului nostru şi pot cu mândrie împodobi paginile istoriei universale.

Dacia lui Traian expusă şi deschisă, într'un mod excepţional, spre partea de răsărit care fu drumul bătut şi mare al năvălirilor, bogată în paşune şi productivă în cereale, formă de timpuriu, dacă nu tocmai ţinta dar locul de popas mai tuturor seminţiilor venite din răsărit şi nord. Goţii sunt primii năvălitori care ne calcă Ţările noastre către secolul al IV-lea. Poate că aceşti barbari de viţă germană ar fi rămas pentru totdeauna aici, dacă Constantin cel Mare nu i-ar fi alungat, şi aceasta a făcut-o el nu pentrucă el iubea pe Romanii din Dacia Traiană, dar fiindcă era deja creştinată şi Constantin cel Mare deci a fost împins la aceasta de simţul său religios. Această întâmplare uni încă pentru un moment, provincia lui Traian, cu imperiul de orient. Pe la începutul secolului al VII-lea o altă năvălire cu efecte mai pronunţate fu năvălirea popoarelor slave. Dacia lui Traian însă nu avu deocamdată a suferi nimic dela aceasta până mai târziu, când intră în resbele serioase cu Polonii. Deocamdată Slavii năvălitori se despărţiră în două ramuri: unii trecură pe la nordul ţărilor noastre şi ocupară provinciile slave de astăzi: Galiţia, Polonia, Boemia, etc., alţii însă trecură deacurmezişul ţărilor noastre peste Dunăre, atraşi fiind de slăbiciunea şi decadenţa imperiului Bizantin: vulturii se aruncau asupra unui corp în agonie; şi de astădată deci un fapt exterior, slăbiciunea imperiului Bizantin, scapă pe Dacia lui Traian de urgia năvălitorilor.

Una însă din năvălirile care înfipse groaza în inima tuturor popoarelor pe unde a trecut fu năvălirea Hunilor, conduşi de către Atila. Hunii devastau şi pustiau totul înaintea lor. Ţările noastre însă au suferit puţin de

această năvălire, căci ei îndreptându-se spre Nord, trecură pe din susul ţărilor noastre, devastară, supuseră şi se aşezară în Ungaria de astăzi. După ce cutreeraseră şi prădase întreaga Europă, Ungurii ce vin mai târziu supun Transilvania, şi Leşii din Galiţia încep a năvăli asupra Moldovei, cuprinzând mai toată ţara până la Bârlad. Bogdan, domnul de atunci, se adresă la Constantinopol şi căpătă ajutor cu care alungă pe Leşi şi apoi pe Unguri de a se întinde şi asupra celorlalte părţi din Dacia Traiană. Tot pe acest timp Genovezii, veniţi cu Bizantinii, se pun în contact cu Moldovenii şi se aşează prin oraşe sudice de pe malul Dunării; din acest timp datează de sigur, cei doi delfini pe stema ţării noastre; timpul acesta este însemnat şi prin tendinţa catolicilor de a aduce pe Români sub biserică occidentală, dar tăria credinţei noastre fu mai mare decât îndemnările, şi această tărie de credinţă ne păstrau încă odată unitatea şi naţionalitatea noastră. Toate năvălirile venise şi se strecurase peste Români, dar ei rămăsese pe loc; năvălirea Tătarilor, la jumătatea secolului XII-lea, îi silise să se adăpostească în munţi; după ce Tătarii trecură, ei se întoarseră fie care la căminul lor sub capiteniile lor; atunci se formează şi cele două principate Moldova şi Muntenia, aceasta din urmă compusă din unirea banatului Olteniei şi Munteniei care se făcu mai târziu. De aici înainte încep luptele acestor două ţeri cu Ungurii, Leşii şi mai târziu cu Turcii, lupte de existenţă şi independenţă din care Românii, prin înţelepciunea lor şi vitejia domnilor lor, au eşit totdeauna victorioşi. Mircea al Munteniei, Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare al Moldovei, port cu mândrie şi victorioşi stindardul naţionalităţii noastre, şi râdică ţara lor la un însemnat grad de putere in lăuntru şi de consideraţie în afară. Invinşi sau învingători, Românii scăpară cu naţionalitatea, obiceiurile şi credinţele lor din toate luptele crâncene care le avusese cu Turcii, Ungurii, Leşil. Mircea şi fiul lui Ştefan închinase ţările lor Turcilor tocmai pentru a salva naţionalitatea, existenţa şi credinţele poporului lor; veni însă un timp când aceste comori al poporului nostru fură serios ameninţate, nu prin arme, dar prin corupţiune şi tâmpire. Incă dela căderea Constantinopolului sub Turci, Grecii din Bizanţ începuse a se împrăştie în diferite părţi; ţările noastre avură şi ele partea lor; aceşti Greci se introduse încetul cu încetul neobservaţi şi începură a mina moravurile curate ale poporului, începură a-l stoarce de avutul său, aşa încât, pe când Domni valoroşi ca Mihai Bravul luptau pentru râdicarea românismului, în sânul ţărei acest românism era ros de un vierme activ şi neobosit. Căderea lui Mihai fu semnalul încetării luptelor şi din afară, şi începutul luptelor intestine pe de o parte, iar pe de alta sforţarea unor valoroşi domni de a râdica moralul ţărei. Vasile Lupu şi Matei Basarab fură reprezentanţii acestei fase a vieţei noastre istorice, dar şi ei căzură şi din momentul acesta, fanarioţii întăriţi se aruncară flămânzi asupra corpului lângezit al ţărei noastre. Românii fură desarmaţi, tributuri noui şi ne mai auzite fură aruncate în spetele poporului; demnităţi noui şi ridicole se creară; portul şi obiceiurile se schimbară şi limba fu alungată din biserici.

In acest timp de restrişte numai tăria înăscută a românului putu să resiste şi să păstreze, măcar prin sate şi prin munţi paladiul naţional, limba, obiceiurile şi credinţa; numai acolo naţionalitatea noastră avu un refugiu mai sigur. Dar ca toate trecu şi aceasta, şi revoluţia franceză suflă puternic peste popoare, împrăştiind norii groşi ai ignoranţei; sâmţul demnităţei începu a se desvolta în noi, şi barbaţi, putem a-i numi martiri ai românismului se însărcinară de a ne scoate şi deştepta din letargie. Petru Maior, Şincai, în Transilvania, Veniamin Costache, Asachi în Moldova, Lazăr în Muntenia, dădură semnul de deşteptare. După dânşii veniră oamenii de acţiune a lui 1848 care cu o persistenţă nemăsurată pregătiră şi aduseră pe 1859. Dela unire, drumul cel mare al reformelor e deschis şi unitatea noastră naţională pentru totdeauna asigurată.

CÂTEVA CUVINTE ASUPRA PSICOLOGIEI ŞI CARACTERULUI POPULAR LA ROMANI

Onorată adunare,

Dacă nu mi-ar fi teamă, că încep conferinţa mea cu o expresie prea cunoscută, ca să nu zic banală, aş afirma, că în vieaţa popoarălor ca şi în vieaţa indivizilor sunt fase, sau mai în special, momente psicologice, menite a umplea de grijă sufletele celor mai drept cugetători; dacă se iea, apoi, ca premisă, pesimismul acut, de care zac societăţile moderne, ajungem, în definitiv, la conclusiuni, care, cu drept cuvânt, ar trebui să ne pună pe gânduri nu numai asupra prezentului, dar chiar şi asupra viitorului poporului nostru. Şi s'au desfăşurat înaintea d-voastră aceste lucruri cu atâta eloquenţă, vervă şi colorit, în cât ni s'a smuls furtuni de aplause; sper, însă, că aplausele entusiaste, cu care am subliniat unele momente ale conferinţelor anterioare s'au referit mai cu seamă la tecnica oratorică a vorbitorilor, şi că nu au fost, de loc, expresia mulţumirii sufleteşti, pe care noi am fi simţit-o în faţa tabloului desnădăjduit al miseriilor poporului român, tablou executat cu atâta artă de maeştrii penelului oratoric.

Orice s'ar zice, rămâne, totuşi, constant, că sunt diferite moduri de a vedea lucrurile; şi dacă jelim cu nu ştiu care Profet, care şi-a atârnat lăuta în ramurile unei sălcii de pe malurile Iordanului nu peirea Sionului, dar zădărnicia lucrurilor omeneşti, de ce, adică, împreună cu adâncii noştri sociologi, nu ne-am întrista măcar de prezentul, în care trăim şi mai cu samă de viitorul, ce ne pândeşte? Suntem de perfect acord şi mergem pe aceeaşi cărare cu toţi acei, care semnalează miseriile, de care sufere poporul român şi cu acei, mai cu samă, care ne propun mijloacele de îndreptare; e un punct, însă, unde drumul nostru se bifurcă şi, de aici încolo, mergem pe căi diferite. Punctul acesta, punct eminamente esenţial pentru completa înţelegere a lucrului, constă în faptul, că, stăpâniţi de pesimism, ne-am deprins a privi faptele numai pe partea lor cea rea şi spiritul nostru s'a îndrumat, astfel, dacă nu pe o cărare cu totul greşită, dar cel puţin nu tocmai pe urmele adevărului. In esenţă, voi să zic, că, de multe ori, înotăm la suprafaţă, unde furtuna prinde, unde valurile se formează cresc, şi devin talazuri ameninţă-

toare şi unde spiritul nostru nu vede, şi nu poate vedea decât o peire sigură şi apropiată; nu ne-am scoborît însă cu ochiul minţii în adâncimile oceanului popular şi n'am cercetat fundul său, cu o expresie consacrată, fundul acestui ocean; numai cu chipul acesta, cunoscând, adică, lucrul în întregime, am putea trage conclusiuni sigure, de ce este şi de ce poate fi; şi când afirm aceasta, îmi vine în minte paradoxul metafisic al nu ştiu cărui mare spiritist, care pretinde, că *nu e real şi nu există, decât numai ceea ce nu se vede* şi, de şi cu oare care teamă, trebue totuşi să ma unesc, pentru moment cu această părere. Scopul conferinţei de faţă e tocmai acela de a se pune în evidenţă ceea ce nu se vede sau, mai bine zis, faptele peste care se trece cu prea mare uşurinţă, de a ne scoborî adică în fundul întunecos şi părăsit al poporului român, de a trăi un moment din adâncul vieţii lui, de a-i surprinde firea lui intimă, de a cugeta şi a simţi cu el, de a ne identifica, măcar cu această ocasiune, cu ţăranul, între noi şi între care s'au interpus atâtea stavile, în cât s'ar părea că ţara aceasta e locuită de două popoare cu totul deosebite: cel dela oraşe şi cel de la sate. Şi când zic aceasta, să nu credeţi că ţintesc la gloria de a fi autorul unui sărman joc de idei. O! Nu! ţinta noastră e să dăm a se înţălege că nu numai formele exterioare, dar şi modul de a cugeta şi a simţi al târgoveţului e altul decât acel al autohtonului din câmpiile şi munţii noştri. Nu se cere, în adevăr, un prea adânc spirit de observaţie, spre a pricepe, că e fundamentală deosebire între carul cu boi al ţăranului, de exemplu, şi între tramvaiul electric; între mulţimea de sori artificiali înfipţi cu o profusiune pe picioarele lor de fonta şi la lumina cărora ne mişcăm alene importantele noastre personalităţi şi între unica lampa de noapte, aprinsă de mâna lui D-zeu în adâncul cerurilor, spre a lumina slab şi misterios cărările goale şi pustii ale satelor noastre; cel puţin daca, din causa scumpetei petroleului ceresc, nu s'ar merge cu economia până acolo, încat să se aprindă aceasta lampă numai 15 zile pe lună, şi dacă, cel puţin, sburdalnicii de nori nu ar avea fantasia să o mai stângă şi ei din când în când! Apoi ce deosebire prăpăstioasă, încă, de la surtuc la suman, de la iţari la pantaloni! Şi fiindcă trebue să se dea fie cui partea ce i se cuvine, ce deosebire, încă, între zevelca şi catrinţa de la ţară şi între rochea scumpă şi elegant tăiată de la târg, între clasicul conci moştenit de ţăranca româncă de la matroanele romane, strămoaşele sale, şi între babilonia cosmopolită, care a transformat, în o pădure virgină din noul continent, capul femeii din lumea întreagă; e de prisos, credem, să mai amintim, că corpul chiar a contractat forme convenţionale, înaintea cărora Natura creatoare rămâne adânc jignită de îndrăzneala omului, care a avut pretenţia, sa corijeze cu rău gust pe cea mai strălucită din creaturile sale. Depărtatul şi cultul Apus a aruncat, peste corpul poporului din oraşele noastre, podoabele sale exotice, iar în sufletul lui a infiltrat simţiri şi cugetări mercantile. Vorbim franţuzeşte, mâncăm franţuzeşte, iubim şi urâm franţuzeşte; şi dacă fetele noastre crescute la *Dames de Sion*, nu execută, cu toată graţia, indispensabila reveransă,

dacă n'au eşit, din oficina esuită, complet transformate, dacă nu ştiu a ţese iute şi cu două degete crucea pe piept şi, dacă, după un anume manual, nu ştiu a ţinea ochii în pământ şi a-şi modula gama vocală, apoi, noi părinţii, rămâneam desperaţi şi sântem în stare a considera pe copiii noştri ca buni de împăiat şi de aşezat în rafturile unui muzeu de quadrumane. Vârtejul unui realism rafinat şi disnervant ne răpeşte într'un danţ infernal: alergăm ameţiţi, cădem, ne râdicăm răpede cu sufletul în gât, pornim înainte, forţând ultima picătură de vigoare, ce mai circulă în vinele noastre, sângele aleargă furtunos în arterele noastre şi inima, acest minutar al vieţii, bate iute şi violent până la punctul de a ne sdrobi piepturile... apoi, istoviţi, ne oprim! inima şi plămânul, în stilul lor fisiologic, fac o sincopă şi ftisia galopantă sau anevrismul fulgerător închee cu un punct negru fraza scurtă a vieţii. Tineretul nostru, şubred şi diafan, pr zintă psicolog lui exemplare şi mai d mn de studiat: intrat, şi el, prea de timpuriu, cu alcătuirea lui etică pe căile arzătoare ale vieţii moderne, are, de multe ori, soarta fluturului, care, doritor de prea multă lumina, şi împins de năzuinţi imprudente, moare hipnotizat în flacăra unei lumânări.

De şi reprezentanţi ai unei generaţiuni, care se stinge, nu sântem, totuşi, dintre acei, care apoteozează trecutul nostru idilic; suntem însă dintre acei, care condamnă, din toate puterile, direcţiunea progresului nostru aparent; căci, afară de progresul nostru real, pe care, cu toate sforţările noastre supraomeneşti, nu-l putem îndeplini decât conform legilor de desvoltare socială, există la noi, ca la toate popoarăle cu cultură de împrumut, un progres aparent. Am putea să ilustrăm această teză cu o sumă de exemple, care de cât care mai dureroase; renunţăm, însă, la un catalog prea amănunţit al miseriilor noastre. Unul, însă, dintre cele multe şi care, mi se pare, că ar da măsura generală a lucrului, ar fi şi cel următor: sânt o persoană sau, spre a fi mai limpezi, sânt un străin, care nu prea e în curent cu oamenii şi lucrurile oraşelor noastre; după o lungă călătorie prin oraşele mari ale Apusului, sosesc în Bucureşti, de exemplu; eu străinul, care cunosc pe deget, minunele culturii şi vieţii occidentale, mă simt la Bucureşti ca şi la Paris, Berlin sau Viena, căci formele oamenilor şi lucrurilor sunt aceleaşi, de şi pe o scară mai restrânsă; şi, în entusiasmul meu pentru ceea ce văd, îmi scot pălăria şi salut cu căldură pe acest popor mic, dar harnic şi inteligent, care a ştiut, în 40 de ani, să atingă progrese, pentru care bătrânele popoare ale occidentului au asudat peste o mie de ani, şi eu, străinul, plec, ducând cu mine admiraţia cea mai sinceră pentru tânărul popor, făclia orientului. Vă întreb, însă, şi aceasta în mod foarte discret, ce s'ar fi întâmplat, dacă străinului în cestiune i-ar fi venit fantasia, să iea la o parte pe cel întâi trecător şi să-şi sgârie puţin cu unghia peliţa strălucită, cu care era acoperit? Ce ziceţi? N'ar fi râdicat sprâncenile, n'ar fi făcut ochii mari şi, permiteţi-mi o expresie nu tocmai la modă, dar foarte potrivită, n'ar fi rămas cu gura căscată? Pentru ce? răspunsul îl las pe sama fie căruia dintre d-voastră.

Lucrurile stând astfel — şi lucrurile stau aşa — care ar fi sinteza prin imaginaţie a poporului, care însufleţeşte ca un furnicar oraşele noastre? degenerarea, care roade cu dinţi ascuţiţi şi veninoşi în formele sculpturale şi clasice ale populaţiunii româneşti, dacă nu a redus încă, dar e pe punctul de a reduce aceste forme şi proporţiuni la dimensiunea unei statuete de gueridon, ale unei jucării de Nuremberg; dacă mai puneţi că, peste această statuetă, străinătatea a aruncat toate panglicăriile sale multicolore, am căpăta o figurină foarte potrivită, pentru a constitui vre una din podoabele unui Crist-baum, pe care vre un Congres european şi-ar propune să-l râdice în ajunul vre unui crăciun politic. Aş diseca, înaintea d-voastră şi crierul microscopic al acestui figurant, dar mă tem de o decepţie şi mai mare; mă tem, anume ca nu cumva să-l găsesc prea neted şi fără circumvoluţiuni; iar în compartimentele închipuite de vechii Frenologi, mă tem să nu găsesc pe toţi romanticii tuturor popoarălor disputându-şi primul loc; mă tem să nu găsesc vre o expresie franţuzească luând la bătae şi alungând pe una românească, pe Ştefan cel Mare sau Mircea Cel Bătrân, umflaţi de după ceafă de vre un oare care Monte-Cristo sau Tartarin de Tarascon; pe legendara mumă a eroului Moldovei îmbrăcată în matineul vre unei Nana sau Sora Ana; iar pe vechii noştri cronicari mă tem să nu-i găsesc văcsuind ciobotele lui Zola sau Daudet; şi de multe, de multe altele mă tem; de aceea, încheem acest paragraf al conferinţei noastre, rezervându-ne dreptul, bine înţeles, de a ne sprijini capul pe mână şi de a medita cu îngrijire la deslegarea problemei viitorului.

Trecem, onorată adunare, la a doua şi ultima parte a subiectului nostru; credem ca e şi timpul de a mai eşi din aerul confinat şi greoi al oraşului, spre a merge sa respirăm un moment aerul larg şi liber al câmpiilor şi muntilor noştri; să lăsam duruitul sgomotos al trăsurilor pentru scârţâitul carului neuns al ţăranului; să ne lipsim, pentru puţin, de muzicele şi orhestrele omeneşti şi să mergem să ne îmbătăm de melodiile văzduhului, de colosala simfonie a Naturii; să ne mai bată inima şi la glasul tainic al pâraelor noastre limpezi, să ne mai plutească sufletul şi pe aripile vântului dulce de apus, care suspină, tăindu-se în fruntea ascuţită a bradului; să plângem cu roua câmpului de vară şi să lăsăm întreaga noastră fiinţă să mai lunece şi pe povârnişul unei dulci melancolii, în fata unei flori răsărite pe margini de abis. Poate că în câmpiile noastre largi şi mănoase, în munţii noştri plini de umbră şi de racoare, in mijlocul nepeptanatului şi sburlitului popor dela ţară, vom găsi un minut de odihnă şi de dulce reculegere pentru sufletele noastre sbuciumate de vijaliile arzatoare ale vieţii de oraş. In adevăr, onorată Adunare, noi târgoveţii, noi oamenii subţiri, noi cei cu idei înaintate şi — aş putea zice — şi înalte, noi micii despoţi, care, cu foarfeca cu vântului şi a condeiului, croim soarta popoarelor, noi care luăm visul drept viaţă şi viaţă drept vis, noi al cărora presbitism sau miopism se uită cu despreţ, prin stecla ochelarilor, la broasca ţîstoasă din picioarele ţăranului, noi

în fine, aşa cum sântem şi cum ne-a creat, nu plăsmuitorul a toate, ci ultimul jurnal de modă din Paris, noi, zic, am chemat pe ţăran înaintea tribunalului nostru înmănuşat şi i-am cerut socoteală, pentru ce nu bea bere în loc de vin, pentru ce stărue în a-şi păstra clasicul lui nas roman şi nu-l schimbă pentru nasul alcoholic al occidentului? pentru ce ţine numai de cât să moară de bolile, pe care bunul D-zeu le-a pus să străjuiască echilibrul omenesc şi nu mai moare puţin şi de delirium-tremens? pentru ce să duce la crâşmă şi nu la Club, pentru ce tot joacă hora şi bătuta şi n'o mai schimbă pe ţarina, boston sau pas-de-quatre? Pentru ce nu-şi schimbă barba şi pletele lui dacice pentru cotletele englezeşti sau Henri IV franţuzesc? Pentru ce tot mormăcşte un jargon nesuferit şi sălbatec, care turbează urechea fină şi muzicală a mult mai finului şi muzicalului târgoveţ? Pentru ce nu-şi schimbă şezătoarea în matinele şi vergelul în revelion? Ce tot îi dă cu frunza verde şi n'o mai dă şi pe:

Doi ochi am iubit în viaţă,
Luceau ca stele printre nori,

sau

Angel de iubire, angel ce ador,
Pentru tine dragă văd că am să mor!...

Pentru ce nu mai rimează ceapă cu apă şi pâne cu câne, după cum s'ar părea că reclamă ultimul stadiu evolutiv, realizat de barzii, care fac deliciul mabalalelor? Şi ar trebui un supliment de conferinţă, ca să enumer numai învinuirile ce s'au adus ţăranului de noi, tiranii şi asprii lui judecători. Şi ţăranul, care nici o dată nu-şi dă inima pe faţă cătră târgoveţ, ci, din contra, caută să-l înşăle şi să-l amăgească, pe cât poate, drept răspuns la toate crimele ci i se impută, îşi suceşte stângaci căciula în mâni, se scarpină cu toate cele 5 unghii netăiate ale dreptei în creştetul capului, semn că cheamă o idee în cercul târziei sale conştiinţi, şi, după o pausă, în care a rumegat bine răspunsul, zice şi el: « Apoi, dă, boeri D-voastră, ce să facem, dacă aşa am apucat?». Şi dacă cineva, şi, în cazul de faţă, noi, asprii judecători ai ţăranului, am şti cât înţăles şi câte învăţăminte se cuprind în aceste trei cuvinte « Aşa am apucat» de sigur, că am pronunţa un verdict de achitare pentru toate crimele de les-modernitate comise de inculpat. Dar vor întreba, poate, scepticii şi cei cu despreţul pe buze, pentru tot ce ne-a trecut prin vama de la Iţcani sau Predeal: « Ei, şi ce a apucat acest mojic de ţine şi nu lasă cu atâta îndărătnicie? Iată Moncher, ar continua el să zică, un argument, care s'ar mai putea întâlni la Canaci, Somali, Bogesmani sau la mâncătorii de foc din Australia; iată ce va să zică a fi incult, iată ce va să zică a nu fi cetit pe Germinal, Debâcle, Bête humaine şi alte atâtea opere, care fac gloria literaturii moderne». Şi modernul nostru, contractând o mână

îngrijită, s'ar perde în reflecţiuni de compătimire pentru acest sărman popor, care s'a născut, a trăit şi va muri sălbatec, fără să guste din cupa delicioasă, din care el, modernul, s'a îmbătat şi a atins idealul culturii intelectuale şi morale hotărîte omului pe pământ. « Rien à faire, moncher » va zice el terminând şi clătinând capul cu desnădejde. — Şi, de altă parte, credeţi că mintea ţăranului a rămas neactivă şi că el nu şi-a făcut reflexiunile şi concluziunile sale? O! să nu credeţi aceasta. Ţăranul are la îndemână atâtea săgeţi pregătite pentru orice ocasiune, în cât vai de acel, ce şi-ar pune în minte să înfrunte vre-una din ele: şoacăţă, liftă, latină, pantalonar, surtucar, albăstrime sunt atâtea epitete graţioase, pe care ţăranul le pune la îndemâna tuturor acelor, care ar pofti să se atingă de patrimoniul lui strămoşesc, de paladiul naţional, pe care el l-a păstrat cu atâtea jertfe şi cu atâta sfinţenie, dealungul veacurilor şi restriştelor de tot felul, prin care a trecut; şi să nu credeţi că, prin sita deasă, prin care el vede lucrurile, nu-şi dă şi el samă de adevărata lor valoare; şi să nu credeţi, de asemenea, că el nu răspunde la compătimire prin compătimire şi că dacă noi îl găsim pe el sălbatec, apoi el nu ne găseşte pe noi nişte stricaţi şi lepădaţi de lege. Fondul lucrului nu stă însă aici. Alt ordin de idei îmi propun să desvolt în această a doua şi ultimă parte a conferinţei mele, ordin de idei cu mult mai important şi care va da măsura modului, cum înţălegem noi lucrurile în mult discutata cestiune a poporului român. Pentru acest sfârşit să dăm pinten imaginaţiunii noastre şi, pe aripele ei, să ne transportăm, pentru un moment, în depărtările mareţe şi de atâtea ori nefericite ale Istoriei noastre, în epopeea colosală, care s'a desfăşurat în âmpiile largi ale Dunării şi în văile strâmte ale Carpaţilor, dela Tisa până la Nistru, din Carpaţi şi până la Mare. Nu-mi propun să fac o lecţie de Istorie, căci n'ar permite-o subiectul nostru; voi să zic numai, că ne-am deprins a ne făli cu numele de scoborîtori direcţi şi nemijlociţi ai vechilor Romani; se poate; şi n'o să venim noi să răsturnăm teorii cu drept de cetăţenie; mie însă îmi place să cred că de la capul locului, am fost mai mult o sinteză a lumii romane, şi când zic lumea romană, înţăleg nesfârşitul furnicar de popoare, ce alcătuiau vasta, ca să nu zic nesfârşita, dominaţie romană; după năvălirile barbarilor, adică actualul popor român, s'o fi mai hultuit cu sânge nou importat din fundurile lumii, şi trecut la noi pe căile larg deschise ale porţilor Caspice. Cel puţin prezenţa rămăşiţelor din viaţa morală şi religioasă a tuturor popoarelor pământului, în legendele, poveştile, credinţele, superstiţiile şi tradiţiile noastre, par a confirma aserţiunea de mai sus; dacă, pe lângă aceasta, mai considerăm nemărginita putere de rezistenţă a poporului român, putere capatată prin o largă încrucişare, apoi sântem cu atât mai mult împinşi a crede afirmarea noastră. Ca Românul e înzestrat cu o neasemănată putere de rezistenţă, se constată din faptul că el s'a strecurat dealungul veacurilor cu individualitatea lui neatinsă; şi, când zic neatinsă, înţăleg prin aceasta acea nesfârşită comoară de obiceiuri, de credinţi, de datine şi, mai presus de

toate de simţiri, de cugetări şi de aspiraţiuni, care, toate, formează caracterul fundamental al unui popor şi, în cazul de faţă, al poporului român. Când însă discutăm, onorată Adunare, asemenea cestiuni, nu trebue să lunecăm cu privirea la suprafaţa lucrurilor, ci trebue să pătrundem cu ochiul minţii în miezul lor intim, de oare ce ştiut e, că, în procesul de evoluţie istorică al unui popor, se pun şi se suprapun la suprafaţă, întocmai ca în fenomenele geologice, [1]) straturi, păturí străine şi de împrumut; şi se suprapun acele pături în cantitate şi grosime până la punctul de a acoperi, a întuneca şi a face să se creadă că pătura primitivă, fondul, s'a nimicit şi că nu mai există. Dacă, deci, în cestiuni ca cea, de care ne ocupăm, am privi lucrul numai la suprafaţă, apoi, de sigur, că ar trebui cu toţii să ne întrebăm cu îngrijire, unde e poporul român? L-am căuta în toate părţile şi n'am mai putea găsi pe acest mic popor sub groaza de pangligării şi inovaţiuni, sub care străinătatea l-a înmormântat; l-am crede prăpădit, şi noi înşine ne-am îndoi de propria noastră existenţă reală; căci numai numele de român nu e încă o dovadă că există un popor român. Cum însă, în puternicele comoţiuni geologice, pătura adâncă şi primitivă esă la suprafaţă, tot astfel şi în viaţa popoarălor, puternicile comoţiuni istorice ne putem da seama, dacă, în adevăr, existăm sa nu, ca popor. Voiţi un exemplu? el e uşor şi la îndemâna tuturor: dacă fiecare am răscoli puţin bagajul nostru ştiinţific, am da, unii mai uşor, alţii mai cu greu, de figurile colbăite ale eroilor trecutului nostru, şi fie care, după gradul său de sensibilitate, faţă cu măreţile noastre suveniri istorice, am rămânea mai mult sau mai puţin cuprinşi de admiraţie şi respect înaintea acelor cete de voinici, care, cu pieptul în soare şi cu pletele în vânt, sburau pe caii lor iuţi şi mici când la Dunăre, când la Nistru, când la Carpaţi, ca să-şi apere patrimoniul strămoşesc de liftele păgâne; şi în fruntea lor boerimea iar în fruntea boerimii Domnul ţării mergeau deavalma, însufleţiţi de acelaşi gând, de acelaşi dor, către aceeaşi ţintă; iar de aceste cete, mânate, nu de biciul despotului, ci de iubirea de ţară, se sfărâmau valurile prăpăditoare de Turci, de Leşi şi de Unguri. Şi când ni se spun sau când cetim aseminea lucruri, noi, micii urmaşi ai unor strămoşi mari, luăm drept basme sau înflorituri şoviniste Istoria dureroasă dar măreaţă a trecutului nostru.

S'a ajuns, spre ruşinea noastră, de a se face din marii noştri Domni nişte căpitani de hoţi, nişte capi de bandă, nişte voinici de codru; ei bine fie, dar să fie, în acelaşi timp şi bine constatat, că aceşti Condotieri ne-au păstrat Ţara şi neamul. A trecut de atunci veacuri peste veacuri şi undele timpului a aşternut peste fiinţa poporului român straturi de suferinţi, de umiliri şi de restrişte; nu e vorbă, din vreme în vreme, şi când i-a venit bine, căci aşa e Românul, a mai pus pe Leah la jug, a mai pârlit pe Ungur ca în ajunul

[1]) I. Paul, « Ţăranul român şi ungur» conferinţă ţinută în Aula Universităţii din Iaşi.

Crăciunului, a mai tăiat nasuri şi urechi tătăreşti, a mai înţepenit cu cue turbanele Turcilor pe cap, a mai amestecat gluma cu cruzimea, după cum e firea Românului; dar aceste momente semănau mai mult a iuţi şi trecătoare semne de viaţă, pe care, în ceasul de pe urmă, le are ori ce muribund; la urmă, însă, a venit timpul greu, timpul de restrişte; şi nu m'am mirat nic n'am urît pe Turc; el ne-a făcut şi bine şi rău şi, la drept vorbind, poate că binele, ce l-am avut de pe urma lui, cântăreşte, în cumpăna Istoriei noastre, mai mult de cât aurul, mierea şi caii, cu care l'am dăruit; ceea ce însă a fost, pe cât de trist, pe atât şi de hazliu, a fost întunerecul Domniei şi năzuinţilor fanariote; atunci, după noi, a fost în cumpăna existenţa noastră ca popor. Turcul a năzuit la pungile noastre: am tăiat punga dela brâu, i-am asvârlit-o şi am rămas saraci, dar ne-am păstrat limba şi neamul; când a venit Fanariotul, după ce ni s'a luat punga de la brâu, ni s'a cerut limba din gură şi sângele din vine; şi a fost un moment când gravii şi serioşii scoborîtori ai lui Traian umblau cu tava de plăcinte aninată de gât, când vorbiau, ca paserile, numai din vârful limbei, când începusem să înhămăm capre la plug, când cireşii nostri începuseră a produce masline şi când copiilor, dimineaţa li se frecau măselele cu coajă de alămâie, ca să se poată face economie de mâncare. Şi oricât respect şi admiraţie am avea pentru grecii lui Militiade, şi Temistocle, nu putem, totuşi, admite, ca cel de pe urmă sdrenţe ros,care murea de foame sub clasicul soare al Atenei şi care-şi adăpostea contracţiunile spasmodice ale stomacului la umbra Propilelor sau Acropolei, să plece lihnit şi pe brânci din clasica Atena sau decadentul tanăr, iar când ajungea aici, să se ridice drept în picioare şi, cu frnutea sus, să se dee drept strănepot al lui Ahile şi scoborîtor în linie dreaptă a lui Pericles; noi nu contestăm nici unui grec dreptul de a fi strănepotul ori cui pofteşte, dar îi contestăm dreptul de a-şi echivala titulurile greceşti în ţara românească. Şi mi se pare mie, ca, în sacul, în care am vârît pe toţi străinii, şi pe care sântem pe punctul de a-l lega la gură şi a-l asvârli în mare, ar trebui să-i poftim să intre şi iluştrii scoborîtori ai eroilor Iliadei şi Odiseii. Trec peste domnia rusească şi peste toate miseriile menite a întuneca tot mai mult fondul curat românesc al poporului. Ţin numai să constat că, la un moment dat, acest fond era atât de copleşit, atât de înmormântat sub păturile străine suprapuse, în cât cu greu am fi putut recunoaşte pe românul lui Ştefan sau al lui Mircea. Imprejurările însă, istorice, acele comoţiuni puternice, pe care înlănţuirea faptelor le provoacă în viaţa popoarelor, au venit în ultima jumătate a secolului, să dovedească că acea pătură adâncă există, mai mult încă, a făcut-o să apară la suprafaţă; şi mi se pare mie, ca cel întâi, care a dat semnalul, a fost un român de neuitată memorie, care, la vizita de învestitură făcută Sultanului, a îmbrâncit cu piciorul papucii oficiali şi, în loc de a saruta poala, după tradiţiile fanariote, a strâns verde şi româneşte mâna a tot puternică a Padişahului. Momentul, însă, culminant, când esă la iveală adevărata natură, adevăratul fond întunecat al

Românului, e, de sigur, războiul de Independență. Aproape cu toții îl cunoaștem, căci e istorie pur contemporană. O reflexiune, totuși, îmi voi permite: cine ar fi crezut, ca greoiul țăran, cu mersul împrumutat dela animalele lui de muncă, istovit de lipsă, încărcat de angarale, demoralizat de asupririle trecutului, desconsiderat și necunoscut de toată lumea va putea să înfrunte botezul sângelui și al focului? Rușii, puternicii ruși, ne oferea ca o distinsă onoare, posturile de bucătari și de rândași ai strălucitei armate a nordului; căci la ce puteau fi buni, cugetau ei, niște opincari cu căciula dintr'un berbece, și la căciulă, cu o pană de curcan lungă cât toate zilele? Ei bine, acești opincari, cu pana de curcan la căciulele lor dintr'un berbece, au arătat Rușilor drumul către victorie, și fundul de azur al cerului pe înălțimile aeriene ale Plevnei nu era tăiat de șepcile late ale Rușilor, ci de penele ascuțite ale curcanilor. Precum vedeți, Românul cu toate împrejurările disolvante, și-a păstrat dealungul veacurilor vechia lui bărbăție, și n'a trebuit decât să fie cerută, spre a eși la iveală. Noi târgoveții, însă, să nu ne prea mândrim, căci, pe înălțimile Plevnei și ale Griviței, tocmai multe jobenuri nu s'au prea văzut. Să lăsăm, deci, țăranului gloria de a fi cucerit Plevna externă, căci și pe noi ne așteaptă o glorie, tot atât de mare, poate, aceea de a cuceri Plevna internă. Acestea din punctul de vedere al bărbăției strămoșești. Sunt, însă, alte puncte, care, dacă nu sunt menite a pune în relief valoarea unui popor din punctul de vedere politic și militar, au însă o importanță imensă din punctul de vedere al continuității neamului, al păstrării firului, care constitue individualitatea lui; și nu cunoaștem pe suprafața pământului un popor, care să fi păstrat cu mai multă sfințenie, mai neatins și mai curat patrimoniul strămoșesc, decât poporul român; și, în această privință, mergem până acolo, încât afirmăm, fără teamă de a fi desmințiți, că orice manifestare a vieții noastre a fost bastardă, dacă n'a avut la temelie cugetarea și simțirea curat românească. Din nenumăratele exemple cu care s'ar putea ilustra această teză, prindem unul în treacăt: cine contestă de exemplu, că tânărul cutare, cu îmbrăcămintea într'o neregulă studiată, cu pletele pe spate, cu fața palidă și interesantă de veghere și rătăcind alene și fără țintă, departe de privirile supărătoare ale restului muritorilor, nu e poet sau, cel puțin, amorezat? Nimeni, de sigur, nu va îndrăsni să cugete altfel; și noi mergem până acolo, încât îi permitem, în mod serios, de a fi poet, ba în mod încă și mai serios de a fi chiar amorezat; ceia ce însă nu ne place e, că toată această afectare exterioară nu miroase a lucru curat românesc; chiar simțirile și gândurile ce frământă pe individul nostru sânt, ca multe altele, o marfă de import: Romeo visează la Julieta sa sau Leandru la Hero; și mie, care-mi place mai mult mirosul de busuioc decât de violete de Parma, sunt necesariamente forțat să admir mai mult simțirile curate, drepte, limpezi și adevărat adânci ale țăranului, transmise nouă în poezia lui populară decât toate elucubrațiunile sentimentale nemțești, pline de pesimism și de mist cism, care duc dedreptul la otravă sau la pumnal; și noi care nu ad-

mitem, ca cineva să-şi curme firul zilelor pentru toate lucrurile, sântem în tot dreptul să găsim perfect, şi ca frumos, şi ca idee şi ca adâncime de simţire, modul cum îşi varsă ţăranul focul inimei sale. Voiţi un exemplu? Iată-l:

Floricică albăstrea
Mândră, mândruliţa mea!
Feţii tale cea de zână
Toată lumea se închină
Râsu-ţi lumea 'nveseleşte,
Plânsu-ţi lumea amărăşte,
Şi de dragul dumitale
Ştie chiar şi sfântul soare,
Că la tine, când priveşte,
Stă şi nu mai asfinţeşte.
Sfântul soare, dacă-i soare,
Şi tot după tine moare;
Dară eu fecior sărac,
Cum să nu mor de-al tău drag?
Hei! Dragoste, dragoste,
Tu usci mândra pajişte;
Tu o usci, tu o înverzeşti,
Şi iar lumea 'nveseleşti!

Cu o atenţiune nu tocmai încordată, am putea distinge în poezia poporului simplicitatea ca formă, adancimea ca sentiment, naturalul ca mod de simţire şi cugetare. Ce deosebire între literatura poporului şi între o mare parte din literatura, asa zisa culta! Noi gândim întreaga natură spre a o face partaşe sentimentelor noastre artificiale; torturăm limba, schilodim fraza, închidem ideia în cuvinte, întocmai cum se închideau, în vin ina de fer, vinovaţii din evul mediu şi ne alegem, la urma, cu nişte forme de cugetare şi de simţire seci, fără cultură, grele de mistuit şi care nu se pot lipi de inima şi de sufletul nostru; în timp ce ţaranul implică în viaţa sufletului şi inimei lui, cel mult, pe sfântul soare, cerescul lui tovarăş de toate zilele, şi pe pajiştea înflorită, pe care îşi odihneşte, câte odată, visurile şi viaţa sa idilică; şi zic în adins idilica, deoarece un alt gen, care predomneşte în literatura sentimentală a poporului e şi cel idilic; daca nu v'aş obosi cu prea multe exemple, v'aş mai cita şi urmatoarele câteva versuri:

Frunzuliţa rug de mure,
Ce mi e drag mie pe lume?
Cărăruşa din pădure
Pardosită cu alune,

Pe de lături cu căpşune,
Unde strâng fetele mure;
Noi cântând tăiem, nuele,
Doar ne-om întâlni cu ele!

Aş putea să înmulţesc la nesfârşit citatele; dar din cele de până acum, şi care sânt prototipul marii mulţimi a poeziilor populare de dragoste se poate vedea că ţăranul nu se suie nici în regiunile eterice ale idealismului răce şi rafinat, nici nu se scoboară în sentinele infecte ale realismului otrăvitor; pudic în dorinţele sale, el nu exprimă decât ceeace convine simţului literar şi se mulţumeşte cu o floare, cu o rază de soare sau cu o privire din ochii mândrei lui; câte învăţăminte ne-ar trebui să luăm dela anonimii barzi ai poporului, noi gâtuitorii de muze, care ne luăm în serios, îndată ce am descoperit două rime, care se uită una la alta ca mâţa la câne. Noroc, numai, că moliile şi şoarecii au şi ei cuvântul lor şi că acel ce a creiat aceste mici jivine, în cap avut-a minte şi'n minte socoteală, a ştiut el, adică, că va trebui, odată, pus frâu talentului literar pe pământ; şi să nu credeţi că poporul român, în lunga lui viaţă istorică, s'a învrednicit numai cu dragostea; pentru fiecare simţire, pentru fiecare bătaie a inimii lui, pentru fiecare nemulţumire, durere sau bucurie, pentru întreaga lui viaţă sufletească, în fine, el are modul lui particular de a se exprima; mai presus de toate, Romanul e satiric şi muşcător; nu cunosc în toată literatura cultă o bucată, care să valoreze, din toate punctele de vedere, cât următoarele cinci versuri:

Sue lelea pe colnic,
Răsucind la borangic
Şi pe fus n'are nimic,
Pe cer cătând dup' un nor!...
Bată-te pustia dor!...

S'a tot zis că Românul e leneş, dar ştiţi cum biciuieşte el lenea, şi mai cu samă la femeie? Vă rog să ascultaţi următoarele versuri:

Asta-i mândra mândrelor,
Ţesătoarea pânzelor,
Bărbata bărbaţilor!
Până ţese-un cot de pânza
Codrul nu mai are frunză
Ţese-un cot
Şi fuge 'n pod
Ţese-o nartă
Rupe-o spată
Printre iţe şi fuştei
Paşte-o turmă de purcei,
Intre iţe şi 'ntre spată
Paşte roaiba 'mpiedecată!

1

Fetelor mari şi leneşe le cântă, cum s'ar zice, pe departe:

Omu 'n lume multe vede
La o casă şapte fete
Şi fântâna sub perete...
Moare cânele de sete.

Nurorile trăesc rău cu soacrele şi nu le îngrijesc; şi pentru ele are Românul cântec:

Frunză verde doi bujori
Soacra-i cu două nurori:
Una merge la fântână
Cu cămeşa soacri 'n mână,
Ş'o afundă 'n apă-o dată,
Na-ţi-o mamă că-i spălată,
Şi-o acaţă pe-o nuea,
Câinii hârâe la ea.

Citind şi reflectând puţin şi în treacăt asupra celor câteva versuri de mai sus, n'am avut deloc intenţiunea să vă fac cunoscută poezia populară cu tot ce s'ar putea zice despre ea. O! Nu! aceasta ar forma subiectul bogat şi interesant, nu al uneia, ci al unui şir de conferinţe; am voit numai să vă arăt, că, sub scoarţa grosolană a ţăranului, se ascund calităţi, pe care noi, chiar noi subţirii şi eleganţii târgoveţi, am putea, cu drept cuvânt, să le pismuim; şi, spre a pune în legătură începutul cu sfârşitul v'aşi ruga să conveniţi, împreună cu mine, că poporul român, mai mult de cât orice popor de pe lume, are, în păturile lui adânci, comori nepreţuite. A le avea, însă, n'ar fi de ajuns; şi noi, târgoveţii le-am avut, şi vechii noştri boieri învârteau cu jupânesele lor, hora în bătătură; şi lor le cânta cioara de ţigan de inimă albastră, şi ei frământau pământul sub un brâu sau o bătută nebună, cu poalele antereelor aninate în brâu, şi îşi măritau fetele cu vornicei, cu conacari şi cu toate formele tradiţionale; aceleaşi obiceiuri, aceleaşi moravuri, aceleaşi credinţi, aceleaşi aspiraţiuni se întindeau ca o apă fără valuri pe larga suprafaţă a ţării; dar veni un timp când vântul începu să bată dela cele patru puncte cardinale, şi totul se turbură; străinismul străbătu prin toţi porii fiinţei noastre, şi astăzi noi, orăşenii, ne căutăm peste tot locul şi nu ne putem găsi nicăeri; şi de unde, mai înainte, trăsătura de unire dintre oraş şi sat turburată, poate, numai de antereul de cutnie al boerului, astăzi nu ştim de a mai rămas un singur lucru, care să o poată restabili. Şi noi am avut o comoară nepreţuită moştenită dela strămoşii noştri, dar am pierdut-o; ţăranul a avut-o, a păstrat-o, o are şi o va păstra şi iarăşi, onorată Adunare, nu în acest sentiment de avariţie stă meritul poporului dela sate; sântem departe de a râdica la rangul de icoană tipul moral al lui Hagi-Petcu; ade-

văratul merit stă aiurea: se ştie că caracterul unui popor e modul original şi propriu mai lui, de a-şi manifesta prin fapte impresiile lumii exterioare, amăsurat alcătuirii lui fizice şi morale; şi se mai ştie că acest caracter se moşteneşte şi se păstrează din generaţie în generaţie; nu urmează de aici, însă, că acest caracter nu se poate schimba; e de ajuns o picătură de apă să cadă regulat, neîntrerupt şi îndelung timp spre a măcina şi stânca cea de cremene; şi va fi de ajuns ca influenţe exterioare să sape îndelung la baza moravurilor unui popor, spre a le dărâma şi a le reduce în pulbere; şi cu toate acestea, de câte veacuri şi câte picături de apă străină n'a căzut de stânca de granit a poporului român! Câte influenţe exterioare n'a săpat la baza moravurilor lui, şi, cu toate acestea, el a ieşit neatins până astăzi; sărac nu e vorbă, despreţuit, dar cu neatinsa comoară a patrimoniului strămoşesc. El, şi numai el, a păstrat neîntrerupt firul caracterului naţional şi dacă istoriceşte există un popor român — şi acest popor există — apoi aceasta a dovedit-o şi o dovedeşte românul dela ţară. In legătură nu tocmai depărtată cu cele ce preced şi ca conclusiune, asupra căreia s'ar putea cu folos medita, mă refer la un lucru cunoscut tuturor: strigăm pe toate tonurile că străinii ne mănâncă; şi eu strig împreună cu d-voastră, decât nu ne potrivim la cuvinte; e vorba de un simplu pârdalnic de sufix: d-voastră strigaţi Străinii! eu strig, Străinismul! D-voastră vă uitaţi în jurul d-voastră, eu mă uit în sufletul şi inima mea; d-voastră credeţi că aţi rezolvit marea problemă, ce ne frământă, dând paşapoarte pentru America, eu cred că acea problemă se va resolvi numai atunci, când vom da paşaport pentru toate ţările pământului ideilor şi simţirilor peregrine, cărora le-am dat dreptul de cetăţenie in sufletul şi inima noastră; d-voastră vroiţi să ucideţi Hidra lovind-o la extremităţi, eu vroiesc să o ucid, lovind-o în inimă. Să îndrumăm pe alte căi desvoltarea naţională, să nu mai aruncăm sufletul şi inima copiilor noştri în cumpăna falsă a unei educaţiuni de comerţ, să-i învăţăm a cugeta şi simţi româneşte, să restabilim vechea trăsătură de unire între oraş şi sat şi să facem ca acelaşi suflet şi inimă să se mişte şi să bată în întreg organismul românesc. O! Dacă astfel s'ar face — şi astfel va trebui să se facă — vă asigur, Onor. Adunare, că nu va mai fi nevoe de nici o foarfecă, spre a occidentaliza pe orientalii fii ai lui Israel; iar ţăranului, aşa de aspru judecat de noi, să-i iertăm micile păcate, căci el, şi numai el ne-a dat dreptul să zicem: « Românul nu piere ».

PETRECERILE LA ŢARĂ

Toţi, sau aproape mai toţi, conferenţiarii, care, de pe această tribună v'au procurat plăcute desfătări intelectuale, au început cuvântările lor, prin a mulţami societăţii literare şi ştiinţifice « Arhiva», pentru cutare sau cutare motiv; eu însă, mă vad silit să încep prin a bănui aceleiaşi societăţi, care cu dela sine putere, ca să nu zic samavolnic, m'a însărcinat să obosesc îndelung răbdătoarea d-voastră atenţiune, cu un subiect asupra căruia încă nu mă gândisem. De asta dată, aşi fi voit, de exemplu, ca, împreuna cu d-voastră, să mă strămut în o lume cu totul alta, rumpând cercul strâmt şi prozaic, care astăzi îngrădeşte şi mintea şi inima noastră, să îndrumăm sborul închipuirii noastre către sfere mai senine, către lumi mai fericite, către vremuri ce nu mai sânt şi să vă fac, dacă putinţa ar fi fost, să trăim o clipă măcar din viaţa Elenelor Cosinzene, a Feţilor Frumoşi, a Zânei pădurilor, să ne alinăm setea în izvorul veşnicei tinereţi, sa gustăm din merele de aur ce cresc în g ădinile fermecate, păzite de zmei şi de balauri, să vorbim cu Fata din dafin şi să ne scăldăm mintea îngheţată de gerul zilei de astăzi, în undele calde de lumină şi tânără poezie din lumea basm lor; aşi fi voit, cu alte cu vinte, să va fac să jertfiţi pe altarul vremilor de demult, o mică parere de rău măcar, că mortii nu mai reînvie. Aşi fi voit să mă înalţ cu d-voastra în lumea zeilor; « Arhiva» însă a avut grija să puna frâu apucăturilor mele prea ruginite şi să mă închidă ca într'un cerc al lui Popilius, din care nevoit să mă văd a nu ieşi. Nădăjduind însă ca, pe viitorime, « Arhiva» va fi mai milostivă cu mine, mă opresc, cu parere de rău, chiar la începutul povârnişului pe care plecasem... Şi deşi prolegomenele îmi pricinuesc o sfântă teroare sunt totuşi nevoit să con tat, că, in stratul oricât de superficial ar fi el, al unei părţi din fiinţa sufletească a unui popor, sunt generalităţi care se impun şi peste care nu se poate trece, fără pagubă pentru însuşi studiul subiectului. Nu ştiu cum vor fi definind marii filozofi şi istoricii încă şi mai mari, fiinţa sufletească a unui popor, întrucat însă mă atinge pe mine, eu cred că acea fiinţă, dacă nu e, ar trebui să fie, cel puţin, un tot armonic

şi variat de aptitudini, aspiraţiuni şi calităţi sufleteşti, care să se precumpănească şi să propăşească în stare normală şi dintre care nici una să n'o iee la goană înaintea celeilalte; suprimaţi acest echilibru, sau, spre a mă servi de o comparaţie luată dintr'un câmp cu prisosinţă cunoscut tuturor, rupeţi, rândurile, care, cu un moment mai înainte, mergeau în front şi cu pas reglementar, şi precum armata şi-ar pierde unitatea şi forma ei geometrică, tot astfel fiinţa sufletească a unui popor şi-ar pierde unitatea ei etică şi intelectuală, de îndată ce, între elementele ce o alcătuiesc, echilibrul ar fi rupt; această fiinţă s'ar distruge şi s'ar evapora; iar din poporul, pe care odinioară il însufleţea, ar rămânea cel mult, numele, asupra căruia istoricii s'ar arunca, spre autopsie, cu scalpelul lor neîndurat... Vai de poporul, care ar considera progresul ca o luptă de Ipodrom și care ar aplauda frenetic pe Margot, Flèche sau Peronne, ce a atins semnul înaintea lui Mircea, Criveţ sau Tintilă... Şi apoi, onorată Adunare, de ce am arunca, adecă, o haină de sărbătoare peste sdrenţele miseriilor noastre; de ce am scrâşni din dinţi spre a stăpâni durerea arzătoarelor noastre răni; de ce am zvârli din ochii lumii ca semn de sănătate şi vigoare, trandafirii pe care oftiga sau frigurile i-au înflorit pe obrajii noştri? Aceasta ar fi şi necinstit şi periculos: necinstit, fiindcă am minţi; periculos, fiindcă ne-am lăsa legănaţi de desmierdările unui vis strălucit, a cărui deșteptare ar fi crudă și plină de desnădejdi. Iată de ce, în conferința de azi, îmi propun a arunca o răpede privire asupra uneia din diferitele manifestări de viață sufletească a poporului român, spre a vedea de nu cumva la coada peştelui a mai rămas ceva bun; căci despre cap... O să ne întreţinem, deci câteva momente, asupra petrecerilor dela ţară.

Poate că inteligentul şi mult indulgentul meu auditor, să se simtă cam jignit, că n'am dat precădere petrecerilor dela oraş şi că n'am căutat să apoteozez mai întâi *elegantele serate dansante*, *şarmantele matinele* şi alte *delicioase five-o'klocuri* menite a revărsa în sufletul celor ce le gustă o beatitudine dumnezeească... se poate; dar, ce poftiţi? Ar fi trebuit, pentru aceasta, să-mi înghemuesc aplitudinea, cu care m'a înzestrat cel prea Inalt, sub pielea lungă transparentă şi îngustă a unui etic reporter de gazetă, sau cel puţin sub pielea parfumată a unui Cegisbeu universal atins de un nou soi de daltonism în virtutea căruia vede pe dos întreaga fire a lucrurilor. Ş'apoi, unde mai puneţi că, pentru aceasta, ar fi trebuit să înjghebez nişte aripi miraculoase închipuirei mele, spre a o face să străbată până la depărtatele puncte cardinale ale tuturor universurilor reale şi închipuite, spre a culege termini de comparaţiune, pentru gingaşele muritoare... Şi de ar fi fost numai atât! Dar ar fi trebuit să gâtuesc întreaga natură vie și moartă, spre a stoarce tributul ei, de asemănari între o cordea şi o dantelă, între o şuviță de păr sau dantură, între doi ochi sau o gură, între o mână catifelată sau un picior fin şi intre cerutele, ascunsele şi eternele frumuseţi... Şi de-ar fi fost numai atât!.. Dar m'am temut să nu făptuesc o dare de seamă, sau, termini mult mai bine cunoscuţi, un *compte-rendu*, de care să râdeţi cu lacrimile în ochi şi

eu şi d-voastră; m'am temut, adică, să transform pe d-ra X într'o gazelă cu ochii de stele, precum m'aşi teme să transform o sală de petrecere într'un parc de vânătoare; şi cu atât mai mult, cu cât piesele de vânat au ochii lor destul de frumoşi şi cu cât depărtatele stele au menirea lor hotărîtă de a mai îndulci ororile nopţei cu dulcea lumină trimisă din adâncimile cerurilor. M'am temut să nu reduc pe d-ra Y. la proporţiunile infinitezimale ale unui crin de primăvară, de oarece iarăşi, n'aşi fi voit să fac botanică acolo unde, m'am temut să fac zoologie. Ş'apoi, n'aş fi voit să îmbrac pe d-ra Z. în *vert-Nil*, de frica crocodililor, nici pe d-na B *en brique*, de teamă să nu se isce vre-o neînţelegere între mine şi meşterul Manole, şi cu atât mai puţin pe d-na C. în *cris de souris effrayée* de oarece s'ar fi râdicat cu fel de fel de pretenţii toată şoricărimea lui Senaherib! şi mai presus de toate n'aşi fi voit să mă fac complicele unui gen de literatură tăiat pe nişte clivagii necunoscute în ziaristica literară. Dar iarăşi mă întorc şi zic, că, dacă «Arhivei» îi va veni fantazia să-mi impună, pentru altă dată, petrecerile dela oraş, voi căuta să mă execut, şi ştie cel de sus, cu câtă frică şi strângere de inimă mă gândesc la aşa ceva.

După toate acestea, daţi-mi voie, vă rog, să vă poftesc după toate regulele ultimului manual de *bon ton*, la o horă ţărănească.

Ei ce voiţi? Oricât de păgână şi barbară vi s'ar părea urmarea mea, am să vă rog, totuşi, să sacrificaţi pentru moment, dar numai pentru un moment — şi — *Ţarina* şi *pas-de quatre* şi *bastonul* şi *cotilionul* pe altarul rustic şi antic al petrecerilor ţărăneşti; ştiu mai dinainte că şi ochiul şi gustul nostru peste măsură de subţire şi modernizat, se va simţi adânc jignit de noua privelişte; şi nici n'ar putea fi altfel: a părăsi spaţiul confinat a patru pereţi pentru vastele saloane ale cercurilor răzămate pe margini de pământ; a respira, în locul parfumurilor de artificială provenienţă, mirosul naturii curat adus pe aripi de vânturi din depărtari îmbalsămate; a fi silit să-ţi opreşti ochiul fermecat pe Florica lui Gheorghe a Catrinei sau pe Mariuca lui Popârţac, două creaţiuni cum numai geniul mitologic a ştiut să plasmuiască; a te perde în ochii lor ca într'o lume de visuri şi de poveşti; a nu-ţi luneca privirea decât pe colori împrumutate dela simpla şi simpatica natură, e desigur tot ce poate fi mai obositor pentru ochiul şi sufletul nostru, turnat în nouile şi strâmtele tipare ale apusului... Şi cu toate acestea ia priviţi cu câtă măestrie şi îndemânare bătrânul ţigan lăutar îşi încordează scripca, cu câtă gravitate şi convingere un danci mai mic, cu căciula spartă'n fund, îşi cearcă cobza, cel puţin pe jumătate de mare cât el, şi cum amândoi inspiraţi şi împrumutând lemnului şi coardelor sufletul lor natural artistic, tâlmăcesc prin sunete nesupuse, poate, scărei musicale, simţirele de veacuri ale unui întreg popor. De sigur că anticul Orfeu n'avea nici scripca nici căciula spartă în fund, şi nu ştiu dacă pietrele zidurilor Tebei s'au clădit ele singure după cadenţa lirei lui, dar ştiu că bătrânele păduri de stejari ale Pindului, Heliconului şi Hemului jucau, cât erau ele de bătrâne, şi se le-

gănau molatec după fantazia lirei mitologicului cântăreţ, iar undele repezi şi zgomotoase ale râurilor Traciei tăceau şi se opreau din cale ca să-l asculte; şi noi am avut Orfeii noştri; şi dacă aceşti orfei n'au avut fericirea să fie tocmai aşa de blonzi ca mitologicul lor străbun, au avut, însă, ca şi el, darul de a târî după fantezia scripcei şi cobzei lor, nu podurile şi râurile Traciei, dar sufletul şi inima unui întreg popor; şi dacă Orfeu a îmblânzit pe Pluton şi Cerber în hatârul frumoasei Euridice fiţi încredinţaţi că Bursuc sau Cioplan vor îmblânzi, şi ei, pe Scaraoschi şi în hatârul oricui poftiţi. Dar hora s'a încheiat deşi blândele fiice ale munţilor şi câmpiilor n'au inventat încă *corsajul peint à la main* s'au pieptănătura *à la belle femme* au moştenit, cel puţin, mult mai frumoasele cingători înguste batute în fluturi strălucitori, iar pe cap conciul tradiţional. Iţarul şi opinca sunt reprezentate prin Florea Popei, prin Stan a Murgului, prin Toader Carpin, prin Vasile a Vădanii şi mai cu samă prin Gavrilă Ţonţoroi, care, dacă şi-ar descreţi iţarii în toată lungimea lor, ar umplea de groază şi de friguri pe însuşi Mohamet al II-lea şi dacă şi ei n-au inventat încă fracul şi batistele de mătase parfumate, au păstrat, cel puţin, cămeşile lungi şi albe ca floarea, cu chenaruri de fluturi şi arnici pe poale şi pe la mâneci, iar de brâul lor de lână verde sau roşu poartă cu mândrie, şi pe jumătate atârnate afară, basmale cu horbote late pe margini furate de pe la fete; şi trebue să ştiţi, onorată adunare, că la ţară, o basma furată e de multe ori, o făgăduinţă dată. Dar hora de fete şi neveste tinere s'a încheiat şi, legănat şi molatec, se mişcă după sunetul lor tot aşa de dulce, de legănat şi de molatec al scripcei. Cine n'a văzut, şi mai cu seamă, cine n'a gustat şi n'a simţit o horă ţărănească, acela nu va şti, de sigur, niciodată, câtă castitate, câtă graţie şi cât farmec poate să cuprindă o petrecere nevinovată unde flăcăul sau fata bărbatul sau nevasta, şi chiar moşneagul sau baba merg să-şi mai uite din cele necazuri; numai hora, pe care Cytera, strălucita zeiţă a frumuseţii, o încheia, sub lumina razelor de lună, cu nimfele şi graţiile sale, ar putea să ne dea măsura de farmec şi de nevinovată poezie a horelor ţărăneşti; frumos o fi şi valsul şi, dacă ar trebui să ne lăum după diverşi şi celebri autori de compte-renduuri, bine înţeles, unele mai celebre decât altele, ar trebui să admitem ca Jupiter şi Junona, Marte şi Venerea, Hebe şi Ganimed, Cleopatra şi Antoniu, Hero şi Leandru, n'au învârtit întreaga lor viaţă, decât valsul îmbătător şi plin de extaziuni dumnezeeşti, în care două suflete se intensifică şi două inimi bat aceeaşi notă; şi ar mai trebui să admitem că D-zeu însuşi înainte de a creia meschinul său univers, a frequentat mai multe cercuri şi *serate dansante*, şi numai la urmă s'a hotărît să rânduiască mersul lumilor sale într'un etern vals universal. Dar hora s'a spart şi Gavrilă Ţonţoroiu, cel mai meşter în chiuituri, ia cârma unui brâu sau bătute; cine n'a văzut şiragul de flăcăi cu faţa lor rumenă şi veselă, cu căciulile cam pe ceafă, cu cămeşile lor albe şi înflorite, cu brâiele lor roşii, frământând pământul sub o bătută nebună, nu-şi poate face idee de jocul cel mai măreţ şi mai sugestiv din câte există;

de astă dată arcuşul lui Ciolpan scânteează pe strune şi cobza lui Ciurumuş, cel cu căciula spartă-n fund, varsă sudori, căci trebue să se ţie în trupul fulgerător de iute al picioarelor lungi ale lui Gavrilă Ţonţoroi; şi vai! de lăutarul fără meşteşug sau de flacăul nevoeş, care n'ar păzi, cu arcuşul sau cu piciorul, cadenţa chiuiturei lui Ţonţoroi.

Chiuiturile sunt versuri zise în timpul jocului şi după cadenţa cărei se urmează el. Prind câteva din fuga memoriei:

Cine joacă şi nu strigă
Face-i-s-ar gura strâmbă,
C'aşa-i jocul românesc;
Când l'aud mă 'nveselesc!..
Zică cine ce va vrea
Eu tot joc pe voca mea;
Ori urâtă, ori frumoasă,
Că e tot din vieaţa noastră.
Strîgă, strîgă să se strîngă
Fetele din valea lungă
Ca oiţele la strungă
Dragele mele nepoate,
Nu vă pot juca pe toate
Faceţi bine şi iertaţi
Că pe rând o să jucaţi
U! iu, iu! pînă sânt viu,
Dac-oiu muri mort a fiu;
U! iu, iu! ca şi 'n mormânt
Eu tot trebue să cânt!..

Şi iuţeala jocului atinge paroxismul... Şi credeţi d voastră, că chiuiturile constitue o literatură aparte? Credeţi ca corectitudinea cad nţei şi maestria versului e vre-o moştenire literara a taranului? O! nu; Gavrilă Ţonţoroi e poet născut, pur şi simplu; el improvizează la minut după îmboldirile inimei şi a împrejurărilor în care se afla; la el versul răsare nesilit sub căldura gândului ce-l însufleţeşte şi a simţirei ce-i framanta inima... şi câţi!... şi caţi din noi n'am da o împărăţie, ca să avem o scanteie macar din focul sacru al lui Gavrilă Ţonţoroi...

Şi caţi din noi ne'ntrecem în veşnice prostii.
Scriind, la miezul nopţii, spre pilda poezii,
Şi satire şi ode, epistole în versuri
Ghiveciuri literare cu fel de fel de dre uri,
Erotice, de arde hârtia sub condei
Sau epigrame scurte şi iuţi ca un ardei?
Dar pentru toate-acestea, se cere, de rigoare,
Să stai cu ochii ţintă, stâlpiţi în lumanare,

Ca, versul când ne vine prin aer schiopătând,
In gât să-i punem lațul, să-l așezăm la rând;
Ș-apoi te-apuci de muncă, ș-apoi te-apuci de dres
Piciorul ce lipsește sărmanului tău vers;
Iar, când am pus, în fine, lucrării noastre coadă,
Putem s'o dăm, din capăt, guzganilor s-o roadă!..
Ce taină sunt guzganii, și moliile, încă,
De cât guzganii însuși, o taină mai adâncă!..
Și cel ce-a dat aceste jivine la iveală,
In cap avut-o minte și'n minte socoteală;
Căci gingașele molii, așa de moi cum sunt,
Eroic dat-au pieptul prostiei pe pământ!..

Dar mai la o parte se învârtește scrânciobul, și vă rog să credeți, dacă bunul D-zeu m'ar fi ales pe mine să hotărăsc numirele lucrurilor, departe de a-l fi numit dulap, din mai multe și temeinice motive, l-aşi fi numit din contră o horă aeriană; și încă vă rog să mă credeți că e un semn de corupțiune a gusturilor de oraș, când vezi copii nebunatici și oameni în toată mintea calări pe caii, cânii, leii, tigrii, ba chiar mâțele și peștii de lemn ai caruselelor, cu care niște Nemți ferfenitoși au inundat iarmaroacele noastre. Loc de geaba! strigă scrânciobarul, atârnându-se de fofează și oprind scrânciobul pe loc; și un flăcău țanțoș se așează cel întâi pe scaun și poruncește să-i aducă pe fata cutare, pe care de sigur, a ochit-o el mai din nainte; și fata, care recunoaște autoritatea flăcăului, spasită și cu ochii în pământ urmează fără împotrivire acest soi de poftire și aceasta fiindcă simpatiile dintre flăcăi și fete sunt statornice și mai din înainte plăsmuite. Și scrânciobul se învârtește; iar în aer, deasupra pământului, sub mărturia adierilor de vânt și a razelor de soare, sub ochii depărtați ai florilor câmpului, cine știe, dacă Mariuca sau Florica, nu se fac a-și uita mâna lor mică și bronzată sub strânsoarea caldă și viguroasă a flăcăului? Și cine știe, dacă Faunul nu strecoară o vorbă de dragoste șagalnică în urechea sperioasa a Nimfei padurilor? In tot cazul, aerul e așa de limpede, soarele e atât de luminos, adierea vantului e atât de dulce, florile câmpului atât de frumoase și parechea din scranciob atât de tânară și de izolată în înălțime, încât ar fi pacat și criminal sa pună cineva zăbranic inimei atunci, când întreaga natură nu respiră decât dragoste și poezie. Mai de-o parte stau bărbații cu nevestele și moșnegii cu babele și sfatuesc și în timp ce tineretul e numai inimă și nevinovăție, bărbatul și bătrânul e numai minte și înțelepciune. Aceasta însă nu-i împiedică nici pe unul nici pe altul de a-și răsuci musteața sau de a-și netezi barba, în fața icoanei tinere și drăgălașe a unei vieți prin care ei însuși au trecut. Dar...

Târzie toamna e acum
Se scutur' frunzele pe drum....
S'așterne bruma pe câmpii...

Şi iarna a înlănţuit în cătuşe de diamant şi a oprit din calea lor pribeagă râurile, care o vară întreagă au şoptit glume de dragoste florilor, stâncilor şi pădurilor. In depărtările albe, câmpia doarme sub linţoliul ei de zăpadă, munţii ca prin farmec îmbatrâniţi, se înalţă sclipitori în spaţiul răce şi fără fund; satul e una cu câmpul şi, cel mult, dacă câţiva arbori cu barba de promoroacă sau o cumpănă de fantână, care tae deacurmezişul o dungă înaltă şi subţire pe albastrul adânc al cerului, mai dau de veste trecătorului că acolo e satul; dar noaptea a sosit şi lumini răsleţe răsar pe pământ, întocmai cum, în amurg, răzleţe rasar stelele pe cer; şi, dacă aceste lumini nu sunt tocmai ochii flămânzi ai lupilor sunt, cel puţin, luminile satului...

— Un-te duci Măriucă? Intreabă Florica lui Buşilă pe Măriuca lui Gheorghe Cloanţă, oprind-o în drum.

— Da'ce, tu nu ştii, îi răspunse Măriuca, că în ia-sară avem şezătoare la lelea Catrina? Hai şi tu.

— Hai fa; las că i-oi face-o eu lui Toader, arză-mi-l para focului, auzi? Să ştie el că-i şezătoare şi să nu-mi spue nimic? Las că i-oi face-o eu.

— Ei, îi răspunse Măriuca, nu mai face şi tu venin la inimă în mijlocul drumului; poate că nici Toader n'o ştiut.

— N'o ştiut? hoţu! Da' scapă ceva să nu ştie el? las că i-oi face-o eu.

Şi peste câteva minute amândouă fetele intră la lelea Catrina. Şezătoarea e'ncheeată...

Nu ştiu dacă astăzi vor mai fi regate de răsturnat şi republici de înfiinţat; nu ştiu de nu cumva se va fi stâns cu desăvârşire viaţa lui Sextus Tarquinius şi a tuturor Lucreţiilor Colatine; ştiu însă positiv, că nici unul din marii istorici ai tuturor ţinuturilor n'a fost la şezătoare la lelea Catrina şi nici n'a putut, prin urmare, să prindă adevărata pricină pentru care dela 509 în. de Hr. faţa lumei s'a schimbat... şi vă rog să nu zâmbiţi, de oarece trebue să conveniţi, împreună cu mine, că, de nu i-ar fi venit Lucreţiei Colatine fantasia să facă la ea o şezătoare de scărmănat lâna, nici Sextus Tarquiniu n'ar fi înebunit, nici Lucreţia nu şi-ar fi curmat firul zilelor sale, nici Brutus şi Colatinus, regatul nu i-ar fi răsturnat, şi, prin urmare, nici faţa lumei nu s'ar fi schimbat. Să nu ne batem capul să aflam dacă toată această dramă istorică a folosit sau nu omenirei; iscoditorii în cartea vremurilor vor cerceta şi vor răspunde; noi trecem numai la catastih împrejurarea, că cel întâi soi de petrecere al strămoşilor noştri, Adam şi Eva a fost şezătoarea; şi iarăşi nu-mi bat capul să ştiu, daca şerpele biblic a făcut vre-un serviciu strămoaşei noastre Eva, râdicându-i de jos fusul scăpat sau ajutându-i la depănatul vre-unui scul de aţă sau bumbac, îmi bat capul, însă, gândindu-mă că tot la vre-o şezătoare trebue să fi gustat nefericitul nostru strămoş din primul măr al creaţiunei iar noi, depărtaţii lui strănepoţi, purtăm de mii de veacuri pe umerii noştri slabi, greutatea primei greşeli. Precum vedeţi şi din punctul de vedere biblic şi din punctul de vedere istoric, şezătorile au fost o curată pacoste pe capul bietei omeniri, şi istoricii, cari mai deunăzi

neavând ce face, se apucaseră de înjghebat barba lui Ștefan cel Mare, ar nimeri-o mult mai bine dacă ne-ar lămuri asupra acestor lucruri de o mult mai vădită însemnătate. Am spus însă, toate acestea cu ținta de-a constata că în șezătoarele noastre țărănești nici nu se mănâncă mere, nici nu se răstoarnă regate, ci, pur și simplu, nevestele torc, babele împletesc, fetele coasă sau deapănă ață sau bumbac, flăcăii le ajută și le spun glume, bărbații sfătuesc, iar moșnegii spun povești; în nici un caz, însă, nu se joacă pocher sau maus și, prin urmare, cu atât mai puțin, se observă în șezătoarele dela țară, acele figuri congestionate, cei ochi aprinși, acele inimi tremurătoare sub electrismul unui careu sau al unei quinte regale și, mai presus de toate, cu atât mai puțin, se poate observa acele desperări ucigătoare ale perderii, acea bucurie sălbatecă a câștigului și acele strângeri anevrice de inimă, care, ca o a doua Atropos, tae cu foarfeca fatală firul vieții.

In șezătoarea dela țară e totul cald și senin, precum castă și senină e și înfățișarea țăranului, deoarece, pe figura lui, sbuciumul patimilor și furtunele inimei n'au tras încă brazda lor hidoasă; în timp ce noi, noi târgoveții, cu toate bricele, cu toate sopoanele, cu toate cosmeticurile și corecțiunile de tualetă, nu putem distruge sau acoperi *un nu știu ce*, pe care vârtejul arzător al vieții ni-l întipărește pe seninul fețelor noastre, și, dacă, cel puțin, acest *nu știu ce* n'ar fi stigmatul decadenței noastre!...

Ce nod cu gura se 'noadă
Și cu mâna nu se desnoadă?

Intreabă Toader pe Florica lui Bușilă, ținându-i sculul de depănat.

— Intreabă pe Mariuca lui Gheorghe Clanță ș'o să-ți spue că-i cununa, îi răspunse Florica înțepată.

— Fa Florico, nu te face al dracului, că mă jur pe labele mâței lui Popa Cristea, că nu te mai joc la horă.

— Ei, parcă Gavrilă Țonțoroi ce-așteaptă? să te mânii, tu; ș'apoi ce mare paguba!..

— Fa Florico...

— Florică, neflorică, ia vezi să nu scapi sculul;

Gâci gâcitoarea mea:

Frigare de carne
Și carne de fer.

— Inelul de logodnă din degetul tău, răspunde iute Toader.

— Numai nu dela tine.

— Fa Florico...

— Florică, neflorică, ia râdică ghemul, că, uite, l-am scăpat; și bietul Toader, încurcat cu mânile'n scul, aleargă să prindă ghemul, care se duce de-a dura, înadins scăpat.

— Cine-a zis că femeea-i făcută din coadă de mâță, n'a greșit, zice Toader dând ghemul Floricăi.

— Și voi, de-ați fi făcuți măcar din coadă de câne, tot ați fi mai a cătărei.

Nu știu, însă, ce-a făcut, ce-a dres Toader, că, la spartul șezătorii, nici Florica nu mai era mâța, nici Toader câne; ea a rămas tot Florica cea cu ochii ca albastrul cerului, iar el tot Toader cel mlădios ca o trestie, cu sprâncenile negre ca pana corbului și cu fața albă ca spuma laptelui, și, mai presus de toate, nu s'a gândit Toader, de loc, să arunce mănușa lui Gavrilă Țonțoroi pentru simplul rezon că Toader, mai întâi, n'are mănuși, și al doilea fiindcă, în incultul popor dela țara, n'au străbătut încă cultele apucături medievale, dar, mai la o parte, între umbră și lumină, cu barba lui patriarhală și ninsă de vreme, răzămat și plecat înainte pe rusticul lui baț de corn, cu fruntea larga și spulberată de restriște, cu ochii umbriți de sprânceme stufoase și cărunte, dus pe gânduri, stă octogenarul satului, și nemișcat, își odihnește privirile obosite pe acest tineret vioi și plin de viață; iar pe fața lui olimpiană zâmbiri trecătoare se nasc și dispar așa cum, de multe ori, un fulger rătăcit se aprinde și se stânge pe un cer senin de noapte. Ai zice că e sfinxul pustiului, înamorat de misterioasa Isis, și care e surd pentru întreaga fire însuflețită și cu ochii nemișcat ațintiți spre deșerturi, așteapta răsăritul lunei, spre a-și încalzi cu puțin, la razele ei sufletul sau întunecat...

Și la razele și lumina și focul dragostei tinere își încălzește octagenarul inima lui înghețată de vremi; și pe cursul sgomotos și limpede al veseliei tinere lasă el să-i lunece sufletul amorțit și cine ar putea spune daca lacrima sfioasa, ce se învârte la hotarăle ploapelor lui, e o lacrima de bucurie sau de parere de rau? Și cine știe, dacă simțiri trandafirii nu bat la poarta inimei lui, de mult închisă ca un mormânt peste nimicnicia lucrurilor acestei vieți... Și totuși octogenarul satului, cu înfățișarea lui olimpiană stă nemișcat și privește cu drag nebunia ne.inovata a tineretului, răzamat pe bațul său de corn.

Dar anul nou bate la ușă și, fiindcă pentru țaran eternitatea nu trăește decât un an, iar sufletul și inima lui se îndoește și reînvie odata cu iarba și florile câmpului, odată cu mugurul pădurilor, de aceea are și el felul său de a saluta pe anul nou. Vergelul țaranului, cel puțin la urechea mea cam rustică, sună mult mai dulce decât revelionul franțuzesc al orașului, mai întâi pentru rezonul ca ochii și urechile mele privesc și ascultă cu mult mai mare drag tot ce e românesc și al doilea fiindcă sunt dușmanul hotărît al pișcoturilor, șampaniei, zal tinelor și a altor vinograduri, al treilea fiindca înțelegerea mea nu s'a subțiat încă pâna la gradul de a în lege înalta literatura a biletelor de placinta și, mai presus de toate, fiindcă eu sunt obișnuit a urmari in petru cei de soiul acesta, înțalesul simbolic al lucrului, iar nu o simplă delectare gastronomică; și vergelul moștenit, poate, de țăran și pastrat cu tenacitatea proprie lui, dela stramoșii neamului românesc,

e o petrecere simplă, nevinovată şi plină de înţeles, în care simbolismul poetic cu tot naturalul lui nemeşteşugit se străvede la fiecare pas. Cu câteva zile mai înainte de anul nou, crainicul vesteşte *urbi et orbi* adică satului, că în sara despre anul nou, vergelul se va face de Ilie Costoroabă; moşnegii şi babele, bărbaţii şi nevestele, flăcăii şi fetele, copii şi toată suflarea satului aşteaptă seara hotărîtă. De cum încep a muri ultimele raze ale lui 31 Dec., toţi prind a se îndrepta către locuinţa lui Ilie Costoroabă; e de prisos să mai spunem că Cioplan scripcaru şi Ciurumuş cel mic cu căciula spartă în fund, sunt la tact. Flăcăii poartă grija de lăutari, iar lelea Catrina — iertaţi-mă că nu-i zic madam Costoroabă — a avut grija să înveselească masa din mijlocul casei cu o faţă albă ca zăpada; până să mai spună unul o glumă, altul o prujitură, până ce flăcăii să-şi mai facă de şuguit cu fetele, până ce deavolii de copii să se mai ghiontească pe sub masă şi supaturi a trecut o mare parte din noapte şi se apropie de cântători, sau, cum am zice noi pe limba mai subţire, de 12 oare sau chiar *minuit*; şi iată că Ilie Costoroabă intră cu un vas nou de brad mirositor plin cu apă neîncepută, pe care îl aşează pe masă, şi când chiteşte el, care ştie mai bine măsura timpului decât un clepsidru sau un cronometru nemţesc, sau când, din poiata de lângă casă, se aude întâiul cântat al cucoşului, acest ceasornic viu şi fară greş al poporului român, face semn tuturor celor de faţa că vergelul s'a început; şi, deşi pe la ţară nu se ştie ce sunt gajurile, totuşi fiecare aruncă în vasul cu apă câte un semn: bătrânii un gologan, barbaţii un briceag, flăcăii un inel, fetele un şirag de mărgele, iar dracii de copii se acaţă de marginea mesei şi, cu ochii mari şi nebunatici, cu feţe rotunde şi înflorite se uită spre vas ţintă şi nemişcaţi, ca îngerii plasmuiţi de Rafael la picioarele Madonei. Se face loc, şi un Român bun de gura şi de glume, purtând în fiecare mână câte o ramură verde, se apropie de vasul cu apă, însoţit de un copil ca de 8 ani, încălţat cu opinci noui, îmbrăcat cu iţari şi cu cameşă până la genunchi, curată ca floarea şi abă ca zăpada; e anul nou închipuit de Români, nu cu părul torturat şi convulsionat de nişte carlionţi fripţi cu fierul înroşit, nu cu faţa suptă şi constelată de înaltele principii ale educaţiei moderne şi nici cu vre-o beretă oarecare peste părul lui, care, în şuviţe de lumină şi de raze de soare, îi cad în mod natural, pe gâtul şi pe umerii lui nevinovaţi, ci aşa cum a putut răsări din idilitatea clasică a închipuirii Românului şi cum numai ţăranul ştie să plăsmuiască, în mult dispreţuita lui simplicitate, dar în mult mai multa lui cumpenire de minte sănătoasă, neatinsă încă de suflarea bolnăvicioasă a noului chip de a socoti şi a cugeta. Şi vergelatorul începe a toca cu ramurile verzi pe marginea vasului, recitând o urare, care ar fi prea lungă să o amestec aici, dar care, în tot cuprinsul ei, se referă la viaţa agricolă, la sfârşitul anului vechi şi la începutul celui nou, la veselia generală şi la nădejdea ce toţi pun în viitorul an cu bine. După ce termină urarea, copilul, anul nou, începe să scoată din vas norocul fiecăruia. Dintru'ntâi, lucrul e serios: se scoate gologanul lui moş Marin: «După Paşti ai să ai

nuntă în casă, moş Marine, noroc bun», îi zice vergelatorul, dându-i gologanul. Se scoate briceagul lui Gheorghe a Uței: « Spicul cât vrabia și știuletele cât purcelul, măi Gheorghe», îi prooroceşte iar vergelatorul — Es din apă mărgelele Metronicăi:

« Căte mărgele
Atâtea drăgostele»!

«Fa Metronico, ochi de dac, ai înebunit pe toți flăcăii din sat, ia sama să nu scoți din minți și pe sfinții din biserică, cei cu barba de un cot; du-te de-ți ispăşeşte păcatele la popa Cârța, că de nu, înfunzi tartarul». — Ese inelul lui Ion a Lungului:

« Ion lung, fetele scurte
Nu poate să le sărute;
Tae-ți cotonoagele
Să te-ajungă fetele
Că de nu ți le-i tăia
Fete nu-i mai săruta».

Şi fiecăruia vergelatorul, bun de gură şi de glume, îi face câte o urare sau îi alcătueşte câte o păcălitură; dar anul nou şi-a mântuit prorocirile şi vasul cu apă e înlocuit prin altul cu vin; toți beau și închina; lăutarii cântă, flăcăii şi fetele joacă şi petrecerea ține până despre ziuă, când toți se împrăştie, în bună regulă pe la casele lor, ducând fiecare cu sine jalea anului trecut şi nădejdea în cel viitor.

Şi aş putea onorată adunare, să vă întrețin ore întregi cu lucruri de acestea, dacă neînduratul Cronos n'ar zbura aşa de repede. Nu mă pot, totuşi, despărți de d-voastra fară a adauga o simplă propoziție, menită a rotunzi conținutul celei de mai sus şi a scoate mai la iveală nenorocita îndrumare, ce se dă desvoltării noastre nationale, îndrumare care ne împinge tot mai mult pe căi straine şi firei neamului şi ființei pe care hotărît e s'o atinga poporul român.

E de prisos să mai spunem ca educația în sferele înalte e greşită; e de prisos să ne încercăm a alunga de prin saloanele noastre o franțuzească stropşită şi o nemțească glodoasă, e de prisos să ne războim în contra atâtor născociri, care, ca un vânt rău, au atins, ard, usucă şi distrug corpul fin-de-siècle al oraşelor noastre, şi multe alte lucruri sunt de prisos, de oarece acel ce şi-ar propune să cenzureze asemenea apucături, dacă nu s'ar alege cu o statue ca bătrânul Catone, s'ar alege, cel puțin, cu un zâmbet de compătimire din partea ascultătorilor sai, sau un caz extrem, cu o frânghie de legat, spre a fi transportat fară pericol în saloanele d-rului Şuțu, unde mintea şi înțelepciunea se cumpără cu bani, ca orice marfă de magazin.

Departe deci, foarte departe de mine indrăsneala de a profana asemenea lucruri; cel mult dacă îmi voi permite să vărs o lacrimă foarte discretă pe mormântul educației naționale şi să mă râdic cu cea din urmă sfor-

ţare desnădăjduită — *in petto*, bine înţeles, — contra tuturor acelor capete desechilibrate, care voesc să împueze sufletul şi inima rebelă a Românului cu toate năzdrăvăniile nemţeşti şi franţuzeşti; şi uite, fără să ştiu pentru ce şi fără să-mi dau cu socoteala cam în ce legătură ar sta cu subiectul nostru mi se răspândesc în minte şi, în mod decisiv, se înfiripează în cadrul închipuirei mele, cu gravitatea lor pedantă, toţi acei croitori de o nouă specie, care, cu foarfeca lui Pestalozzi sau cu scalpelul lui Spencer, taie din sufletele tinere şi sapă modele pentru viitor. Şi eu care câte odată îmi permit luxul unei zâmbiri răutăcioase faţă de lucruri de o supremă importanţă pentru tot restul omenirii, rămân totuşi petrificat de o estetică admiraţiune în faţa ultra-savantismului pedagogic; şi nici nu s'ar putea altfel: Edison ne-a dat putinţa să bem ciubuc şi cafea pe meridiana Parisului şi să ne înduioşăm, în acelaşi timp, la ultimul suspin de agonie al Desdemonei, care are fantasia să moară gâtuită de ghiarele zuliare ale Maurului dela Veneţia, pe vre-o scenă oarecare de pe meridiana New-Yorkului; Alan Kardec a reuşit să ne facă a gusta cu Ramses II, din delicioasele gulii ale Egiptului, cu Don Chixotte usturoiul Iberiei, cu Esau lintea sacră a Palestinei şi eu nu ştiu mai care sfânt, din merele pădureţe şi din lăcustele fripte ale pustiului Iudeeĭ. Toate acestea sunt însă curate jucării. Pedagogul modern, transformat ca o balanţă psihologică de o ideală preciziune, a făcut ceva mai mult; a drămuit sufletul omenesc, a descoperit şi matematiceşte a demonstrat că d. e., pentru un copil de 10 ani, maximum de continuă încordare intelectuală nu poate şi nu trebue să dureze mai mult de 42 minute şi 15 ½ secunde în timp ce pentru cel de 15 ani, 44 minute 11 secunde şi ¾ din secundă iar pentru tot ce trece peste acest maximum de tensiune cerebrală s'a inventat un termen tot de provenienţă franţuzească, bine înţeles, surmenaj intelectual, ca şi cum corpul Românului ar fi o marfă de import trecută prin ramă cu surmenaj cu tot. Şi să nu credeţi d-voastră că e indiferent din punctul de vedere educativ, ca copilul să plece de acasă spre şcoală şi să meargă pe drum cum i-ar veni mai îndemână; O! vă înşelaţi; pentru aceasta o întreagă ştiinţă, aşa numită locomoţiune pedagogică, care cere ca mişcarea să se facă după anumite regule. Trecem sub tăcere 3 ½ minute de inspecţiune higienică, trecem peste cele clasice şi de o supremă importanţă lecţiuni asupra rolului, ce au jucat d. e., ciupercile în desvoltarea morală şi intelectuală a omenirii; trecem peste acele demne de memorie lecţiuni după metoda intuitivă, în virtutea căreia dascălul e ţinut să urle ca lupul sau să zbere ca oile, spre a întipări în mintea copilului un biet *u* sau un biet *b* şi ne oprim tocmai la faptul că, deşi toate aceste lucruri constituesc gloria psihologică a pedagogiei moderne, dat fiind că vechea pedagogie de sub oblăduirea căreia au răsărit Cogălnicenii, Lambriorii, Emineştii, Cobălceştii, Conta, Creangă, nu dădeau societăţii de cât nişte mediocrităţi, totuşi ar fi locul — credem — să întrebăm: oare această ştiinţă, pe care unii o numesc pedagogie, n'ar putea să se scoboare, din sferile eterice ale universalităţii, în sferile mai strâmte ale naţionalismului?

Oare nu s'ar putea ca direcția educativă să radieze dela un centru pur românesc? Eu cred că da; şi lăsăm, pentru aceasta câmp liber şi deschis tuturor capetelor speciale în care, dealtmintrelea, avem o sinceră şi nefăţarnică încredere. Până atunci însă, onorată adunare, trebue să conveniţi împreună cu mine, că tot poporul dela ţară — şi numai el — e păstrătorul credincios al firului neîntrerupt, care constitue naţionalitatea noastră; tot el e temelia şi cheia de boltă a întregului edificiu românesc; tot el e aurora prevestitoare a unei zile strălucite ce va lumina, oare când peste neamul nostru; lui, deci, să-mi permiteţi a-i trimite de pe această tribună salutările şi neţărmurita mea dragoste nemeşteşugită.

FRAGMENT

(DIN «LA PÂNGĂRAŢI»)

Un coleg al meu de dăscălie, şubred de felul lui, căzuse bolnav la pat şi murise mai pe urmă de supărarea şi ruşinea unor lovituri ce le primise în grădina publică din partea unui puternic al zilei; cu prilejul înmormântării îmi pusesem în gând să desvăluesc printr'o cuvântare lucrul acesta şi să înfierez după cuviinţă pe înaltul personaj.

Prefectul Curtozzi simţi şi mă pofti la dejun în ziua înmormântării; eu mă dusei fără să bănuesc ceva, dar intrat odată înlăuntru, puse doi sergenţi la uşă, suci cheia în broască, o puse în buzunar şi mă declară arestat «în numele legii». Rămăsei deocamdată nedumerit.

— Dar asta ce înseamnă, domnule Curtozzi? întrebai eu, desmeticindu-mă în sfârşit.

— Asta înseamnă că astăzi nu se ţin discursuri funebre...

Rămăsei ca trăsnit.

— Domnule Prefect, răspunsei eu, în fine, cu glasul tremurând de mânie, ceea ce faceţi d-voastră e abuz de putere şi nu m'aş fi aşteptat la aşa ceva din partea unui om înalt şi inteligent ca d-ta.

— Politica, dragă X., e mai presus decât orice înălţime şi decât orice inteligenţă; ia gustă mai bine din iastă maioneză, e de lostriţă, un peşte foarte rar, chiar astăzi mi-a trimis-o vie Primarul dela Tarcău.

— Domnule Curtozzi!...

— Uite, aista-i vin negru de Nicoreşti din patria d-tale; gustă te rog, e excelent...

— Domnule Curtozzi, d-ta îţi baţi joc de mine...

— Eşti absolut nerecunoscător, dragă X., aş voi şi eu să-şi bată cineva joc de mine, cu maioneză de lostriţă, cu bujăniţă de căprioară, cu muşchi de iepure împănat, cu brânzeturi străine, cu vin negru de Nicoreşti, cu Cotnar din viile roznovăneşti şi pe deasupra cu cea mai fină şampanie de care beau numai regii şi împăraţii; eşti absolut nerecunoscător, dragă X....

Cortegiul înmormântării plecase şi marşul funebru se auzea din depărtare...

— Domnule Prefect, de ce nu-mi dai drumul? Sparg uşa şi fac un scanda de care ai să te căieşti...

— Uşa e destul de tare şi ferestrele, precum le vezi, sunt cu gratii de fier, de strigat ştiu că n'ai să strigi, aceasta o fac numai femeile de mahala; ş'apoi printre doi sergenţi dela uşă şi alţi doi aleşi tot pe sprânceană, cari stau la poartă cu poliţaiul în frunte, cu greu ai să poţi străbate, şi cu atât mai greu, cu cât la cea mai mică încercare de evadare, au ordin să te lege burduf şi să te aducă la urmă pe răspunderea mea... Tot ce ai mai bun de făcut, prin urmare, e să mă gâtui pe mine; ştiu însă că eşti foarte bine crescut şi că n'ai să încerci aşa ceva chiar asupra amfitrionului d-tale.

— Să ştii, domnule Curtozzi, că după ce scap de aici, te dau în judecată.

— Mă dai în judecată?... Serios?... Ei bine, află, dragă X., că chiar aş dori aceasta, deoarece nu-mi închipui să se fi tratat vr'odată înaintea vreunei instanţe judecătoreşti un lucru mai hazliu... Mai întâi, n'ai să poţi dovedi secfestrarea, că doar n'ai să iei de martori pe subalternii şi pe oamenii mei de casă, cari or să jure pe sfânta cruce că nici nu te-au zărit astăzi pe la mine; în schimb însă, va fi foarte uşor să dovedesc cu toţi sergenţii, cu toţi comisarii, cu toţi poliţaii şi cu toţi fanaragiii mei că în ziua de..., la ora 1 p. m., ai fost văzut în mahalaua... intrând la casa cu numărul... cred că ştii ce fel de lume stă acolo?... Ascultă-mă pe mine, lasă judecata dracului...

— Domnule Prefect, aceasta e o infamie...

— De sigur că e o infamie, decât în cestiuni de ordine publică micile infamii devin, de multe ori, adevărate *virtuţi politice*... Ascultă-mă pe mine, lasă judecata dracului; şi mănâncă; mie unuia, drept să-ţi spun, îmi scapără ochii de foame...

— Domnule Curtozzi, n'am ştiut că puteţi câteodată amesteca ironia cu cinismul, sunteţi pur şi simplu cinic.

— Nici aceasta n'o contest, numai cât şi cinismul e câteodată o mare virtute politică... Profiriţă!...

O femeie tânără cu înfăţişare de menajeră se arătă în pragul unei uşi lăturalnice.

— Profiriţă, du-te la poartă şi spune Poliţaiului să caute o frânghie sdravănă şi să vie încoace cu doi sergenţi.

Femeia ieşi zâmbind.

— Am să te leg burduf şi am să-ţi dau mâncare cu deasila.

Şi pe cât îl cunoşteam eu, era în stare s'o facă şi gluma aceasta.

Curtozzi însă era un om de o veselie proverbială, de o bunătate de inimă fără păreche, de o inteligenţă şi de o cultură aleasă şi era vestit pentru farsele şi ghiduşiile lui; de aceea nu avea nici duşmani. Mie, cu deosebire, îmi era drag şi eram chiar prieten cu el.

La ideea că are să mă lege burduf şi avea să-mi deie mâncare cu deasila, mă bufni un râs nebun... Fără să mai zic ceva, scosei din maioneză şi începui să mănânc.

— Ei, aşa mai vii de-acasă, scumpul meu; acuma văd şi eu că eşti om de ordine; m'aş fi mirat mult să rămâi până în cele din urmă nerecunoscător şi rău crescut... Mâni, plec în inspecţie; mergi cu mine.

— Ei, da... am să las eu şcoala pentru gustul inspecţiilor d-tale.

Şi a doua zi plecarăm în inspecţie... dar mai întâi la popa Nichita, unde se găseau de toate.

Aşa se petreceau lucrurile pe vremea aceea.

. . . .

« MOLDOVENISME »

De o bucată de vreme, de când centrul de gravitate al literaturii s'a mutat la Bucureşti, şi de când centralizarea — şi efectul ei: botoşănizarea Iasului — s'a desăvârşit, Moldovenii sunt tot mai des învinuiţi, că ar scrie dialectal, cu moldovenisme. Şi nu e vorba de Moldovenii cari scriu acuma, ci de toţi, şi de cei ce au scris vreodată.

Ceialalţi, Muntenii şi Ardelenii — chiar Ardelenii! — nu sunt învinuiţi pe cât ştim, de « muntenisme », ori « ardelenisme »... Să fie pentrucă scriitorii munteni şi ardeleni, din veacul al XIX-lea, ar fi scris, ei numai, în limba curat literară? Să fie incultura moldovenească de vină, ori un fel de dulce îndărătnicie patriotică moldovenizantă, aşa ceva, de care vorbea mai daunăzi un scriitor din Ardeal? Ori poate că învinuirea e nedreaptă şi atunci *care* este explicaţia ei?

Mai întâi, limba literară românească nu e limba din Muntenia — asta cred că n'o poate crede decât un sergent-major. La noi nu s'a întâmplat, ca în Italia de pildă, ca un dialect, graţie unor împrejurari culturale, să ajungă limbă literară. Limba noastră literară s'a format *în toate părţile locuite de Români* şi e limba cartilor bisericeşti. Limba româneasca a fost odată mai puţin deosebită, în provinciile româneşti, decât azi. Acea limbra, scrisă în vechile cărţi bisericeşti, şi rămasă mai staţionară — pentrucă în exprimarea cuvântului Domnului schimbarea limbii e aproape un sacrilegiu — a rămas limba noastră literară dela începutul veacului al XIX-lea. In ea a scris un Beldiman, până la un punct Conache, etc. Incă odată, această limbă s'a format şi s'a păstrat pretutindene, şi dacă ar fi vorba să dăm precădere unei regiuni, apoi această precădere s'ar cuveni Moldovei, care, din pricina influenţei culturii polone şi altele, a avut mai multe idei de exprimat şi, deci, a avut prilejul să aplice aceasta limbă la o disciplinare mai mare.

Din faptul însă că graiul din Muntenia a rămas mai staţionar, nesuferind câteva schimbări fonetice, pe care graiul moldovenesc le-a suferit în plus (schimbarea labialelor b, p, v, f, a lui m, transformarea lui e, i după spirante, etc.) mulţi cred că limba literară e cea mai muntenească. Ca dovadă că nu e aşa, e că ceea ce nu se potriveşte cu limba cărţilor bisericeşti, e « muntenism ». Asta, aia, etc. nu-s *literare*, deşi sunt munteneşti, pentrucă în cărţile bisericeşti e *acesta*, *aceea*, etc.

Să ne oprim deocamdată aici, şi să vedem ce poate fi un « moldovenism ». Un moldovenism va fi chicior, ghine, dzăci şi altele (după cum muntenism ar fi picere, făcutără, etc.). Ei bine, pe cât ştiu, Moldovenii nu scriu aşa, nu se îndepărtează dela limba tradiţională.

Această limbă veche, literară la 1800, n'a fost suficientă pentru a exprima bogăţia de idei, cu care sufletul românesc a fost înzestrat odată cu introducerea civilizaţiei apusene. Atunci s'au primit cuvinte nouă, străine, pentru ideile nouă, străine. *Forma* neologismelor, a fost o chestie foarte delicată. După multe şi multe încercări şi şovăiri, scriitorii au ajuns de acord; simţul lor estetic i-a călăuzit spre forma cea mai potrivită geniului limbii româneşti. Şi pretandarisesc şi pretendez şi altele au murit şi a rămas mai potrivitul cu firea limbii: *pretind*. La această mare românizare de cuvinte străine — care corespunde cu marea românizare de forme străine, unde însă n'a fost tot atât noroc şi bun simţ — luat-au parte şi Moldovenii? Nu, ci în cea mai mare parte: C. Negruzzi, Alecsandri, Cogălniceanu, etc. — pe lângă, de sigur, Alexandrescu, Bălcescu, Eliade... Poate fi aici vorba de forme, pe care Moldovenii trebue să le înveţe?

Dar limba noastră literară mai e formată încă din două elemente: elementul orăşenesc, mai ales limba claesi boiereşti (care apare des în Alecsandri, şi în care e, de pildă, Robinson Crusoe, tradus de V. Drăghici) şi elementul popular. Acesta din urmă mai ales e absolut important. El a dat *estetica* limbii româneşti de azi. C. Negruzzi i-a înţeles importanţa (studiul său din Dacia Literară, 1840; Scrisoarea..., Negruzzi, I). Nu mai vorbesc de Alecsandri şi Alecu Russo: colecţiilor lor, *Cugetările* lui A. Russo (R. Literară), limba şi tonul din *Doine*, *Lăcrămioare* şi celelalte, sunt lucruri ştiute de toată lumea. Despre Cogălniceanu, vezi Revista literară şi alte publicaţii. In Muntenia, importanţa lucrului a scăpat la început chiar lui Eliade (vezi scrisoarea către C. Negruzzi dela începutul *Mariei Tudor*, Negruzzi, III).

Aşa dar, Moldovenii au lucrat, cel puţin cât şi ceilalţi Români, la formarea limbii literare. Şi n'ar fi curios ca ei să n'o ştie, căci toţi, şi Alecsandri şi Negruzzi şi Creangă şi Eminescu, ci-că, ar suferi de acel dulce spirit particularist — se concede că ar avea ceva poetic acest spirit? — Dacă limba literară e vechea limbă bisericească plus adausurile, de care am vorbit, şi dacă această limbă a fost *creată*, între alţii, şi de scriitorii Moldoveni, dacă adecă *au scris într'însa*, atunci cum chiar această limbă e dialectală?

Cred că aş putea isprăvi aici.

Dar mi se va spune poate că Moldovenii au luat *alte* elemente, decât Muntenii, din limba boierească şi cea populară; că chiar în vechea limbă, în Moldova, erau... ce? forme ori cuvinte?, care nu se întrebuinţau în Muntenia...

Să ne înţelegem.

Forme gramaticale şi sunete, n'au fost deosebite în limba veche: bine, picior, fier, zece, ţiu, vin, şi etc., în limba veche au fost aşa şi nu ghine,

chicior, hier, ghin, dzăci, țân, etc. Și toate cuvintele, neologisme ori populare, au intrat în limbă cu respectarea sunetelor din limba literară. Nici nu-s învinuiți scriitorii moldoveni de asta, și afară de Alecsandri, toți scriu bine, chiar dela C. Negruzzi, care, în Alexandru Lăpușneanu (1840) chiar merge prea departe, când, temându-se de *î* din *i* prin influența lui *r* precedent, scrie *risipitorul*.

Ceea, de ce sunt învinuiți Moldovenii, e întrebuințarea cuvintelor moldovenești, acolo unde sunt dublete (curechiu — varză, ogradă — curte, etc.). Și mai sunt învinuiți și atunci, când, cum e Creangă, întrebuințează idiotisme, ori neexistente în Muntenia, ori, adesea, necunoscute de Bucureșteni, și deci presupuse a fi anume în Moldova numai și deci moldovenisme.

Dubletele. Pentru ce cuvântul muntenesc ar fi literar? Dacă dialectul muntenesc ar fi cel literar, ca cel toscan în Italia, atunci da, am fi datori sa întrebuințăm pe de-a'ntregul acel dialect; dar așa? Pentru ce din cele doua variante ale limbii literare (variante întru cât ne gândim la dublete) varianta munteană ar fi literară? Sau, mai bine zis, *trebue* să fie literară? Căci, daca ar fi, *ar fi*, și ne-am avea nimic de zis.

Idiotismele. Fie chiar întrebuințate numai în Moldova. De ce se pun ele la index și cele din Muntenia nu? Și apoi, ar fi cuminte lucru ca, răpindu-i tocmai acele expresii, care îi dau coloarea particulară și în care, adesea, sunt înmagazinate experiența și estetica poporului român.

Dar va trebui, e absolut necesar, să avem odată o limbă literară unitara, una, ca orice popor cult. Da, dar acea limbă, ca orice limbă, va trebui sa fie un product natural, spontaneu. Din aceste două nuanțe — poate din trei: și cea ardeleană — va ieși o limbă, una și anume: ori va învinge una, ori — ceea ce s'a întâmplat pâna acuma — se va face o selecție din ambele —adica din tustrele — și în acea limbă viitoare se vor găsi expresii și forme din toate părțile. Ca și în trecut, tot scriitorii artiști vor fi aceia, cari o vor forma și toți, din toate părțile vor da câte ceva.

Probabil că nuanța muntenească — *de aci înainte* — va precumpăni, cu toată agitația Ardelenilor, căci pe lângă alte multe, faptul că Capitala e în Muntenia, e precumpănitor. Chiar cred că atunci, când *ni se impune* nuanța muntenească, inconștient domnii din București simt imboldul și sprijinul în cele opt ministere de pe malurile Dâmboviței. Un singur lucru s'ar putea opune acestei forțe de ordin neliterar: o puternică literatură scrisă de Moldoveni și anume literatură poetică, pentrucă în literatura poetică, unde personalitatea adâncă joacă tot rolul, se exprimă prin nuanța dialectală a regiunii de unde e autorul; istoriograful, mai ales Ministrul, etc., odată în București, repede împrumută nuanța de acolo, căci lucrurile inteligenței nu ies din acel ceva ce ni-l lăsară «părinții din părinți»... Dar literatura scrisă de Moldoveni, mai ales în Moldova, deci în atmosfera «moldovenismului» e nulă. Toată tinerimea, care se prolifică în romane, drame și poezie lirica, n'are, din nefericire talent și d-l Iorga a avut perfecta dreptate, când, astă

vară, s'a râdicat împotriva pretenției de a însrcie în registrele stării civile ale literaturii românești o « Școală dela Iași »... Și atunci rămâne, ca în lupta pentru trai a celor două nuanțe, să iasă pe arenă, din partea noastră, tot Alecsandri, Creangă și mai ales Eminescu. Și zic mai ales Eminescu, nu numai pentrucă e cel mai mare, dar e și cel mai cetit și *asimilat* și asimilarea lui atrage după sine și încetățenirea în mintea țării culte a expresiilor lui. Un scriitor, care ar face să intre multe « moldovenisme » în limba literară, ar fi, de sigur Creangă. Dar el e prea superior, ca să poată fi înțăles de obștea așa numitei lumi culte — și, nefiind cetit, căci nu e, nu poate avea nicio influență.

Până atunci, nu se poate. Nu se poate prin constrângere. Când d-l I. Bogdan face raport la Minister, că candidații din Moldova la examenele de capacitate, scriu « rău », cu « moldovenisme » (proastă rasă Moldovenii aceștia, căci numai ei sunt incapabili să învețe odată limba oamenilor culți! Căci de « muntenisme » și « ardelenisme » ale candidaților munteni și moldoveni nu vorbește d-l I. Bogdan) — atunci de sigur că viitorii candidați, pentru cei 256 franci, vor căuta să-și însușească un vocabular de *muntenisme* (da! căci contrarul moldovenismului, cum am arătat, e muntenismul); tot așa, când un autor de cărți didactice, doritor a mai adăuga ceva la cei 256, va scrie cartea, va consulta pe un amic din București asupra unor cuvinte, unde sunt dublete — asta de frică, dar niciodată un *scriitor* nu va scrie așa sau altfel de frică, căci, mai întâi, scriitorul nu va fi sub... președinția d-lui I. Bogdan și al doilea, că însușirea unei limbi e un proces psihic, care nu se comandă. Cei ce voiesc să ne intimideze, cad în greșala vechilor școli: latinistă, pumnistă și cum le mai ziceau. Voiesc să *creeze* limbi. Aceia, încaltea, au, pentru noi o scuză: concepția raționalistă de atunci, vorba cântecului: așa era veacul, nu e vina lor. Dar azi, în toiul, dacă mi se iartă vorba, concepției fenomenaliste — importată la noi intern prin Convorbiri, al căror director e d-l I. Bogdan — să vrai să impui limbi!!

De ce însă, numai de « moldovenisme » e vorba. Să fie *numai* Moldovenii așa de groși la cap, încât, cum am mai spus, să nu-și poată însuși limba cultă? — De ce, adică, *consecvenți cu sistemul lor*, domnii din București să nu se râdice și împotriva muntenismelor și ardelenismelor, care se întrebuințează de scriitorii și... candidații respectivi? (La examenul de capacitate nu era voie să spui *ista*, dar *ăsta* cât poftești!)... Asta în alt număr.

CULTURA IN MOLDOVA

De câtăva vreme se observă un curent cam curios: un fel de anti-moldovenism literar, care se manifestează mai cu samă în privința limbii. Se pare că unii ar voi să pună la index graiul de dincoace de Milcov, dând un drept de prioritate graiurilor din alte părți ale Daciei. Cu un cuvânt mai tranșant, e o tendință de a ne intimida. D-nii Chendi și Iosif, în prefața ediției Minerva a lui Creangă, admiră, firește, marele talent al acestui țăran din inima Moldovei — geograficește și psichicește — numai cât, o dulce imputare, îi bănuiesc prea multele moldovenisme. Probabil din dorința de a-l literariza, l-au pieptănat în volum, desfigurându-l. D-l I. Bogdan, într'un raport adresat d-lui Haret, în chestia examenelor de capacitate, afirmă că Moldovenii nu știu să scrie — și cum nu poate fi chestia de prostie congenitală a *rasei* de dincoace de Milcov, evident că acea «neștiință» însamnă: *moldovenisme!* Cu ocazia aprobării cărților didactice, unii autori au fost învinuiți de *moldovenisme*... Nu mai înșir: existența curentului, de care vorbeam mai sus, e vădită. Cineva ar putea să-mi răspundă că e firesc și fatal ca în țara noastră, să se găsească provincialisme în scriitori, și că această învinuire n'ar avea nimic curios, poate ofensator. Că ar fi chiar necesară, spre a ne desbăra de vorbirile dialectale. De sigur, *așa ar putea fi*, dar vedeți, că învinuiri de *muntenism*, *oltenism*, nici chiar de *transilvănism*, nu se fac și atunci una din două: ori Moldovenii sunt atât de neculturali, de proști la gust, încât *numai ei* întrebuințează provincialisme, ori... e o *nedreptate*, care li se face și cerem — permisiune să fim de părere că în Moldova, nefiind în genere oamenii mai înapoiați, învinuirea e o nedreptate. Cum și pentru ce această nedreptate, vom vedea mai pe urmă.

Ce este limba literară românească? E, cum fiecare trebue să știe, limba veche a cărților bisericești, pe care s'au altoit neologisme, intrate fatal în limbă odată cu importarea de noțiuni nouă, și elementele populare, datorite curentului poporan, început de școala Alecsandri-Cogălniceanu-Alecu Rusu-C. Negruzzi-Bălcescu etc. Nu e, deci graiul muntenesc sau moldovenesc sau ardelenesc. Dacă graiul muntenesc samănă mai bine cu limba literară, aceasta vine de acolo că graiul muntenesc e mai arhaic decât în Moldova, unde limba a mai suferit *încă* câteva schimbări fonetice, pe care graiul muntenesc nu le-a suferit.

Dar această limbă literară de care vorbesc mai sus, adecă suma de mai sus de limbă bisericească, neologisme şi element poporan, nu putea fi absolut comună în Muntenia şi Moldova. Dacă limba veche era aproape aceeaşi, neologismele aproape aceleaşi, apoi elementul popular trebuia să se deosebească. El trebuia să fie, şi a fost, un element de diferenţiere. Mai departe. In oraşe se vorbea o limbă deosebită de cea populară; această limbă a oraşelor a influenţat şi ea asupra limbii literare, *mai ales limba clasei boiereşti* (în care avem chiar scireri: Robinson Crusoe, tradus de Vasile Drăghici, 1836, etc.) şi cum limba orăşenească, în special a clasei boiereşti din Iaşi se deosebea de acea din Bucureşti — s'a produs încă un element de diferenţiare. Din această pricină limba scriitorilor Moldoveni s'a deosebit şi se deosebeşte întru câtva de acea a scriitorilor Munteni. Nu numai a scriitorilor adică, a tuturor oamenilor culţi.

Când domnul din comisiunea pentru aprobarea cărţilor de fizică îşi pune batista la nas în faţa cuvintelor *mâl*, *colb*, *leică*, etc., dovedeşte că n'are nicio idee de ce este şi ce trebue să fie o limbă literară. Pentru ce *praf* şi nu *colb*, *varză* şi nu *curechiu*, *ciorapi* şi nu *colţuni*, *curte* şi nu *ogradă*? Pentru că d-sa din Bucureşti, spune praf, varză, ciorapi şi curte? Şi pentrucă d-sa e cu pânea (pardon, *pâinea*) şi cuţitul în mână?

Este, adică, vorba a se *decreta* din oficiu o limbă literară? Mai întâi că limba literară, ca orice limbă, este un organism viu, care nu se decretează, ci devine, se face, fără intervenirea elementului voinţă. Apoi, chiar dacă s'ar decreta *care* e limba literară, s'o ştim şi noi. Dacă e vorba pe legiuire, încaltea să se promulge legea, altmintrelea nu putem fi învinuiţi, că am călcat-o.

Limba literară e un organism, care se formează natural. Limba bisericească s'a format în sute de ani, din limba vorbită, din influenţarea textelor de pe care se făceau traducerile. Altoirea neologismelor a fost fatală, deci naturală, cum fatală a fost importarea noţiunilor odată cu fatala civilizare. Influenţa curentului poporan a fost iarăş un fapt natural, căci tinerii *liberali* şi *romantisanţi* dela 1848 trebuiau să se îndrepte spre popor: şi ideile politice şi cele literare îi mânau într'acolo. Influenţa limbii orăşeneşti n'o mai discut.

Cum că limba literară trebue să devină absolut uniformă, nu mai încape îndoială. Dar ea nu poate deveni decât tot pe calea naturală, fenomenală, nu pe calea raţională, prin impunere voită şi conştientă, în definitiv două: a Moldovenilor şi a Muntenilor. E poate *oisif* să precizăm ce va fi, dar cred că nu e mare lucru, dacă vom... profetiza că viitoarea *unică* limbă literară va fi un compromis între actualele două. Deja procesul s'a început. Va învinge, din elementul popular şi orăşenesc, pe alocurea moldovenismele şi pe alocurea muntenismele. Care provincie va fi dat literaturii mai mulţi şi mai buni scriitori, acea provincie va da mai mult limbii literare. Nu-i vorbă că Muntenia are un avantaj, străin de literatură, dar foarte însemnat: are capitala ţării, care, prin multe şi multe căi, poate să precumpănească

influenţa, în această chestie, a lui Eminescu şi Creangă la un loc. O cale, din acele multe, poate fi şi un membru în o comisiune de cărţi de fizică, care *impune* unui autor cuvinte. Bietul autor, ce să facă, va scrie *praf* şi-şi va desface cartea. Paris vaut une messe!... mai ales când abjurarea nu vine în conflict cu cine ştie ce... imperativ categoric...

Dar poate că domnii dela Bucureşti, cari ne tot scot ochii cu sărmanele noastre « moldovenisme » (care, nu-i vorbă, *sunt* în *Pastelurile* lui Alecsandri, în *Poeziile* lui Eminescu şi în *Amintirile* lui Creangă), cred că suntem prea refractari, *că ar fi trebuit deja să ne dăm bătuţi*, căci literatura din Moldova e aşa de neînsemnată, că nu poate ţinea piept celei munteneşti, şi nici limba, în care e scrisă această literatură, n'are, deci, dreptul să pretindă a da şi ea ceva limbii literare. Aceasta o spun mai ales, pentrucă *acuma*, în acest moment, Moldova e săracă, e lipsită, se poate zice absolutamente, de beletrişti — şi beletriştii formează limba literară. Aşa numita şcoală dela Iaşi — s'a deschis o sucursală laBot oşani, aud — orice-a zice d-l Xenopol, nu există... Sânt o sumă de tineri, cari îşi sacrifică lipsa de talent pe altarul literaturii. Va trece. In lupta pentru trai, al cărei rezultat va fi limba literară unică, va intra întreaga literatură muntenească şi moldovenească.

Şi fiindcă, cum am spus, unii sunt impacientaţi de refractarismul nostru, sa vedem, cultura moldovenească a fost ea aşa de slabă, ca să le explice nerăbdarea, de care vorbeam.

Se va da, cu acest prilej, şi un răspuns acelora, cari cred că această parte din pământul românesc e sterp.

Cea întâi rază de cultură a venit din Transilvania şi se datoreşte tendinţei Saşilor de a converti pe Români la protestantism.

A doua mişcare culturală a fost în Moldova în veacul al XVII-lea, reprezentată stralucit de Ureche, Miron şi Neculai Costin, D. Cantemir, etc. Mulţi boieri moldoveni se adapă la cultura polonă . . . .
. . . .

TABLA DE MATERII

RĂZLEŢE ŞI DIVERSE

	Pag.
La Pângăraţi	1
La Călugărie	42
Cucoana Marieta	65
Cuconul Ioniţă Hrisanti	87
Parintele Iovinadie	112
Gheorghe Panu	118
Musteţile şi politica	129
Simplă amintire	134
Amintiri din copilărie	147
Document omenesc	154
Noroc fără minte	159

ADAOS

Despre desvoltarea şi conservarea naţională la Români	165
Câteva cuvinte asupra psicologiei şi caracterului popular la Români	169
Petrecerile la ţară	182
Fragment	195
« Moldovenisme »	198
Cultura în Moldova	202

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI,—1947

